ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

AĞUSTOS 2023
CİLT: 10 SAYI: 2

JOURNAL OF INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY ACADEMIC RESEARCHES

AUGUST 2023
VOLUME: 10 ISSUE: 2

www.joimar.com
2023

HAKKIMIZDA

Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi 2014 yılında yayın hayatına girmiştir. Dergi yılda 3 kez olmak üzere Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında elektronik olarak yayımlanır. Derginin yayın kabul ettiği temel alanlar eğitim bilimleri, sosyal bilimler, sağlık bilimleri ve spor bilimleridir. Dergimize yayınlanması için belirtilen bu alanlara uygun olan özgün makale, derleme, kitap bölümü ve olgu sunumları gönderilebilir.

Dergide yayınlanması için kabul edilen akademik çalışmalar dergi web sitesinde elektronik olarak yayınlanır. Dergiye gönderilen akademik çalışmalar editörün onayından geçtikten sonra hakem değerlendirmesi için alana hâkim hakemlere yönlendirilir. Her akademik çalışma en az iki hakem değerlendirmesine tabi tutulur. Editör gerekli gördüğü durumlarda akademik çalışmayı ikiden daha fazla hakemin değerlendirmesine sunabilir. Ancak şartlar ne olursa olsun hem editör hem de derginin diğer yönetim organları hiçbir makaleye dergide yayınlanması için öncelik vermez. Ayrıca her akademik çalışma konu ile ilgili hakemlere yönlendirilirken editör veya dergi yönetim organlarının hakemlerin kararları üzerinde etkide bulunmaları söz konusu olamaz.

Günümüzde akademisyenler başta olmak üzere akademik çalışmalar yapan diğer bilim insanlarının en fazla karşılaştıkları sorunların başında akademik çalışmalarının uzun değerlendirme sürelerine tabi tutulması gelmektedir. Dergimiz bilim insanlarının bu sorunu ortadan kaldırmak ve dergiye gönderilen akademik çalışmalara ilişkin hakem görüşlerinin en kısa sürede neticelenmesi için gerekli hassasiyeti göstermektedir. Bunun yanında dergimiz aşağıda yer alan indeks ve dizinlerde taranmaktadır.

International Scientific Indexing
International Institute of Organized Research
Advanced Science Index
Indian Science Index
Infobase Index
General Impact Factor
Scientific Indexing Services
Türk Eğitim İndeksi
Eurasian Scientific Journal Index
Open Academic Journals Index
Directory of Indexing and Impact Factor
Cite Factor Academic Scientific Journals
Researchbib Academic Resource Index
Bibliothekssystem Universität Hamburg
World Catalogue of Scientific Journals
SJIF Scientific Journal Impact Factor
Scholarsteer Scholary Information
Cosmos Impact Factor
Academic Keys
İdeal Online
Acar Index
Jifactor

ABOUT US

Journal Of International Multidisciplinary Academic Researches entered into the life in 2014.It is published electronically in April, August and December, three times a year. Base fields of the journal are educational sciences, social sciences, health sciences and sport sciences. Unique articles, collections, book sections and case reports can be sent to the journal for publication. Academic studies accepted for the publication on the articles are published on the journal website electronically. Academic studies sent to the journal are directed to the specialist referees after it was certifiec by the editor. Each academic study is subjected to at least two referee assessmentsWhen the editor finds the evaluation of the study necessary, he can send the study to referees more than two. However, under all circumstances, both the editor and the other managing bodies of the articles can not give priority to any article to be published on the journal. Furthermore, while every academic study is directed to the referees interested in the topic, the editor or managing bodies of the journal can't have any effect on the decisions of the referees.

In this day and time, particulary academicians and other scientists doing academic researches say that the most common difficulty they encountered during their researches was that the academic studies had been subjected to long assessment process. Our journal displays the necessary sensitivity in order to clear the problems and provide the academic studies with results as soon as possible. Additionally, our journal is scanned in the folowing indexes and lists.

International Scientific Indexing
International Institute of Organized Research
Advanced Science Index
Indian Science Index
Infobase Index
General Impact Factor
Scientific Indexing Services
Index of Turkish Education
Eurasian Scientific Journal Index
Open Academic Journals Index
Directory of Indexing and Impact Factor
Cite Factor Academic Scientific Journals
Researchbib Academic Resource Index
Bibliothekssystem Universität Hamburg
World Catalogue of Scientific Journals
SJIF Scientific Journal Impact Factor
Scholarsteer Scholary Information
Cosmos Impact Factor
Academic Keys
İdeal Online
Acar Index
Jifactor

ULUSLARARASI MULTİDİSİPLİNER AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ
(E-ISSN: 2149-2166)

YAYIN KURULU

EDİTÖR	**Kurum**
Hakan Hekim	Hekim Yayınevi
YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ	
Mesut HEKİM	Hekim Yayınevi
SEKRETARYA	
Mehmet TOKGÖZ	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Oğuz GÜRKAN	Bozok Üniversitesi
Servet REYHAN	Siirt Üniversitesi
Yılmaz YÜKSEL	Erzurum Teknik Üniversitesi
HAKEM KURULU	
Dr. Ahmet ŞAHİN	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Ahmet TALİMCİLER	Ege Üniversitesi
Dr. Akmaral İBRAYEVA	M. Kozybayev Kuzey Kazakistan Devlet Üniversitesi
Dr. Arzu Gürdoğan	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Dr. Asiye Ayben Çelik	Celal Bayar Üniversitesi
Dr. Ayfer AYDINER BOYLU	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Ayşe Derya IŞIK	Bartın Üniversitesi
Dr. Barbaros Serdar ERDOĞAN	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Doğan Bıçkı	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Dr. Dolunay ŞENOL	Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Elif BOZYİĞİT	Pamukkale Üniversitesi
Dr. Emre SERİN	Siirt Üniversitesi
Dr. Erdi Kaya	Akdemiz Üniversitesi
Dr. Esma ESGİN GÜNDER	Celal Bayar Üniversitesi
Dr. Feda Rehimov Hannanoğlu	Akü Devlet Üniversitesi
Dr. Georgi GAGANİDZE	Ivane Javakhishvili Tiflis Devlet Üniversitesi
Dr. Gökhan ÇOBANOĞLU	Celal Bayar Üniversitesi
Dr. Gönenç HONGUR	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Gül ÖZKAYA	Akdeniz Üniversitesi
Dr. Gülay GÜNAY	Karabük Üniversitesi
Dr. Gülten HERGÜNER	Sakarya Üniversitesi
Dr. Hale YAMANER OKTAN	Ege Üniversitesi
Dr. Hande ŞAHİN	Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Hanna STAKHEYENA	Boğaziçi Üniversitesi
Dr. Hayri AYDOĞAN	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr. Hilal Yıldırır Keser	Uludağ Üniversitesi
Dr. Huriyet Bilge	Celal Bayar Üniversitesi

Dr. Kadri Yılmaz ERDAL	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Mehmet ŞAHİN	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Metin SAYIN	Celal Bayar Üniversitesi
Dr. Mir Hamid Sleaihan	Islamic Azad University, Iran Üniversitesi
Dr. Modammad Ahmad Qudah	University of Jordan Üniversitesi
Dr. Muharem Cufta	Pamukkale Üniversitesi
Dr. Murat ÇALIŞOĞLU	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Dr. Murat GÖK	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Murat KEÇE	Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Mustafa TALAS	Ömer Halis Demir Üniversitesi
Dr. Nihada Delibegović Džanić	University of Tuzla, Bosniaand Herzegovina Üniversitesi
Dr. Nilgün VURGUN	Celal Bayar Üniversitesi
Dr. Nurten DİNÇ	Celal Bayar Üniversitesi
Dr. Özkan YILDIZ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Özkan YILDIZ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Perihan ŞARA	Uşak Üniversitesi
Dr. Semra AKAR ŞAHİNGÖZ	Gazi Üniversitesi
Dr. Semra TETİK	Celal Bayar Üniversitesi
Dr. Sırrı Cem DİNÇ	Celal Bayar Üniversitesi
Dr. Sibel ERKAL	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Suat KOLUKIRIK	Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Tamara Merkulova VYKTOROVNA	Khrakiv Ulusal Üniversitesi
Dr. Tonguç VARDAR	Uludağ Üniversitesi
Dr. Turan IŞIK	Celal Bayar Üniversitesi
Dr. Türkay Türkoğlu	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Dr. Zafer Durdu	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Dr. Zeynel TURAN	Yüzüncü Yıl Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

	Sayfalar
Çocuklara Kara Antrenmanların Serbest ve Sırtüstü Yüzme Süresine Etkisi **Yazar:** Gökay İLHAN, Murat TUTAR	**1-8**
Türkiye'de Safran Üretimi, Fitokimyasal Özellikleri ve Sağlık Açısından Önemi **Yazarlar:** Melek NERGİS KARAGÖZ, Ülkü DEMİRCİ	**9-16**
Sağlık Kurumlarında Dış Kaynak Kullanımı (Outsourcing) Yoluyla İstihdam Edilenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeyi ve Siirt Devlet Hastanesi Örneği **Yazar:** Salih ÇENGEL	**17-28**
Çocukluk Çağı Travmalarının Kişilik Özellikleri ve Psikolojik Belirtiler İle İlişkisinin İncelenmesi **Yazar:** Gülseda KÖSEMEN ÖZDEMİR	**29-41**
Öğretmenlik ve Çocuklarla İlgili İçgüdülerim Çok Taze: Bir Okul Müdürünün Durum Çalışması **Yazarlar:** Fadime AKIN, Şule ÇELEBİOĞLU	**48-67**
Onkolojik Sosyal Hizmet ve Maneviyat İlişkisi **Yazar:** Hande POLAT	**68-76**
Yemek Hizmeti Veren Yerlerde Atık Oluşumu ve İsraf **Yazarlar:** Buse AKSOY, Ülkü DEMİRCİ	**77-85**
İstanbul İli Futbol Antrenörlerinin Liderlik Stillerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma **Yazar:** Serdar BATUN	**86-102**
İlkokullarda Okul Yönetiminin Öğretmen Motivasyonuna Etkisi **Yazarlar:** Ferit Fikret ASLAN, Emine AKTÜRK ASLAN, İbrahim FİDANOĞLU, Neriman AKTÜRK UYSAL, Safiye ÖKSÜZ	**103-118**
Devlet Mefhumu ve İslam Hukukundaki Meşruiyeti **Yazar:** Abdulrahman M. K. ALASCHARY	**119-132**
Okul Yöneticilerinin Sergiledikleri Liderlik Tarzlarının Öğretmenlerde İş Doyumu Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi **Yazarlar:** Ümit ŞİMŞEK, Serpil ŞİMŞEK, Memduh TARIM, Neslihan TARIM, Ahmet ÜNAL, Selda ÜNAL	**133-147**
Sosyal Medyanın Tüketicilerin Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi **Yazarlar:** Mehmet Ali SEYİDOĞLU, Adnan AVCI	**148-160**
Türkiye'de Sağlık Sektöründe Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi **Yazar:** Murat BAŞAL	**161-176**
Pandemide Medya Yönetimi ve Sosyal Medya Pazarlaması **Yazar:** Bülent ÇİZMECİ	**177-192**

TABLE OF CONTENTS

	Pages
The Effect of Dry-Land Training For Children on Freestyle And Backstroke Swimming Time **Author:** Gökay İLHAN, Murat TUTAR	**1-8**
Saffron Production in Turkey, Its Photochemical Propertıes And Its Importance For Health **Authors:** Melek NERGİS KARAGÖZ, Ülkü DEMİRCİ	**9-16**
Organizational Commitment Level of Those Who Are Employed Through Outsourcing in Health Institutions And The Sample of Siirt State Hospital **Author:** Salih ÇENGEL	**17-28**
Examination of The Relationship of Childhood Traumas With Personal Traits And Psychological Symptoms **Author:** Gülseda KÖSEMEN ÖZDEMİR	**29-41**
Teaching And My Instincts About Kids Brand-New: A School A Single Case Study of A Principle **Authors:** Fadime AKIN, Şule ÇELEBİOĞLU	**48-67**
The Relationship of Oncological Social Work And Spirituality **Author:** Hande POLAT	**68-76**
Waste And Waste Generation in Places That Provide Food Services **Authors:** Buse AKSOY, Ülkü DEMİRCİ	**77-85**
Leadership Styles of Football Trainers in Istanbul A Research To Determine **Author:** Serdar BATUN	**86-102**
The Effect of School Management on Teacher Motivation in Primary Schools **Authors:** Ferit Fikret ASLAN, Emine AKTÜRK ASLAN, İbrahim FİDANOĞLU, Neriman AKTÜRK UYSAL, Safiye ÖKSÜZ	**103-118**
Notice of The State And Its Legitimacy In Islamic Law **Author:** Abdulrahman M. K. ALASCHARY	**119-132**
Evaluation of The Effects of The Leadership Styles Exhibited by School Managers on Job Satisfaction of Teachers **Authors:** Ümit ŞİMŞEK, Serpil ŞİMŞEK, Memduh TARIM, Neslihan TARIM, Ahmet ÜNAL, Selda ÜNAL	**133-147**
Evaluation of The Effects of Social Media on The Purchase Behavior of Consumers **Authors:** Mehmet Ali SEYİDOĞLU, Adnan AVCI	**148-160**
Level of Economic Development in The Health Sector in Turkey **Author:** Murat BAŞAL	**161-176**
Media Management And Social Media in The Pandemic **Author:** Bülent ÇİZMECİ	**177-192**

Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi / Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos Cilt: 10 Sayı:2
Journal of International Multidisciplinary Academic Researches / May-June-July-August Volume: 10 Issue: 2
2023
www.joimar.com

ÇOCUKLARA KARA ANTRENMANLARIN SERBEST VE SIRTÜSTÜ YÜZME SÜRESİNE ETKİSİ

THE EFFECT OF DRY-LAND TRAINING FOR CHILDREN ON FREESTYLE AND BACKSTROKE SWIMMING TIME

***Gökay İLHAN[1], Murat TUTAR[2]**

***e-mail: gok.ay.ilhan@hotmail.com**

[1]Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Hareket ve Antrenman Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
[2]Nişantaşı Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZET
Yapılan bu araştırmada 7-10 yaş grubundaki çocuklara uygulanan kara antrenmanının 50 m serbest stil ve sırtüstü yüzme performansı üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya toplam 14 sağlıklı erkek çocuk katılmış, çocuklar deney ve kontrol grubu olarak iki gruba ayrılmıştır. Araştırma kapsamında deney grubundaki çocuklar karada yapılan yüzme antrenman programına katılmıştır. Kontrol grubundaki çocuklar ise su içi egzersiz çalışmalarına dahil edilmiştir. Araştırmanın veri analiz sürecinde SPSS 25.0 For Windows programında Independent Samples T test analizinden faydalanılmıştır. Araştırmanın sonunda grupların ön test 5 m serbest stil ve sırtüstü yüzme performansları arasında anlamlı farklılığın olmadığı görülmüştür ($p>0.05$). Buna karşılık deney ve kontrol grubunda yer alan çocukların son test 50 m serbest stil ve sırtüstü yüzme performanslarında anlamlı gelişim meydana geldiği bulunmuştur ($p<0.05$). Sonuç olarak, 7-10 yaş grubunda yer alan çocuklarda su içi egzersizin yanında kara antrenmanının da yüzme performansını geliştirmeye katkı sağladığı söylenebilir.
Keywords: Çocuk ve spor, su içi egzersiz, kara antrenmanı

JEL KODU: L83

ABSTRACT
Of late years, it has been observed that international migration movements have increased particularly in parallel In this study, it was aimed to examine the effects of land training applied to children in the 7-10 age group on 50 m freestyle and backstroke performance. A total of 14 healthy boys participated in the study, and the children were divided into two groups as experimental and control groups. Within the scope of the research, the children in the experimental group participated in the swimming training program on land. The children in the control group were included in the in-water exercise studies. In the data analysis process of the research, Independent Samples T test analysis was used in SPSS 25.0 for Windows program. At the end of the study, it was seen that there was no significant difference between the pre-test 5 m freestyle and backstroke performances of the groups ($p>0.05$). On the other hand, it was found that there was a significant improvement in the post-test 50 m freestyle and backstroke performances of the children in the experimental and control groups ($p<0.05$). As a result, it can be said that in addition to aquatic exercise, dry-land training also contributes to improving swimming performance in children in the 7-10 age group.
Anahtar Kelimeler: Child and sports, aquatic exercise, dry-land training

JEL CODE: L83

GİRİŞ

Çocukluk yılları fiziksel ve motorsal performans parametrelerinde hızlı bir gelişim gözlendiği dönemdir. Bu dönemde bulunan çocuklarda spora katılımın fiziksel gelişimi ve motorsal performans parametrelerini olumlu yönde etkilediği görülmektedir (Nazario & Vieira, 2013;

İri & Aktuğ, 2017; Goodway & Robinson, 2015; Manna, 2014; Schembri ve ark., 2019). Çocuklarda spordan uzak bir yaşam tarzının benimsenmesi ise zaman içerisinde hareketsiz yaşam biçiminin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Literatürde yer alan çalışmalarda her ne kadar spora katılımın birçok faydası olduğu bilinse de çocuklarda hareketsiz yaşam tarzının giderek yaygın hale geldiği belirtilmektedir (Hills ve ark., 2007; de Oliveira ve ark., 2010; Navti ve ark., 2017; Rey-Lopez ve ark., 2008; Vasques ve ark., 2012). Çocukluk yıllarından itibaren hareketsiz yaşam tarzının artması birçok kronik ve metabolik sağlık sorununun ortaya çıkmasına neden olmakta, bu kapsamda hareketsiz bir yaşam tarzı toplum sağlığını tehdit etmektedir. Yapılan araştırma bulguları da bu görüşü desteklemektedir (Sofra & Badami, 2020; Chen ve ark., 2009; Agrawal ve ark., 2013; Tremblay ve ark., 2010). Bu nedenle çocukların küçük yaşlardan itibaren spora yönlendirilmelerinin fiziksel ve motorsal gelişimin desteklenmesinin yanında toplum sağlığı açısından da önemli bir konu olduğu karşımıza çıkmaktadır.

Çocukların fiziksel ve motorsal performans becerileri katıldıkları spor türlerinin sahip olduğu karakteristik özelliklere göre şekillenmektedir. Genellikle bedensel eforun fazla olduğu spor türlerine katılım çocuklarda kuvvet, sürat, dayanıklılık ve esneklik gibi temel motorik özellikleri geliştirmektedir (İri ve ark., 2009; Yazarer ve ark., 2004; Şahin ve ark., 2012; Canlı, 2017; Koç & Tekin, 2011). Çocukların fiziksel ve motorsal performans becerilerinin gelişimine katkı sağlayan spor türlerinin başında yüzme sporu gelmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar incelendiği zaman çocuklarda yüzme sporuna katılımın fiziksel ve motorsal özelliklerin yanında solunum parametrelerinin de gelişimine katkı sağladığı (Işıldak, 2013; Top, 2015; Çağıl, 2022; Leo ve ark., 2022: 1; Rocha ve ark., 2016; Font-Ribera ve ark., 2011), söz konusu gelişmelerin çocuklarda yüzme performansını olumlu yönde etkilediği belirtilmektedir (Umay ve ark., 2022; Selles-Perez ve ark., 2023; Aktuğ ve ark., 2018). Bu alanda yapılan çalışmalar incelendiği zaman genellikle suda yapılan antrenman programlarının yüzme performansı üzerindeki etkilerinin incelendiği görülmekte olup, çocuklara karada uygulanan antrenman modellerinin yüzme performansı üzerindeki etkilerinin incelendiği araştırmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bu kapsamda yapılan bu çalışmada çocuklara uygulanan kara antrenmanının yüzme performansı üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Çalışmanın bu bölümünde araştırma modeline, araştırma grubuna, çalışma kapsamında uygulanan antrenman programına ve veri analiz sürecine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Uygulanan antrenman programının çocukların gelişim özellikleri üzerindeki etkilerinin belirlenmesinde genellikle deney ve kontrol gruplu çalışma modelinden yararlanıldığı görülmektedir (Akçınlı-Yurdakul ve ark., 2012; Kartal ve ark., 2016). Böylece uygulanan antrenman modelinin geleneksel antrenman tekniklerine göre gelişimi hangi düzeyde desteklediği kolayca öğrenilmektedir. Yapılan bu çalışmada da deney ve kontrol gruplu ön-son test araştırma deseninden faydalanılmıştır.

Araştırma Grubu

Yürütülen bu çalışmanın araştırma grubunu 7-10 yaş grubunda bulunan 14 sağlıklı çocuk meydana getirmektedir. Araştırma grubunda yer alan çocuklar Üsküdar Belediyesi bünyesinde yer alan yüzme havuzunda düzenli olarak yüzme antrenmanı yapan çocuklardan meydana

gelmiştir. Araştırmaya katılan çocukların belirlenmesinde tesadüfü örneklem seçim modelinden faydalanılmıştır.

Uygulanan Antrenman Programı

Araştırmaya katılan çocuklar deney ve kontrol grubu olarak ikiye ayrılmıştır. Deney grubundaki çocuklar su içi egzersizin yanında kara antrenmanına katılmış, kontrol grubundaki çocuklar ise sadece su içi yüzme antrenman programına dahil edilmiştir. Her iki grupta yer alan çocuklara kneeling push up, leg raises, air squat, plank ve burpee egzersizleri uygulanmıştır. Deney grubundaki çocuklar her bir antrenmanda ayrıca ısınma, atlayış ve çıkış çalışmaları serbest still yüzme, sırtüstü still drill çalışması, serbest still drill çalışması, serbest still ayak çalışması, sırtüstü still ayak çalışması, serbest still ayak çalışması, serbest still drill çalışması, takla çalışmaları, sırtüstü still yüzme ve atlayış çalışmaları uygulanmıştır. Kontrol grubundaki çocuklar ise her birim antrenmanda ısınma, serbest still yüzme, sırtüstü still ayak çalışması, sırtüstü still ayak çalışması, sırtüstü still drill, takla çalışmaları, sırtüstü still yüzme, serbest still ayak çalışması, serbest still atlama çalışması, serbest still drill çalışması ve serbest still ayak çalışması uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Yürütülen bu çalışmanın veri analiz sürecinde SPSS 25.0 For Windows programı kullanılmıştır. Araştırmada verilerin normal dağılım gösterme durumları Shapiro-Wilk testi kullanılarak belirlenmiştir. Test sonuçları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Ölçüm Sonuçlarına İlişkin Shapiro-Wilk Normallik Analizi

Ölçüm	Grup	İstatistik	p
Serbest stil ön test	Kara ve yüzme	,842	,104
	Yüzme	,741	,103
Serbest stil son test	Kara ve yüzme	,854	,135
	Yüzme	,814	,056
Sırtüstü stil ön test	Kara ve yüzme	,936	,602
	Yüzme	,915	,430
Sırtüstü stil son test	Kara ve yüzme	,921	,477
	Yüzme	,957	,789

Tablo 1'de yer alan bilgiler incelendiği zaman araştırmada elde edilen verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Bu noktada parametrik testlerin kullanılması uygun görülmüş, gruplar arasındaki performans farklılıklarının karşılaştırılmasında Independent Samples T test kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmada deney ve kontrol grubunda yer alan çocukların ön-son test yüzme performanslarında meydana gelen değişimlere ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 2 Kara ve Yüzme Grubunda Yer Alan Sporcuların Ön Test ve Son Test Arasında Serbest Stil Yüzme Performanslarının Karşılaştırılması

Test	N	En düşük	En yüksek	X	SS	t	p
Ön test	7	45,63	64,41	54,07	7,11	5,839	,001

Son test	7	43,39	55,74	47,80	4,93

Tablo 2 incelendiğinde, serbest stilde kara ve yüzme grubunda bulunan sporcuların ön test performansı (X=54,07 sn) ile son test performansı (X=47,80 sn) arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde gelişim olduğu görülmektedir (p<0,05).

Tablo 3 Kara ve Yüzme Grubunda Yer Alan Sporcuların Ön Test ve Son Test Arasında Sırtüstü Stil Yüzme Performanslarının Karşılaştırılması

Test	N	En düşük	En yüksek	X	SS	t	p
Ön test	7	53,52	77,37	63,35	8,59	2,715	,035
Son test	7	51,75	60,74	56,47	3,22		

Tablo 3 incelendiğinde, sırtüstü stilde kara ve yüzme grubunda bulunan sporcuların ön test performansı (X=63,35 sn) ile son test performansı (X=56,47 sn) arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde gelişim olduğu görülmektedir (p<0,05).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapılan bu çalışmada elde edilen sonuçlar incelendiği zaman ön test sonuçları ile kıyaslandığı zaman hem deney hem de kontrol grubunda yer alan çocukların son test serbest stil ve sırtüstü yüzme performanslarında anlamlı gelişme meydana geldiği bulunmuştur. Bu kapsamda suda yapılan antrenmanların yanında karada uygulanan antrenman programının da 7-10 yaş grubunda bulunan çocukların yüzme performanslarının gelişimine katkı sağladığı görülmüştür. Literatürde bu alanda yapılan çalışma bulguları incelendiği zaman sadece suda yapılan antrenmanların yanında karada yapılan antrenmanların da çocuklarda yüzme performansını geliştirdiği görülmektedir (Fone & van den Tillaar, 2022; Girold ve ark., 2006; Sheard & Golby, 2006). Bu noktada araştırmada ulaşılan sonuçların literatür ile paralellik gösterdiği görülmektedir.

Bu alanda yapılan çalışmalarda yetişkin bireylerde olduğu gibi çocuklarda da gelişim özelliklerine uygun su ve kara antrenmanlarının yüzme performansını geliştirdiği belirtilmektedir. Bu konuda 14 yaş grubunda yer alan sağlıklı çocuklar üzerinde yapılan bir çalışmada suda yapılan antrenmana ek olarak karada uygulanan anternman programının yüzme performansı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Söz konusu çalışmada su içi egzersizlerin yanında çocuklarda kara antrenmanının yüzme performansını geliştirilmesine katkı sağladığı bulunmuştur (Sammoud ve ark., 2019). Bu alanda Türkiye'de yapılan bir çalışmada çocuklarda su ve kara antrenmanına katılımın yüzme performansı üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Deney ve kontrol gruplu olarak yürütülen çalışmada su içi antrenmana ek olarak yürütülen kara antrenmanının 50 m serbest stil performansının geliştirilmesine katkı sağladığı bulunmuştur (Aktuğ ve ark., 2019).

Literatürde yer alan bazı çalışmalarda bu araştırmada olduğu gibi kara antrenmanları ile su içi egzersizin yüzme performansını benzer düzeyde geliştirdiği belirtilmektedir. Yaş ortalaması 10-13 arasında bulunan çocukların katıldığı bir çalışmada su içi antrenman ile karada yapılan pliometrik antrenman modelinin çocuklarda yüzme performansını benzer düzeyde geliştirdiği bulunmuş, söz konusu çalışmada çocukların performans gelişimleri arasında anlamlı farklılığın gözlenmediği belirtilmiştir (Yiğit, 2019). Yaş ortalaması 10-12 arasında bulunan çocuklar üzerinde yürütülen diğer bir çalışmada da deney grubundaki çocuklar karada yapılan yüzme antrenmanına, kontrol grubundaki çocuklar ise su içi yüzme antrenmanına katılmıştır. İlgili çalışmada her iki antrenman modelinin de yüzme performansının gelişimine katkı sağladığı bulunmuştur (Horoz, 2022).

Sonuç olarak, yaş ortalaması 7-10 arasında bulunan erkek çocuklar üzerinde yürütülen bu çalışmada hem suda hem de karada uygulanan yüzme antrenmanının serbest stil yüzme ile

sırtüstü yüzme performansını geliştirdiği bulunmuştur. Araştırmada ulaşılan bu sonuçların literatürde yer alan araştırma bulguları ile paralellik gösterdiği görülmüştür. Bu kapsamda çocuklarda yüzme performansının geliştirilmesi için suda yapılan antrenmanlara ek olarak kara egzersizlerinden de faydalanılabileceği söylenebilir.

KAYNAKLAR

Agrawal, P., Gupta, K., Mishra, V., & Agrawal, S. (2013). Effects of sedentary lifestyle and dietary habits on body mass index change among adult women in India: findings from a follow-up study. *Ecology of Food And Nutrition, 52*(5), 387-406.

Akçınlı-Yurdakul, N., Çamlıyer, H., Çamlıyer, H., Karabulut, N., & Soytürk, M. (2012). Sekiz yaş grubu çocuklarda hareket eğitiminin dikkat ve hafıza gelişimine etkileri. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi, 14*(1), 103-108.

Aktug, Z. B., İri, R., & Top, E. (2018). The investigation of the relationship between children's 50m freestyle swimming performances and motor performances. *Asian Journal of Education and Training, 4*(1), 41-44.

Canlı, U. (2017). Basketbolculara terabant ile uygulanan kuvvet antrenmanlarının motorik beceriler ve şut performansı üzerine etkisi. *International Journal of Social Sciences And Education Research, 3*(3), 857-869.

Chen, S. M., Liu, M. F., Cook, J., Bass, S., & Lo, S. K. (2009). Sedentary lifestyle as a risk factor for low back pain: A systematic review. *International Archives of Occupational And Environmental Health,* 82, 797-806.

Çağıl, T. (2022). *9-11 Yaş grubu kız ve erkek yüzücülere uygulanan serbest branş antrenmanlarının yüzme performansı üzerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aksaray.

de Oliveira, T. C., Silva, A. A. M. D., Santos, C. D. J. N. D., Silva, J. S., & Conceição, S. I. O. D. (2010). Physical activity and sedentary lifestyle among children from private and public schools in Northern Brazil. *Revista De Saude Publica*, 44, 996-1004.

Fone, L., & van den Tillaar, R. (2022). Effect of different types of strength training on swimming performance in competitive swimmers: A systematic review. *Sports Medicine-Open, 8*(1), 1-26.

Font-Ribera, L., Villanueva, C. M., Nieuwenhuijsen, M. J., Zock, J. P., Kogevinas, M., & Henderson, J. (2011). Swimming pool attendance, asthma, allergies, and lung function in the Avon Longitudinal Study of Parents and Children cohort. *American Journal of Respiratory And Critical Care Medicine, 183*(5), 582-588.

Girold, S., Calmels, P., Maurin, D., Milhau, N., & Chatard, J. C. (2006). Assisted and resisted sprint training in swimming. *The Journal of Strength & Conditioning Research, 20*(3), 547-554.

Goodway, J. D., & Robinson, L. E. (2015). Developmental trajectories in early sport specialization: a case for early sampling from a physical growth and motor development perspective. *Kinesiology Review, 4*(3), 267-278.

Hills, A. P., King, N. A., & Armstrong, T. P. (2007). The contribution of physical activity and sedentary behaviours to the growth and development of children and adolescents: implications for overweight and obesity. *Sports Medicine*, 37, 533-545.

Horoz, T. (2022). *10-12 Yaş grubundaki erkek yüzücülerde 8 haftalık swissball antrenmanlarının 50 metre kurbağalama ve sırtüstü stile etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. İstanbul.

İri, R., & Aktuğ, Z. B. (2017). Çocuklarda sporun motor beceri üzerine etkisinin incelenmesi. *Journal of Human Sciences, 14*(4), 4300-4307.

İri, R., Sevinç, H., & Süel, E. (2009). 12–14 yaş grubu çocuklara uygulanan futbol beceri antrenmanın temel motorik özelliklere etkisi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6*(2), 122-131.

Işıldak, K. (2013). *12-15 Yaş arasındaki elit yüzücülerde dönemlik antrenmanların bazı antropometrik, fizyolojik ve biyomotorik özelliklerin gelişimine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Isparta.

Kartal, R., Dereceli, Ç., & Kartal, A. (2016). Eskrim sporu yapan ve yapmayan 10-12 yaş arası çocukların dikkat düzeylerinin incelenmesi. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 3*(2), 82-88.

Koç, H., & Tekin, A. (2011). Beden eğitimi derslerinin çocuklarda seçilmiş motorik özellikler üzerine etkisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8*(Özel Sayı), 9-17.

Leo, I., Leone, S., Dicataldo, R., Vivenzio, C., Cavallin, N., Taglioni, C., & Roch, M. (2022). A non-randomized pilot study on the benefits of baby swimming on motor development. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 19*(15), 9262.

Manna, I. (2014). Growth development and maturity in children and adolescent: relation to sports and physical activity. *American Journal of Sports Science and Medicine, 2*(5), 48-50.

Navti, L. K., Atanga, M. B., & Niba, L. L. (2017). Associations of out of school physical activity, sedentary lifestyle and socioeconomic status with weight status and adiposity of Cameroon children. *BMC obesity, 4*(1), 1-9.

Nazario, P. F., & Vieira, J. L. L. (2014). Sport context and the motor development of children. *Revista Brasileira de Cineantropometria & Desempenho Humano*, 16, 86-95.

Rey-Lopez, J. P., Vicente-Rodríguez, G., Biosca, M., & Moreno, L. A. (2008). Sedentary behaviour and obesity development in children and adolescents. *Nutrition, Metabolism And Cardiovascular Diseases, 18*(3), 242-251.

Rocha, H., Marinho, D., Jidovtseff, B., & Costa, A. (2016). Influence of regular soccer or swimming practice on gross motor development in childhood. *Revista Motricidade, 12*(4), 33-43.

Sammoud, S., Negra, Y., Chaabene, H., Bouguezzi, R., Moran, J., & Granacher, U. (2019). The effects of plyometric jump training on jumping and swimming performances in prepubertal male swimmers. *Journal of Sports Science & Medicine, 18*(4), 805-811.

Schembri, R., Quinto, A., Aiello, F., Pignato, S., & Sgrò, F. (2019). The relationship between the practice of physical activity and sport and the level of motor competence in primary school children. *Journal of Physical Education and Sport*, 19, 1994-1998.

Selles-Perez, S., Arevalo, H., Altavilla, C., Guerrero, D. J., & Cejuela, R. (2023). Effect of training with fins on swimming performance in kids and young recreational swimmers. *Journal of Physical Education and Sport, 23*(2), 532-537.

Sheard, M., & Golby, J. (2006). Effect of a psychological skills training program on swimming performance and positive psychological development. *International journal of Sport And Exercise Psychology, 4*(2), 149-169.

Sofra, X., & Badami, S. (2020). Adverse effects of sedentary lifestyles: Inflammation, and high-glucose induced oxidative stress-A double blind randomized clinical trial on diabetic and prediabetic patients. *Health, 12*(08), 1029.

Şahin, M., Saraç, H., Çoban, O., & Coşkuner, Z. (2012). Taekwondo antrenmanlarinin çocuklarin motor gelişim düzeylerine etkisinin incelenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 3*(1), 5-14.

Top, E. (2015). The effect of swimming exercise on motor development level in adolescents with intellectual disabilities. *American Journal of Sports Science and Medicine, 3*(5), 85-89.

Tremblay, M. S., Colley, R. C., Saunders, T. J., Healy, G. N., & Owen, N. (2010). Physiological and health implications of a sedentary lifestyle. *Applied Physiology, Nutrition, And Metabolism, 35*(6), 725-740.

Umay, B., Atar, Ö., & Koç, H. (2022). The effect of resistance exercises performed at home on swimming performance of adolescent swimmers during the covid-19 pandemic period. *VIREF Revista de Educación Física, 11*(3), 66-79.

Vasques, C., Mota, M., Correia, T., & Lopes, V. (2012). Prevalence of overweight/obesity and its association with sedentary behavior in children. *Revista Portuguesa de Cardiologia, 31*(12), 783-788.

Yazarer, İ., Taşmektepligil, M. Y., Ağaoğlu, Y. S., & Ağaoğlu, S. A. (2004). Yaz spor okullarında basketbol çalışmalarına katılan grupların iki aylık gelişmelerinin fiziksel yönden değerlendirilmesi. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2*(4), 163-170.

Yiğit, G. (2019). *10-13 Yaş grubu ortaokul öğrencilerine uygulanan pliometrik antrenman metodunun 15 m, 25 m ve 50 m serbest stil yüzme süreleri üzerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Bartın.

EXTENDED ABSTRACT

Children's physical and motor performance skills are shaped according to the characteristics of the sports they participate in. Participation in sports, where physical effort is high, develops basic motor features such as strength, speed, endurance and flexibility in children. Swimming is the leading type of sport that contributes to the development of physical and motor performance skills of children. When the studies in this field are examined, it is seen that participation in swimming sports in children contributes to the development of respiratory parameters as well as physical and motor characteristics. When the studies in this field are examined, it is seen that the effects of training programs in water on swimming performance are examined, and it has been seen that the studies examining the effects of training models applied to children on dry-land on swimming performance are limited. Within the scope of this study, it was aimed to examine the effect of dry-land training applied to children on swimming performance.

It has been observed that the experimental and control group study model is generally used in determining the effects of the applied training program on the developmental characteristics of children. Thus, it is easily learned to what extent the applied training model supports development compared to traditional training techniques. In this study, the pre-post test research design with experimental and control groups was used. The research group of this study consists of 14 healthy children in the 7-10 age group. Children in the research group consisted of children who regularly practice swimming in the swimming pool of Üsküdar Municipality. Random sample selection model was used to determine the children who participate in the study.

Children who participate in the study were divided into two groups as experimental and control groups. The children in the experimental group participated in the land training as well as the aquatic exercise, while the children in the control group were only included in the aquatic swimming training program. Kneeling push up, leg raises, air squat, plank and burpee exercises were applied to the children in both groups. In each training, warm-up, jumping and climbing exercises, freestyle swimming, backstroke style drill exercise, freestyle drill

exercise, freestyle footwork, backstroke style footwork, freestyle drill exercises, somersaults exercises, backstroke swimming and jumping exercises were also applied to the children in experimental group. In per unit training, on the other hand, warm-up, freestyle swimming, backstroke footwork, backstroke drill, somersaults exercises, backstroke swimming, freestyle jumping, freestyle drill exercises, and freestyle footwork were applied to the children in control group. According to the results of the normal distribution test performed in the SPSS 25.0 program, it was determined that the data obtained in the study showed a normal distribution. At this point, the use of parametric tests was deemed appropriate, and the Independent Samples T test was used to compare the performance differences between the groups.

When the results obtained in this study were examined, it was found that there was a significant improvement in the post-test freestyle and backstroke swimming performances of the children in both the experimental and control groups when compared with the pre-test results. In this context, it has been seen that the training program applied on land as well as the aquatic training contributes to the development of swimming performance of children in the 7-10 age group. When the study findings in this field are examined in the literature, it is seen that not only training in water but also training on land improves swimming performance in children (Sheard & Golby, 2006). At this point, it is seen that the results obtained in the research are in parallel with the literature.

In studies conducted in this field, it is stated that water and land trainings suitable for developmental characteristics improve swimming performance in children as well as in adults. In a study on this subject, it was found that in addition to aquatic exercises, land training contributed to the improvement of swimming performance in children (Sammoud et al., 2019). In a study conducted in Turkey in this area, it was aimed to examine the effect of participation in water and land training on swimming performance in children. In the study carried out with experimental and control groups, it was found that land training carried out in addition to aquatic training contributed to the development of 50 m freestyle performance (Aktuğ et al., 2019).

In some studies in the literature, it is stated that land training and aquatic exercise improve swimming performance at a similar level, as in this study. In a study in which children with an average age of 10-13 participated, it was found that aquatic training and plyometric training model on land improved swimming performance in children at a similar level, and it was stated that no significant difference was observed between the performance developments of children in the said study (Yiğit, 2019). In another study conducted on children with an average age of 10-12, the children in the experimental group participated in the swimming training on land, and the children in the control group participated in the aquatic swimming training. In the related study, it was found that both training models contributed to the development of swimming performance (Horoz, 2022).

As a result, in this study conducted on boys with an average age of 7-10, it was found that swimming training applied both in water and on land improved freestyle swimming and backstroke swimming performance. It has been observed that these results obtained in the research are in parallel with the research findings in the literature. In this context, it can be said that in addition to aquatic training, land exercises can be used to improve swimming performance in children.

Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi / Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos Cilt: 10 Sayı:2
Journal of International Multidisciplinary Academic Researches / May-June-July-August Volume: 10 Issue: 2
2023
www.joimar.com

TÜRKİYE'DE SAFRAN ÜRETİMİ, FİTOKİMYASAL ÖZELLİKLERİ VE SAĞLIK AÇISINDAN ÖNEMİ

SAFFRON PRODUCTION IN TURKEY, ITS PHOTOCHEMICAL PROPERTIES AND ITS IMPORTANCE FOR HEALTH

***Melek NERGİS KARAGÖZ[1], Ülkü DEMİRCİ[2]**

***e-mail: nergismelek@outlook.com**

[1]İstanbul Aydın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, İstanbul, Türkiye, ORCİD; 0009-0005-7815-8603
[2]İstanbul Aydın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, İstanbul, Türkiye, ORCİD; 0000-0002-2842-920X

ÖZET
Safran (Crocus sativus L.) iridaceae ailesinden olan bir bitkidir. Tarihsel anlamda kullanımı oldukça eski olan bu baharat İran, Çin, Hindistan, Türkiye' de halen yaygın olarak kullanılmaktadır. Üretimi, hasat edilmesi oldukça zahmetli olan tıbbı aromatik bir bitkidir. Dünyanın en pahalı baharatları arasında yer almaktadır. Safran bitkisinin değerli kısmını oluşturan stigma adı verilen kırmızı ipliksi uzantılarıdır. Bu çalışmada safranın kullanım alanları, biyoaktif bileşenleri, geçmişten günümüze uzanan kullanımı, ülkemizde üretimi, tıbbi alanlarda kullanımı üzerinde durulmuştur. Safran bitki bileşenleri antioksidan, antienflamatuar etkileri ile de insan sağlığı açısından önemli etkileri bulunmaktadır. Özellikle safran bitkisinin diyabet hastalarında açlık plazma glikozu ve insülin salınımına olumlu etkileri olduğu düşünülmektedir. Orta ve hafif düzeydeki depresyon belirtilerini, karaciğer enzimlerinin seviyelerini azaltmış ve kalp damar sağlığının göstergesi olan hipertansiyon durumunu da etkileyerek arteriyel kan basıncının düşürülmesinde etkinlik göstermiştir.
Keywords: Safran, fenolik bileşenler, safran üretimi, crocus sativus l., krosin, safranal

JEL KODU: I10

ABSTRACT
Saffron is an herb from the iridaceae family. Spices, whose historical use is quite old, are widely used in Iran, China, India and Turkey. It is a medicinal and aromatic plant that is difficult to produce and harvest. It is among the most expensive spices in the world. The valuable part of the saffron plant is its red threadlike appendages called stigmas. In this study, the usage areas of saffron, its bioactive components, its production in our country and its use in medical fields are emphasized. Saffron plant components have important effects on human health with their antioxidant and anti-inflammatory effects. Saffron plant is thought to have positive effects on fasting plasma glucose and insulin secretion in diabetic patients. It reduced symptoms of depression, lowered liver enzyme levels, and was effective in lowering arterial blood pressure by affecting the state of hypertension, an indicator of cardiovascular health.
Anahtar Kelimeler: Saffron, phenolic components, saffron production, crocus sativus l., crocin, safranal

JEL CODE: I10

GİRİŞ

Safran, Farsçada 'altın çiçekler' olarak bilinen za'afarn sözcüğünden; Arapça olarak da 'sarı' anlamına gelen za'- faran sözcüğünden türetilmiştir (Cid-Pérez ve ark., 2021). Safran (*Crocus sativus L.*), iridaceae ailesinden olan özelikle İran, Çin, Hindistan kültürlerinde ve dünyanın birçok bölgesinde tıbbi amaçlı olarak kullanılan geleneksel bir bitkidir (Bukhari, Manzoor & Dhar, 2018). (Abu-Izneid ve ark., 2022). İbni Sina El Kanun Fi't Tıb adlı eserinde olmak üzere eski el yazması tıbbi eserlerde de safrandan ve iyileştirici etkilerinden bahsedilmektedir (Paşayeva & Tekiner, 2014). Ayrıca kozmetik, tarım ve beslenme alanlarında aroma verici,

renklendirici özelliği ile yaygın olarak kullanılmaktadır (Ahrazem ve ark., 2015). Bitkinin toprak altında kalan bölümü yılda birden fazla hasat edilmekte, kırmızı renkli, ince forma sahip safran dünyanın en pahalı baharatları arasında yer almaktadır (Xing ve ark., 2021). Safran; önemli düzeyde krosin, pikrokrosin ve safranal maddelerini içeren bitki olarak bilinmektedir (Cid-Pérez ve ark., 2021). Biyoaktif bileşenleri bakımından kalp damar sağlığı, tümör oluşumunu engelleyici, bilişsel fonksiyonları iyileştirici yönüyle öne çıkmaktadır (Xing ve ark., 2021).

1. Fiziksel Özellikler

Şekil 1. de görüldüğü üzere kök, çiçek, yaprak ve stigmalardan oluşan bir bitkidir. Safran çiçeği tepals olarak isimlendirilir, çiçeğin altı adet tepesi bulunur, üç adet sarı organ kısmı, üç adet iplik benzeri kırmızı renkli stigmaları vardır (Moratalla-López ve ark., 2019).

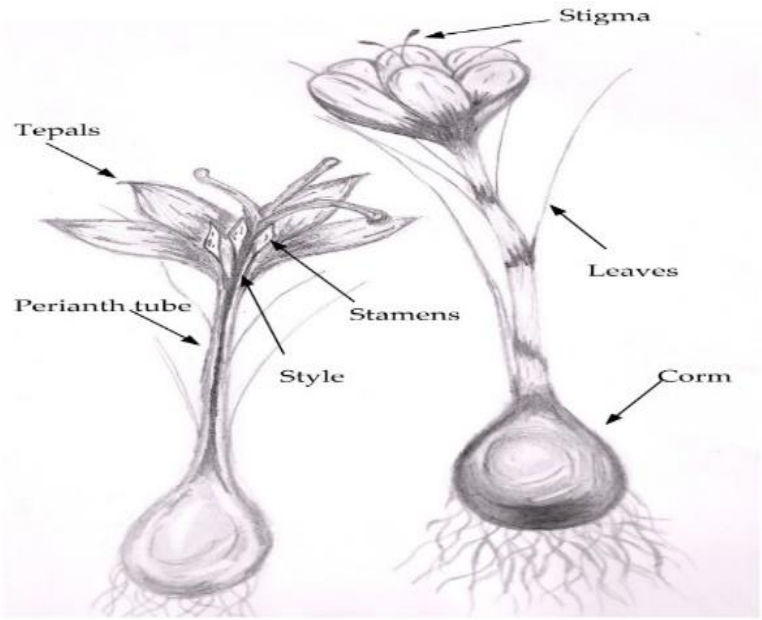

Şekil 1. Crocus sativus *L. (Safran) görünümü* (Cid-Pérez ve ark, 2021).

2. Safran Üretimi

Safran bitkisi diğer bitkilerden farklı olarak yaz mevsimlerinde uyku dönemini geçirdikten sonra (Moratalla-López ve ark., 2019) sonbahar döneminde çiçek açar; kireçli veya alkali özellikte toprak yapısına sahip (Koocheki, Moghaddam & Seyyedi, 2019) sahip kurak, yarı kurak iklime sahip coğrafyalarda yetişir (Ahrazem ve ark., 2015) (Cid-Pérez ve ark., 2021). Yaklaşık olarak 100 farklı alt türü bulunmaktadır (Butnariu ve ark., 2022). Toprak altında kalan kısımları çok yıllık olarak toplanabilir fakat üst kısımları yılda yalnızca bir defa hasat edilebilir (Şahin, 2021). Safran üretimi yapılacak alanların bir yıl nadasa bırakılması, ekim yapılacak tarlaya bir önceki ekilme döneminde yumrulu bitki ekilmemiş olması, organik fermente hayvan gübresinin kullanımı verimi doğrudan etkilemektedir (Şahin, 2021). Crocus sativus L. baharat olarak kullanılabilmesi için stigmalarının hasat sonrasında kurutulması gerekmektedir (Cid-Pérez ve ark., 2021). Safran bitkisi soğanlar ile çoğaltılır, soğanın büyüklüğü stigma kalitesini doğrudan etkilemektedir bu sebeple dünya genelinde 15 ile 20 gramlık gövdeler tercih edilir ülkemizde ise ortalama 5 cm olan yumrular tercih edilmektedir (Şahin, 2021). Dünya genelinde düz tarla ekimi, tepe veya çukur oluşturarak ekim yapılması farklı dikim yöntemleri kullanılırken ülkemizde ise genellikle tepe dikimi tercih edilmektedir

(Şahin, 2021). Yükseklik oluşumu ile tarla tabanında birikebilecek su sebebi ile soğanların çürütmesini engellemektedir (Şahin, 2021). Bir safran bitkisinden 3 adet stigma alınır, kurutulmuş bir safran tepalsi yaklaşık olarak 0.007 gram ağırlığındadır ve 1 gram kuru stigma eldesi için 150 adet tepals gerekmektedir (Şahin, 2021). Türkiye de safran ekimi Ağustos'un 2. haftası başlar (Gümüş, 2021) Ekim ve Kasım aylarında hasat edilir (Gümüş, 2021; Şahin, 2021). Safran çiçekleri sabah erken saatlerde çiçekler kapalı formda iken toplanır, direkt gün ışığına maruz kalmayan bir alanda çiçekler açılması için bekletilir, stigmalar koparılarak çiçekten ayrılır ve kurumaya bırakılır (El Midaoui ve ark., 2022; Şahin, 2021).

2.1. Türkiye' de Safran Üretimi

Anadolu'da safran üretiminin Hititler dönemine kadar uzanmakta Osmanlı döneminde de Adana, Mardin, Tokat, İzmir, Bolu, Şanlıurfa illerinde yetiştirilmiş olsa da üretimi oldukça azalmıştır (Çınar & Önder, 2019). Ülkemizde safran cinsine ait 32 farklı tür bulunmaktadır bunlardan 18 türü endemik olarak yetişmektedir (Şahin, 2021). Endemik olarak bilinen en önemli üretim merkezlerinden birisi de Karabük ili içerisinde yer alan Safranbolu ilçesidir.

Safranbolu'da yetiştirilen safranlar biyolojik etkinliği bakımından verimli, kaliteli olması sebebi ile tıbbi alanlarda tedavi edici yönü ile öne çıkmaktadır (Ege ve ark., 2020). Safranbolu yüzyılı aşkın süredir safran üretimi için elverişli tarım alanlarını oluşturmuştur bu sebeple Karabük Valiliği tarafından safran baharatının üretimini teşvik etmek, kaliteli stigmalar elde etmek amacı ile üretim sahaları oluşturulmaya başlanmıştır (Gümüş, 2021). Aynı zamanda Türkiye' de üretilen 'Safranbolu Safranı' coğrafi işaretli ürünler bünyesine katılmıştır (Şahin, 2021).

3. Crocus sativus L. Fitokimyasal Özellikleri

Safran; krosin, safranal, pikrokrosin, krosetin metabolitlerini yönünden oldukça zengindir (Rahaiee ve ark, 2015). Ayrıca likopen, ksanton karotenoid, zeaksantin, glikosidik konjugat karotenoidlerini de içermesi ile vücutta oluşan serbest radikallere, hücrelerin oksidasyonuna karşı antioksidan etkinlik gösterebilmektedir (Rahaiee ve ark., 2015). Geleneksel üretimde safran stigma kısmının bitkiden ayrılması ile edilir, gıdalarda aroma, tat ve pigment verebilen bir baharattır; özellikle bileşiminde bulunan krosin suda kolay çözünür (Khazdair ve ark., 2015) aynı zamanda baharata sarı veya kırmızı rengi verir; pikrokrosin acı aromadan (Rahaiee ve ark., 2015), safranal maddesi ise uçucu bileşenler oluşturarak safrana özgü aromanın (El Midaoui ve ark., 2022) karakterizasyonunda etkili olmaktadır (Moratalla-López ve ark, 2019) (De Monte & Cesa, 2021). Stigmanın pigmentasyonu safran için kalite göstergesidir. Stigma renkleri sarı, turuncu, kırmızı lekelere sahip ya da koyu kırmızı renkli olabilir hatta renklerin kırmızılık düzeyi karotenoidlerin, zeaksantinlerin (krosetin, krosin, pikroksin) üretiminin arttığının göstergesidir (Cid-Pérez ve ark., 2021). Safranal bileşeni kurumuş stigmalarda daha yüksek etkinlik göstermektedir (Rahaiee ve ark, 2015). Safran bitkisinin farmakolojik alanlarda kullanılması içeriğindeki bileşenlerden kaynaklanmaktadır (Bukhari, Manzoor, & Dhar, 2018).

4. Safran Bitkisinin Farmasötik Etkileri

Safranın farmakolojik olarak kullanılmasında antienflamatuar, antiplatelet, antioksidan ve kansere karşı koruyucu etkileri bulunmaktadır (Morvaridzadeh ve ark., 2021), (Boskabady & Farkhondeh, 2016). Safranın oral olarak tüketimi, karaciğer enzimlerinden biri olan AST düzeyleri üzerine olumlu etkileri olduğu ve serum AST seviyelerini düşürdüğü bilinmektedir (Hasani ve ark, 2021). Güçlü antioksidan etkisi (El Midaoui ve ark., 2022) ile serbest radikalleri etkisiz hale getirerek bağışıklığın güçlenmesine katkı sağlamaktadır (Boskabady & Farkhondeh, 2016).

4.1. Nörobilişsel Hastalıklarda Safran Kullanımı

Yapılan farmakolojik testlerde safran bileşiminde yer alan krosinlerin vücuda oral yol ile alınmasının ardından plazma düzeyinde görülmemiş olması krosinlerin bağırsaklarda krosetin bileşenine dönüşerek kan-beyin bariyerini aşması ve merkezi sinir sistemlerine etkileyerek sinir hasarına bağlı hastalıklara iyileştirebileceği düşünülmüştür (El Midaoui ve ark., 2022). Majör depresyon bozuklarında 6 hafta boyunca tedavi edici dozda (60 mg/gün) safranın yaşlı bireylere verilmesi sonucu depresyon belirtilerinde azalma görülmüştür (Ahmadpanah ve ark., 2019). Safran kapsülünün 12 hafta boyunca beden kitle indeksi 25 ve üzeri olan, orta düzeyde depresyonu olan kadınlarda günlük 30 mg alımının incelendiği çalışmada ise depresyon belirtilerinde azalmaya neden olmuştur (Akhondzadeh ve ark., 2020). Adet öncesi dönemde görülen premenstrüel sendroma bağlı depresyon etkilerini de azaltmaktadır (Khazdair ve ark., 2015).

4.2. Diyabet Hastalığında Safran Kullanımı

Safranal bileşeni ise tip 2 diyabet hastalığında, diyabete bağlı gelişen nefropatide böbreklerde inflamasyonu önlemekte ve antioksidan etkinlik göstermektedir (El Midaoui ve ark., 2022), (Hazman & Bozkurt, 2015). Krosinlerin hayvansal deneylerde yapılan sonuca göre diyabet hastalarındaki pankreasın beta hücrelerinde oluşan hasara bağlı oluşan insülin yetersizliğini önlediği de görülmüştür (Ghorbanzadeh ve ark., 2018). Diyete eklenen safranın 12 haftanın üzerinde kullanımı ile açlık plazma glikozunun ve bel bölgesinde önemli düzeyde azalmaya neden olurken HbA1c seviyelerini etkilememiştir (Rahmani ve ark, 2020).

.

4.3. Safranın Kalp ve Damar Hastalıklarına Etkisi

Kalsiyum düzeylerinin anormal artışı ile kontraksiyonların artması ve hipertansiyon sonucu miyokardiyal iskemiye sebep olabilir (Xue ve ark., 2020). Safranal ile ilgili yapılan bir hayvansal deney çalışmasında kalsiyum düzeylerinin bağlı olarak gelişebilen düz kas kasılmasının ardından hipertansiyon durumu oluşmuş ve damar içine uygulanan (1mg/1 kg) safranal vazodilatör etki göstererek ortalama 50 mmHg arteriyel kan basıncını düşürmüştür (Razavi ve ark., 2016).

5. Safran Bileşenlerinin Toksisitesi

Safran veya biyoaktif bileşenlerini içeren tabletlerin kullanımı terapötik dozları için güvenli olarak bilinmektedir (Bostan, Mehri, & Hosseinzadeh, 2017). Yüksek düzeyde safran kullanımı hamile kadınlarda düşük yapma olasılığını arttırabileceği için dikkatli kullanılmalıdır (Bostan, Mehri, & Hosseinzadeh, 2017). Biyoaktif bileşenler arasında safranal maddesi biyokimyasal değerleri etkilemesi nedeniyle krosine göre daha toksik kabul edilmiştir fakat kanser tedavisinde kullanıldığında yalnızca kanserli hücrelerin artmasını engellerken sağlıklı hücrelere zarar vermemektedir (Bostan, Mehri & Hosseinzadeh, 2017). Safran başlı başına kimyasal formülünde de bulunan safranal maddesinin toksisitesini önlemek için kullanılabilmektedir (Razavi & Hosseinzadeh, 2015). Yapılan bazı çalışmalar da ise safranın doğal toksinlerin neden olduğu zehirlenmelere karşı panzehir gibi işlev gördüğü ortaya çıkmıştır (Razavi & Hosseinzadeh, 2015).

Sonuç

Safran bitkisinin kullanımı çok eski dönemlere dayanmaktadır. Geçmiş dönemlerde de şifa amaçlı kullanılmış bir bitkidir. Safran bileşenleri incelendiğinde stigma içeriğinde bulunan karoten güçlü antioksidan ve antienflamatuar etkinlik göstermektedir. Günümüzde ülkemizde üretiminin yapıldığı bölgeler kısıtlıdır. Karabük ili Safranbolu ilçesi safran üretiminin

yapıldığı ve coğrafi işaret tescili almış bir şehrimizdir. Kullanım alanları arasında diyabet, depresyon, hipertansiyon durumuna etkileri ile öne çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

Abu-Izneid, T., Rauf, A., Khalil, A. A., Olatunde, A., Khalid, A., Alhumaydhi, F. A., ve ark. (2022). Nutritional and health beneficial properties of saffron (crocus sativus L.): a comprehensive review. *Critical Reviews In Food Science And Nutrition, 62*(10), 2683-2706. doi:10.1080/10408398.2020.1857682.

Ahmadpanah, M., Ramezanshams, F., Ghaleiha, A., Akhondzadeh, S., Bahmani, D. S., & Brand, S. (2019). Crocus sativus l. (saffron) versus sertraline on symptoms of depression among older people with major depressive disorders–a double-blind, randomized intervention study. *Psychiatry Research, 282,* 112613. doi: 10.1016/j.psychres.2019.112613

Ahrazem, O., Rubio-Moraga, A., Nebauer, S. G., Molina, R. V., & Gómez-Gómez, L. (2015). Saffron: its phytochemistry, developmental processes, and biotechnological prospects. *Journal Of Agricultural And Food Chemistry, 63*(40), 8751–8764. doi: 10.1021/acs.jafc.5b03194

Akhondzadeh, S., Mostafavi, S.-A., Keshavarz, S. A., Mohammadi, M. R., Hosseini, S. & Eshraghian , M. R. (2020). A placebo controlled randomized clinical trial of crocus sativus L. (saffron) on depression and food craving among overweight women with mild to moderate depression. *Journal Of Clinical Pharmacy And Therapeutics , 45*(1), 134-143. doi: 10.1111/jcpt.13040

Boskabady, M. H., & Farkhondeh, T. (2016). Antiinflammatory, antioxidant, and Immunomodulatory effects of crocus sativus L. and its main constituents. *Phytotherapy Research, 30*(7), 1072-1094. doi: 10.1002/ptr.5622

Bostan, H. B., Mehri, S., & Hosseinzadeh, H. (2017). Toxicology effects of saffron and its constituents: a review. *Iranian Journal Of Basic Medical Sciences, 20*(2), 110-121. doi: 10.22038/ijbms.2017.8230

Bukhari, S. I., Manzoor, M., & Dhar, M. K. (2018). A comprehensive review of the pharmacological potential of Crocus sativus and its bioactive apocarotenoids. *Biomedicine & Pharmacotherapy, 98,* 733-745. doi: 10.1016/j.biopha.2017.12.090

Butnariu, M., Quispe, C., Herrera-Bravo, J., Sharifi-Rad, J., Singh, L., Aborehab, N. M., ve ark (2022). The pharmacological activities of crocus sativus L.: a review based on the mechanisms and therapeutic opportunities of its phytoconstituents. *Oxidative Medicine And Cellular Longevity, 2022,* 8214821. doi: 10.1155/2022/8214821

Cid-Pérez, T. S., Nevárez-Moorillón, G. V., Ochoa-Velasco, C. E., Navarro-Cruz, A. R., Hernández-Carranza, P., & Avila-Sosa, R. (2021). The relation between drying conditions and the development of volatile compounds in saffron (Crocus sativus). *Molecules, 26*(22), 6954. doi: 10.3390/moleküller26226954

Çınar, A. S., & Önder, A. (2019). Anadolu'nun kültürel mirası: Crocus sativus L. (Safran). *FABAD J. Pharm. Sci., 44*(1), , 79-88.

De Monte, C., & Cesa, S. (2021). Use of saffron as a functional food and saffron nutraceuticals. Charis M. Galanakis *(Ed.). Saffron.* (ss. 241-273). Italy: Academic Press.

Ege, B., Yumrutaş, Ö., Ege, M., Pehlivan, M., & Bozgeyik, İ. (2020). Pharmacological properties and therapeutic potential of saffron (crocus sativus L.) in osteosarcoma. *The Journal Of Pharmacy And Pharmacology, 72*(1), 56-67. doi: 10.1111/jphp.13179

El Midaoui, A., Ghzaiel, I., Vervandier-Fasseur, D., Ksila, M., Zarrouk, A., Nury, T., ve ark (2022). Saffron (Crocus sativus L.): A source of nutrients for health and for the

treatment of neuropsychiatric and age-related diseases. *Nutrients, 14*(3), 597. doi: 10.3390/nu14030597

Ghorbanzadeh, V., Mohammadi, M., Dariushnejad, H., Chodari, L., & Mohaddes, G. (2016). Effects of crocin and voluntary exercise, alone or combined,on heart VEGF-A and HOMA-IR of HFD/STZ induced type 2 diabetic rats. *Journal Of Endocrinological Investigation, 39*(10), 1179-1186. doi:10.1007/s40618-016-0456-2

Gümüş, Y. (2021). Safranbolu yöresinde safran bitkisi ve safran kültürü üzerine halk bilimsel bir inceleme. *Beşeri Bilimler Ve Sanat Dergisi, 2*(1), 1-23.

Hasani, M., Malekahmadi, M., Rezamand, G., Estêvão, M. D., Pizarro, A. B., Heydari, H., ve ark (2021). Effect of saffron supplementation on liver enzymes: a systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *Diabetes & metabolic syndrome: Clinical Research & Reviews, 15*(6), 102311. doi: 10.1016/j.dsx.2021.102311

Hazman, Ö., & Bozkurt , M. F. (2015). Anti-inflammatory and antioxidative activities of safranal in the reduction of renal dysfunction and damage that occur in diabetic nephropathy. *Inflammation, 38*(4), 1537-45. doi: 10.1007/s10753-015-0128-y

Khazdair, M. R., Boskabady, M. H., Hosseini, M., Rezaee, R., & Tsatsakis, A. M. (2015). The effects of crocus sativus (saffron) and its constituents on nervous system: a review. *Avicenna Journal Of Phytomedicine, 5*(5), s. 376–391.

Koocheki, A., Moghaddam, P. R., & Seyyedi, S. M. (2019). Depending on mother corm size, the removal of extra lateral buds regulates sprouting mechanism and improves phosphorus acquisition efficiency in saffron (crocus sativus L.). *Industrial Crops And Products, 141*, 111779. doi: 10.1016/j.indcrop.2019.111779

Moratalla-López, N., Bagur, M. J., Lorenzo, C., Martínez-Navarro, M. E., Salinas, M. R., & Alonso, G. L. (2019). Bioactivity and bioavailability of the major metabolites of crocus sativus l. flower. *Molecules, 24*(15), 2827. doi: 10.3390/molecules24152827

Morvaridzadeh, M., Agah, S., Estêvão, M. D., Hüseyni, A. S., Haydari, H., Toupchian, O., ve ark. (2021). Effect of saffron supplementation on oxidative stress parameters: a systematic review and meta-analysis of randomized placebo-controlled trials. *Food Science & Nutrition, 9*(10), 5333-5896. doi: 10.1002/fsn3.2463

Paşayeva, L., & Tekiner, H. (2014). Türk-islam tıbbında safranın yeri. *Lokman Hekim Dergisi, 4*(3), 11-15.

Rahaiee, S., Moini, S., Hashemi , M., & Shojaosadati, S. A. (2015). Evaluation of antioxidant activities of bioactive compounds and various extracts obtained from saffron (Crocus sativus L.): a review. *Journal Of Food Science And Technology, 52*(4), 1881-1888. doi: 10.1007/s13197-013-1238-x

Rahmani, J., Bazmi, E., Clark, C., & Nazari, S. S. (2020). The effect of saffron supplementation on waist circumference, HA1C, and glucose metabolism: a systematic review and meta-analysis of randomized clinical trials. *Complementary Therapies In Medicine, 49*, 102298. doi: 10.1016/j.ctim.2020.102298

Razavi, B. M., & Hosseinzadeh, H. (2015). Saffron as an antidote or a protective agent against natural or chemical toxicities. *Daru Journal Of Pharmaceutical Sciences, 23*(1), 31. doi: 10.1186/s40199-015-0112-y

Razavi, B. M., Amanloo, M. A., Imenshahidi, M., & Hosseinzadeh, H. (2016). The relaxant activity of safranal in isolated rat aortas is mediated predominantly via an endothelium-independent mechanism. *Journal Of Pharmacopunktur, 19*(4), 329-335. doi: 10.3831/KPI.2016.19.034

Şahin, G. (2021). Tarihsel süreçte safran (Crocus sativus L.) ve safranın günümüzdeki durumu. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi , 5*(1), 173 - 214.

Xing, B., Li, S., Yang, J., Lin, D., Feng, Y., Lu, J., & Şao, Q. (2021). Phytochemistry, pharmacology, and potential clinical applications of saffron: a review. *Journal Of Ethnopharmacology, 281,* 114555. doi: 10.1016/j.jep.2021.114555

Xue, Y., Jin, W., Xue, Y., Zhang, Y., Wang, H., Zhang, Y., ve ark. (2020). Safranal, an active constituent of saffron, ameliorates myocardial ischemia via reduction of oxidative stress and regulation of Ca2+ homeostasis. *Journal Of Pharmacological Sciences, 143*(3), 156-164. doi: 10.1016/j.jphs.2020.03.005

Yaribeygi, H., Zare, V., Butler, A. E., Barreto, G. E., & Sahebkar, A. (2018). Antidiabetic potential of saffron and its active constituents. *Journal Of Cellular Physiology, 234*(6), 8610-8617. doi: 10.1002/jcp.27843

EXTENDED ABSTRACT

Persian meaning; Saffron spice, known as 'golden flowers', is also expressed in Arabic with the word yellow. Saffron spice is a medicinal aromatic plant belonging to the iridaceae family. It has a traditional use in the cultures of Türkiye, Iran, India and China throughout the world. Ibn Sina mentioned the spice of saffron and its healing power in his work called El Kanun Fi't Tıb. It is preferred not only in the field of medicine, but also in the fields of cosmetics, agriculture and nutrition, with its coloring or flavoring aspect. It is a very demanding plant from the field to the final product. The fact that it is so troublesome, its healing power and its endemic growth increase the value of saffron spice. Saffron plant root, flower, leaves and stigmas; It is a spice that can be harvested as a perennial in the underground part. Saffron spice; It contains crocin, picrocrocin, safranal substances. The saffron flower has a purple color and is called tepals. Tepals consist of three yellow stamens and three red thread-shaped stigmas. In order to produce the saffron plant, it is necessary to know that it is in the resting phase during the summer periods and blooms in the fall. In order for it to be produced, areas with arid, semi-arid climate with alkaline and lime soil structures are needed. There are 100 different species known. The root parts of the plant that are under the ground can be collected more than once a year, but the flower parts are harvested once a year. The areas where saffron will be planted should be rested for a year. The root size of the saffron plant directly affects the quality of the stigma. Root weight is preferred as 15, 20 grams worldwide, and roots with an average of 5 cm are used in Turkey. In Turkey, small hills are formed from the soil so that the water accumulating on the bottom of the field does not adversely affect the plant. Saffron planted in the field is harvested in the fall in October or November. Saffron flowers should be collected early in the morning. The stigmas on the inside of the flowers are plucked and dried. During the Ottoman period, saffron was produced in Adana, Mardin, Tokat, İzmir, Bolu and Şanlıurfa provinces. Among 32 different species of saffron plant, 18 of them grow endemic in Turkey. The most important production center of endemic saffron species is Safranbolu district of Karabuk province. Safranbolu Saffron is a plant with geographical indication. Crocus sativus L. contains crocin, picrocrocin, safranal, crocetin, lycopene, xanthone carotenoid, zeaxanthin, glycosidic conjugate carotenoid components. Due to the high antioxidant content of its components, it prevents the formation of free radicals in the body and the oxidation of cells. Traditionally produced saffron is obtained by separating the stigmas from the flowering parts. Among the areas of use, it is preferred in foods with its flavoring and coloring properties. The crocin substance in its composition dissolves easily in water and provides a yellow or red color. From the bitter aroma of picrocrocin, safranal substance is effective in revealing the volatile components and flavors peculiar to saffron. The stigma colors of the saffron plant are an indicator of quality. It can usually have yellow, orange, red colors. The redness level of the stigma means that the antioxidant effect is high. With the drying of the stigmas of the saffron plant, the saffron

substance shows high efficiency. Saffron plant has anti-inflammatory, antioxidant, anticarcinogenic, antiplatelet properties. It has been proven by studies that saffron plant reduces the levels of AST, which is one of the liver enzymes, reduces the symptoms of depression by affecting the central nervous system, and significantly reduces fasting plasma glucose and arterial blood pressure. Although the use of saffron plant is safe for therapeutic doses, its use in high amounts can cause toxic effects. It increases the likelihood of miscarriage, especially in pregnant women. Saffron is among the most expensive spices in the world due to the difficulties in harvesting and growing it and the diversity of its phenolic components. Saffron production in Turkey is encouraged by the governorship of Karabuk. As a result, the use of the saffron plant dates back to ancient times. It is an herb that has been used for medicinal purposes in the past. When the saffron components are examined, the carotene contained in the stigma shows strong antioxidant and anti-inflammatory activity. Today, the regions where production is made in our country are limited. Safranbolu district of Karabük province is a city where saffron production is made and has a geographical indication registration. Among its usage areas, it stands out with its effects on diabetes, depression and hypertension.

Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi / Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos Cilt: 10 Sayı:2
Journal of International Multidisciplinary Academic Researches / May-June-July-August Volume: 10 Issue: 2
2023
www.joimar.com

SAĞLIK KURUMLARINDA DIŞ KAYNAK KULLANIMI (OUTSOURCİNG) YOLUYLA İSTİHDAM EDİLENLERİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK DÜZEYİ VE SİİRT DEVLET HASTANESİ ÖRNEĞİ[1]

ORGANIZATIONAL COMMITMENT LEVEL OF THOSE WHO ARE EMPLOYED THROUGH OUTSOURCING IN HEALTH INSTITUTIONS AND THE SAMPLE OF SİİRT STATE HOSPITAL

Salih ÇENGEL

e-mail: salihcengel@siirt.edu.tr

Siirt Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı, Siirt, Türkiye, ORCİD; 0000-0001-5892-4992

ÖZET

Yapılan bu çalışmada sağlık kurumlarında dış kaynak kullanımı yoluyla istihdam edilen bireylerin örgütsel bağlılık düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya Siirt Devlet Hastanesi'nde dış kaynak kullanımı yoluyla istihdam edilen temizlik, güvenlik ve otomasyon birimlerinde görev yapan 84 çalışan katılmıştır. Araştırmanın veri toplama sürecinde kişisel bilgi formu ile Meyer ve diğerleri (1993) tarafından geliştirilen "Örgütsel Bağlılık Ölçeği" kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analiz sürecinde SPSS 22.0 programında Independent Samples t test, One Way Anova ve Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır. Araştırmanın sonunda çalışanların duygusal bağlılık, devam bağlılığı, normatif bağlılık ve genel örgütsel bağlılık düzeylerinin orta seviyede olduğu bulunmuştur. Çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0.05$). Buna karşılık çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerinin öğrenim durumu, mesleki kıdem ve gelir düzeylerine göre değişmediği tespit edilmiştir ($p>0.05$). Örgütsel bağlılık alt boyutları arasındaki değişkenler incelendiği zaman, devam bağlılığı, normatif bağlılık ve duygusal bağlılık arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Sonuç olarak çalışanlarda cinsiyet unsurunun dışında kalan demografik faktörlerin örgütsel bağlılık üzerinde belirleyici olmadığı söylenebilir.
Keywords: Dış kaynak kullanımı, örgütsel bağlılık, demografik faktörler
JEL KODU: D23

ABSTRACT

In this study, it was aimed to investigate the organizational commitment levels of individuals who employed in health institutions through outsourcing. 84 employees working in the cleaning, security and automation units employed through outsourcing at Siirt State Hospital participated in the research. In the data collection process of the research, the personal information form and the 'Organizational Commitment Scale' which was developed by Meyer et al. (1993) were used. In the analysis process of the obtained data, Independent Samples t test, OneWayAnova and Pearson Correlation analysis were used in SPSS 22.0 program. At the end of the study, it was found that the affective attachment, continuance commitment, normative commitment and general organizational commitment levels of the employees were moderate. It was determined that the organizational commitment levels of the employees showed a significant difference according to the gender variable ($p<0.05$). On the other hand, it was determined that the organizational commitment levels of the employees did not change according to their educational status, professional seniority and income levels ($p>0.05$). When the variables among the sub-dimensions of organizational commitment were examined, it was found that there were positively significant relationships between continuance commitment, normative commitment and emotional commitment ($p<0.05$). As a result, it can be said that demographic factors which were out of gender are not determinative on organizational commitment.
Anahtar Kelimeler: Outsourcing, organizational commitment, demographic factors
JEL CODE: D23

[1]Bu makale 2017-2018 öğretim yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi işletme anabilim dalında Salih ÇENGEL tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinden türetilmiştir

GİRİŞ

Yaşadığımız dönemde örgütlerin yönetim algısında kurumsal başarıyı belirleyen en dikkat çekici unsurun insan faktörü olduğu konusu yönetim bilimciler ve kurumların yönetim birimleri tarafından onaylanan bir gerçektir. Söz konusu gerçekten hareketle insan faktörünün iş koşullarında, işin özelliği, işin çalışan personel üzerindeki psikolojik etkisi, akademik ve ruhsal destekler çağımızın en çok araştırılan ve sorgulanan konuları olmuştur. Çalışanlar gündelik hayatlarının önemli bir bölümünü iş yerlerinde ve işle ilişkili çalışmalarla geçirmektedir. Çalışanların zamanının önemli bir bölümünü iş yerinde geçirmesi nedeniyle, işin özelliği, iş koşullarının uygunluğu, işi konusunda mutlu olması gibi unsurlar çalışanların performansını ve etkinliğini ortaya koyan hususlar olarak nitelendirilmektedir (Yalçın ve ark., 2016). İş verimliliği ve etkinliğini belirleyen unsurların başında örgütsel bağlılık gelmektedir (Sökmen ve ark., 2017).

Örgütsel bağlılık kavramının daha iyi anlaşılması için öncelikli olarak örgüt kavramının tanımlanması gerekmektedir. Kavramsal olarak örgüt "bireylerin birtakım amaçlara erişebilmek adına bir araya gelmeleri, her anlamda işbirliği sağlamaları" olarak nitelendirilmiştir. Basit bir deyişle örgüt "birtakım amaçlar doğrultusunda bir araya gelen insan grupları" olarak tanımlanmıştır (Akdur, 2003). Örgütsel bağlılık ise "örgütsel başarıyı yakalayabilmek için personelin bağlılığının gerçekleşmesi, bunun yanı sıra personelin ortak değer, amaçlar ve kültür bağlamında toplanmaları" şeklinde ifade etmektedir (Doğar, 2013). Bir başka ifadeyle örgütsel bağlılık "örgüt amaçlarının ve değerlerinin personel tarafından özümsenmesi, personelin kendilerini örgütün bir üyesi olarak algılamalarını, örgüt üyesi olarak emek harcamalarını ve örgütü güçlü bir aile yapısı gibi düşünmeleri" biçimde değerlendirilmektedir (Özdevecioğlu, 2003). Tayfun ve arkadaşları (2008) ise örgütsel bağlılık kavramını "çalışan bireylerin örgütsel değer ve hedefleri benimsemeleri ve bu amaç ve değerlere erişebilmek için kendilerini sorumlu hissetmeleri" şeklinde ifade etmiştir. Demirel'e (2009) göre örgütsel bağlılık "çalışan bireylerin örgütsel süreçleri kabul etmeleri" biçiminde ifade edilmiştir. Personelin özellikle iş ahlakı, saygı, iletişim, katılım, ekip çalışması, güven, örgütsel vatandaşlık davranışı, iş devamlılığı, örgüt politikaları ve paylaşıma ilişkin süreçleri benimsemeleri örgütsel bağlılıklarının olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda örgütsel bağlılıkta örgüt-personel uyumluluğunun olduğu ifade edilebilir.

Örgütsel bağlılığı meydana getiren alt boyutların başında devam bağlılığı gelmektedir. Devam bağlılığının gerçekleşebilmesi için kurumun çalışana farklı iş yerlerinde kolaylıkla sağlayabileceği maddi imkanlardan daha fazlasını sunması gerekmektedir. Bu durumda çalışanların performans ve özelliklerinin ayrı ayrı ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Benzer pozisyonlarda çalışanlar adına belirlenmiş standart bir ücret ve sosyal olanaklar sıradan bir çalışan adına dışarıda sağlayamayacağı bir miktarı ifade edip devam bağlılığını artırırken daha kaliteli ve yüksek kapasite sergileyen bir başka çalışan için aynı sonucu doğurmayabilir (Demirkol, 2014). Örgütsel bağlılığı meydana getiren ikinci alt boyut duygusal bağlılıktır. Duygusal bağlılık, çalışanın çalışma koşullarını değerlendirmesi neticesinde ortaya çıkan ve çalışanı kuruma bağlayan duygusal bir tepkidir. Bir başka deyişle bağlılık, çalışanın kurumla bütünleşmesi ve kuruma katılımını nispi gücüdür. Çalışan personellerin duygusal bağlılıklarının geliştirilmesinde etkili olan unsurların başında işin cezbedici yanı, rol ve hedeflerin netliği, katılım, kurumsal güven, bireye verilen önem, eşitlik ve bilgi paylaşımı gibi unsurlar gelmektedir (Doğan & Kılıç, 2007). Örgütsel bağlılığı oluşturan üçüncü alt boyut ise normatif bağlılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Normatif bağlılık; personelin iş değişikliğinin etik açıdan yanlış olduğunu iddia eden ve çalışanların işlerine sadakat duymalarının gerekliliği üzerinde duran bir bağlılık türüdür (Kurşunluoğlu-Yarımoğlu & Ersönmez, 2017).

Normatif bağlılıkta çalışan, kuruma karşı sadakatin önemine inanmakta ve bu bağlamda ahlaki bir zorunluluk hissetmektedir (Doğan & Kılıç, 2007).

Çalışan personelin mevcut inanç ve değerleri ile örgütsel değer ve inançlar arasındaki uyumluluk artış gösterdikçe personelin örgütsel bağlılık seviyeleri de artmaktadır. Personelin yüksek örgütsel bağlılık seviyesine sahip oldukları örgütlerde iş tatmini, örgütsel güven, işe devamlılık, iş verimliliği, bilgi paylaşımı, kaynakların verimli kullanılması ve örgütsel bağlılık düzeyi de yüksektir. Buna karşın örgütsel bağlılığın düşük olduğu kurumlarda örgütsel yabancılaşma, işe devamsızlık, bilgi ve kaynakların kötüye kullanımı, iş yerinde ayrımcılık, işten ayrılma ve psikolojik taciz gibi çalışanların verimliliğini olumsuz açıdan etkileyen durumlar kendini göstermektedir (Demirel, 2009). İş yaşamında önemli bir yere sahip olan örgütsel bağlılık düzeyini etkileyen birçok unsur da söz konusudur. Çalışanların örgütsel bağlılıklarını etkileyen faktörlerin literatürde bireysel ve örgütsel faktörler şeklinde iki grupta ele alındığı görülmektedir. Yapılan çalışmalarda örgütsel bağlılığı etkileyen bireysel faktörlerin başında yaş (Belli, 2014), mesleki kıdem (Bozkurt & Yurt, 2013) ve eğitim düzeyi (Tayfun ve ark., 2008) değişkenlerinin geldiği, örgütsel faktörlerin başında ise rol belirsizliği, alınan ücret, çalışma ortamının sahip olduğu fiziksel özellikler, örgütsel yapı içerisinde çalışanların terfi ve yükselme olanakları gibi unsurlar gelmektedir (Belli, 2014).

Örgütsel bağlılığın önemli bir yere sahip olduğu alanların başında pazarlama sektörü gelmektedir. Pazarlama sektöründe daha yüksek uzmanlık seviyesi ve daha ciddi yatırımları gerekli kılan kurum işlevleri ve bu işlevlerle yakından ilişkili lojistik çalışmalar son dönemlerde daha karmaşık bir hal almıştır. Bunun yanı sıra artan rekabet, kurumların öz yetkinlikleri haricinde kalan etkinliklerin daha verimli gerçekleştirilebilmesi adına gerçekleştirilecek stratejik işbirliklerinin kontrol edilmesini zaruret haline getirmiştir (Şahin-Gümüşay & Berberoğlu, 2011). Bu noktada kurumların içinde yer aldıkları iç ve dış çevre faktörlerindeki değişimlere uyum göstermeleri, yer aldıkları sektörde rekabet etme avantajı sağlayabilmeleri bakımından kritik öneme sahiptir. Uyum faaliyetlerini yanı sıra, kurumların yer aldıkları alanlardaki rakiplerin etkinliklerine hızlı yanıt verebilmeleri yönetim literatüründeki pek çok kavramla ifade edilmektedir (Turan, 2014). Bu kavramlardan birisi de dış kaynak kullanımıdır. Dış kaynaklardan faydalanma metodu (outsourcing) yaşadığımız dönem koşullarında kurumlar tarafından oldukça fazla tercih edilen bir yönetim modeli şeklinde kabul edilmektedir. Kurumlar açısından kar düzeyini yükseltmek, maliyeti düşürmek, daha büyük pazarlara açılabilmek, niteliği artırmak gibi üstünlüğü de beraberinde getirmektedir. Günümüzde hem özel kurumlarda hem de kamu alanında kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır (Ofluoğlu & Doğan, 2009). Literatürde yer alan çalışmalarda dış kaynak kullanımının önemine yönelik araştırmaların arttığı görülmekle beraber, dış kaynak kullanımında faydalanılan bireylerin örgütsel bağlılık düzeylerinin ele alındığı çalışmaların sınırlı olduğu göze çarpmaktadır. Bu kapsamda yapılan bu çalışmada sağlık kurumlarında dış kaynak kullanımı yoluyla istihdam edilenlerin örgütsel bağlılık düzeyinin demografik değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Araştırma Modeli

Yapılan bu çalışmada betimsel çalışma modelleri arasında yer alan tarama tipi araştırma modelinden faydalanılmıştır. Tarama tipi araştırmalarda genellikle araştırmacılar konuya ilişkin bulgulara ulaşmak için hipotezler oluşturmakta ve hipotezleri test etmek için anketlerden/ölçeklerden yararlanmaktadır. Bunun yanında tarama tipi çalışmalar büyük örneklem gruplarının araştırmaya konu olan özelliklerinin bazı demografik faktörlere (yaş,

cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi vb.) göre incelendiği çalışmalar arasında yer almaktadır (Can, 2014).

Araştırma Grubu

Yapılan bu çalışmanın araştırma grubunu Siirt Devlet Hastanesi'nde dış kaynak kullanımı yoluyla istihdam edilen temizlik, güvenlik ve otomasyon hizmeti sunan işgörenlerden oluşan 84 kişi oluşturmuştur. Araştırma grubunu meydana getiren bireyler hastane bünyesinde dış kaynak kullanımı yoluyla çalışan bireyler içerisinden tesadüfü yöntem kullanılarak seçilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Yapılan bu çalışmaya katılan bireylerin sahip oldukları demografik özelliklerin belirlenmesinde kişisel bilgi formundan faydalanılmıştır. Araştırmaya katılan çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerinin belirlenmesinde Meyer ve arkadaşları (1993) tarafından yeniden gözden geçirilen "Örgütsel Bağlılık Ölçeği" kullanılmıştır. Örgütsel Bağlılık Ölçeği duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık olmak üzere üç boyut ve 18 maddeden oluşmaktadır. Her boyutta 6 madde yer almaktadır. Ölçekte 3., 4., 5. ve 13. maddeler olumsuz anlam içermektedir ve bu maddeler tersten kodlanmıştır. Ölçeğin orijinalinde 7'li Likert ölçeği kullanılmasına karşılık, bu çalışmada 5'li Likert ölçeğinin (5=Tamamen katılıyorum, 4= Katılıyorum, 3= Kararsızım 2= Katılmıyorum, 1= Hiç katılmıyorum) kullanılması tercih edilmiştir. Her boyut için alınabilecek en yüksek puan 30, en düşük puan 6'dır (Kurşunoğlu ve ark., 2010).

Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analizinde SPSS 22.0 programı kullanılmıştır. Katılımcıların demografik bilgilerine göre ölçek puanları karşılaştırılmadan ve ölçek puanlarının birbirleri arasındaki ilişki incelenmeden önce verilerin normal dağılım gösterip göstermediği Shapiro-Wilks testi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda ölçek alt boyutlarına ilişkin puanların normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir ve bu nedenle parametrik analiz yöntemleri kullanılmıştır. Katılımcıların cinsiyetleri ve gelir düzeylerine göre ölçek puanlarını karşılaştırmak için Independent Samples t test kullanılırken, eğitim düzeyleri ve mesleki kıdemlerine göre ölçek puanlarını karşılaştırmak için One Way Anova analizi kullanılmıştır. Ölçek alt boyutlarına ilişkin puanların birbirleri arasındaki ilişkinin incelenmesinde ise Pearson Korelasyon analizi kullanılmıştır. Tüm analizlerde anlamlılık düzeyi $p<0,05$ olarak belirlenmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmada elde edilen tanımlayıcı bulgular ile karşılaştırma ve korelasyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Alt değişkenler	f	%
Cinsiyet	Kadın	20	23,8
	Erkek	64	76,2
Medeni durum	Evli	63	75,0
	Bekar	21	25,0
Yaş grubu	18-25 yaş	6	7,1
	26-30 yaş	12	14,3
	31-40 yaş	46	54,8
	41 ve üzeri	20	23,8

Eğitim düzeyi	İlkokul	11	13,1
	Ortaokul	7	8,3
	Lise	47	56,0
	Üniversite	19	22,6
Mesleki kıdem	1 yıldan az	6	7,1
	1-5 yıl	15	17,9
	6-10 yıl	25	29,8
	11 yıl ve üzeri	38	45,2
Gelir düzeyi	1600-1800	75	89,3
	1801-2000	9	10,7

Katılımcıların %23,8'i kadın, %76,2'si erkeklerden oluşmaktadır ve katılımcıların %75'i evlidir. Araştırmaya katılanların %7,1i 18-25 yaş grubunda, %14,3'ü 26-30 yaş grubunda, %54,8'i 31-40 yaş grubunda, %23,8'i 41 ve üzeri yaş grubundadır. Katılımcıların %13,1'i ilkokul mezunu, %8,3'ü ortaokul mezunu, %56'sı lise mezunu ve %22,6'sı üniversite mezunudur. Araştırmaya katılanların %7,1'i 1 yıldan az süredir çalışırken, %17,9'u 1-5 yıldır, %29,8'i 6-10 yıldır, %45,2'si 11 ve yıl ve daha uzun süredir çalışmaktadır. Katılımcıların %89,3'ünün aylık gelir düzeyi 1600 – 1800TL arasında ve %10,7'sinin aylık geliri 1801 – 2000TL arasındadır.

Tablo 2. Katılımcıların Örgütsel Bağlılık Düzeylerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Alt boyutlar	N	X	Ss
Duygusal bağlılık	84	3,19	,519
Devam bağlılığı	84	3,38	,783
Normatif bağlılık	84	3,29	,709
Örgütsel bağlılık	84	3,29	,500

Tablo incelendiğinde, katılımcıların duygusal bağlılık, devam bağlılığı, normatif bağlılık ve örgütsel bağlılık düzeylerinin orta seviyede olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin Karşılaştırılması

Alt boyutlar	Cinsiyet	N	X	Ss	t	p
Duygusal bağlılık	Kadın	20	3,40	,460	2,131	,036
	Erkek	64	3,12	,522		
Devam bağlılığı	Kadın	20	3,38	,813	-,010	,992
	Erkek	64	3,39	,780		
Normatif bağlılık	Kadın	20	3,18	,569	-,738	,463
	Erkek	64	3,32	,749		
Örgütsel bağlılık	Kadın	20	3,32	,420	,365	,716
	Erkek	64	3,28	,525		

Tablo incelendiğinde, katılımcıların cinsiyetlerine göre devam bağlılığı, normatif bağlılık ve örgütsel bağlılık düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($p>0,05$), duygusal bağlılık düzeylerinde ise kadın katılımcıların duygusal bağlılık düzeyinin erkek katılımcılardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir ($p<0,05$).

Tablo 4. Katılımcıların Eğitim Düzeylerine Göre Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin Karşılaştırılması

Alt boyutlar	Eğitim düzeyi	N	X	Ss	F	p
Duygusal	İlkokul	11	3,03	,340	,657	,581

bağlılık	Ortaokul	7	3,38	,427		
	Lise	47	3,19	,566		
	Üniversite	19	3,20	,520		
	İlkokul	11	3,05	,442		
Devam bağlılığı	Ortaokul	7	2,93	,757	2,727	,050
	Lise	47	3,58	,756		
	Üniversite	19	3,27	,898		
	İlkokul	11	3,17	,465		
Normatif bağlılık	Ortaokul	7	2,93	,607	1,747	,164
	Lise	47	3,43	,768		
	Üniversite	19	3,12	,652		
	İlkokul	11	3,08	,314		
Örgütsel bağlılık	Ortaokul	7	3,08	,450	2,112	,105
	Lise	47	3,40	,510		
	Üniversite	19	3,20	,533		

Tablo incelendiğinde, katılımcıların eğitim düzeylerine göre duygusal bağlılık, devam bağlılığı, normatif bağlılık ve örgütsel bağlılık düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir (p>0,05).

Tablo 5. Katılımcıların Mesleki Kıdemlerine Göre Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin Karşılaştırılması

Alt boyutlar	Mesleki kıdem	N	X	Ss	F	p
	1 yıldan az	6	3,47	,531		
Duygusal bağlılık	1-5 yıl	15	3,16	,579	,705	,552
	6-10 yıl	25	3,13	,405		
	11 yıl ve üzeri	38	3,19	,564		
	1 yıldan az	6	3,75	,835		
Devam bağlılığı	1-5 yıl	15	3,30	,966	,650	,585
	6-10 yıl	25	3,29	,646		
	11 yıl ve üzeri	38	3,43	,790		
	1 yıldan az	6	3,61	,404		
Normatif bağlılık	1-5 yıl	15	3,19	,590	1,093	,357
	6-10 yıl	25	3,13	,640		
	11 yıl ve üzeri	38	3,37	,815		
	1 yıldan az	6	3,61	,453		
Örgütsel bağlılık	1-5 yıl	15	3,21	,499	1,409	,246
	6-10 yıl	25	3,18	,463		
	11 yıl ve üzeri	38	3,33	,522		

Tablo incelendiğinde, katılımcıların mesleki kıdemlerine göre duygusal bağlılık, devam bağlılığı, normatif bağlılık ve örgütsel bağlılık düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir (p>0,05).

Tablo 6. Katılımcıların Gelir Düzeylerine Göre Örgütsel Bağlılık Düzeylerinin Karşılaştırılması

Alt boyutlar	Gelir düzeyi	N	X	Ss	t	p
Duygusal bağlılık	1600 - 1800	75	3,20	,480	,697	,487
	1801 - 2000	9	3,07	,804		
Devam	1600 - 1800	75	3,40	,800	,657	,513

bağlılığı	1801 - 2000	9	3,22	,640		
Normatif bağlılık	1600 - 1800	75	3,30	,714	,531	,597
	1801 - 2000	9	3,17	,697		
Örgütsel bağlılık	1600 - 1800	75	3,30	,489	,836	,405
	1801 - 2000	9	3,15	,601		

Tablo incelendiğinde, katılımcıların gelir düzeylerine göre duygusal bağlılık, devam bağlılığı, normatif bağlılık ve örgütsel bağlılık düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir (p>0,05).

Tablo 7. Katılımcıların Örgütsel Bağlılık Alt Boyutları Puanlarının Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Duygusal bağlılık	Devam bağlılığı	Normatif bağlılık	Örgütsel bağlılık
Duygusal bağlılık	r				
	p				
Devam bağlılığı	r	,097			
	p	,381			
Normatif bağlılık	r	,322**	,497**		
	p	,003	,000		
Örgütsel bağlılık	r	,548**	,790**	,843**	
	p	,000	,000	,000	

Tablo incelendiğinde, katılımcıların duygusal bağlılık düzeyleri ile devam bağlılıkları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı (p>0,05), duygusal bağlılık düzeyleri ile normatif bağlılık düzeyleri arasında pozitif ve orta düzeyin altında anlamlı bir ilişki olduğu (p<0,05), duygusal bağlılık düzeyi ile örgütsel bağlılık düzeyi arasında ise pozitif ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu (p<0,05) görülmektedir. Devam bağlılığı ile normatif bağlılık arasında orta düzeyde pozitif anlamlı bir ilişki bulunurken (p<0,05), devam bağlılığı ise örgütsel bağlılık arasında orta düzeyin üzerinde pozitif ve anlamlı bir ilişki (p<0,05) bulunmaktadır. Normatif bağlılık ile örgütsel bağlılık arasında ise yüksek düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (p<0,05).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmaya katılan bireylerin örgütsel bağlılık düzeylerine ilişkin tanımlayıcı bulgular değerlendirildiği zaman, katılımcıların örgütsel bağlılık düzeylerinin orta seviyede olduğu, bunun yanında örgütsel bağlılık alt boyutlarına (duygusal bağlılık, devam bağlılığı, normatif bağlılık) yönelik algılarının da orta seviyede bulunduğu tespit edilmiştir. Literatürde farklı meslek grupları ve iş alanları üzerine gerçekleştirilen benzer çalışmalarda da işgörenlerin örgütsel bağlılık düzeylerinin yüksek olduğu bulgularına ulaşılmıştır (Bozkurt & Yurt, 2013).

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet değişkenine göre örgütsel bağlılık düzeyleri değerlendirildiği zaman, katılımcıların devam bağlılığı, normatif bağlılık ve örgütsel bağlılık düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği, buna karşılık duygusal bağlılık düzeyinin erkek bireyler ile kıyaslandığı zaman kadın katılımcılar lehine yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bu sonucun temelinde kadınların erkeklere kıyasla daha duygusal bir kişilik yapısına sahip olmalarının, sahip olunan duygusallığı da iş yaşamına yansıtmalarının yattığı düşünülebilir. Buna karşılık yapılan bazı çalışma bulguları iş yaşamında erkek çalışanların duygusal bağlılıklarının kadınlardan daha yüksek olduğunu göstermektedir. Gülova & Demirsoy (2012) tarafından bu konuda yapılan bir çalışmada

hizmet sektöründe çalışanların duygusal bağlılık düzeylerinin erkek çalışanlar lehine anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu rapor edilmiştir.

Eğitim düzeyi değişkenine göre ele alındığı zaman araştırmaya katılan bireylerin hem örgütsel bağlılık düzeylerinin hem de örgütsel bağlılık alt boyutlarına ilişkin algılarının eğitim düzeylerine göre herhangi bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Literatürde yer alan benzer çalışmalarda da örgütsel bağlılığın eğitim durumu değişkenine göre farklılık göstermediği bulgularına ulaşılmıştır (Demirkol, 2014). Acar & Türkoğlu (2017) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada PTT çalışanları eğiti düzeylerine göre ortaöğretim, meslek yüksekokulu (ön lisans) ve üniversite (lisans) eğitimi almış çalışalar olmak üzere üç gruba ayrılmış, yapılan istatistiksel analizler sonucunda çalışanların örgütsel bağlılıklarının eğitim düzeyi değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermediği rapor edilmiştir.

Mesleki kıdem değişkenine göre ele alındığı zaman araştırmaya katılan bireylerin hem örgütsel bağlılık düzeylerinin hem de örgütsel bağlılık alt boyutlarına ilişkin algılarının mesleki kıdemlerine göre herhangi bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Literatürde yer alan benzer çalışmalarda da örgütsel bağlılık düzeyinin çalışanların medeni durumlarına göre anlamlı farklılık göstermediği bulgularına ulaşılmıştır (Candan & İnce, 2016; Memişoğlu & Kalay, 2017).

Gelir düzeyi değişkenine göre ele alındığı zaman araştırmaya katılan bireylerin hem örgütsel bağlılık düzeylerinin hem de örgütsel bağlılık alt boyutlarına ilişkin algılarının gelir düzeylerine göre herhangi bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Literatürde yer alan benzer çalışma bulguları da gelir düzeyi değişkeninin örgütsel bağlılığı etkilemediği görüşünü desteklemektedir. Durna & Eren (2005) tarafından bu konuda yapılan bir çalışmada eğitim ve sağlık çalışanlarının örgütsel bağlılık düzeylerini etkileyen unsurların incelenmesi amaçlanmış, araştırmanın sonunda çalışanların örgütsel bağlılık düzeyleri üzerinde ek gelire sahip olma durumunun anlamlı bir belirleyici olmadığı rapor edilmiştir.

Araştırmada örgütsel bağlılık düzeyi ile örgütsel bağlılık alt boyutları arasındaki ilişkiler değerlendirildiği zaman, örgütsel bağlılık alt boyutları ile örgütsel bağlılık toplam puanı arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgulara göre, örgütsel bağlılık alt boyutlarına ilişkin algıların yüksek olmasının örgütsel bağlılık düzeyini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde yer alan benzer çalışmalarda da örgütsel bağlılık ile örgütsel bağlılık alt boyutları arasında anlamlı ilişkiler bulunduğu, birim içerisindeki örgütsel bağlılık düzeyinin genel örgütsel bağlılık düzeyi üzerinde önemli birer belirleyici olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Boylu ve arkadaşları (2007) tarafından akademisyenler üzerinde gerçekleştirilen araştırmada akademisyenlerin bağlı bulundukları birimlere ilişkin örgütsel bağlılık düzeylerinin üniversiteye yönelik genel örgütsel bağlılık düzeyini pozitif yönde etkilediği rapor edilmiştir. Gülova & Demirsoy (2012) tarafından yapılan araştırmada hizmet sektöründe çalışan bireylerin örgütsel bağlılık alt boyutlarına ilişkin algılarının incelenmesi amaçlanmış, araştırmanın sonunda duygusal bağlılık ile devam bağlılığı arasında zıt yönlü ilişki olduğu bulunmuştur.

Sonuç olarak, çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerinin ele alındığı bu çalışmada elde edilen bulguların bir bölümünün literatürle paralellik göstermediği görülmüştür. Bunun temelinde çalışmaların yapıldığı grupların çalıştıkları örgütlerin farklı örgüt kültürü ve iklimine sahip olmalarının, bunun yanında örgütsel güven, örgütsel özdeşleşme, algılanan örgütsel destek, iş tatmini ve iş motivasyonu gibi duygusal unsurların yattığı düşünülebilir. Nitekim literatürde yer alan araştırma bulguları örgüt kültürü (Gülova & Demirsoy, 2012), örgütsel güven (Tekingündüz, 2012), örgütsel özdeşleşme, algılanan örgütsel destek gibi duygusal unsurların

örgütsel bağlılığı etkilediği görüşünü desteklemektedir (Karataş & Güleş, 2010; Sökmen ve Şimşek, 2016).

KAYNAKLAR

Acar, O. K., & Türkoğlu, Ç. (2017). Kamuda işletmecilik eksenli değişimle birlikte çalışanlarda örgütsel bağlılık ve iş tatmini düzeyleri: PTT üzerine bir alan araştırması. *Sosyal ve Ekonomik Arastırmalar Dergisi, 19*(33), 93-102.

Akdur, R. (2003). *Sağlık ocağı hizmetlerinde izleme değerlendirme ve eğitim kılavuzu*. Ankara: Onur Matbaacılık.

Belli, E. (2014). *Gençlik hizmetleri ve spor il müdürlüklerinde çalışan personelin mobbing düzeylerinin araştırılması ve örgütsel bağlılık yönünden değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Erzurum.

Boylu, Y., Pelit, E., & Güçer, E. (2007). Akademisyenlerin örgütsel bağlılık düzeyleri üzerine bir araştırma. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 44*(511), 55-74.

Can, A. (2014). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi.

Candan, H., & İnce, M. (2016). Siber kaytarma ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin incelenmesine yönelik emniyet çalışanları üzerine bir araştırma. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9*(1), 229-235.

Demirel, Y. (2009). Örgütsel bağlılık ve üretkenlik karşıtı davranışlar arasındaki ilişkiye kavramsal yaklaşım. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(15), 115-132.

Demirkol, A. Y. (2014). Eğitim kurumlarında örgütsel bağlılık: Meslek yüksekokulları üzerine bir araştırma. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4*(1), 1-15.

Doğan, S., & Kılıç, S. (2007). Örgütsel bağlılığın sağlanmasında personel güçlendirmenin yeri ve önemi. *Erciyes Üniversitesi iktisadi ve idari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29, 37-61.

Doğar, N. (2013). *Kişilik, örgütsel bağlılık ve iş tatmini arasındaki ilişkilerin incelenmesi: istanbul'da faaliyet gösteren iki ticari bankada bir araştırma*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Durna, U., & Eren, V. (2005). Üç bağlılık unsuru ekseninde örgütsel bağlılık. *Doğuş Üniversitesi Dergisi, 6*(2), 210-219.

Gülova, A. A., & Demirsoy, Ö. (2012). Örgüt kültürü ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki: hizmet sektörü çalışanları üzerinde ampirik bir araştırma. *Business and Economics Research Journal, 3*(2), 49-76.

Karsh, B., Booske, B. C., & Sainfort, F. (2005). Job and organizational determinants of nursing home employee commitment, job satisfaction and intent to turnover. *Ergonomics, 48*(10), 1260-1281.

Kurşunoğlu, A., Bakay, E., & Tanrıöğen, A. (2010). İlköğretim okulu öğretmenlerinin örgütsel bağlılık düzeyleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 101-115.

Memişoğlu, S. P., & Kalay, M. (2017). İlkokul ve ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin örgütsel bağlılık ve motivasyonları arasındaki ilişki (Bolu ili örneği). *Electronic Turkish Studies, 12*(4), 367-392.

Meyer, J. P., Allen, N. J., & Smith, C. A. (1993). Commitment to organizations and occupations: Extension and test of a three component conceptualization. *Journal of Applied Psyhology, 78*(4), 538-551.

Ofluoğlu, G., & Doğan, Ş. (2009). İşletmelerde dış kaynaklardan yararlanma yönteminin organizasyon yapısı ile çalışma ilişkilerine etkileri. *Kamu-İş, 11*(1), 139-165.

Özdevecioğlu, M. (2013). Algılanan örgütsel destek ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkilerin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18*(2), 113-130.

Sökmen, A., Osman, B., & Gayaker, S. (2017). Örgüt kültürü, örgütsel vatandaşlık davranışı ve örgütsel bağlılık ilişkisi: Bir kamu kurumunda araştırma. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19*(2), 415-429.

Sökmen, A., & Şimşek, T. (2017). Örgütsel bağlılık, örgütle özdeşleşme, stres ve işten ayrılma niyeti ilişkisi: bir kamu kurumunda araştırma. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18*(3), 606-620.

Şahin-Gümüşay, A., & Berberoğlu, N. (2011). Lojistik outsourcing karar süreci ve 3pl firma seçim kriterleri. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology, 2*(5), 33-50.

Tayfun, A., Palavar, K., & Yazıcıoğlu, İ. (2008). Otel işletmelerinde çalışan işgörenlerin örgütsel bağlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Kamu-İş, 9*(4), 1-22.

Tekingündüz, S. (2012). *Örgütsel bağlılık üzerinde örgütsel güven ve iş tatmininin etkisinin belirlenmesine yönelik bir alan çalışması*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Turan, A. (2014). Temel yetenek ve dış kaynaklardan yararlanma tekniklerine felsefik bir bakış: dinamik beceriler ve iş modeli yaklaşımlarıyla ilişkilendirme. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5*(7), 147-170.

Yalçın, S., Yıldırım, İ. ve Akan, D. (2016). Öğretmenlerin İş Yaşam Kaliteleri ile Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(1), 205-224.

EXTENDED ABSTRACT

In this study, it was aimed to examine the factors which affect the organizational commitment levels of individuals who work in different units of health institutions. In this study, the survey type research model, which is among the descriptive study models, was used. In survey type studies, researchers generally form hypotheses to reach the findings related to the subject and benefit from questionnaires/scales to test the hypotheses. In addition, survey-type studies are among the studies in which the characteristics of large sample groups, which are the subject of the research, are examined according to some demographic factors (age, gender, marital status, education level, etc.) (Can, 2014).

The research group of this study consisted of 84 employees, who were employed in Siirt State Hospital through outsourcing, providing cleaning, security and automation services. The individuals who constituted the research group were selected by using the random method among the individuals working in the hospital through outsourcing. The personal information form was used to determine the demographic characteristics of the individuals who participated in this study. The 'Organizational Commitment Scale', which was revised by Meyer et al. (1993), was used to determine the organizational commitment levels of the employees participating in the research. The Organizational Commitment Scale consists of three dimensions and 18 items: affective commitment, continuance commitment and normative commitment (Kurşunoğlu et al., 2010).

In the analysis of the data obtained, SPSS 22.0 program was used. Before comparing the scale scores according to the demographic information of the participants and examining the relationship between the scale scores, whether the data showed a normal distribution was analyzed using the Shapiro-Wilks test. As a result of the analysis, it was determined that the

scores of the scale sub-dimensions showed a normal distribution, and therefore parametric analysis methods were used. While Independent Samples t-test was used to compare the scale scores according to the gender and income level of the participants, the OneWayAnova analysis was used to compare the scale scores according to their education level and professional seniority. Pearson Correlation analysis was used to examine the relationship between the scores of the scale sub-dimensions. The level of significance was determined as $p<0.05$ in all analyzes.

When the descriptive findings regarding the organizational commitment levels of the individuals participating in the research were evaluated, it was determined that the organizational commitment levels of the participants were at a moderate level, and their perceptions of the organizational commitment sub-dimensions (emotional commitment, continuance commitment, normative commitment) were also at a moderate level. Similar studies in the literature on different occupational groups and business areas have also found that employees have high levels of organizational commitment (Bozkurt & Yurt, 2013).

When the organizational commitment levels of the individuals participating in the research were evaluated according to the gender variable, it was determined that the continuance commitment, normative commitment and organizational commitment levels of the participants did not show a significant difference according to the gender variable, but the level of emotional commitment was higher in favour of the female participants when compared to the male individuals. It can be thought that the basis of this result is that women have a more emotional personality structure compared to men and that they reflect their emotionality to business life.

When considered according to the education level variable, it was determined that both the organizational commitment levels and the perceptions of the organizational commitment sub-dimensions of the individuals participating in the research did not show any difference according to their education levels. Similar studies in the literature have also found that organizational commitment does not show a difference according to the variable of educational status (Demirkol, 2014). When it is handled according to the professional seniority variable, it has been determined that both the organizational commitment levels and the perceptions relating to the organizational commitment sub-dimensions of the individuals participating in the research do not show any difference according to their professional seniority. In similar studies in the literature, it has been reached the findings that the level of organizational commitment does not show a significant difference according to the marital status of the employees (Candan & İnce, 2016; Memişoğlu & Kalay, 2017).

When it is handled according to the income level variable, it has been determined that both the organizational commitment levels and the perceptions of the organizational commitment sub-dimensions of the individuals participating in the research do not show any difference according to their income levels. Similar study findings in the literature also support the view that the income level variable does not affect organizational commitment (Durna & Eren, 2005). When the relationships between organizational commitment level and organizational commitment sub-dimensions were evaluated in the study, it was determined that there were statistically significant and positive relationships between organizational commitment sub-dimensions and organizational commitment total score. In similar studies in the literature, it has been reached the findings that there are significant relationships between organizational commitment and organizational commitment sub-dimensions, and that the level of

organizational commitment within the unit is an important determinant on the level of general organizational commitment (Boylu et al., 2007).

Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi / Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos Cilt: 10 Sayı:2
Journal of International Multidisciplinary Academic Researches / May-June-July-August Volume: 10 Issue: 2
2023
www.joimar.com

ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMALARININ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE PSİKOLOJİK BELİRTİLER İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP OF CHILDHOOD TRAUMAS WITH PERSONAL TRAITS AND PSYCHOLOGICAL SYMPTOMS

Gülseda KÖSEMEN ÖZDEMİR

e-mail: gulsedakosemen@stu.aydin.edu.tr

İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Yapılan bu çalışmada çocukluk çağı travmalarının kişilik özellikleri ve psikolojik belirtiler ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya yaş ortalaması 18 ve üzerinde olan 282 kadın ve 115 erkek birey katılmıştır. Veri toplama sürecinde kişisel bilgi formu, "Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği", "Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği" ve "Sorun Tarama Envanteri (SCL-90-R)" kullanılmıştır. Araştırmada bağımlı değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde SPSS 22.0 programında Spearman Korelasyon analizinden faydalanılmıştır. Araştırmanın sonunda katılımcılarda duygusal taciz, fiziksel taciz, fiziksel ihmal, cinsel taciz, inkâr (minimize etme) ve toplam travma algı düzeylerinin düşük, duygusal ihmal ve aşırı koruma-kontrol düzeylerinin orta düzeyin altında olduğu bulunmuştur. Katılımcıların kişilik ölçeği alt boyutlarına ilişkin puanlarının orta düzeyde olduğu görülmüştür. Araştırmaya katılan bireylerde somatizasyon, obsesif-kompulsif, kişilerarası duyarlılık, depresyon, kaygı, düşmanlık, fobik kaygı, paranoid düşünce ve psikotizm düzeyinin ise düşük seviyede olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında çocukluk çağı travmaları ile olumsuz kişilik özellikleri ve psikolojik belirtiler arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Sonuç olarak, çocukluk çağı travmalarının kişilik gelişimini olumsuz yönde etkilediği ve psikolojik belirtilere neden olduğu söylenebilir.

Keywords: Çocukluk çağı travmaları, kişilik gelişimi, psikolojik belirtiler

JEL KODU: I19

ABSTRACT

In this study, it was aimed to investigate the relationship of childhood traumas with personality characteristics and psychological symptoms. 282 female and 115 male individuals with an average age of 18 and over participated in the study. In the data collection process, personal information form, 'Childhood Trauma Scale', 'Basic Personality Traits Scale' and 'Problem Screening Inventory (SCL-90-R)' were used. Spearman Correlation analysis was used in SPSS 22.0 program to determine the relationships between dependent variables in the research. At the end of the study, it was found that emotional abuse, physical abuse, physical neglect, sexual abuse, denial (minimizing) and total trauma perception levels were low, and emotional neglect and excessive protection-control levels were below moderate levels. It was observed that the scores of the participants regarding the sub-dimensions of the personality scale were moderate. It was determined that the individuals who participated in the study had low levels of somatisation, obsessive-compulsive, interpersonal sensitivity, depression, anxiety, hostility, phobic anxiety, paranoid thought and psychoticism. In addition, it was found that there were positively significant relationships between childhood traumas and negative personality traits and psychological symptoms ($p<0.05$). As a result, it can be said that childhood traumas affect personality development negatively and cause psychological symptoms.

Anahtar Kelimeler: Childhood traumas, personality development, psychological symptoms

JEL CODE: I19

Bu makale 2022-2023 eğitim ve öğretim yılında İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalında Gülseda KÖSEMEN ÖZDEMİR tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinden türetilmiştir

GİRİŞ

İnsanlar gerek aile içerisinde gerekse de yaşadıkları sosyal çevrede birtakım travmatik olaylara maruz kalmaktadır. Travmatik olaylar insanlarda travma sonrası stres bozukluğu (Javidi & Yadollahie, 2012; Gospodarevskaya v& Segal, 2012; Bohus ve ark., 2013), depresyon (Madelli ve ark., 2015; Wingo ve ark., 2010; Lindert ve ark., 2014) ve kaygı bozuklukları (Gibb ve ark., 2007; Maniglio, 2012; Chen ve ark., 2010) gibi psikolojik sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle insanların yaşadıkları travmatik olayların sonuçları üzerine yapılan çalışmaların son yıllarda artış gösterdiği göze çarpmaktadır (Hampton ve ark., 2021; Norcross & Wampold, 2019; Muldoon ve ark., 2019). İnsanların yaşadıkları travma türleri çeşitli sınıflara ayrılmakta olup, üzerinde sıklıkla durulan travma türlerinin başında çocukluk çağı travmalarının geldiği görülmektedir. Kavramsal açıdan ele alındığı zaman çocukluk çağı travmaları "yaş aralığı 0-18 arasında bulunan bireylerin kendilerine bakmakla yükümlü olan kişiler tarafından uygulanan kötü davranış ve muameleye maruz kalması" şeklinde tanımlanmaktadır. Yapılan tanımdan da anlaşılacağı gibi çocukluk çağı travmaları çocukluk yıllarında "kaza" şeklinde gerçekleşen olayların dışında kalan travmatik olaylardan meydana gelmektedir (Ulaş, 2017).

Çocukluk çağı travmaları birçok toplumda farklı nedenlerden dolayı ortaya çıkartılması oldukça zor olayların başında gelmektedir. Bu nedenle yaşanılan birçok travma genellikle mağdur ve travmayı yaşatan kişiler dışında kimse tarafından bilinmemektedir. Buna karşılık yapılan çalışmalarda dünyanın birçok ülkesinde çocukluk çağı travmalarının yaygın karşılaşılan bir sorun olduğunu göstermektedir (Alvarez ve ark., 2011; Helvacı-Çelik & Hocaoğlu, 2018; Pereda ve ark., 2009; Anda ve ark., 2006; Saunders & Adams, 2014). Çocukluk çağı travmaları ortaya çıkma ve uygulanma şekline göre dört gruba ayrılmaktadır. Söz konusu travma türleri fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar ve çocuk ihmali şeklinde sıralanmaktadır (Avşar ve ark., 2014).

Fiziksel istismar yaygın karşılaşılan bir çocukluk çağı travması olmakla beraber, temelde çocukların kaza dışındaki olaylarda ebeveyn ya da bakmakla yükümlü kişi tarafından fiziksel zarara uğramasını ifade etmektedir. Fiziksel istismara maruz kalan çocukların bedenlerinde bazen ciddi bir kaza yaşamış gibi kalıcı izler kalabilmektedir. Fiziksel istismarın temel nedenlerinin başında bakıcı ya da anne-babanın kontrolü kaybetmesi ve çocuğu cezalandırmak istemesi gelmektedir (Kar & Dokgöz, 2017; Geçkil, 2017). Yaygın karşılaşılan fiziksel istismar türlerinin DSM-5 Tanı Kitabında yer alan Çocuk İhmali ve İstismarı Kriterlerinde açıklandığı görülmektedir. Bu kapsamda yaygın olarak karşılaşılan fiziksel istismar türlerinin başında itme, vurma, tekmeleme, sallama, yumruk atma, dövme, bıçaklama, yakma ve boğma şeklinde gerçekleşen davranışların geldiği belirtilmektedir (Güler, 2014).

Çocukluk çağında sıklıkla karşılaşılan diğer bir travma türü "cinsel istismar" olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocukluk çağında cinsel istismar vakaları birçok toplumda yaygın olarak karşılaşılan bir problem olarak değerlendirilmektedir (Priebe & Svedin, 2008; Lind ve ark., 2015; Singh ve ark., 2014). Çocuklara yönelik cinsel istismar türlerinin başında cinsel sömürü davranışı, cinsel ilişkiye zorlama, çocuğun cinsel organlarını okşama, oğlancılık (sodomi), ensest ilişki, çıplak şekilde çocuğun karşısına çıkma ve içine girme (cinsel penetrasyon) gelmektedir. Cinsel istismar bedensel temas olmadan da gerçekleşen bir durumdur. Örneğin; cinsel sömürü de çocuğa temas olmaksızın korkutma, cinsel tatmin amacıyla ayartma, kandırma ve baskı uygulama da cinsel istismar kapsamında değerlendirilmektedir (Güler, 2014). Cinsel istismara maruz kalmada cinsiyetin önemli bir risk faktörü olduğu

görülmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalarda erkek çocuklarına kıyasla kız çocuklarının daha fazla cinsel istismara maruz kaldıkları belirtilmektedir (Edinburgh ve diğerleri, 2006: 278).

Duygusal istismar da yaygın olarak karşılaşılan diğer bir çocukluk çağı travmasıdır. Duygusal istismarda ebeveyn ya da bakım vericinin çocuğa yönelik ruhsal sömürü davranışı sergiledikleri görülmektedir. Yaygın olarak karşılaşılan duygusal istismar türlerinin başında aşağılama, gözdağı verme, sert bir disiplin sergileme, başka kişi ya da nesnelerin çocuğa zarar vereceğini söyleme, çocuğu bir yere kapatma, evde bırakıp gitme ve çocuğu her şeyden sorumlu tutma gibi davranışlar gelmektedir (Güler, 2014). Diğer bir çocukluk çağı travması ise "çocuk ihmali" olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk ihmali genellikle çocuk istismarı kavramı ile karıştırılmaktadır. Çocuk istismarında bilinçli olarak çocuklara fiziksel, psikolojik ev sosyal baskı uygulanması söz konusudur. Çocuk ihmalinde ise çocukların fiziksel ve psikolojik gereksinimlerinin anne-baba ya da bakım verici tarafından karşılanmadığı görülmektedir (Kurtuldu, 2019).

Çocukluk çağı travmaların farklı şekillerde ortaya çıksa da ortaya koyduğu sonuçların genellikle birbiri ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Literatürde bu alanda yapılan çalışmalarda çocukluk çağı travmalarının psikolojik sağlığı olumsuz yönde etkilediği (Read ve ark., 2005; Briere & Jordan, 2009), kimlik ve kişilik gelişim sürecinde problemlere neden olduğu belirtilmektedir (Şıkel & Harmancı, 2022; Dereboy ve ark., 2018). Yapılan bu çalışmada da çocukluk çağı travmalarının kişilik özellikleri ve psikolojik belirtiler ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Çalışmanın bu bölümünde araştırma modeline, örneklem grubuna, veri toplama araçlarına ve araştırmada kullanılan veri analiz yöntemine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Yürütülen bu çalışmada iki ve daha fazla bağımlı değişken arasındaki ilişkinin belirlenmesinde yaygın olarak kullanılan "İlişkisel Tarama Modeli" kullanılmıştır. Literatürde bu konuda yapılan benzer çalışmalarda da ilişkisel tarama modelinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir (Terzioğlu ve ark., 2023; Tunç, 2019; Gürcan & Kolburan, 2018). Bu çalışma modelinin kullanıldığı araştırmalarda hem bağımlı değişkenler arasındaki ilişki düzeyi hem de söz konusu ilişkinin yönü (pozitif ya da negatif yönlü ilişki) belirlenebilmektedir.

Evren ve Örneklem

Yapılan bu araştırmanın evrenini İstanbul ilinde yaşayan ve yaş ortalaması 18'in üzerinde olan bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem grubu ise İstanbul ilinde yaşayan ve yaşı 18'in üzerinde bulunan 282 kadın ve 115 erkek bireyden meydana gelmiştir. Araştırmanın örneklem seçim sürecinde tesadüfü örneklem seçim yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmanın örneklem grubunda yer alan katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Örneklem Grubunun Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Değişken	Kategori	f	%
Yaş	18-23 yaş	52	13,1
	24-29 yaş	98	24,7
	30-35 yaş	95	23,9
	36-41 yaş	76	19,1
	42-46 yaş	39	9,8
	47 yaş ve üzeri	37	9,3
Cinsiyet	Kadın	282	71,0
	Erkek	115	29,0

Tablo incelendiğinde, katılımcıların %13,1'inin 18-23, %24,7'sinin 24-29, %23,9'unun 30-35, %19,1'inin 36-41, %9,8'inin 42-46, %9,3'ünün 47 yaş ve üzeri olduğu, %71'inin kadın, %29'unun erkek olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Yapılan bu çalışmaya katılan bireylerin demografik özelliklerinin belirlenmesinde araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Katılımcıların çocukluk çağı travması yaşama durumlarının belirlenmesinde Bernstein ve arkadaşları (1994) tarafından geliştirilen "Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Şar ve arkadaşları (2012: 1054) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışmasında iç tutarlık katsayısının 0.93 olduğu rapor edilmiştir. Ölçek alt boyutları ve madde numaraları incelendiği zaman, 3, 8, 14, 18 ve 25'inci maddelerin duygusal istismar, 9, 11, 12, 15 ve 17'inci maddelerin fiziksel istismar, 5, 7, 13, 19 ve 28'inci maddelerin duygusal ihmal, 20, 21, 23, 24 ve 27'inci maddelerin ise cinsel istismar alt boyutunu oluşturduğu belirtilmiştir (Kılıç-Nurkan, 2016: 41).

Araştırmaya katılan bireylerin kişilik özelliklerinin belirlenmesinde Gençöz & Öncül (2011) tarafından geliştirilen "Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği" kullanılmıştır. Toplam 47 maddeden meydana gelen ölçek ile belirlenen kişilik türlerinin dışa dönüklük, sorumluluk, uyumluluk-geçimlilik, duygusal tutarsızlık, gelişime açıklık ve olumsuz değerlik olarak sıralandığı görülmektedir. Ölçek geliştirme aşamasında alt boyutların iç tutarlık katsayılarının .71 ile .89 arasında değiştiği rapor edilmiştir.

Yürütülen bu çalışmaya katılan bireylerde psikolojik belirti görülme düzeyinin belirlenmesinde Deragotis & Cleary (1977) tarafından yılında geliştirilen, Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Dağ (1991) tarafından yapılan ve 90 maddeden oluşan "Sorun Tarama Envanteri (SCL-90-R)" kullanılmıştır. Envanter yapı itibariyle 5'li Likert türünde olup, toplam 90 maddeden meydana gelmektedir. Ölçek ile belirlenen psikolojik belirtiler; somatizasyon, obsesif-kompulsif, kişilerarası duyarlık, depresyon, fobik anksiyete, anksiyete, öfke-düşmanlık ve psikotizm şeklinde sıralanmaktadır (Kılıç-Nurkan, 2016: 44).

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında toplanan verilerin analizinse SPSS 22 programı kullanılmıştır. Analiz işlemlerinde öncelikle ölçek verilerine güvenilirlik analizi yapılmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluğunun belirlenmesi adına One Sample Kolmogorov-Smirnov değerleri incelenmiştir.

Tablo 2. Ölçek Puanlarına İlişkin Güvenilirlik ve One Sample Kolmogorov-Smirnov (K-S) Normallik Analizi

	Alt boyut	Cronbach Alpha (α)	K-S (p)
Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği	Duygusal taciz	,842	,000
	Fiziksel taciz	,879	,000
	Fiziksel ihmal	,804	,000
	Duygusal ihmal	,879	,000
	Cinsel taciz	,904	,000
	Aşırı koruma-kontrol	,826	,000
	İnkar (minimize etme)	,765	,000
	Toplam travma algısı	,930	,000
Temek Kişilik Özellikleri Ölçeği	Dışa dönüklük	,854	,001
	Sorumluluk	,816	,000
	Geçimlilik / uyumluluk	,808	,000
	Duygusal tutarsızlık	,850	,000
	Gelişime açıklık	,849	,000
	Olumsuz değerlik	,723	,000
Belirti Tarama Envanteri (SC-90)	Somatizasyon	,928	,000
	Obsesif-kompulsif	,898	,000
	Kişilerarası duyarlılık	,933	,000
	Depresyon	,946	,000
	Kaygı	,913	,000
	Düşmanlık	,886	,000
	Fobik kaygı	,847	,000
	Paranoid düşünce	,874	,000
	Psikotizm	,878	,000
	Ek ölçek	,793	,000

Tablo incelendiğinde, araştırma kapsamında kullanılan ölçek puanlarının analiz için yeterli düzeyde güvenilir (α>0,60) olduğu görülmektedir. K-S test sonuçları incelendiğinde, verilerin normal dağılıma uygun olmadığı görülmektedir. Verilerin normal dağılıma uygun olmaması nedeniyle ölçek puanları arasındaki ilişkinin incelenmesinde ise kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde öncelikli olarak araştırmada kullanılan ölçeklerden elde edilen ortalama puanlara, daha sonra ölçekler arasındaki ilişkileri gösteren korelasyon bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 3. Araştırmaya Katılanların Çocukluk Çağı Travma Ölçek Puanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Alt boyut	N	Puan aralığı	X	SS
Duygusal taciz	397	5-25	8,05	4,39
Fiziksel taciz	397	5-25	6,56	3,37
Fiziksel ihmal	397	5-25	8,43	3,53
Duygusal ihmal	397	5-25	10,63	4,87
Cinsel taciz	397	5-25	6,50	3,74
Aşırı koruma-kontrol	397	5-25	11,32	4,86
İnkar (minimize etme)	397	0-3	,91	1,13
Toplam travma algısı	397	30-180	53,46	18,56

Tablo incelendiğinde, katılımcıların duygusal taciz, fiziksel taciz, fiziksel ihmal, cinsel taciz, inkar (minimize etme) ve toplam travma algı düzeylerinin düşük, duygusal ihmal ve aşırı koruma-kontrol düzeylerinin orta düzeyin altında olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Araştırmaya Katılanların Temel Kişilik Özellikleri Ölçek Puanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Alt boyut	N	Puan aralığı	X	SS
Dışa dönüklük	397	1-5	3,57	,895
Sorumluluk	397	1-5	4,06	,719
Geçimlilik / uyumluluk	397	1-5	4,23	,631
Duygusal tutarsızlık	397	1-5	2,50	,862
Gelişime açıklık	397	1-5	3,76	,928
Olumsuz değerlik	397	1-5	1,50	,577

Tablo incelendiğinde, katılımcıların olumsuz değerlik algısı düzeyinin düşük, duygusal tutarsızlık düzeyinin orta, dışa dönüklük, sorumluluk, geçimlilik / uyumluluk ve gelişime açıklık düzeylerinin orta düzeyin üzerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Araştırmaya Katılanların Belirti Tarama Envanteri SCL 90 Ölçeği Puanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Alt boyut	N	Puan aralığı	X	SS
Somatizasyon	397	0-4	1,16	,960
Obsesif-kompulsif	397	0-4	1,43	,993
Kişilerarası duyarlılık	397	0-4	1,35	1,13
Depresyon	397	0-4	1,47	1,10
Kaygı	397	0-4	1,02	,933
Düşmanlık	397	0-4	1,12	1,07
Fobik kaygı	397	0-4	,65	,797
Paranoid düşünce	397	0-4	1,30	1,056
Psikotizm	397	0-4	,82	,832
Ek ölçek	397	0-4	1,22	,920

Tablo incelendiğinde, katılımcıların somatizasyon, obsesif-kompulsif, kişilerarası duyarlılık, depresyon, kaygı, düşmanlık, fobik kaygı, paranoid düşünce psikotizm ve ek ölçek düzeylerinin düşük düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Araştırmaya Katılanların Çocukluk Çağı Travmaları ve Temel Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları

		Duygusal taciz	Fiziksel taciz	Fiziksel ihmal	Duygusal ihmal	Cinsel taciz	Aşırı koruma-kontrol	İnkar (minimize etme)	Toplam travma algısı
Dışa dönüklük	r	-,309**	-,169**	-,244**	-,347**	-,141**	-,350**	,363**	-,389**
	p	,000	,001	,000	,000	,005	,000	,000	,000
Sorumluluk	r	-,300**	-,180**	-,096	-,302**	-,187**	-,300**	,316**	-,329**
	p	,000	,000	,055	,000	,000	,000	,000	,000
Geçimlilik / uyumluluk	r	-,239**	-,217**	-,138**	-,275**	-,073	-,337**	,315**	-,308**
	p	,000	,000	,006	,000	,149	,000	,000	,000
Duygusal tutarsızlık	r	,389**	,238**	,155**	,391**	,203**	,372**	-,398**	,429**
	p	,000	,000	,002	,000	,000	,000	,000	,000
Gelişime açıklık	r	-,255**	-,129*	-,109*	-,275**	-,201**	-,369**	,320**	-,326**
	p	,000	,010	,031	,000	,000	,000	,000	,000
Olumsuz değerlik	r	,133**	,128*	,058	,172**	,013	,185**	-,216**	,164**
	p	,008	,011	,246	,001	,801	,000	,000	,001

Tablo incelendiğinde, duygusal duygusal taciz düzeyi ile olumsuz değerlik (r=,133; p<0,05) düzeyi arasında pozitif yönde düşük düzeyde, duygusal taciz düzeyi ile duygusal tutarsızlık (r=,389; p<0,05) düzeyi arasında pozitif yönde orta düzeyin altında, duygusal taciz düzeyi ile dışa dönüklük (r=-,309; p<0,05), sorumluluk (r=-,300; p<0,05), gelişime açıklık (r=-,255; p<0,05) ve geçimlilik / uyumluluk (r=-,239; p<0,05) düzeyleri arasında ise negatif yönde orta düzeyin altında, anlamlı ilişkinin olduğu görülmektedir. Fiziksel taciz düzeyi ile olumsuz değerlik (r=,128; p<0,05) düzeyi arasında pozitif yönde düşük düzeyde, fiziksel taciz düzeyi ile duygusal tutarsızlık (r=,238; p<0,05) düzeyi arasında pozitif yönde orta düzeyin altında, fiziksel taciz ile geçimlilik / uyumluluk (r=-,217; p<0,05), sorumluluk (r=-,169; p<0,05) ve gelişime açıklık (r=-,129; p<0,05) düzeyleri arasında ise negatif yönde orta düzeyin altında anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Fiziksel ihmal düzeyi ile duygusal tutarsızlık (r=,155; p<0,05) düzeyi arasında pozitif yönde düşük düzeyde, fiziksel ihmal ile dışa dönüklük (r=-,244; p<0,05), geçimlilik / uyumluluk (r=-138; p<0,5), gelişime açıklık (r=-,109; p<0,05) düzeyleri arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu, fiziksel ihmal düzeyi ile sorumluluk ve olumsuz değerlik düzeyleri arasında ise istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ilişki olmadığı görülmektedir. Duygusal ihmal düzeyi ile duygusal tutarsızlık (r=,391; p<0,05) düzeyi arasında pozitif yönde orta düzeyin altında, duygusal ihmal düzeyi ile olumsuz değerlik (r=,172; p<0,05) düzeyi arasında pozitif yönde düşük düzeyde, duygusal ihmal düzeyi ile dışa dönüklük (r=-,347; p<0,05), sorumluluk (r=-,302; p<0,05), geçimlilik / uyumluluk (r=-,275; p<0,05) ve gelişime açıklık (r=-,275; p<0,05) düzeyleri arasında negatif yönde orta düzeyin altında anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Cinsel taciz düzeyi ile duygusal tutarsızlık (r=,203; p<0,05) düzeyi arasında pozitif yönde orta düzeyin altında, cinsel taciz düzeyi ile gelişime açıklık (r=-,201; p<0,05), sorumluluk (r=-,187; p<0,05) ve dışa dönüklük (r=-,141; p<0,05), düzeyleri arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişkilerin olduğu, cinsel taciz ile geçimlilik / uyumluluk ve olumsuz değerlik düzeyleri arasında ise istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık olmadığı görülmektedir. Aşırı koruma-kontrol düzeyi ile duygusal tutarsızlık (r=,372; p<0,05) düzeyi arasında pozitif yönde düşük düzeyde, aşırı koruma-kontrol düzeyi ile olumsuz değerlik (r=,185; p<0,05) düzeyi arasında pozitif yönde düşük düzeyde, aşırı koruma-kontrol düzeyi ile gelişime açıklık (r=-,369; p<0,05), dışa dönüklük (r=-,350; p<0,05), geçimlilik / uyumluluk (r=-,337; p<0,05) ve sorumluluk (r=-,300; p<0,05) düzeyleri arasında negatif yönde orta düzeyin altında anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. İnkar (minimize etme) düzeyi ile dışa dönüklük (r=,363; p<0,05), gelişime açıklık (r=,320; p<0,05), sorumluluk (r=,316; p<0,05) ve geçimlilik / uyumluluk (r=,315; p<0,05) düzeyleri arasında pozitif yönde orta düzeyin altında, inkar (minimize etme) düzeyi ile olumsuz değerlik (r=-,216; p<0,05) ve duygusal tutarsızlık (r=-,398; p<0,05) düzeyleri arasında negatif yöne orta düzeyin altında ilişki olduğu görülmektedir. Toplam travma algısı düzeyi ile duygusal tutarsızlık (r=,429; p<0,05) düzeyi arasında pozitif yönde orta düzeyde, toplam travma algısı düzeyi ile olumsuz değerlik (r=,164; p<0,05) düzeyi arasında pozitif yönde düşük düzeyde, toplam travma algısı düzeyi ile dışa dönüklük (r=-,389; p<0,05), gelişime açıklık (r=-,326; p<0,05), sorumluluk (r=-,329; p<0,05) ve geçimlilik / uyumluluk (r=-,308; p<0,05) düzeyleri arasında negatif yönde orta düzeyin altında ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Araştırmaya Katılanların Çocukluk Çağı Travmaları ve Belirti Tarama Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları

		Duygusal taciz	Fiziksel taciz	Fiziksel ihmal	Duygusal ihmal	Cinsel taciz	Aşırı koruma-kontrol	İnkar (minimize etme)	Toplam travma algısı
Somatizasyon	r	,371**	,306**	,091	,337**	,187**	,402**	-,383**	,399**
	p	,000	,000	,069	,000	,000	,000	,000	,000
Obsesif-kompulsif	r	,414**	,263**	,166**	,415**	,201**	,490**	-,388**	,470**
	p	,000	,000	,001	,000	,000	,000	,000	,000
Kişilerarası duyarlılık	r	,441**	,267**	,183**	,413**	,239**	,496**	-,379**	,486**
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
Depresyon	r	,448**	,300**	,151**	,420**	,261**	,524**	-,454**	,510**
	p	,000	,000	,003	,000	,000	,000	,000	,000
Kaygı	r	,455**	,314**	,179**	,379**	,275**	,469**	-,430**	,486**
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
Düşmanlık	r	,420**	,363**	,182**	,432**	,279**	,448**	-,418**	,497**
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
Fobik kaygı	r	,313**	,276**	,157**	,312**	,193**	,451**	-,298**	,406**
	p	,000	,000	,002	,000	,000	,000	,000	,000
Paranoid düşünce	r	,471**	,294**	,192**	,413**	,251**	,542**	-,418**	,520**
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
Psikotizm	r	,429**	,298**	,186**	,390**	,242**	,484**	-,403**	,485**
	p	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
Ek ölçek	r	,401**	,269**	,120*	,339**	,254**	,419**	-,368**	,445**
	p	,000	,000	,017	,000	,000	,000	,000	,000

Tablo incelendiğinde, duygusal taciz düzeyi ile paranoid düşünce (r=,471; p<0,05), kaygı (r=455; p<0,05), depresyon (r=,448; p<0,05), kişilerarası duyarlılık (r=,441; p<0,05), psikotizm (r=,429; p<0,05), düşmanlık (r=,420; p<0,05), obsesif-kompulsif (r=,414; p<0,05) ve ek ölçek (r=,401; p<0,05) düzeyleri arasında pozitif yönde orta düzeyde, duygusal taciz düzeyi ile somatizasyon (r=,371; p<0,05) ve fobik kaygı (r=,313; p<0,05) düzeyleri arasında pozitif yönde orta düzeyin altında ilişki olduğu görülmektedir. Fiziksel taciz düzeyi ile düşmanlık (r=,363; p<0,05), kaygı (r=,314; p<0,05), somatizasyon (r=,306; p<0,05), depresyon (r=,300; p<0,05), psikotizm (r=,298; p<0,05), paranoid düşünce (r=,294; p<0,05), fobik kaygı (r=,276; p<0,05), kişilerarası duyarlılık (r=,267; p<0,05) ek ölçek (r=,269; p<0,05) ve obsesif-kompulsif (r=,263; p<0,05) düzeyleri arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Fiziksel ihmal düzeyi ile paranoid düşünce (r=,192; p<0,05), psikotizm (r=,186; p<0,05), kişilerarası duyarlılık (r=,183; p<0,05), düşmanlık (r=,182; p<0,05), kaygı (r=,179; p<0,05), obsesif-kompulsif (r=,166; p<0,05), fobik kaygı (r=,157; p<0,05), depresyon (r=,151; p<0,05) ve ek ölçek (r=,120; p<0,05) düzeyleri arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu, fiziksel ihmal düzeyi ile somatizasyon düzeyi arasında ise istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ilişki olmadığı görülmektedir. Duygusal ihmal ile düşmanlık (r=,432; p<0,05), depresyon (r=,420; p<0,05), kişilerarası duyarlılık (r=,413; p<0,05), paranoid düşünce (r=,413; p<0,05) ve obsesif-kompulsif (r=,415; p<0,05) düzeyleri arasında pozitif yönde orta düzeyde, duygusal ihmal ile psikotizm (r=,390; p<0,05), kaygı (r=,379; p<0,05), ek ölçek (r=,339; p<0,05), somatizasyon (r=,337; p<0,05) ve fobik kaygı (r=,312; p<0,05) düzeyleri arasında ise pozitif yönde orta düzeyin altında anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Cinsel taciz düzeyi ile düşmanlık (r=,279; p<0,05), kaygı (r=,275; p<0,05), depresyon (r=,261; p<0,05), paranoid düşünce (r=,251; p<0,05), ek ölçek (r=,254; p<0,05), psikotizm (r=,242; p<0,05),kişilerarası duyarlılık (r=,239; p<0,05) ve obsesif-kompulsif (r=,201; p<0,05) düzeyleri arasında pozitif yönde orta düzeyin altında, cinsel taciz düzeyi ile fobik kaygı (r=,193; p<0,05) ve somatizasyon (r=,187; p<0,05) düzeyleri arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Aşırı koruma-kontrol düzeyi ile paranoid düşünce (r=,542; p<0,05), depresyon (r=,524; p<0,05), kişilerarası duyarlılık (r=,496, p<0,05), obsesif-kompulsif (r=,490; p<0,05),

psikotizm (r=,484; p<0,05), kaygı (r=,469; p<0,05), fobik kaygı (r=,451; p<0,05), düşmanlık (r=,448; p<0,05), ek ölçek (r=,419; p<0,05) ve somatizasyon (r=,402; p<0,05) düzeyleri arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. İnkar (minimize etme) düzeyi ile obsesif-kompulsif (r=-,388; p<0,05),somatizasyon (r=-,383; p<0,05), kişilerarası duyarlılık (r=-,379; p<0,05), ek ölçek (r=-,368; p<0,05), depresyon (r=-,454; p<0,05), kaygı (r=-,430; p<0,05), düşmanlık (r=-,418; p<0,05), paranoid düşünce (r=-,418; p<0,05), psikotizm (r=-,403; p<0,05) ve fobik kaygı (r=-,298; p<0,05) düzeyleri arasında negatif yönde orta düzeyin altında anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Toplam travma algısı düzeyi ile paranoid düşünce (r=,520; p<0,05), depresyon (r=,510; p<0,05), düşmanlık (r=,497; p<0,05), kişilerarası duyarlılık (r=,486; p<0,05), kaygı (r=,486; p<0,05), psikotizm (r=,485; p<0,05), obsesif-kompulsif (r=,470; p<0,05), ek ölçek (r=,445; p<0,05) ve fobik kaygı (r=,406; p<0,05) düzeyleri arasında pozitif yönde orta düzeyde, toplam travma algısı ile somatizasyon (r=,399; p<0,05) düzeyi arasında ise pozitif yönde orta düzeyin altında anlamlı ilişki olduğu görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapılan bu araştırmada katılımcıların çocukluk çağı travmalarını yaşama düzeylerinin düşük seviyede olduğu bulunmuştur. Bu konuda yapılan bazı araştırma sonuçları ise çocukluk çağı travmalarının yaygın karşılaşılan bir toplumsal sorun olduğunu göstermektedir (Sansone ve ark., 2009). Katılımcıların kişilik özelliklerine ilişkin bulgular incelendiği zaman, olumsuz değerlik algısı düzeyinin düşük, duygusal tutarsızlık düzeyinin orta, dışa dönüklük, sorumluluk, geçimlilik / uyumluluk ve gelişime açıklık düzeylerinin orta düzeyin üzerinde olduğu bulunmuştur. Aydoğdu (2016) tarafından yapılan çalışmada da yetişkin bireylerde farklı kişilik özelliklerinin orta düzeyde görüldüğü belirtilmiştir. Yapılan bu çalışmaya katılan bireyelrde psikolojik belirti düzeyine ilişkin bulgular incelendiği zaman, somatizasyon, obsesif-kompulsif, kişilerarası duyarlılık, depresyon, kaygı, düşmanlık, fobik kaygı, paranoid düşünce ve psikotizm düzeylerinin düşük seviyede olduğu bulunmuştur. Elde edilen bu sonuçların literatürle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir (Koç ve ark., 2021; Kerketta, 2015).

Yürütülen bu çalışmada bağımlı değişkenler arasındaki ilişkiler incelendiği zaman, çocukluk çağı travmaları ile olumsuz kişilik özellikleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuştur. Bunun temel nedenlerinin başında çocukluk çağı travmalarının hem kimlik gelişimini hem de psiko-sosyal yapıyı olumsuz yönde etkilemesinin yattığı düşünülebilir. Bu görüşü destekleyen bir çalışmada çocukluk çağı travmalarının kimlik gelişimini ve psiko-sosyal yapıyı olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir (Yağcı ve ark., 2018; Bağrıaçık, 2019). Çocukluk çağı travmalarının kişilik gelişimi üzerindeki etkilerinin ele alındığı diğer bir çalışmada çocukluk çağı travmalarının kişilik bozukluklarına neden olduğu rapor edilmiştir (Coşğun, 2019). Çocukluk çağı travmaları ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiler incelendiği zaman da değişkenler arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuş, bu kapsamda çocukluk çağı travmalarının psikolojik belirti düzeyini arttırdığı tespit edilmiştir. Literatürde farklı yaş gruplarında yer alan yetişkin bireyler üzerinde yapılan benzer çalışmalarda da çocukluk çağı travmalarının psikolojik belirtilere zemin bulunmuştur (Kuo ve ark., 2011; Seng ve ark., 2011). Araştırmada ortaya çıkan sonuçlar değerlendirildiği zaman, çocukluk yıllarında travmatik yaşam olaylarına maruz kalmanın psikolojik yapıyı ve kişilik gelişimini olumsuz yönde etkilediği söylenebilir.

KAYNAKLAR

Alvarez, M. J., Roura, P., Oses, A., Foguet, Q., Solà, J., & Arrufat, F. X. (2011). Prevalence and clinical impact of childhood trauma in patients with severe mental disorders. *The Journal of Nervous And Mental Disease, 199*(3), 156-161.

Anda, R. F., Felitti, V. J., Bremner, J. D., Walker, J. D., Whitfield, C. H., Perry, B. D., ... & Giles, W. H. (2006). The enduring effects of abuse and related adverse experiences in childhood: A convergence of evidence from neurobiology and epidemiology. *European Archives of Psychiatry And Clinical Neuroscience,* 256, 174-186.

Avşar, A., Karanfil, R., & Keten, A. (2014). Çocukta fiziksel istismar sonucu ölüm: Olgu sunumu. *Adli Tıp Dergisi, 28*(3), 287-293.

Aydoğdu, M. (2016). *Spor yapan bireylerin kinestetik zekâ algı düzeyleri ile Holland kişilik tipleri arasındaki ilişkinin araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Bohus, M., Dyer, A. S., Priebe, K., Krüger, A., Kleindienst, N., Schmahl, C., ... & Steil, R. (2013). Dialectical behaviour therapy for post-traumatic stress disorder after childhood sexual abuse in patients with and without borderline personality disorder: A randomised controlled trial. *Psychotherapy And Psychosomatics, 82*(4), 221-233.

Briere, J., & Jordan, C. E. (2009). Childhood maltreatment, intervening variables, and adult psychological difficulties in women: An overview. *Trauma, Violence, & Abuse, 10*(4), 375-388.

Chen, L. P., Murad, M. H., Paras, M. L., Colbenson, K. M., Sattler, A. L., Goranson, E. N., ... & Zirakzadeh, A. (2010, July). Sexual abuse and lifetime diagnosis of psychiatric disorders: systematic review and meta-analysis. *In Mayo Clinic Proceedings, 85*(7), 618-629.

Dağ, I. (1991). Belirti Tarama Listesi (Scl-90-R)'nin Üniversite Öğrencileri için güvenirliği ve geçerliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*.

Dereboy, Ç., Şahin-Demirkapı, E., Şakiroğlu, M., & Şafak-Öztürk, C. (2018). Çocukluk çağı travmalarının, kimlik gelişimi, duygu düzenleme güçlüğü ve psikopatoloji ile ilişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi, 29*(4), 269-278.

Edinburgh, L., Saewyc, E., & Levitt, C. (2006). Gender differences in extrafamilial sexual abuse experiences among young teens. *The Journal of School Nursing, 22*(5), 278-284.

Geçkil, E. (2017). Çocuklarda fiziksel istismar ve hemşirelik yaklaşımı. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6*(1), 129-139.

Gençöz, T., & Öncül, Ö. (2011). Examination of personality characteristics in a Turkish Sample: Development of the basic personality traits ınventory. *J Gen Psychol,* 139, 194-216.

Gibb, B. E., Chelminski, I., & Zimmerman, M. (2007). Childhood emotional, physical, and sexual abuse, and diagnoses of depressive and anxiety disorders in adult psychiatric outpatients. *Depression And Anxiety, 24*(4), 256-263.

Gospodarevskaya, E., & Segal, L. (2012). Cost-utility analysis of different treatments for post-traumatic stress disorder in sexually abused children. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health, 6*(1), 1-15.

Güler, A. (2014). *Şizofreni tanılı hastalarda çocukluk çağı travmalarının etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Gürcan, N., & Kolburan, Ş. G. (2019). Üniversitedeki kız öğrencilerin yeme tutumlarının yaşam doyumu ve çocukluk çağı travmaları ile ilişkisi. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi, 5*(1), 9-28.

Hampton, K., Raker, E., Habbach, H., Camaj Deda, L., Heisler, M., & Mishori, R. (2021). The psychological effects of forced family separation on asylum-seeking children and parents at the US-Mexico border: A qualitative analysis of medico-legal documents. *Plos One, 16*(11), 1-11.

Helvacı-Çelik, F. G., & Hocaoğlu, Ç. (2018). Çocukluk çağı travmaları: Bir gözden geçirme. *Sakarya Tıp Dergisi, 8*(4), 695-711.

Javidi, H., & Yadollahie, M. (2012). Post-traumatic stress disorder. *IJOEM, 3*(1), 1-10.

Kar, H., & Dokgöz, H. (2017). Çocukta fiziksel istismar. *Turkiye Klinikleri J Child Psychiatry-Special Topics, 3*(3), 175-180.

Kerketta, I. (2015). A comparative study of sports competition Anxiety between district levels male Volleyball and soccer players. *International Journal of Physical Education, Sports and Health, 1*(3), 53-55.

Kılıç-Nurkan, M. (2016). *Çocukluk çağı travmalarının, kişilik özellikleri ve psikopatolojik durum ile ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Koç, A., Tok, H. H., Uzun, L. N., & Ensari, H. (2021). Covid-19 sebebiyle bir kurumda karantina altında bulunanlarda depresyon, anksiyete, durumsal suçluluk düzeyleri ve etkileyen faktörler. *Nöro Psikiyatri Arşivi*, 58, 146-153.

Kuo, J. R., Goldin, P. R., Werner, K., Heimberg, R. G., & Gross, J. J. (2011). Childhood trauma and current psychological functioning in adults with social anxiety disorder. *Journal of Anxiety Disorders, 25*(4), 467-473.

Kurtuldu, B. (2019). *Beliren yetişkinlikteki kadınlarda çocukluk çağı travmalarının romantik ilişkilerle ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Lind, M. J., Aggen, S. H., Kendler, K. S., York, T. P., & Amstadter, A. B. (2016). An epidemiologic study of childhood sexual abuse and adult sleep disturbances. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, And Policy, 8*(2), 1-29.

Lindert, J., von Ehrenstein, O. S., Grashow, R., Gal, G., Braehler, E., & Weisskopf, M. G. (2014). Sexual and physical abuse in childhood is associated with depression and anxiety over the life course: systematic review and meta-analysis. *International Journal of Public Health*, 59, 359-372.

Mandelli, L., Petrelli, C., & Serretti, A. (2015). The role of specific early trauma in adult depression: A meta-analysis of published literature. *Childhood Trauma And Adult Depression. European Psychiatry, 30*(6), 665-680.

Maniglio, R. (2013). Child sexual abuse in the etiology of anxiety disorders: A systematic review of reviews. *Trauma, Violence, & Abuse, 14*(2), 96-112.

Muldoon, O. T., Haslam, S. A., Haslam, C., Cruwys, T., Kearns, M., & Jetten, J. (2019). The social psychology of responses to trauma: Social identity pathways associated with divergent traumatic responses. *European Review of Social Psychology, 30*(1), 311-348.

Norcross, J. C., & Wampold, B. E. (2019). Relationships and responsiveness in the psychological treatment of trauma: The tragedy of the APA clinical practice guideline. *Psychotherapy, 56*(3), 391-399.

Pereda, N., Guilera, G., Forns, M., & Gómez-Benito, J. (2009). The international epidemiology of child sexual abuse: A continuation of Finkelhor (1994). *Child Abuse & Neglect, 33*(6), 331-342.

Priebe, G., & Svedin, C. G. (2008). Child sexual abuse is largely hidden from the adult society: An epidemiological study of adolescents' disclosures. *Child Abuse & Neglect, 32*(12), 1095-1108.

Read, J., van Os, J., Morrison, A. P., & Ross, C. A. (2005). Childhood trauma, psychosis and schizophrenia: A literature review with theoretical and clinical implications. *Acta Psychiatrica Scandinavica, 112*(5), 330-350.

Sansone, R. A., Whitecar, P., & Wiederman, M. W. (2009). The prevalence of childhood trauma among those seeking buprenorphine treatment. *Journal of Addictive Diseases, 28*(1), 64-67.

Saunders, B. E., & Adams, Z. W. (2014). Epidemiology of traumatic experiences in childhood. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics, 23*(2), 167-184.

Seng, J. S., Low, L. K., Sperlich, M., Ronis, D. L., & Liberzon, I. (2011). Post-traumatic stress disorder, child abuse history, birthweight and gestational age: A prospective cohort study. *BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynaecology, 118*(11), 1329-1339.

Singh, M. M., Parsekar, S. S., & Nair, S. N. (2014). An epidemiological overview of child sexual abuse. *Journal of Family Medicine And Primary Care, 3*(4), 430-435.

Şar, V., Öztürk, E., & İkikardeş, E. (2012). Çocukluk çağı ruhsal travma ölçeğinin Türkçe uyarlamasının geçerlilik ve güvenilirliği. Türkiye Klinikleri. *Tıp Bilimleri Dergisi, 32*(4), 1054.

Şıkel, Ç., & Harmancı, H. (2022). Çocuklarda duygusal istismarın kimlik oluşumunda etkisi. *KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,* 3(3), 1-12.

Terzioğlu, Ö. P., Söyler, H. Ç., & Menekşe, Ö. (2023). Çocukluk çağı travmalarının, yalnızlık duygusu ve sosyal anksiyete ile ilişkisi. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi, 6*(2), 160-182.

Tunç, Ç. (2017). *Psikoloji bölümü öğrencilerinin meslek seçimleri ile mizaç özellikleri ve çocukluk çağı travmalarının ilişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Tunç, P. (2019). Üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı travması ve yeme tutumları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 11*(1), 203-219.

Wingo, A. P., Wrenn, G., Pelletier, T., Gutman, A. R., Bradley, B., & Ressler, K. J. (2010). Moderating effects of resilience on depression in individuals with a history of childhood abuse or trauma exposure. *Journal of Affective Disorders, 126*(3), 411-414.

EXTENDED ABSTRACT

When considered conceptually, childhood traumas are defined as ‘individuals between the ages of 0-18 being exposed to bad behavior and treatment by their caregivers’. As it can be understood from the definition made, childhood traumas consist of traumatic events other than the events that occurred in the form of ‘accident’ in childhood (Ulaş, 2017). Childhood traumas are one of the most difficult events to reveal in many societies due to different reasons. For this reason, many traumas experienced are generally not known by anyone other than the victims and the people who experienced the trauma. On the contrary, studies which were conducted show that childhood traumas are a common problem in many countries of the world (Alvarez et al., 2011). Although childhood traumas occur in different ways, it is seen that the results they reveal are generally similar to each other. In the literature, it is stated that childhood traumas negatively affect psychological health (Read et al., 2005; Briere & Jordan, 2009) and cause problems in the process of identity and personality development (Şikel & Harmancı, 2022; Dereboy et al., 2018). In this study, it was aimed to examine the relationship of childhood traumas with personality traits and psychological symptoms.

In this study, the ‘Correlational Screening Model’, which is widely used, was used to determine the relationship between two or more dependent variables. In the literature, it is

seen that the relational screening model is frequently used in similar studies on this subject (Terzioğlu et al., 2023; Tunç, 2019; Gürcan & Kolburan, 2018). In studies using this study model, both the level of relationship between dependent variables and the direction of the relationship (positive or negative relationship) can be determined.

The population of this research consists of individuals who live in Istanbul and whose average age is over 18. The sample group of the study consisted of 282 female and 115 male individuals over the age of 18 living in Istanbul. Random sample selection method was used in the sample selection process of the research. The personal information form which was prepared by the researcher was used to determine the demographic characteristics of the individuals participating in this study. The 'Childhood Trauma Scale' developed by Bernstein et al. (1994) was used to determine the participants' experiences of childhood trauma. The 'Basic Personality Traits Scale' developed by Gençöz & Öncül (2011) was used to determine the personality features of the individuals who participated in the research. The 'Problem Screening Inventory (SCL-90-R)' developed by Deragotis & Cleary (1977) was used to determine the level of psychological symptoms in individuals participating in this study. In the data analysis process, Sperman correlation analysis was used in SPSS 22.0 program.

In this study, it was found that the level of experiencing childhood traumas of the participants was at a low level. Some research results on this subject show that childhood traumas are a common social problem encountered (Sansone et al., 2009). When the findings regarding the personality traits of the participants were examined, it was found that the level of negative valence perception was low, the level of emotional inconsistency was moderate, and the levels of extraversion, responsibility, agreeableness/adaptability, and openness to development were above the medium level. In the study conducted by Aydoğdu (2016), it was also stated that different personality traits are seen at a moderate level in adult individuals. When the findings regarding the psychological symptom level of the individuals who participate in this study were examined, it was found that the levels of somatisation, obsessive-compulsive, interpersonal sensitivity, depression, anxiety, hostility, phobic anxiety, paranoid thought and psychoticism were at low levels. It has been determined that these results are similar to the literature (Koç et al., 2021; Kerketta, 2015).

When the relationships between dependent variables were examined in this study, it was found that there were positive and significant relationships between childhood traumas and negative personality traits. It can be thought that one of the main reasons for this is the negative effects of childhood traumas on both identity development and psycho-social structure. In a study supporting this view, it was stated that childhood traumas negatively affect identity development and psycho-social structure (Yağcı et al., 2018; Bağrıçak, 2019). In another study dealing with the effects of childhood traumas on personality development, it was reported that childhood traumas cause personality disorders (Coşğun, 2019). When the relationships between childhood traumas and psychological symptoms were examined, it was found that there were positively significant relationships between the variables, and in this context, it was determined that childhood traumas increased the level of psychological symptoms. Similar studies in the literature on adult individuals from different age groups have also found the basis for psychological symptoms of childhood traumas (Kuo et al., 2011; Seng et al., 2011). When the results of the research are evaluated, it can be said that exposure to traumatic life events in childhood negatively affects the psychological structure and personality development.

Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi / Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos Cilt: 10 Sayı:2
Journal of International Multidisciplinary Academic Researches / May-June-July-August Volume: 10 Issue: 2
2023
www.joimar.com

ÖĞRETMENLİK VE ÇOCUKLARLA İLGİLİ İÇGÜDÜLERİM ÇOK TAZE: BİR OKUL MÜDÜRÜNÜN DURUM ÇALIŞMASI

TEACHING AND MY INSTINCTS ABOUT KIDS BRAND-NEW: A SCHOOL A SINGLE CASE STUDY OF A PRINCIPLE

***Fadime AKIN[1], Şule ÇELEBİOĞLU[2]**

***e-mail: manga060@hotmail.com**

[1]İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Esntitüsü. Eğitim Yönetimi Anabilimdalı, İstanbul, Türkiye
[2]Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temel Eğitim Anabilim Dalı, Denizli, Türkiye

ÖZET

Okul öncesi eğitim kurumunda yönetici olan bir okul müdürünün okul öncesi eğitim yönetimine dair deneyimlerini detaylı incelemek amacıyla hazırlanan bu çalışma. Nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışması deseninde yapılmıştır. Çalışanın katılımcısı bir kişiden oluşmaktadır. Online görüşmeler, sosyal medya hesapları ve kişisel mektuplardan elde edilen veriler; Moustakas'ın fenomoloji deseninde kullanmış olduğu analiz yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Çalışmanın analizi aşamasında verilerde önemli ifadeler belirlenmiş, anlam birimleri oluşturulmuş, anlam birimlerinden alt temalar, alt temalardan da ana temalar elde edilmiştir. Çalışmanın sonucunda pedagojik evrim isimli ana başlık elde edilmiş ve bu başlığa dair okulun paydaşları ve gelişim evreleri olmak üzere iki ana tema elde edilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda okulun paydaşları olan çocuk, öğretmen, öğrenci, okul müdürünün iş birliği ve sürekli etkileşim içinde bulunmasının gerekliliği ve okul öncesi eğitim birimlerinin alanında uzman ve okul öncesi eğitimin önemini benimseyen kişilerce yönetilmesi önerilmektedir. Okul müdürlerinin, okul öncesi eğitim hakkında güncel bilgilere sahip olmaları, pedagojik yaklaşımları anlamaları ve personelin eğitimini desteklemeleri önemlidir. Bu sayede okulun genel yönetimi daha etkili bir şekilde gerçekleştirilebilir ve çocukların öğrenme deneyimleri daha verimli hale getirilebilir. Bu öneriler, okul öncesi eğitim kurumlarının yönetimine dair önemli bir çerçeve sunmakta ve çocukların en iyi eğitimi almasını sağlamak için yöneticilerin rolünü vurgulamaktadır.

Keywords: Okul öncesi eğitim yönetimi, durum çalışması
JEL KODU: I21

ABSTRACT

This study, which was prepared to examine in detail the experiences of a school principal, who is a manager in a pre-school education institution, on pre-school education management. It was conducted in the case study pattern, which is one of the qualitative research methods. The employee's participant consists of one person. Data from online interviews, social media accounts and personal letters; It was made by using the analysis method that Moustakas used in his phenomenology design. In the analysis phase of the study, important expressions were determined in the data, meaning units were formed, sub-themes were obtained from the meaning units and main themes were obtained from the sub-themes. As a result of the study, the main title named pedagogical evolution was obtained and two main themes were obtained, namely the stakeholders of the school and the development stages of this title. In line with the findings obtained from the study, it is suggested that the children, teachers, students, school principals, who are the stakeholders of the school, should be in cooperation and continuous interaction, and that the preschool education units should be managed by people who are experts in their field and who adopt the importance of pre-school education. It is important that school principals have up-to-date information about pre-school education, understand pedagogical approaches and support the training of staff. In this way, the general management of the school can be carried out more effectively and children's learning experiences can be made more efficient. These recommendations provide an important framework for the management of pre-school institutions and highlight the role of administrators to ensure that children receive the best education.

Anahtar Kelimeler: Preschool education management, case study
JEL CODE: I21

GİRİŞ

Annelerin daha çok iş hayatına girmesiyle önemi gün geçtikçe artan bir alan okul öncesi eğitim. Her ne kadar ülkemizde yeni sayılabilecek bir geçmişe sahip olsa da dünya tarihine bakıldığında neredeyse milattan önce 400. yıllara dayanan bir geçmişe sahip olarak karşımıza çıkmaktadır. Plato'nun republic eserinde erken yaştaki çocukların eğitiminin gerekliliğinden sıklıkla bahsetmektedir. Bunun yanında Antik Roma da birçok düşünürün erken yaştaki çocukların eğitimine yönelik görüşleri de yadsınamayacak kadar fazladır. İlerleyen dönemlerde Komenski (1592), Jhon locke (1632-1704), J.J. Rousseu(1712-1778) J.H. Pestalozzi (1746-1827) gibi düşünürlerin de erken çocukluk eğitimine dair günümüze kadar etkisini gösteren görüşleri de oldukça fazladır. Günümüzden asırlarca önce yaşamış düşünürlerin erken çocukluk eğitimine dair görüşlerinden etkilenen eğitim bilimcilerden olan Freidrich Wilhelm Froebel' in de 1816 da Avrupa'da ilk anaokulunu kurduğunu belirtmekte de fayda vardır. Bunun yanında bir tıp doktoru olan Maria Montesorri' nin de okul öncesi eğitime yaptığı katkılar hala günümüzde Montesorri eğitim Felsefesi ismiyle de anılmaktadır.

Okul öncesi eğitimin gelişimine Türkiye ölçeğinde bakıldığında Farabi, İbni Sina, Gazali, gibi düşünürlerin eserlerinde, çocuk eğitimine erken yaşta başlamanın önemine dair bilgiler verdikleri görülmektedir. Cumhuriyetin ilanı ile 1923-1924 de 38 ilde 80 anaokulu açılmıştır. Ancak 1930 yılında Millî Eğitim Bakanlığının hazırladığı bir genelde ile 1961 yılına kadar resmi anasınıfı ve anaokulu açılmamıştır. Buradan hareketle devletin 30 yıllık bir sürede resmi anaokulu ya da anasınıfı açmamış olması aslında Türkiye 'de okul öncesi eğitiminin gelişimini aksatmıştır denilebilir. Nitekim hala okul öncesi eğitimin birçok Avrupa ülkesinde zorunlu olmasına karşın Türkiye' de zorunlu değildir. Okul öncesi eğitim her ne kadar zorunlu olmasa da aslında önemsenmesi gereken bir alandır. Okul öncesi eğitime devam eden çocuk sayıları; eğitimin öneminin artmasıyla, kadınların iş hayatına gün geçtikçe daha aktif girmesiyle, erken çocukluktaki eğitimin öneminin önem kazanmasıyla esasında hızla değeri anlaşılan bir alan haline de gelmektedir denilebilir. Burada okul öncesi eğitimin ilişkili olduğu bilim dallarına da değinmekte fayda vardır. Okul öncesi eğitim, çocuk psikolojisiyle, genel psikolojisi ile, eğitim psikolojisiyle, gelişim psikolojisiyle, sosyal psikolojiyle, sosyal antropolojiyle birçok bilim dalı ile ilişkilidir. O halde okul öncesi eğitimi anlamak adına birçok bilim dalını işe koşmak gereklidir. Okul öncesi eğitim erken çocukluk olarak da ifade edilen 0-6 dönemini kapsamaktadır. Okul öncesi eğitim kurumları da bu dönemdeki çocukların gelişimini desteklemek adına kurulmuş, uzman eğiticilere sahip kurumlardır. Bu kurumlar günümüzde devlet ve özel olmak üzere iki ayrı türde bulunmaktadır.

Milli eğitim bakanlığının hazırlamış olduğu okul öncesi eğitim ve ilköğretim kurumları yönetmeliğine göre; okul öncesi eğitim kurumları 36-66 aylık çocukların eğitimini sağlamaktadır. Devlete bağlı bağımsız anaokulları 36- 66 aylık çocukların eğitimini sağlarken, bünyesinde ana sınıfı bulunan diğer okullarda bir sonraki yıl ilkokula gidecek öğrencilerin kaydına öncelik tanınmakta, kontenjanın doldurulamadığı durumlarda 36 aylığa kadar öğrencilerin kaydına da fırsat sağlanmaktadır (MEB. 26/07/2014 sayı: 29072). Ayrıca 2019-2020'deki istatistikler Türkiye' deki okul öncesi eğitim kurumları incelendiğinde eğitim sistemi içerisinde önemli bir paya sahip olduğu da kabul edilmelidir (MEB, 2020). Bunlardan hareketle okul öncesi eğitim kurumlarının yönetim şekline de değinmekte fayda vardır. Bağımsız anaokullarının yönetiminde müdür ve müdür yardımcıları Millî Eğitim Bakanlığı'nın yönetici atama kriterlerine göre okul öncesi öğretmeni olmak zorundadır. Ancak bünyesinde anasınıfı bulunan bir ilkokul, ortaokul, lise de yöneticilerin branşları farklılık göstermektedir. Örneğin bir bünyesinde anasınıfı bulunan bir fen lisesinin yöneticisi tarih öğretmeni olabilmektedir ve bunun gibi birçok farklı branşta olabilir. Ancak yapılan araştırmalara göre bünyesinde anasınıfı olan okullarda öğretmenler yönetimsel olarak sorunlar

yaşamaktadır. Okul öncesi eğitim kurumları; başka kurumlarla karşılaştırılınca farklı olarak ortaya çıkan bir takım yönetimsel sorunlar; öğrenci ve veli ile ilgili sorunlar ve öğretmenlerin karşılaştığı sorunlar mevcuttur (Ergen & Günay, 2019). Ayrıca yönetimsel sorunlar ile daha sık karşılaşılmaktadır. Ada ve arkadaşları (2014) tarafından yapılan araştırmada; okul öncesi eğitimde görevli öğretmenlerin yaşadığı yönetsel sorunlar eğitim ortamındaki verimliliği düşürmekte ve çocukların eğitimden faydalanmalarını engellemektedir.

Can & Kılıç (2019) tarafından yapılan araştırmada; öğretmenlerin çoğunluğu okul öncesi eğitimde yönetsel sorunlar yaşadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Özellikle ilköğretim içerisindeki ana sınıflarının arka planda kalması, öğretmenlerle iş birliği yapılmaması, görüşlerine önem verilmemesi gibi sorunlar ele alınmıştır.

Ardıç (2011) tarafından yapılan araştırmada; ana sınıflarında görevli öğretmenler, yöneticilerin, ana sınıflarına ilgisiz kaldığını, öğretmenleri dışladıklarını, basit ve gereksiz gördüklerini belirtmiştir. Ayrıca ilköğretim kurumlarında çalışan ana sınıfı öğretmeni katılımcılar; yönetimin ilgisiz tutum sergilediğini belirtirken, yöneticilerin okul öncesi birimine gereken değeri vermediklerini okul öncesi alanı ile ilgili gelişmeleri takip etmediklerini ve anasınıfını oyun alanı olarak algıladıklarını ifade etmiştir. Yapılan bazı araştırmalar Türkiye'de okul öncesi eğitim kurumu yöneticilerinin okul öncesi eğitimle ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ve bu alanı önemsemediklerini göstermektedir (Kılıç, 2019; Uçar-Kaplan, 2015). Erdem & Yazıcıoğlu (2015)' nun araştırma bulgularına göre; okul öncesi eğitimi ve öğretmenlerine gereken değer verilmemektedir. Okul öncesi bölümüne maddi gelir kaynağı olarak bakılmakta, okul öncesi öğretmenlerinin ve öğrencilerinin sorunlarıyla yöneticiler ilgilenmemektedir.

Bütün bu sorunlar ele alındığında okul öncesi eğitim kurumlarında yönetimsel anlamda problemler yaşanmaktadır. Geniş bir çerçevede ele alındığında nicel olarak birçok araştırma sorunların varlığını kabul etmektedir. Buradan hareketle bu sorunların ne gibi deneyimler yarattığını incelemekte fayda vardır. Alan yazın incelendiğinde genellikle sorunların keşfinin nicel olarak ele alınması bu sorunların sebeplerinin derinlemesine incelenmesini yetersiz kılmaktadır. Buradan hareketle bir okul öncesi eğitim kurumu yöneticisinin yönetimle ilgili yaşadığı deneyimleri derinlemesine incelemek adına bu çalışma hazırlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışması deseni kullanılmıştır. Creswell (2020)'e göre durum çalışması; araştırmacının zaman içerisinde sınırlandırılmış bir veya birkaç durumu; birden çok kaynakla erişilen veriler (gözlemler, görüşmeler, görsel-işitseller, dokümanlar, raporlar) ile derinlemesine incelediği, durumların ve duruma bağlı temaların tanımlandığı nitel bir araştırma yaklaşımıdır.

Prosedür

Araştırma tek bir katılımcıyla yürütülmüştür. Araştırma için görüşme, katılımcının okul sosyal medya hesabı, müdür yardımcılığı sürecindeki yazmış olduğu mektuptan elde edilen verilerle fenomonoloji deseninde Moustakas (1994)'ın kullanmış olduğu analiz basamakları takip edilmiştir. Paranteze alma, anlam birimlerini oluşturma, dokusal ve yapısal betimlemelerin sentezlenmesi adımları izlenmiştir.

Araştırmanın Katılımcıları ve Veri Toplama

Araştırma bağımsız bir anaokulu yöneticisi ile yapılmış ve onun yönetimsel deneyimleri incelenmiştir. Çalışmada gönüllülük esasının olduğu, çalışmanın verilerinin araştırma dışında hiçbir alanda kullanılmayacağı, kişisel bilgilerin gizli kalacağı ve istediği zaman çalışmadan vazgeçebileceği katılımcıya ibraz edilmiştir. Yapılan görüşme katılımcının bilgisi ve izni dahilinde video ve ses kaydına alınmıştır. Verileri toplarken eksik ve aydınlatılması gereken noktalar ile ilgili tekrar görüşmeleri ve yazışmalar gerçekleştirilmiştir. Bir okul yöneticisinin gözünde okul öncesi eğitiminin ne olduğu ya da okul öncesi eğitim kurumunun yönetimi ile ilgili deneyimlerinin neler olduğu konuları çerçeve olarak ele alınıp karşılıklı soru cevaplar ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler Google formda sesli yazı metoduyla metine çevrilmiş ve diğer kaynaklarla birlikte toplamda 7600 kelime elde edilmiştir.

Katılımcı Bilgileri

Araştırmanın katılımcısı 38 yaşında üniversite eğitimini okul öncesi öğretmenliği alanında almış ve yüksek lisansını eğitim yönetimi alanında yapmış bir okul müdürüdür. Katılımcı kendisini şu sözcüklerle tanıtmaktadır; ‘’ İki çocuk annesi, çocukları çok seven, işini mesleğini çok seven, insanlarla iyi ilişkiler içerisinde, mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşamak isteyen birisi diyebilirim’’.

Veri Analizi

Online görüşmelerde sorulan açık uçlu sorular ve sosyal medya kayıtları, kişisel mektuptan elde edilen verileri analiz ederken birçok yöntem denenmiştir. Durum çalışmasına ilişkin özel bir analiz yöntemine erişememekle beraber durum çalışmasına ait verilerin analizinde net bir yöntemin olmadığı da deneyimlenmiştir. Moustakasın (1994) fenomonoloji deseninde kullandığı analiz basamağı tercih edilmiştir. Durum çalışması ya da fenomonoloji desen olarak birbirinden ayrılsa da ikisi de özünde nitel çalışmadır ve odaklanılan nokta anlam birimleridir. Bu yöntemde ilk basamak olan fenomolojik indirgeme ile katılımcının deneyimlerini nasıl algılayıp anlamlandırdığı aktarılmaya çalışılmıştır. Paranteze alma, yataylaştırma, dokusal ve yapısal betimleme ile analiz basamaklarına devam edilmiştir. Katılımcıyı önceden tanıyor olmak ve yaklaşık 10 yıldır okul öncesi eğitim sahasının içinde bulunmaktan dolayı paranteze alma yöntemi (Moustakas,1994) ile konuya ilişkin görüşlerden kaçınılmıştır. Sadece katılımcının ifadelerine odaklanılmıştır.

Verilerin Yataylaştırılması

Veriler elde ettikten sonra okul öncesi eğitim ve yönetimle ilişkili olan bütün ifadeler renklendirilmiştir.

Dokusal Betimlemeler

Okul öncesi eğitim ve yönetimle ilişkili olan ifadelerden her birinin ne anlam içerdiğine odaklanılmıştır. Katılımcının belirttiği her deneyimde ne anlatmak istediği, deneyimlerine yüklediği anlamların ne olduğu ve nasıl isimlendirilebileceği konusunda yoğunlaşılmıştır. Araştırmada farklı kişilerce oluşturulan anlam birimleri karşılaştırılıp, tartışılmıştır. Elde edilen anlam birimleri önemli ifadelerin yanına not alınmıştır. Böylelikle 119 adet anlam birimi elde edilmiştir.

Yapısal Betimleme: Anlamın ve Özün Sentezlenmesi

Veri analizinin son kısmı olan bu basamakta elde edilen anlam birimlerinin bir üst kategorileri keşfedilmeye çalışılmıştır. Birkaç kaynaktan parça parça elde edilen anlam birimlerinin hangi başlıklar altında gruplandığını bulmak amaçlanmıştır. Bağımsız anaokulunda görev yapan bir okul yöneticisinin yöneticilik deneyimlerinin betimlenmesine çalışılan bu çalışmada

yöneticinin bir pedagojik evirilme süreciyle karşılaşılmıştır. Bu pedagojik evrim sürecinde "eğitim paydaşları" ve "gelişim süreci" kategorileri oluşturulmuştur.

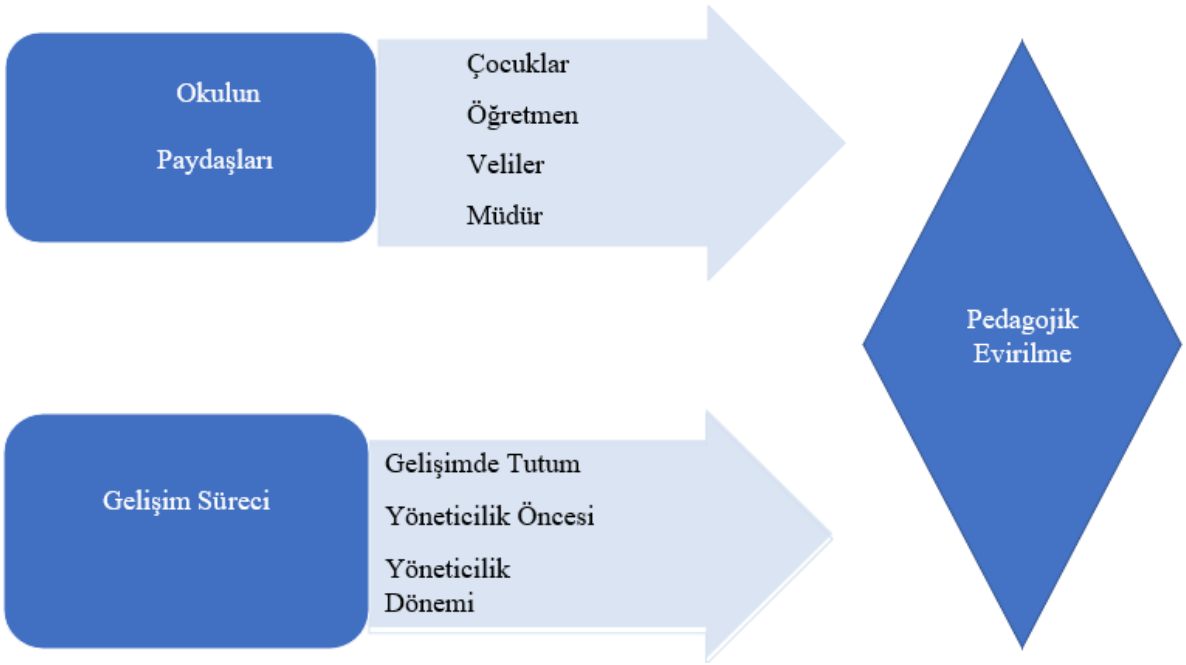

Şekil 1. Yapısal Betimleme

BULGULAR

Anlam birimleri oluşturduktan sonra katılımcının deneyimleri iki ana tema ve 7 alt tema altında oluşturulmuştur. Okulun paydaşları ve gelişim evreleri olarak oluşturulan bu iki ana tema ve alt temaların açıklamaları katılımcının ifadeleri ve literatür desteği ile bu kısımda sunulmuştur.

1. Eğitimin paydaşları

Okulun paydaşları yöneticiler, öğretmenler, öğrenciler, veliler ve okulun dışında yer alan diğer birey ya da kurumlardır. Eğitim sisteminde bütün paydaşların bir sistem içinde profesyonelce, eşgüdüm içinde hareket etmeleri beklenir. Okulun amacı, belirlenen amaçlar doğrultusunda öğretimin gerçekleştirilmesidir. Bu amaca ulaşmada okul yöneticileri başta olmak üzere tüm paydaşlara önemli roller düşmektedir. Okul yöneticisinin görevi, okuldaki tüm etkinlikleri akademik amaçlara uygun bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamaktır.

1.1. Çocuklar

Katılımcı çocuklara dair hissettikleri ve beklentilerine dair çocukların anı yaşadığını, cesaretli olduklarını, vicdana kıymet vermeleri gerektiği, öz denetim sahibi olmaları gerektiği ve geleceğe karşı çocuklara büyük bir güven duyduğunu ifade etmektedir. *''Bizler, bu küçücük yaşınızda ne kadar kocaman yürekli olduğunuza şahit olduk. Asla cesaretinizi kaybetmeyin.''* Çocukların hayatları boyunca karşılaştıkları olayları kontrol edemeyebileceklerini ancak dış faktörleri değiştiremiyorlarsa öz denetimle üstesinden gelebileceklerini ifade etti. *"Önünüzdeki uzun yaşam serüveninde başınıza gelen bütün olayları kontrol edemeyebilirsiniz. Ancak, bunların sizden bir şeyler almasına engel olmayı seçebilirsiniz.''*

1.3. Öğretmen

Katılımcının eğitim hayatı boyunca öğretmenlik, öğretmenin eğitme öğretme metotlarına dair düşüncelerini içeren bu bölümde; öğrenme heyecanı sağlama, eğitimi süreyle sınırlandırmama, yenilikçi çocuklar yetiştirme, öğrenciyi dinleme, çocuklarla göz göze olma, çocukları etiketlememe, gelişimde bireysel hıza saygı duyma, değişime inanma, çocukların deneyimlerinin içinde olma, çocukların doğada öğrenmesine rehberlik etme, eğitimde zaman kavramını dikkate alma, çocukların yaparak ve yaşayarak öğrenmelerini sağlama, özgür çocuklar yetiştirme, çocukluğu anlama, müdürün gözüne girmeye çalışmama gibi öğretmenlikle ilgili görüşler yer almaktadır. Katılımcı öğretmen davranışlarını yapılandırmacı yaklaşıma ait bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Öğretmenin öğrenciyi öğrenme konusunda heyecanlandırmayı başarı olarak değerlendirmektedir. *''Çocuklara öğretmek bir beceridir, onları öğrenme konusunda heyecanlandırmak ise gerçek başarıdır.''* Çocukların ileride başarılı olmalarını sağlamak için onların yapabilecekleri şeylere fırsat vermenin önemli olduğunu vurgulamaktadır. *"Çocuklarınızın ilerde başarılı olmasını sağlayan şey onlar için yaptıklarını değil onlara kendi başına yapmayı öğrettiklerinizdir.''*

1.4. Veli

Katılımcının okulun bir diğer paydaşı olan veliler ile ilgili görüşleri ve deneyimleri incelendiğinde ebeveynlerin çocuklarına büyük bir rol model olduklarını ve gönderdikleri okula karşı güven arayışında olduklarını ifade ettiği görülmektedir. Ayrıca çocukların sosyal öğrenme ile; velilerin yaptıkları davranışları ya da eylemleri rol model aldığını vurgulamaktadır. *''Unutmayınız ki; çocuklarınıza ne öğrettiğiniz ya da ne kadar zaman geçirdiğiniz, onlara ne kadar çok okuduğunuz ya da okumadığınızdan çok kim olduğunuz önemli. Çünkü her kimsek, çocuklara onu öğretiyoruz. Kitap okuyun, çocuğunuz da okur. Çok televizyon izleyin, çocuğunuz da izler. Dünyaya hizmet edin, çocuğunuz da eder. ''*

1.5. Müdür

Katılımcının okul müdürü ile ilgili görüşleri incelendiğinde müdürlerin müdür yardımcısının görüşlerini etkilediğini, okul ortamını etkilediğini, okulda son söze sahip olduğunu, hata yapma olasılığının olmadığını, öğretmen davranışlarını ve okulun niteliğini etkilediğini belirtmektedir. Okul müdürünün okul ortamını etkilediğini ifade eden katılımcı okuldaki eğitimsel, ya da kişiler arası ilişkilerde okul müdürünün sağladığı olanakların etkili olduğunu düşünmektedir. *''Hani diyorlar ya; Müdür her şeydir, okul müdürü kadardır. Bence de öyle yani okul müdürü kadardır oradaki huzur, eğitimsel nitelik, bunların hepsi müdürüm sağladığı imkanlar ile ilgili bir şey.''*

2. Gelişim evreleri

Görüşmeler ve diğer kaynaklardan elde edilen görüşler analiz edildiğinde elde edilen en baskın ana tema gelişim evreleri olmuştur. Gelişim kavramı akla geldiğinde kişisel, mesleki, fiziksel olarak birçok dala ayırmak mümkün olsa da burada önemle vurgulanması gereken gelişim evresi mesleki anlamda gelişim evrelerini yansıtmaktadır. Gelişim evreleri ana temasına ait üç adet alt tema elde edilmiştir. Bunlar kişisel gelişimde tutum, yöneticilik öncesi ve yöneticilik dönemi olarak isimlendirilmiştir. Aşağıda katılımcıların ifadeleriyle birlikte alt temaları da belirtilmiştir.

2.1. Gelişimde tutum

Gelişim evreleri incelendiğinde ve bir bütün olarak ele alındığında bütün olarak okul öncesi eğitime, öğretmene, mesleki deneyimlere ya da kariyere etki eden bir bakış açısının olduğu görülmektedir. Katılımcı meslek hayatını ve mesleki gelişimini bu tutum ile şekillendirmekte ve yönetmektedir. Bu tutumları pozitif bir yaşam algısı, çocuk ruhunu sürekli besleme, güvene önem verme, mutluluğa önem verme, emeğe önem verme ve niteliğe önem verme ifadelerinden oluşmaktadır. *'İki çocuk annesi çocukları çok seven, işini mesleğini çok seven, insanlarla iyi ilişkiler içerisinde mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşamak isteyen birisi diyebilirim.''* Katılımcı kendisini tanıdığını çocuksu bir ruh sahip olduğunu ve bunu sürekli beslediğini ifade etmektedir. *'Ruhumda bir çocuk taraf var ve onu çok güzel besliyorum ben kendimi de tanıyorum.''*

2.2. Yöneticilik öncesi

Araştırmanın bulgularından yola çıkarak gelişim evrelerine dair yöneticilik öncesi temasına ait altı adet alt tema elde edilmiştir. Bunlar okul öncesi öğretmeni olmaya karar verme süreci, okul öncesi eğitim alanını keşfetme, teorik bilgiyle pratik bilgiyi harmanlama dönemi, anaokulunda çalışma isteği öğretmenken anne olmak, müdür yardımcılığı yapmaya karar verme olarak isimlendirilen alt temalardır. Katılımcı okul öncesi öğretmeni olmaya karar verme sürecinde önce başka bir mesleğin hedeflendiği, başka bir mesleği yapmayı düşündüğünü, ancak ebeveyn rehberliği ile okul öncesi eğitim alanına yöneldiğini ancak okul öncesi öğretmenliğini ilk başta hafife aldığını ama çocuklarla ilgili bir alanda çalışmayı hep istediğini ifade etmiştir.

2.2.1. Yönetici olmaya karar verme

Kendisinin çok çalışan bir öğrenci olduğunu ifade eden katılımcı ilk hedefinin okul öncesi eğitim alanıyla ilgili olmadığını ifade etmiştir. *''Ben sayısal bölümünde okudum. Lisedeyken aslında tıp istiyordum. Öğrenciyken tıpa hazırlanıyordum. Çok sıkı çalışan bir öğrenciydim.''* Hedeflediği bölümü kazanamayınca ısrarla tekrar sınava hazırlanmayı düşündüğü belirten katılımcı ailesinin yönlendirmesiyle okul öncesi eğitim alanını tercih ettiğini, dil öğrenme amacıyla üniversite tercihi yaptığını ifade etmiştir. *''Babam dedi ki: Senin mizacına kişiliğine çok uygun bir meslek sen bir başla sevmezsem bir sene hazırlık oku sen. Söz dedi İngilizceyi sen orada öğren ondan sonra seni dershaneye tekrar göndereceğim. Sonra sen yine tekrar kazanırsın sende o potansiyel var sen kazanırsın dedi. Ben de bayağı düşündüm sonra ODTÜ ve Boğaziçi okul öncesi öğretmenliği yazdım. Ondan sonra tabii Boğaziçi geldi.''* Okul öncesi eğitim öğretmenliği alanına ilgi duymasa da çocuklarla ilgili bir alan olan çocuk doktoru olmak istediğini ve çocuklarla esasında hep bir bağının var olduğunu belirtmiştir. *''Mesela tıp fakültesi okumak istediğimde de mesela çocuk doktoru olacağım derdim yani hep çocuklarla bir bağım vardı. Lisedeyken ortaokuldayken bir grup çocuk bir araya gelince çocukları bana verirlerdi. Ben onlara ablalık yapardım. O yüzden çocuklara karşı hep bir ilgim vardı.''*

2.2.2. Okul öncesi eğitim alanını keşfetme

Katılımcı ilk olarak bölümü anlamaya çalıştığını, sonra branşı sevmede bir kırılma noktası yaşadığını, alanda kendini geliştirmeyi istediğini ve sonrasında branş ile temasını arttırdığını belirtmiştir. Üniversite okumaya başlayan katılımcı Okuduğu üniversitedeki anaokuluna başvuruda bulunur. Mesleğini anlayabilmek için bu hamleyi yaptığını ifade etmektedir. *''Çapa Tıp Fakültesi'nin anaokulu var. Evime de yakın bir yerdi. Oraya gittim dedim ki ben*

Boğaziçi Üniversitesi'nde okul öncesi öğretmenliğinde okuyorum hazırlık öğrencisiyim. Mesleğimi anlamak istiyorum. Yani ben bu mesleği yapabilir miyim, yapamaz mıyım diye bana fırsat verir misiniz dedim.'' Üniversitede bir süre uygulama anaokulunda derslere giren katılımcı oradaki öğretmenin ayrılmasıyla öğretmenlik yapma fırsatı yakaladığını ve o zaman mesleğe dair bir kırılma noktası yaşayarak okul öncesi eğitimi öğretmenliği mesleğini sevdiğini belirtmiştir. *''Ben 2 ay oraya gittim. Tam da benim gittiğim dönemde 1-2 yaş grubunun öğretmeni ayrılmış. Bana 1-2 yaş grubunu verdiler. Tek başıma. 2 ay ben o grupta derslerine girdim sonra onları yedirdim içirdim yatırdım kaldırdım falan. İşte orada ben bu işi sevdim. O benim kırılma noktam.''.*

2.2.3. Teorik bilgiyle pratik bilgiyi harmanlama dönemi

Okul öncesi eğitim bölümüne adapte olduğunu ve mesleki eğitimini aldığını belirten katılımcı üniversitede aldığı teorik eğitimi pratiğe dökme fırsatı yakaladığını ve bu dönemde mesleki eğitimlere katılarak pratik bilgi öğrendiğini, gözlem ve eleştiri yapma fırsatı yakaladığını ve bunların katkısıyla mesleğe daha tecrübeli başladığını belirterek öğretmenliğine dair sistemini kurduğunu belirtmiştir.
Yaşadığı yerden uzak illere AÇEV vasıtasıyla gittiğini belirten katılımcı bu süreçte pratik bilgiyi tamamen öğrendiğini ifade etmektedir. "*Yazın gittim. Diyarbakır ve Mardin'de 3 ay orada kaldım. Mesela bazen geriye dönüp düşündüğüm zaman diyorum ki öğrendiğim birçok şeyi aslında AÇEV' de öğrendim. Yani tamamen pratik bilgiyi orada öğrendim.''*

2.2.4. Anaokulunda çalışma isteği

Katılımcı ile yapılan görüşmeler neticesinde yöneticilik öncesi süreçte katılımcının anaokulu ve anasınıfı ya da anaokulu ve ilkokul olarak bir ayrım yaptığı, bu noktada anaokulunda çalışmayı tercih etme, anaokulları dışındaki kurumların(anasınıfı) ideallerine uymaması ve bu kararı verirken ilk deneyimin etkili olması ve kafasındaki mesleğin anaokulu öğretmeni olmak olduğunu ifade etmiştir. Anaokulunda çalışmayı isterken ilk deneyiminin etkili olduğu ve o deneyimde yaşadığı ortam gibi bir ortamda mutlu olacağını düşündüğünü belirtmiştir. "*Çapa' daki anaokuluna gittim içeriye girdim ve gördüm ve dedim ki ben böyle bir yerde çalışırsam çok mutlu olurum.''*

2.2.5. Öğretmenken anne olmak

Öğretmenliğin ilk yıllarında anne olan katılımcı öğretmenlik ve anneliğe dair görüşlerinde anneliğin öğretmenlikte profesyonelliği bozduğunu, objektifliğin kaybedildiğini, çocuklara daha duygusal yaklaştığını, çocukları artık daha naif gördüğünü, anne olduktan sonra kendi çocuğunun sevgisinin daha ağır geldiğini, önceliklerinin değiştiğini, evde eğitsel anlamda öğrencilere ayrılan zamanın daraldığını belirtmiştir. Anne olmadan önce ve anne olduktan sonra çocuklara daha farklı açılardan baktığını ifade eden katılımcı anne olduktan sonra çocuklara daha naif baktığını ifade etmiştir.
''Anne olmadan önce çocukları daha yetişkin gibi görürdüm ben. Karşımda küçük adamcıklar olarak görürdüm. Ama anne olduktan sonra onların annesinin küçük kuzusu olduğunun farkına vardım.''

2.2.6. Yönetici olmaya karar verme

Katılımcının yönetici olmaya karar vermesinde etkili olan deneyimleri incelendiğinde; yönetici olmadan yüksek lisans eğitimini yönetim alanında yaptığını, vasıfsız yöneticileri

kabullenemediğini, tahammülü zor yöneticinin kuruma gelmesinden kaygı duyduğunu, huzur ortamını kurmak istediğini, alanı anlamayan idarecilere tahammül edemediğini ve sosyal çevrenin desteğiyle de yönetici olmaya karar verdiğini belirtmiştir. Katılımcı öğretmenken kurumdaki öğretmen arkadaşları onun yönetici olması konusunda öneride bulunmuş ve böylelikle yöneticiliğe ilk adımı attığını ifade etmiştir. "*Ben yeni gelecek yöneticiden dolayı endişeliyken öğretmen arkadaşlar: ''Hocam siz neden düşünmüyorsunuz?'' dediler. Ben de dedim ki benim küçük bebeğim var. Bence bir yerden başlamalısınız diye bana destek oldular. Ya evet dedim ben de tam zamanı ve müdür beye müdür yardımcısı olmak istediğimi söyledim aslında süreç öyle başladı.''*

3. Yöneticilik dönemi

Araştırmada elde edilen temalardan bir tanesi ve sonuncusu da yöneticilik dönemi temasıdır. Yöneticilik temasına ait 14 adet alt tema elde edilmiştir. Araştırmada en fazla alt temaya sahip olan kısmın bu tema olmasında katılımcının hala yöneticilik görevinde devam ediyor olmasının etken olduğu düşünülmektedir. Katılımcının müdür yardımcılığı döneminde yönetimi müdürle paylaşması, yöneticiyken okulda sulh ortamı sağlamaya çalışma, müdürlükte karar mekanizması geliştirme, okulun fiziki şartlarını iyileştirme, vizyon belirleme, kurumda kitap kültürü oluşturma, kurumda meydana gelen değişimler, yöneticilikte karşılaşılan engeller, yaşanan içsel çatışmalar, katılımcının davranış ve tutumlarına dair diğer paydaşların değerlendirmeleri, katılımcının yöneticilikte içsel motivasyonu, okul öncesi eğitim alanını takip etme, müdürlük içinde öğretmenlik, ve müdürlük içinde kariyer olarak isimlendirilen alt temalara ait ifadeler ve açıklamaları aşağıda belirtilmektedir.

3.1. Yönetimi müdürle paylaşma

Bu alt temaya ait anlam birimleri incelendiğinde katılımcının müdür ile fikir ayrılığı yaşadığı, müdürün sözünün daha geçerli olduğu, müdür ile bir ekip olabildiği, müdürle aynı vizyonda olmadığı, müdür yardımcılığında yetki darlığı yaşadığı, sahip olduğu vizyonu müdüre benimsetemediği görüşlerini ifade etmiştir. Katılımcı müdür yardımcısıyken kurumdaki bir işle ilgili fikrini sunduğunda okul müdürüyle fikir ayrılığı yaşadığını ifade etmektedir." *Müdüre diyorsun; hocam bu böyle olmaz bu yanlış diyorsun o da diyor ki yok diyor bu böyle olsun.''*

3.2.Okulda sulh ortamını sağlamaya çalışma

Katılımcı öğretmen olduğu dönemde okuldaki arkadaşları tarafından okuldaki iç karışıklıkları çözecek birisi olarak algılandığını, bu karışık ortamı düzeltmek için strateji geliştirdiğini ve hedeflediği ortamı elde ettiğini belirten ifadelerde bulunmaktadır. Öğretmen olduğu dönemde okuldaki iç karışıklıkta bir taraf olmayan ve kavgaya karışmayan birisi olduğunu belirten katılımcı okuldaki öğretmenlerin bu sebeple onun yönetici olmasını istediklerini ifade etmektedir. '*'Benim müdür yardımcısı olmamı da öğretmen arkadaşlar şu sebeple istedi. Ben o kavganın, dövüşün arasında hiç kimseye bulaşmamış birisiydim yani sulh ortamını sağlayabilecek birisiydim.''*

3.3. Karar mekanizması geliştirme

Katılımcı müdürlük döneminde aldığı kararlarda hangi durumların etkili olduğunu, karar verirken eski yöneticilerin davranışlarından ve sonuçlarından etkilendiğini belirtmiştir. Katılımcı eskiden gördüğü yanlış davranışların etkilerini yaşadığı için doğru davranışlara

yönelmesinin daha kolay olduğunu ifade etmekte ve eski yöneticilerin davranışlarının müdürlük anlamında çok şey öğrettiğini belirtmektedir. *"Bazen insan nefis diye bir şey var bazen hata yapmaya meyilli olabiliyorsun bazen önyargılı olabiliyorsun. Sonra aklına geliyor. O da böyle yapmıştı ve sonuçlarında bunlar olmuştu diye düşünüp kendini kontrol edebiliyorsun.''*

3.4. Okulun fiziki şartlarını iyileştirme

Katılımcının okulun iç mekanını yenilettiğine dair ifadeler ve eski-yeni hali resimleri sosyal medya hesabında bulunmaktadır. Katılımcının paylaşımlarından yola çıkarak; *''Sınıfları ve koridorları yeniletir.'' ''Okulun giriş ve vestiyer bölümünü yeniletir.''* Katılımcı okulda doğal yaşam alanı oluşturduğunu ifade etmektedir. "*Bizim okulda bir şey ver bunu geçen yıl ben gelince yaptık birlikte yaptık hobi bahçesi geldiğimde yoktu. Biz geçen sene orayı ektik falan…''* Katılımcı ayrıca okulun doğal alanlarını korumaya yönelik çalışmalar yapmıştır. *"Okulun bahçesindeki heyelanlı bölgeleri temizletip çimler ektirir.''*

3.5 Vizyon belirleme

Katılımcının ifadelerinden yola çıkarak okul için bir vizyon belirlediği ve bu yönde planlı ilerlediği düşünülmektedir. Katılımcı bir önceki seneden bu yıl için yapacaklarını planladığını ve hepsini yaptığını ifade etmektedir. *"Geçen sene aslında bu sene yapacaklarımı çizmiştim. Yani şu yapılacak bunu yapacağım bunların hepsini yaptım. Geçen seneden yapacağım deyip de yap yapmadığım hiçbir şey yok.''* Katılımcı okulun ortamını doğayla iç içe ve çocukların özgür olduğu bir okul olarak tasarlamaktadır. *"Okulda daha çok açık hava kullanan, çocuklarının içeride özgür hareket ettiği bir ortam kurmak istiyorum.''* Katılımcı çizdiği vizyona göre planlı bir şekilde ilerlediğini ifade etmektedir.
''Şu an benim okulla ilgili ben sana 5 yıllık planımı sayabilirim okulda ne yapılacağı aslında belli sıralaması da kafamda belli. Aslında yaşayarak zaman geçtikçe Ortam müsait oldukça bunlar teker teker yapılacak.''

3.6. Okulda kitap kültürü oluşturma

Katılımcının okul yönetimi sürecinde yaptığı çalışmalar ile ilgili elde edilen ifadelere göre katılımcının okulda genel bir kitap ve okuma kültürü oluşturmaya çalıştığı düşünülmektedir. Katılımcı çocuklara kitap okuma konusunda farkındalık oluşturma çalışması yapıldığını belirtmiştir. *"Çocuklarımızda kitap okuma konusunda farkındalık oluşturmak amacıyla öğrenci, öğretmen personel tüm okul okuma saatinde buluştuk.''* Katılımcı okul müdürü olarak atandıktan sonra okuldaki öğretmenlerin çocuk kitapları ve masallar ile ilgili gelişmesini sağlamak adına öğretmenleri kitap ve masal atölyesine götürdüğünü ifade etmiştir. *"Atandıktan 2 ay sonra bütün okul öğretmenlerini kitap ve masal kukla atölyesine götürür.''* Çocuklarda kitap kültürü oluşturmak adına katılımcı okulda kitap fuarı kurduğunu ifade etmiştir. *"Okulda çocuklara yönelik kitap fuarı kurulur.''* Okuldaki öğretmenler arası paylaşımın kitaplar aracılığıyla yapıldığını belirtmektedir. *"Yeni yılımızı birbirimize kitap hediye ederek kutladık. Bu yılı bol bol okuyarak, öğrenerek geçirmek dileği ile…''*

3.7. Kurumdaki değişimler

Katılımcı müdürlüğe başladığında kurumda meydana gelen değişimleri okuldaki disiplin sorunlarının yok olması ve çevrenin de okulun anlayışına uyum sağlaması olarak ifade etmektedir. Müdürlük sürecinde aldığı disiplin soruşturması görevinde okuldaki

öğretmenlerin önceden kendileri için sürekli soruşturma ekibinin geldiğini ancak bu durumun tam tersine döndüğünü söylediklerini belirtmektedir. *"Geçen gün bana muhakkiklik görevi vermişler. Soruşturma yapıyorum bana ifade vermeye geliyorlar soruşturduğum kişiler. Öğretmenler de sanmışlar ki; yine bize soruşturma açıldı. Yok dedim, ben muhakkikim bana ifade vermeye geliyorlar. Hocam dediler eskiden bize hep muhakkik gelirdi, şimdi bizim müdürümüz muhakkik olarak gidiyor ne güzel.'' "Öğretmenlerim mesela ben gelmeden önce çok soruşturma geçirmişler. Çok soruşturma geçirilen bir okulmuş, sürekli muhakkik gelirmiş, sürekli öğretmenler kavga edermiş, soruşturmalık olurlarmış.''*

Müdürlük döneminde kurumda oluşturulmaya çalışılan doğal ortamda daha çok vakit geçirme anlayışının veliler tarafından benimsendiğini ifade etmektedir. *''Geçen sene okula geldiğimdeki veli profili ile şu andakiler çok farklı. Şu anda gelenler okula gelirken çocukların çizmelerini alıp geliyorlar. Mesela çamura çıkma konusu; geçen sene bahçeye çıkmaya ikna etmeye çalışırken şimdi diyoruz ki biz çizme kullanıyoruz. Yani çevrede anlamaya başlıyor seni belli bir süre sonra.''*

3.8. Karşılaşılan engeller

Okul müdürlüğü sürecinde birtakım engellerle karşılaştığını ifade eden katılımcı görüşlerinden bu engellerin kaynak eksikliği ve pandeminin etkisi olduğu yargısına varılmıştır. Katılımcı müdürlük sürecinde bir vizyon belirlese bile kaynak eksikliğinin bu vizyona ulaşmada engel teşkil ettiğini ifade etmektedir. *"Bir yandan da işin maddi kaynak tarafı da var eğer maddi kaynağın yoksa sen istediğin vizyonda ol gelebileceğin yere yani okula getirebileceğin noktaya ulaşamıyorsun.''* Katılımcı kafasında oluşturduğu hedeflere ulaşma noktasında pandeminin de etkili olduğunu ancak zamanla gerçekleştirebileceğini ifade etmektedir. *"Pandemi olmasa da kafamdaki her şeyi zaten bir anda yapmam mümkün değildi. Ama tabii ki pandemi olması ve maddi kaynakların sınırlı olması mutlaka etkiledi ama tek sebep değil yani diyorum ya zamanla olacak bir şey…''*

3.9 Müdürlükte içsel çatışmalar

Katılımcı ifadelerinde müdürlük sürecinde bir takım içsel çatışmalar yaşadığını belirtmektedir. Bu çatışmalar okul dışı görevlerden dolayı okuldan kopma kaygısı yaşaması, zihninin yorulması, zihinsel mücadeleyle baş edememe korkusu, idealinde olmayan işlerin motivasyonunu düşürmesi ve huzurlu okul ortamı oluşturma sürecinin zor bir süreç olması olarak isimlendirilen anlam birimleri ortaya çıkmıştır.
Katılımcı okulla ilişkili olmayan işlerle görevlendirildiğini ve bu görevlerin artmasıyla okuldan kopacağı kaygısına kapıldığını ifade etmektedir. *''Şeyden korkuyorum ya koparsam çünkü müdürlüğün getirdiği şöyle bir şey var mesela muhakkiklik görevi veriyorlar, çeşitli komisyonlar veriyorlar. Daha bu tarz işlerle uğraşmama sebep olabiliyorlar. Haftada üç gün neredeyse ona çalışıyorum, okulda bulunmuyorum. Bu mesela koparıyor ister istemez okuldan, okulda olup bitenden. Bir yandan da kaygı yaşıyorum. Ama olmadı daha henüz olmadı.''*

Katılımcı herkesin mutlu olacağı bir yol bulmaya çalışırken sürekli bir iç muhasebe içinde olduğunu ve zihinsel bağlamda yorulduğunu ifade etmektedir. *"Burada aslında kendini fazla zorluyorsun, zihnini fazlasıyla zorluyorsun. Herkesin mutlu olacağı bir yol bulmak, o yolu bulan kişi için çok yorucu. Sürekli böyle iç muhasebeler. Ondan çok ciddi düşünce yorgunluğum var aslında.''*

3.10 Diğer paydaşların değerlendirmeleri

Katılımcının müdürlük dönemine ilişkin diğer paydaşların okulu ve yönetimi değerlendirmesiyle ilgili elde edilen ifadelerden katılımcının şeker gibi bir müdür olarak algılandığı, kaynaştırma öğrencisine pozitif yaklaşan bir müdür olarak anıldığı, sinerjiyi sağlayan bir müdür olarak algılandığı, huzurlu bir okul ortamı kurduğu ve hoş bir atmosferi olan bir okul ortamı oluşturduğuna dair anlam birimleri elde edilmiştir. Katılımcı okul müdürlüğü yaptığı okulu; öğretmen adaylarının tercih döneminde birbirlerine tavsiye ettiklerini ve şeker gibi bir müdür olarak anıldığını duyduğunu ifade etmektedir.

''Sene başında bu sözleşmeli öğretmen atamaları yapıldı 5 öğretmen atandı bana gelen öğretmenler Yıldız Teknik mezunu, Hacettepe mezunu falan. Hep böyle iyi üniversitelerden kızlar çok yüksek puanlılardı da bu Telegram guruplarında falan meğer aralarında konuşuyorlarmış. Ben oraya yazacağım ben şu puanla burayı yazacağım diye. En az 3-5 öğretmenden duydum bunu. O gruplarda ben konuşuluyormuşum. Diyorlarmış ki; o okulun müdürü şeker gibi bir müdürmüş.''

Katılımcı okula gelen üst düzey yöneticilerin okulda olumlu bir enerji olduğunu hissettiklerini söylediklerini ifade etmektedir. *"Geçen gün üst düzey yöneticiler geldi okula dedi ki bana ya hocam dedi okulunun içinde müthiş bir sinerji var dedi. Kapıdan girince hissediliyor dedi. Nasıl yapıyorsun bunu? diye sordu.''*

3.11. İçsel motivasyon

Katılımcının müdürlük sürecinde içsel motivasyonu nasıl sağladığına dair elde edilen ifadelerden, çocukların bulunduğu ortamda olmak istemesi, öğretmenlerden ve çocuklardan kopmadığı, eğitim ortamlarına dahil olduğu, öğretmenlerle sürekli iletişim halinde olduğu, okulda rahatsız edilme hissi yaşatmamaya çalıştığı, eğitim ortamıyla sürekli temas halinde olma ve anaokulunun doğasına uyum sağladığına dair anlam birimleri elde edilmiştir. Katılımcı öğretmenlerden ve çocuklardan kopmadığını ve onlarla birlikte etkinliklere katıldığını ifade etmektedir. *''Ben öğretmenlerden çocuklardan kopmadım. Yine kitap kulübü kurduk öğretmenlerle yine bir araya geliyoruz. Mesela kitap kulübü olduğunda masamda oturmuyorum. Onlarla beraber oturuyorum çünkü orada böyle öğretmenlerle bir arada olmak istiyorum. Onlarla o zevki yaşamak istiyorum.''*

3.12. Okul öncesi eğitim alanını takip etme

Katılımcı ifadelerinden okul öncesi eğitim alanını hala takip ettiği düşünülmektedir. Bunun için okul öncesi çocuk kitapları aldığı, çocuklarla ilgili sanatsal faaliyetleri takip etme ve okul öncesi eğitim ile ilgili gelişmeleri takip etme gibi anlam birimlerine ulaşılmıştır. Katılımcı müdürlük döneminde hala çocuk kitapları aldığını ifade etmektedir. *"Okuyorum araştırıyorum hala çocuk kitapları alıyorum küçük Çocuklarım da var onlara da alıyorum ama mesela bir çocuk kitabı aldığım zaman ince oğlumun adını yazıyordum ya da kızımın adını. Bazen onları yazmayıp kendimi yazmak istiyorum. O kitabı ben aslında Kendime aldım o kitabı ben kendimi çok sevdiğim için aldım yani evet diyorum ya Çocuk kitabı alıyorum.''*

Katılımcı çocuklarla ilişkili sanatsal faaliyetlere katıldığını ve takip ettiğini ifade etmektedir. *''Mesela hala çocuk filmleri izlemeyi seviyorum çocuk tiyatrosu izlemeyi seviyorum çocuk tiyatrosu izlemeyi seviyorum çocuk şarkıları dinlemeyi seviyorum. Çocuk dizileri izliyorum yani benim aslında öyle bir tarafım var.''*

Katılımcı okul öncesi öğretmenlerini sosyal medyadan takip ettiğini ve alanla ilgili hala okumalar yaptığını ifade etmektedir. *"Sosyal medyadan hala öğretmenleri takip ediyorum. Öğretmenlerin etkinliklerini, faaliyetlerini, ne yapıyorlar okuyorum yani hala okul öncesi eğitimle ilgili eğitimle ilgili okuyorum araştırıyorum.''*

3.13. Müdürlük içinde öğretmenlik

Katılımcının müdürlük döneminde öğretmenliğe dair hissettiklerini içeren anlam birimleri; Her an sınıfa dönecek gibi hazır olma, asıl mesleğin öğretmenlik olduğunu unutmama, öğretmenlik ve çocuklarla ilgili hisleri yoğun yaşama öğretmenliği unutmama, öğretmenlere empati kurma olarak elde edilmiştir. Katılımcı her an sınıfa dönecek gibi öğretmenliğe yakın hissettiğinin ifade etmektedir.
"Bugün bana görevim bitti yarın sınıfa gireceksin deseler girelim o kadar yakınım yani''

3.14. Müdürlük içinde kariyer

Katılımcıyla yapılan görüşmeler neticesinde müdürlük içinde bir kariyer algısının olduğu yargısına varılmıştır. Buradan hareketle müdürlüğün içinde bir kariyer hedefi olduğunu ve kariyerde son noktaya geldiğini ifade eden anlam birimlerine ulaşılmıştır. Katılımcı kariyer ve yükselme olarak nitelendirilebilecek kendi adına kariyerinde son noktaya geldiğini ifade etmektedir.

''Müdürlük tam tatmin etti mi? Dersen tam o da kesmedi ama bunun üstünde Milli Eğitim'de olmak istediğim bir yer yok yani bana bugün bakan ol deseler olmam bırak ilçe milli eğitim müdürü il milli eğitim müdürü. Diyorum ya ben anaokulunda olmak istiyorum anaokulunda gelebileceğim en üst noktaya geldim.''

Ayrıca kariyerin aslında yaptığı iş içerisinde basamaklar halinde olduğunu dile getiren katılımcı müdürlük içerisinde kariyerinin hala devam ettiğini ulaşmak istediği hedeflere ulaşma bağlamında daha yolunun uzun olduğunu belirtmektedir.

"Bence kariyer sadece müdür olmak şube müdürü olmak değil bu değil bence kariyer yaptığın iş içerisinde de basamak basamak ayrılıyor.''

"Müdürlükte kariyer hala devam ediyor şu an daha sadece bir temel attım daha asıl yapacaklarım asıl kafamdaki yere gitmedim.''

"Mesela bu da başka bir kariyer benim için işte öğretmenleri rahat ettiren mutlu ettiren çocukları düşünen bir müdür olarak tanınmak işte veliler tarafından böyle tanınmak bunlar güzel şeyler. Kaynaştırma öğrencileri özel gereksinimli çocuklara önyargısını negatif algısının olmayan bir birisi olarak tanımlanmak. Mesela bu benim için çok güzel bir kariyer.''

SONUÇ VE ÖNERİLER

Okul öncesi eğitim alanı bulunduğu konum itibariyle özel bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Hitap edilen yaş grubunun küçük yaş grubu olması, velilerin daha hassas olması ya da okuldaki işleyiş bakımından diğer kurumlardan ayrılması yönüyle dikkat çekmektedir. Okul öncesi eğitim kurumları; bağımsız anaokulları ve bir kurumun bünyesinde bulunan anasınıfları olarak devlete bağlı faaliyet göstermektedir. Bu noktada bir imam hatip lisesi bünyesindeki anasınıfı, bir ortaokul bünyesindeki anasınıfı ile bağımsız anaokulu işleyişi ve

yönetim şekli birbirinden ayrılmaktadır. Okul öncesi eğitim alanında uzmanlaşmış okul yöneticileri bağımsız anaokullarına atanırken diğer kurumlara ağırlıkla başka branşlardan olan yöneticiler atanmaktadır. Bu durum bir matematik mezunu, ya da bir sosyal bilgiler mezunu okul yöneticisinin bulunduğu eğitim kurumlarında okul öncesi eğitim sınıflarının âtıl kalmasına sebebiyet vermekte aynı zamanda okul öncesi öğretmenlerinin yaşadığı yönetimsel sorunlara da kapı aralamaktadır. Bu sebeple alanında uzmanlaşmış bir okul öncesi eğitim kurumu yöneticisinin yönetimsel deneyimlerini ve yönetime eğitime dair anlamlandırdıklarını derinlemesine incelemek adına bu çalışma yapılmıştır.

Çalışma bir katılımcı ile yapılmış durum çalışması deseninde hazırlanmıştır. Moustakasın fenomolojik desende yapmış olduğu analiz basamakları takip edilerek veriler analiz edilmiş ve verilerin analizinden sonra pedegojik bir evrim karşımıza çıkmıştır. Bu noktada katılımcının görüşlerinden okulun paydaşları ve gelişim evreleri ana temaları elde edilmiştir. Araştırma bulgularından yola çıkarak okul yöneticisinin okulun paydaşları olan; öğrenciler, veliler, öğretmenler ve müdürler ile ilgili birtakım düşüncelerine ulaşılmıştır. Okul yöneticisi öğrencilere değer vermektedir. Öğretmenlerin çocukların gelişimine katkı sağlayan, onlara rehberlik eden, yaparak ve yaşayarak öğrenmelerine destek sağlayan ve çocukların ruhunu anlayan öğretmenler olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca çocukların velilerinin aynası olduğunu ve kurum arayışında güvene ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedir. Katılımcının müdürlüğe ilişkin görüşleri incelendiğinde müdürün okuldaki etkililiğine değindiği görülmektedir. Okulu okul müdürü yönetir. Okulların etkili olması, büyük ölçüde okuldaki etkinliklerin, eğitim ve öğretim programının yürütülmesinden sorumlu olan müdürlerin etkili olmalarına bağlıdır. Etkili okulla ilgili araştırmalar, okul etkililiğinin sağlanmasında kritik önemdeki unsurlarından birinin okul yöneticisi olduğunu göstermektedir (Balcı, 1993). Ayrıca, Zembat'ın (2012), yaptığı çalışmadaki bulgularına göre; okul öncesi eğitimde görevli öğretmenler yöneticinin özel gün ve haftalarda sunulmak üzere okul öncesi öğretmenlerinden sınıfça hazırlanan etkinlik talep etmesi, anasınıfı aidatlarının kullanımı, sınıfın fiziksel şartlarında ve materyalde eksikliklerin olması, okul öncesi eğitimin öneminin yeterince kavranamaması, öğretmenin yardımcı personel talebine duyarsız kalınması ve yöneticinin öğretmenlere eşit mesafede olmaması gibi nedenlere bağlı olarak okul yöneticileri ile sorun yaşamaktadırlar. Bu araştırmadan yola çıkarak müdürün okul öncesi eğitim öğretmenleri için önemli olduğu yargısına varılabilir.

Diğer bir an temada Okul yöneticisinin mesleğe dair bir gelişim süreci karşımıza çıkmaktadır. Gelişim evreleri olarak isimlendirilen ana temada yöneticinin gelişimini etkileyen kişisel tutumları, yöneticiliğe başlamadan önceki gelişim süreci ve yöneticilik süreci temaları elde edilmiştir. Yöneticiliğe başlamadan önceki dönemde okul öncesi eğitim alanına dair çok bir fikri olmadan alanı ailesinin yönlendirmesiyle tercih ettiği ve sonradan kişisel çabalarıyla bölümü anlamaya başladığı, mesleği anlamak adına girişimlerde bulunduğu ve mesleği sevdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Aslında çocuklara karşı hep yakınlık duyduğu yargısından da yola çıkarak aslında kişisel olarak okul öncesi eğitim alanına yatkın olduğu düşünülmektedir. Yaptığı girişimler ve mesleki eğitimler neticesinde okul öncesi öğretmenliği mezunu olan katılımcının sadece anaokulu tercih etmek istemesi ve anasınıflarında çalışmak istememesi oldukça ilginç bir bulgudur. Zembat (2012), okul öncesi öğretmenlerinin yöneticileri ile yaşadıkları çatışmaların temelinde ilköğretim okulu müdürlerinin okul öncesi eğitimi tam olarak anlayamamalarının yattığını tespit etmiştir. Buradan hareketle Bu iki kurumun işleyişinin birbirinden çok farklı olması ve alanla ilgisi olmayan yöneticilerin ilk öğretim ya da başka kurumda bulunması katılımcının bu tutumunda etkili olabilir. Öğretmenlik dönemine ait bir yol ayrımında bulunduğunu ifade eden katılımcı anne olduktan sonraki öğretmenliğini ve anne olmadan önceki öğretmenliğini değerlendirmekte ve anne

olmanın öğretmenliğe olumlu katkısının olmadığını savunmaktadır. Profesyonelliği bozması, bakış açısını değiştirmesi gibi sebeplere bu düşüncesini dayandırmaktadır. Okul öncesi öğretmenliğine başladıktan sonra karşılaştığı idareciler ve yönetim stilleri eleştiren katılımcı genellikle alanında uzman olmayan, okul öncesi eğitim kurumu ruhuna vakıf olmayan ve vasıfsız idarecilerle çalıştığını ifade etmektedir. Sildir (2017), alandan gelen okul müdürlerinin okul öncesi eğitim öğretmenleri ile daha iyi iletişim kurabilecekleri, onları daha iyi anlayabilecekleri de ileri sürmektedir. Aynı zamanda kafasındaki okul huzuru ortamını hiç yaşamadığını belirten katılımcı çalıştığı kurumdaki sorunlar ve arkadaşlarının da desteğiyle müdür yardımcısı olmaya karar vermiştir. Müdür yardımcılığı yapmaya karar verdiğinde eğitim yönetimiyle ilgili yüksek lisans eğitimine sahiptir. Bu noktada idareciliğe teorik bilginin varlığıyla başladığı yorumuna ulaşılmaktadır. Okul müdürünün yöneticilik yeteneği ve becerileri, sınıf içi olduğu kadar, bir bütün olarak okuldaki eğitsel başarı açısından da kritik önem taşımaktadır (Korkmaz, 2005).

Müdür yardımcısı olarak idareciliğe başlayan katılımcı bu kez de müdür ile sorunlar yaşayacak ve ne kadar gelişim ve değişim ile ilgili okul adına yol çizse de yetki darlığıyla karşılaşacaktır. Müdürle aynı fikirde olmasa da iyi bir ekip olabildiklerini ifade eden katılımcı son sözün müdüre ait olmasının vermiş olduğu sınırlamadan dolayı da hedeflerine tam olarak ulaşamamıştır. Kerr ve Jermier (1978)'e göre, her bir takım üyesi kendi uzmanlık alanında veya birikimli olduğu alanlarda liderliği devralabilmekte, yani liderlik paylaşılmaktadır. Ancak katılımcının okul müdürüyle liderliği çok etkin biçimde paylaşmadığı görülmektedir. Müdürlük sürecine başladığında yine anaokulunda müdür olmak istediğini ifade eden katılımcı okula geldikten sonra bir gözlem sürecine girmiş ve okulu keşfetmiştir denilebilir. Bununla birlikte okulda yapılması gerekenleri çizmiş ve değiştirilmesi gereken noktalara temas etmiştir. Okulun fiziki mekanlarında iyileştirmesi, öğretmenlerin geliştirilmesi ve eğitsel anlamda etkinliklerin yapılması, kitap kültürü olan bir okul oluşturulması gibi alanlarda çalışmalarda bulunmuştur. Ayrıca Turan ve arkadaşları (2012), başarılı okul müdürlerinin özelliklerinden bahsederken, etkili liderlik davranışı, iyi iletişim becerileri, grup dinamiği ve yönetimi, müfredatı değerlendirme, örgütleme ve planlama gibi görevlerinin yanında öğretmenlerin öğretimsel becerilerinin geliştirilmesi doğrultusunda etkili bir rehberlik yapması beklendiğinden de söz etmişlerdir. Ayrıca eğitim ortamına ziyarete gelen ve eğitim ortamında bulunan diğer paydaşların söylemlerinden yola çıkarak katılımcının katılımcının okulda huzur ve sinerjiye dayalı bir kültür oluşturduğu yargısına varılabilir. Okul kültürü, kuruma kimliğini veren ve o kurumda çalışanlardan beklenen eylemleri belirten ortak düşünceler, değerler ve inanışların bütünüdür. Yani, bir okuldaki günlük akışın ve eğitim-öğretim faaliyetlerinin yapısına ilişkin bilgiler, o okulun kültüründe gizlidir (Erickson, 1987). Yaptığı çalışmaların yanında bir düzen ve bir sistem kurmanın yaşattığı bir takım içsel çatışmalar yaşadığını da ifade etmektedir. Katılımcı herkesin kazanacağı bir yöntem bulmanın zor olduğunu ve bunu yapmaya çalışırken zihinsel olarak yorulduğunu, herkesin mutlu olacağı bir yol bulmaya çalışmanın yaşattığı kaygıları da dile getirmiştir. Manz (1986) kişinin bireysel ve örgütsel başarıyı elde etmek üzere bilişsel (doğal temelli) ve davranışsal temelli stratejileri uygulayarak, kendisini motive etmesi, davranışlarını kontrol etmesi, kendisini etkileyerek yönlendirmesi gerektiğini ifade etmektedir. Buradan hareketle katılımcının da birtakım stretejiler geliştirdiği ancak zaman zaman bunlarla ilgili içsel çatışmalar yaşadığı kanısına varılmaktadır. Katılımcının okula dair bir vizyon belirlediği ve bu çizgide çalışmalarına planlı bir şekilde devam ettiği görülmektedir Cerit (2005) etkili okulların, rastgele ve hiçbir çaba harcanmadan ortaya çıkan bir kurum olmadığını belirtir. Bu durum ona göre daha ziyade bilinçli bir şekilde yapılan etkinliklerin sonucudur ve mimarları da hiç kuşkusuz okulun etkili ve verimli bir şekilde çalışmasını sağlayan yöneticilerdir. Katılımcı müdürlük içinde bir kariyeri olduğunu ve basamak basamak yaptığı ya da yapacağı işlerle bu

kariyer sürecini yürüteceğini dile getirmektedir. Okul müdürleri, bilgileri, becerileri ve deneyimleri ile okul için vizyon oluşturmada, okulun geleceğini planlamada, okul çalışanlarını yönlendirmede ve okuldaki değişim çabalarını başlatma ve sürdürmede belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda üstlendiği rolün farkında olduğu düşünülmektedir. Katılımcı öğretmenlik ve çocuklarla ilgili içgüdülerinin çok taze olduğunu da dile getirmekte ve her an sınıfa girecek gibi öğretmenliğe yakın olduğunu ifade etmektedir. Buradan mesleğini çok sevdiği yargısına ulaşılabilir. Katılımcı okul bahçesinin kullanılması ve okul bahçesinin geliştirilmesine yönelik çalışmalarda bulunmuştur. Okul bahçeleri öğrenme için kapsamlı bir kaynak potansiyeline sahiptir ve gerçek yaşam deneyimlerine geçişte katkı sağlar (Malone & Tranter, 2003). Okul bahçeleri doğal çevre ile etkileşimi sağlamanın yansıra, fiziksel aktivite, sosyal etkileşim, yaratıcılık ve problem çözme becerilerini de geliştirmelidir (Wood & Martin, 2000). Buradan hareketle Okul müdürünün yapmış olduğu çalışmalar, okul bahçesinin düzenlenmesi ve kullanılması, dış mekânda oyunun çocuklara sağladığı faydaları arttırması ve sürdürmesi açısından önem taşımaktadır. Katılımcının okul öncesi eğitime dair okumalar, araştırmalar yaptığı yargısına ulaşılmıştır. Bu durum katılımcının hala bir mesleki gelişim içerisinde olduğunu göstermektedir. Mesleki gelişim, bireyin mesleğe başladıktan sonra meslek hayatı boyunca mesleğini ilgilendiren gelişmeleri sürekli olarak takip edip kendini yenileme ihtiyacı olarak ifade edildiğinden (Hamarat, 2002) dinamik ve süreklilik arz eden bir süreçtir. Mesleki gelişim yolu ile eğitimciler, kendilerini meslekleriyle ilgili her konuda güncel tutmaktadırlar (Murphy ve Calway, 2008). Yapılan çalışmada pandemi şartlarından dolayı yerinde gözlem yapma fırsatı bulamama ve sadece metinsel kaynaklardan veri toplamanın araştırmanın sınırlılığı olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Ada, Ş., Küçükali, R., Akan, D., & Dal, M. (2014). Okul öncesi eğitim kurumlarında yönetim sorunları. Middle Eastern, *African Journal of Educational Research*, 12, 32-49.

Ardıç, Ü. Ü. (2011). *Okul öncesi eğitiminde kalitenin geliştirilmesine ilişkin idareci, öğretmen ve veli görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , Konya.

Balcı, A. (2002). *21. Yüzyıl eğitim yöneticilerinin yetiştirilmesi sempozyumu*, A. Ü. Eğitim Bilimleri Fak.Yayınları. Yayın No: 119.

Can, E., & Kılıç, Ş. (2019). Okul öncesi eğitim: Temel sorunlar ve çözüm önerileri. *Milli Eğitim, 48*(1), 483-519.

Cerit, T, Y. (2009). The effects of servants leadership behaviours of school principals on teachers' job satisfaction. *Educational Management Administration & Leadership*, 5, 600-623.

Creswell, J. W., & Clark, W. L. P. (2020). *Karma araştırma yöntemleri, tasarımı ve yürütülmesi*. Çev. Yüksel Dede, Selçuk Beşir Demir.

Erdem, A. R., & Yazıcıoğlu, A. (2015). Öğretmen adaylarının problem çözme becerileri ile eleştirel düşünme becerileri arasındaki ilişki. *Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi, 5*(9), 27-41.

Ergen, H., & Günay, T. (2019). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çalıştığı Kurumlarda Yaşadığı Yönetsel Sorunlar ile İlgili Görüşleri. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 5*(2), 63-89.

Erickson, F. (1987). Conceptions of school culture: An overview. *Educational Administration Quarterly*, 23, 11-24.

Hamarat, F. (2002). *İlköğretim okulu yöneticilerinin aday öğretmenleri işbaşında yetiştirmedeki rolü ve yetiştirme uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Kerr, S., & Jermier, J.M. (1978). Substitutes for leadership: Their meaning and measurement. *Organization Behavior and Human Performance*, 22, 375-403.
Kılıç, Ş. (2019). *Okul öncesi eğitimde temel sorunlar ve çözüm öneriler*. Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kırklareli.
Korkmaz, M. (2005). Okul yöneticilerinin yetiştirilmesi: Sorunlar çözümler ve öneriler. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25*(3), 237-252.
Malone, K., & Tranter, P. (2003). Children's environmental learning and the use, design and management of schoolgrounds. *Children, Youth and Environments, 13*(2), 87-137.
Manz, C. C. (1986). Self-leadership: Toward an expanded theory of self influence processes in organizations. *Academy of Management Review, 3*(11), 585-600.
Moustakas, C. (1994). *Phenomenological research methods*. Sage publications.
Murphy, G. A., & Calway, B. A. (2008). Professional development for professionals: beyond sufficiency learning. *Australian Journal of Adult Learning, 48*(3), 424.
Sildir, E. & Akın, U. (2017). Okul öncesi eğitime ilişkin okul müdürlerinin görüşlerinin incelenmesi. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6*(1), 134-165.
Turan, S., Yıldırım, N. & Aydoğdu, E. (2012). Okul müdürlerinin kendi görevlerine ilişkin bakış açıları. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 2*(3), 63-76.
Uçar Kaplan, E. (2015). Okul öncesi öğretmenlerinin yönetim ile yaşadığı sorunlar ve çözüm önerileri. *Yaşadıkça Eğitim, 29*(1), 49-64.
Wood, L., & Martin, K. (2010). *What makes a good play area for children? Centre for the Built environment and health, The University of Western Australia*. (29.05.2012) http://www.uwa.edu.au/__data/assets/pdf_file/0011/1857467/What-makes-a-good-playarealiterature. summaryfeb2011.pdf
Zembat, R. (2012). Okul öncesi öğretmenlerinin okul yöneticisi, meslektaşları ve aileler bağlamında algıladıkları çatışma durumlarının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim, 37*(163), 203-215.

EXTENDED ABSTRACT

Preschool education serves important purposes such as providing children with basic skills, improving their learning habits, increasing their language and communication skills, and strengthening their social interaction skills. It also helps children develop their self-confidence and sense of independence. A quality pre-school education provided at an early age enables children to be more successful in their later education life. Preschool education helps children adapt better to life by improving not only their academic skills but also their social and emotional skills. During this period, children experience learning through play and gain social skills such as sharing, cooperating, and problem solving. They also have the opportunity to explore and use their creativity in a free environment.

Today, pre-school education in Turkey is provided through institutions such as kindergartens, nursery classes, crèches and day care centers offered by public and private institutions. The importance and support given by the state to pre-school education has increased, and steps have been taken to include pre-school education within the scope of compulsory education. However, access and quality problems still persist in some regions and social segments. It is important to take steps such as allocating more resources for the development of pre-school education in Turkey, training qualified teachers, expanding pre-school education institutions and providing children with early education opportunities. The quality and accessibility of pre-school education will contribute to the healthy development of children and will be an important investment for the future of society.

The aim of this study is to examine the experiences of pre-school education institution administrators in depth. Since quantitative research cannot adequately explain the problems, this study aims to understand the origins of managerial problems by adopting a qualitative approach. This type of study may use qualitative research methods, such as in-depth interviews with administrators or focus group studies, to understand the experiences of preschool administrators and the managerial problems they face. This type of study can provide rich and detailed information to understand the experience of managers, the causes, effects and solutions of problems. The results of the study can help us to understand in depth the experiences of pre-school education institution administrators about management. Through these experiences, we can better understand the issues managers face, challenges they struggle, lack of resources, personnel management, communication with parents, institutional policies.

The research was conducted using a case study design on a single participant. The participant's data were obtained from sources such as the interview, the school social media account, and the letter he wrote during the vice principal. For the analysis of the data, the analysis steps developed by Moustakas (1994), known as the phenomenology design, were followed. A case study is a qualitative research method used to examine a specific event, situation or individual in depth. In this case, it was focused on the experiences of the preschool administrator and tried to understand the perspective, thoughts and experiences of the participant.

The phenomenology pattern is an analysis method used to understand and make sense of the experiences of individuals. The analysis steps developed by Moustakas enable a systematic examination of the data and the identification of emerging themes. These themes can help to gain an in-depth understanding of the participant's experiences and to draw the conclusions of the research. Research conducted in this way can provide in-depth understanding by focusing on a single participant. However, the generalizability of research results may be limited because the focus is on experiences on a single participant. Therefore, it should be evaluated in conjunction with studies involving a larger sample or group of participants.

Open-ended questions asked in online interviews and social media records have tried many methods when analyzing data from personal letters. It has also been experienced that there is no clear method in the analysis of the data of the case study, although there is no access to a special analysis method for the case study. The analysis step used by Moustakas (1994) in the phenomenology design was preferred.

In this study, which tried to describe the management experiences of a school administrator working in an independent kindergarten, a pedagogical evolution process of the administrator was encountered. In this pedagogical evolution process, the categories of "educational stakeholders" and "development process" were created.

According to the research findings, school administrators value students and give importance to their development. Likewise, it is emphasized that teachers should contribute to the development of children, guide them and support their learning by doing and experiencing. It is also an important expectation that teachers understand the spirit of children.

According to the results of the research, the school administrator states that the parents of the children are an important stakeholder and they need their trust. Parents expect children to establish a trusting relationship in their search for school, and the school administrator is aware of this expectation.

These findings show that the school administrator emphasizes the importance of relationships with stakeholders. Collaboration and collaboration of students, teachers, parents and other school personnel is critical to the success of the school and to the development of children.

The school administrator's interaction with and support of these stakeholders can contribute to the success of the school. These thoughts reflect the school administrator's values, attitudes and expectations for stakeholders. School administrators need to assume an important leadership role for the development and education of children.

In the period before starting to be a manager, it was revealed that the manager did not have much knowledge about the field of pre-school education and he preferred this field with the guidance of his family. However, over time, he started to understand this field with his own personal efforts and made attempts to better understand the profession. In this process, it was also determined that he started to love the profession and always felt close to children.

These findings suggest that the principal's interest in the field of preschool education stems from a personal disposition. The closeness and interest of the manager towards children in the past supported him to turn to this field. In addition, his efforts to better understand the profession and his love for the profession are factors that affect his development in the management process.

These findings provide important information about the manager's development and career choices. The personal efforts and attention of the administrator can help him to be successful in the field of preschool education and contribute to the development of children. In addition, the manager's love of the profession can increase motivation and job performance.

The participant states that they can be a good team with the manager. However, the participant states that he does not agree with the principal and cannot fully achieve his goals due to the limitations of the principal's authority to have the last word.

This shows that there is a mismatch between the manager and the participant. Although they were a good team, their differing opinions and the fact that the manager's final decision-making authority hindered the objectives of the participant made it difficult for them to achieve full cooperation and cohesion. This finding shows that there are deficiencies in communication, understanding and common goals between the manager and the participant. It has been stated that the manager's authority to have the last word limits the achievement of the participant's goals. This highlights the importance of factors such as the manager's leadership style and communication skills.

To summarize, although the participant stated that they could be a good team with the manager, the fact that they had different opinions and limitations on the manager's authority to have the last word prevented the participant from fully achieving his goals. This shows that the incompatibility and lack of communication in the manager-participant relationship should be taken into account.

Based on the participant's statements, it is seen that school principals play a decisive role in planning the future of the school, creating a vision, directing school staff, and initiating and maintaining change efforts. The participant thinks that the principal is aware of this role. In addition, the participant states that their teaching experience and their instincts about children are still fresh. This reflects the participant's closeness and love for the teaching profession. She states that she feels close to teaching as if she will enter the classroom at any moment.

From these statements, it is understood that the participant cares about the leadership role of the principal and expresses his passion for the profession based on his own teaching experience. This passion can support the principal to take an effective role in matters such as

the future of the school and the direction of its staff. As a result, the participant's statements show that he is aware of the role of school principals and reflects his love for the teaching profession. This highlights the principal's leadership skills and role in creating and guiding an important vision for the success of the school.

Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi / Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos Cilt: 10 Sayı:2
Journal of International Multidisciplinary Academic Researches / May-June-July-August Volume: 10 Issue: 2
2023
www.joimar.com

ONKOLOJİK SOSYAL HİZMET VE MANEVİYAT İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP OF ONCOLOGICAL SOCIAL WORK AND SPIRITUALITY

Hande POLAT

e-mail: handepolat17@gmail.com

Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCİD; 0009-0003-5045-9944

ÖZET

Kanser vücuttaki hücrelerin kontrolsüz bir şekilde çoğaldığı kronik bir hastalıktır. Kanser hastalığı ile mücadele eden bireyler, fiziksel, psikosoyal ve manevi olarak etkilenirler. Sosyal hizmetin alt dallarından olan onkolojik sosyal hizmet, kanser hastalarının üzerindeki olumsuz etkileri hafifletmek ,çok boyutlu olan sorunlara çözüm önerileri getirmek, kriz durumunda bulunan bireye uygun yaklaşımda bulunmak, psikososyal destek sağlamak ve kanser hastası bireyin ailesi ve kendisi için sağlık ekibi ile iş birliği içerisinde bulunarak müracaatçıya yol gösterir. Onkolojik sosyal hizmet uygulamasında, maneviyata dayalı sosyal hizmet uygulamaları oldukça önem arz etmektedir. Bu derleme, onkolojik sosyal hizmet uygulamalarında maneviyatın önemi, sağlığın bir bütün oluşu ve sağlığın değerlendirilirken bireylerin manevi yönünün göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamak amacıyla yapılmıştır.

Keywords: Kanser, maneviyat, sosyal hizmet, sosyal destek

JEL KODU: I12

ABSTRACT

Cancer is a chronic disease in which cells in the body multiply uncontrollably. Individuals struggling with cancer are affected physically, psychosocially and spiritually. Oncological social work, which is one of the sub-branches of social work, aims to alleviate the negative effects on cancer patients, to offer solutions to multidimensional problems, to provide an appropriate approach to the individual in crisis, to provide psychosocial support, and to cooperate with the healthcare team for the family of the cancer patient and himself and guides the applicant. Spiritually sensitive social work practices are very important in oncological social work practice. This review was made in order to emphasize the importance of spirituality in oncological social work practices, the integrity of health and the spiritual aspect of individuals should not be ignored while evaluating health.

Anahtar Kelimeler: Cancer, spirituality, social work, social support

JEL CODE: I12

GİRİŞ

Kanser hastalığı hem dünya çapında hem de ülkemizde kronik bir hastalıktır. Kanser hastalığı hücrelerin kontrolsüz bir şekilde çoğaldığı ve bireyi fiziksel, psikososyal ve manevi olarak etkileyen bir hastalık olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanser yalnızca tek bir kişinin hastalığı olarak algılanmamalıdır.Kanser hastalığı aile bireylerini ve hasta olan bireyi bütüncül olarak etkilemektedir.Hastaların yaşayış şekillerinde, hayat kalitelerinde,,hayat rollerinde, genel olarak hayatın genel işleyişinde değişiklik oluşturmaktadır.(Diyanet işleri başkanlığı,2017). Bu sebeple, onkoloji hastalarında manevi destek önem taşıyan bir konudur. Hastaların fiziki sağlığının yanında manevi sağlıkları da önemlidir. Bireyin, sadece hastalık olarak görülmemesi, hasta olarak manevi danışmanlık hizmetlerinin verilmesi önem arz etmektedir. Her birey değerlidir, sözünden yola çıkarak kanser hastası bireylerin holistik bir yaklaşımla manevi destek almaları gerekmektedir. Çünkü, onkoloji hastalarında manevi sorgulamalar,

sıklıkla karşılaşılabilen bir durumdur. Hastaların hayatlarını sürdürme aşamalarında, tedavi ve tanı süreside, manevi danışmanlık hizmetleri faydalı olabilmektedir.

Onkoloji hastalarına yönelik onkolojik sosyal hizmet uygulamaları, tıbbi sosyal hizmet alanında uzmanlaşma alanı oluşturmaktadır. Hastaların yaşam kalitesini olumsuz etkileyen, kanser hastalığında onkolojik sosyal hizmet uygulamaları, hastaların sorunlarını çözmek ve hastalığa karşı geliştirilen tepkileri ortadan kaldırmak için çalışmalar yürütmektedir (Acar, 2013). Onkolojik sosyal hizmet alanında verilen manevi destek hizmetlerinin önemi büyüktür. Bu derleme, kanser hastalığının bireyi tüm yönleri ile etkilediğini, sadece fiziksel anlamda değil, bireyin manevi yönünün de değerlendirmesi gerektiğini amaçlamaktadır.

Kanser Kavramı

Kanser, vücuttaki hücrelerin kontrolsüz bir şekilde çoğaldığı, vücudun farklı bölgelerine de yayılım gösterebilen geniş bir hastalık grubudur. Kanser hastalığı, bireyi tüm yönleri ile etkilemektedir. Kanser, daha çok biyolojik bir süreç gibi görünse de genellikle bunun ötesine geçmektedir. Kanser multifaktöriyel özelliktedir. Genetik ve çevresel etmenler kanseri etkileyebilmektedir. Bakterilerden, çevremizde kullandığımız kimyasallara kadar, birçok faktör kanser oluşumunda hedef gösterilebilir. Çevresel olarak maruz kaldığımız ilaçlar, sigara, alkol, toksik maddeler, radyasyon, UV ışınları gibi etmenler kanser oluşumunda önemli çevresel etkenlerdir. Bununla birlikte kalıtım Yolu ile kanser oluşma olasılığı çevresel etkenlere göre daha azdır. (Yokuş & Çakır, 2012).

Kanser 21. Yüzyılın önemli bir sağlık sorunu haline gelmiştir. Dünyada her iki cinsiyet ve yaş için 2020 yılı tahmini yeni vaka sayısı 9.503.720 olarak gösterilmektedir. Şekil 1'de Kıtalara göre Dünya'da 2020 yılı yeni vaka sayısı görülmektedir. İlk sırayı Asya kıtası (9.503.710) oluştururken, bunu sırasıyla Avrupa kıtası (4.398.443) ve Kuzey Amerika kıtası (2.556.862) takip etmektedir. Şekil 2'de en sık görülen 10 kanser türünün görülme sıklığı ve ölüm oranı gösterilmiştir (100.000 kişide). Bu bağlamda ,ölüm oranı en yüksek olan üç kanser türü sırasıyla; akciğer kanseri (18.0), meme kanseri (13.6), ve kolorektal (9.0) kanserlerdir(GLOBOCAN,2020).

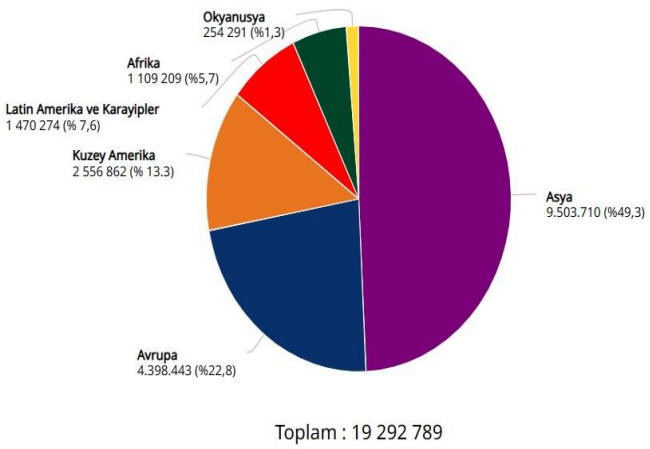

Şekil 1. Kıtalara göre Dünya'da 2020 yılı yeni vaka sayısı(GLOBOCAN,2020)

Kanser	Insidansı	Ölümlülük
Meme	47.8	13.6
Prostat	30.7	7.7
Akciğer	22.4	18.0
Kolorektum	19.5	9.0
Serviks uteri	13.3	7.3
Mide	11.1	7.7
Karaciğer	9.5	8.7
Korpus uteri	8.7	1.8
Yumurtalık	6.6	4.2
Tiroit	6.6	0.43

Şekil 2. 2020 yılı için, en sık görülen 10 kanser türünün görülme sıklığı ve ölüm oranı,100.000 kişide (GLOBOCAN,2020)

GLOBOCAN 2020 verilerine göre, Türkiye'de 2020 yılında tahmini yeni vaka sayısı 233.834, kansere bağlı olarak gerçekleşen ölüm sayısı ise 126.335 olarak gerçekleşmiş bulunmaktadır. Türkiye'de 2020 yılında gerçekleşen kanser türleri arasında her iki cinsiyet için, vaka sayılarında, ilk sırayı akciğer kanseri (41.264) almaktadır. Bunu takiben, meme kanseri (24.175), kolorektal kanserler (21.191), prostat kanseri (19.444), tiroit kanseri (13.682), mide kanseri (13.075), mesane kanseri (12.248) sırayı takip etmektedir. Cinsiyet kategorisinde incelendiğinde ise, kadınlarda görülen kanser türleri arasında ilk sırayı Meme kanseri (24.175) alırken, erkeklerde ise (34.207) ile prostat kanseri oluşturmaktadır (Global Cancer Observatory, 2021).

Kanserin Etkileri

Kanser tedavisindeki temel amaç, tedavi sonrası ölüm oranını azaltarak yaşam kalitesini artırmaktır. Yaşam kalitesi ise, birey ile ilgili tüm faktörleri kapsamaktadır (Çalışkan ve ark., 2015). Kanser hastalığı süresince birey, fiziksel, sosyal, ekonomik, psikolojik ve manevi yönden etkilenmektedir. Kanser hastalığı ile karşılaşan birey ,tanı sürecinde ,başa çıkma mekanizmalarının yeterli olmadığını farkeder.Bireyde duygusal açıdan ,güçsüzlük halsizlik,yorgunluk,kaygı ve çaresizlik gibi duygular oluşur (Işıkhan, 2007). Kanser hastalarında hastalığın belirsizliği, tekrarlama riski, hastalığın beden imajında oluşturduğu değişiklik, bedensel yorgunluk, sürekli acı, şideetli ağrı durumları, ölüm ile ilgili korkular, sık yaşanan problemlerdir (Hocaoğlu ve ark., 2007). Hastalar bu dönemde oldukça hassas olabilmektedir.Kemoterapiye bağlı olarak saç dökülmesi,cilt kuruluğu, halsizlik ,yorgunluk ,bulantı-kusma, görülebilmekte ve bu bulgular beden imajında değişikliğe sebep olmaktadır.Beden imajında değişiklik, bireylerde psikolojık açıdan,olumsuz duygu ve düşüncelere sebep olabilir. Bireyler bu dönemde daha duygusal davranabilir ve duygu durumunda dalgalanmalar yaşayabilmektedir.

Kanserin ekonomik anlamda hem mikro hem de makro düzeyde etkileri vardır. Bu gibi hastalıklar, insanların erken emekliliğe zorlamakta, bunun sonucunda iş gücüne katılamayan birey, maddi açıdan yetersizlik yaşamaktadır. Daha genel olarak düşünüldüğünde, bağımlı olan nüfusun çalışan nüfusa karşı bir artış söz konusu olduğu söylenebilir (İnce &Yılmaz,2022). Hastaların bu dönemde, hastanede kalma süresinin uzun olması, sürecin meşakkatli olması bakım verenlerin, ekonomik masraflarını artırmaktadır. Gelir durumu iyi olmayan bakım vericilerin, kendi gereksinimlerini ve hasta bireyin gereksinimlerini yeterli düzeyde karşılayamamaları, maddi yükü artırmaktadır. Yatışın uzunluğuna bağlı olarak, sağlık harcamalarında artış gözlemlenmektedir (Lafcı ve ark., 2020). Kanser hastalarına bakım veren bireyler fiziksel sosyal ve psikolojik olarak etkilendiği için,bakım verenlerin de yaşam kalitelerinin değerlendirilmesi oldukça önemlidir(Semerci ve ark.,2023).

Kanser ve Sosyal Destek

Kanser hastalığı, psikolojik bozukluklara yol açma riski olan hastalıklardan biridir. Kanser tanısı alan birey kaygı, çaresizlik ve kargaşa durumu yaşamakta ,süreç boyunca oluşan belirsizlikten ötürü,huzursuzluk ve keder yaşamaktadır (Bayar,2010). Bu süreçte sosyal destek çok önemlidir. Sosyal destek, bireyin yaşamında meydana gelen olumsuz olaylar karşısında bireye tampon işlevi görmektedir (Özyurt,2007). Kanser hastaları, tanı ve tedavi süreci boyunca, psikososyal sorunlar yaşamaktadır. Sağlık koşullarının bozulması,hastalıkla ilgili sürecin belirsizliği, sürekli kaygı ve endişe duyulan ölüm korkusu gibi etmenler kanser hastalarının sosyal desteğe olan ihtiyacını artırmaktadır.Hastaların yaşam kalitesini,tedaviye uyumunu ve katılımını ,kanserin şiddetini ve gidişatını etkileyen bozuklukların oranının (%30-40) olduğu belirtilmektedir (Eker & Aslan,2017). Kanser hastalarının hastalığın getirdiği problemleri çözümleyebilmek için sosyal desteğe daha çok ihtiyaç duymaktadır. Aile desteği-özellikle eşler- bu dönemde oldukça önemlidir (Babaoğlu,2003). Bireyler bu dönemde yalnız olduklarını hissedebilir. Sosyal destek, aile üyeleri öncelikli olmak üzere tedavi sürecinin önemli bir parçası olarak düşünülmelidir. Kanser hastalarına bakım veren ekip içerisinde doktor, hemşire, psikiyatrist ve psikolog desteğinin yanında sosyal hizmet uzmanı desteği de oldukça önem arz etmektedir. Sağlık çalışanları sosyal destek konusunda hem bakım verenler için hem de hasta için iletişimi güçlendirmede önemli rol üstlenmektedirler.

Onkolojik Sosyal Hizmet

Sosyal hizmetin çalışmalarını yürüttüğü alanlardan birisi sağlık alanıdır. Sağlık alanında hastalık etkilerini ciddi düzeyde yaşayan hasta gruplarından biri de kanser hastalarıdır. Onkolojik sosyal hizmet, onkoloji hastalarına yönelik oluşturulan, sosyal hizmet çalışmalarını içeren bir çalışma alanıdır. Onkolojik sosyal hizmet, tıbbi sosyal hizmet alanında özel bir daldır (Acar, 2013). Onkolojik sosyal hizmet uygulamasında hastalar için; taramalar, psikososyal hizmetler, güçlendirme uygulamaları,psikoterapi,danışmanlık gibi çalışmalar çeşitlenirken bunlara grupla sosyal hizmet çalışmaları da eklenebilir(Keleşoğlu,2022).

Kanser hastalığı kronik bir hastalıktır. Kronik hastalıklar alanında çalışan sosyal hizmet uzmanı ailenin ve hastanın uyumlarını destekleyici çalışmalar yapmaktadır. Sosyal hizmet uzmanı bu gibiş hizmetler verirken ailenin yapısı, hastanın kendisi ve çevresi hakkında bilgi sahibi olmalıdır(Sütçü,2023).Sosyal hizmet uzmanı onkolojik sosyal hizmet uygulaması verirken şu uygulamaları yapar:

- Sosyal hizmet uzmanı diğer mesleklerle iş birliği içerisinde çalışır.
- Hastaya tanı, tedavi, taburculuk ve izleme sürecinde danışmanlık sağlar.
- Bireye özgü danışmanlık hizmeti sunar.
- Etik ilkelere riayet ederek, sosyal hizmet uygulamasını gerçekleştirir.
- Hastaların psikolojik ve fizyolojik durumu ile ilgili bilgi edinir.
- Manevi destek birimleri ile hastalara uygun danışmanlık hizmetlerini yürütür.

Sağlık bakanlığı ve diyanet işleri başkanlığı arasında “Sağlık Kuruluşlarında Manevi Destek Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönerge” 04.05.2017 tarihinde yayımlanmıştır. Bu yönerge ile başkanlık personelinin, hasta, hasta yakınlarının ve hastane personelinin istekleri doğrultusunda rehberlik yapma ve manevi destek sunmaları konusunda usul ve esaslar yer almaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017). Şekil 3’te hastanelerin manevi destek birimleri tarafından uygulanan “Manevi Destek Görüşme Formu” yer almaktadır.

EK

MANEVİ DESTEK GÖRÜŞME FORMU

Kimlik Bilgileri

Görüşülen kişi (Hasta, H. Yakını, Hastane Personeli)	
Adı Soyadı (zorunlu değildir)	
Doğum Yılı	
Tedavi Olduğu Birim (Hasta İçin)	
Görüşme Tarihi	
Görüşmenin Yapıldığı Yer	
Kayıt No	

Manevi Destek Birimine Başvuru/Havale/Görüşme Nedeni

Değerlendirme

Sonuç ve Öneriler

Görüşmeyi Yapan

Şekil 3. Manevi destek görüşme formu (Diyanet İşleri Başkanlığı,2017).

Maneviyat Kavramı ve Kanser

Bireylerin biyolojik ve psikosoyal ihtiyaçları arasında doğrusal bir ilişki vardır. Bireyde meydana gelen herhangi bir fizyolojik değişiklik kişinin psikososoyal alanını etkileyebilmektedir. Dolayısıyla, bireylerin hastalık sürecinde sadece medikal anlamda değerlendirilmesi, bireyin ruhen, sosyal yönden ve manevi anlamdaki değerlerini göz ardı edilmesine sebebeiyet vermektedir (Boztilki & Ardıç, 2017). Bireylerin holistik bakış açısı ile bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Spirituality kavramının Türçe'de tam bir karşılığı bulunmaması ile genel olarak ruhsallık, tinsellik ve maneviyat kavramları ile kullanılmaktadır. Bu kavramların içinde ,maneviyat kavramı daha çok kullanılmaktadır. Maneviyat Arapça bir kelimedir (Apak,2017). Kanser hastalığı, yaşamı tehtit eden bir hastalıktır. Yaşamı tehtit eden hastalıklar bireyde manevi sıkıntı meydana getirmektedir.Hastalar tanı aldıklarında, genellikle "Neden ben ?, Bu neden benim başıma geldi? Bu hastalığı hak etmek için ne yaptım? Ölecek miyim? " gibi sorularla yüzleşmek durumunda kalırlar (Bag,2013). Bu gibi sorularla karşı karşıya kalan bireyler yaşamlarında tehtit hissedebilirler.Bireyde somut bir yaşam tehtidi oluşturan kanser, oluşturduğu manevi sıkıntı ile bireyin yaşamı üzerinde oldukça etkili olmaktadır.Buna bağlı olarak kanser hastaları,yaşam şekillerini değiştirebilmekte,yaşamları üzerindeki kontrolü kazanmaya çalışmakta ve hayatı anlamlandırmaya çalışmaktadırlar..Hastalar tedavileri boyunca hayatın anlamını bulabilmek için ,kendilerine varoluşsal sorular sorabilir, " Ben kimim? Yaşadıklarımın anlamı nedir?" gibi sorgulamalar ile hayatı yeniden anlamlandırmaya çalışabilirler (Atay, 2019).

Maneviyata Duyarlı Sosyal Hizmet

Maneviyat kavramı latince de‘ nefes’anlamında İbranice olarak ‘insanların ruhunun tohumu’anlamlarına gelmektedir (Apak &Abay,2019). Maneviyat hakkındaki her düşüncenin temelinde ruh sözcüğü yer almaktadır (Mathews,2009). Sosyal hizmet mesleğinin, maneviyat ile ortak noktaları bulunmaktadır. Sosyal hizmet mesleğinin ana hedef grubu, dezavantajlı olan gruplardır. Kadınlar, çocuklar, engelliler, yoksullar, süregelen hastalığı olan kişiler maneviyata duyarlı sosyal hizmet için önemli gruplardır. Bir bireyin dini,dili ırkı, ve rengi ne olursa olsun her bireyin manevi ihtiyacı vardır. Manevi ihtiyaçlar göz ardı edilmemelidir. Her birey özeldir ve kendi içinde değerlendirilmelidir. Sosyal hizmet uzmanları maneviyata duyarlı sosyal hizmet uygulaması yaptıklarında özerkliğe saygı gösterilmesi konusunda dikkat etmektedirler. Maneviyat birçok müracaatçı için çok özel bir alandır. Sosyal çalışmacının müracaatçı ile manevi görüşmeye geçmeden önce müracaatçıyı bilgilendirmesi ve onayını alması gerekmektedir (Apak& Acar 2020).

Maneviyata duyarlı sosyal hizmete günümüz koşullarında ihtiyaç artmaktadır.Manevi sosyal hizmetin gerekliliği şu şekilde sıralanabilir:

- Günümüz toplumlarının tehlike ve korku altında olması,
- Sosyal destek sistemleri azalması sonucunda yalnız kalan bireyin sorunlarla başa çıkma kapasitesinin azalması,
- Sekülerleşme sonucunda maneviyata mesafeli bir bakışın olması (Ünal,2021).

Manevi sosyal hizmet, bireyin hayatı anlamasına ve anlamlandırmasına yardımcı olur. Bireyin sorun ve ihtiyaçlarını kavrayıp bilgi, beceri ve değer çerçevesinde çözümler getirir. (Apak & Acar 2020).

Sonuç ve Öneriler

Kanser hastalığı hem dünyada hem de ülkemizde ikinci ölüm nedenidir. Bu sebeple kanser hastalıkları ile mücadelede bu konu önem taşımaktadır. Hastalık yoktur, hasta vardır sözünden yola çıkılarak, her birey kendi içerisinde değerlendirilmelidir. Sağlık, bireyin bütüncül olarak değerlendirilmesini içeren bir kavramdır. Birey değerlendirilirken, manevi açıdan da değerlendirilmesi oldukça önem taşımaktadır. Her birey kanser hastalığını farklı boyutlarda yaşamakta, hastalığı farklı değerlendirmekte ve farklı tepkiler geliştirmektedir. Tıbbi sosyal hizmet alanında da oldukça geniş bir çalışma alanı olan kanser hastaları ile sosyal hizmet uygulamaları, maneviyat ile oldukça ilişiklidir. Öneri olarak, her hastanede manevi destek birimlerinin bulunması, çalışan personelin, manevi sosyal hizmet açısından bilgili olması, sosyal hizmet bölümlerinde de maneviyat içerikli derslerin müfredata dahil edilmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın ilerleyen zamanda yapılacak olan nitel araştırmalara ışık tutması temenni edilmektedir.

KAYNAKLAR

Acar, M. (2013). Onkolojide sosyal hizmet: Vaka örnekleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(2), 231- 252.

Apak, H. (2017). *Sosyal hizmet ve maneviyat: sosyal çalışmacılar üzerine bir alan araştırması.* Doktora tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova Üniversitesi, Yalova.

Apak, H. & Abay, A.R. (2019). Sosyal hizmet ve maneviyat: sosyal çalışmacılar üzerine bir alan araştırması. *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 30(1), 56-87

Apak,H., &Acar,M.C.(2020). Sosyalhizmet disiplini ve maneviyat. Apak,H.,&Acar,M.C.(Ed.).*Maneviyata Duyarlı Sosyal Hizmet,*(ss.15-41).Ankara: Grafiker yayınları.

Atay, M. (2019). *Kemoterapi tedavisi gören kanser hastalarında psikolojik dayanıklılık ve hayatın anlamının yaşanan semptomlar üzerine etkisi* .Yüksek Lisans Tezi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Sağlık Bilimleri Enstitüsü,Ankara.

Babaoğlu, E. (2003). Terminal dönem kanser hastasına bakım veren eşlerin duygusal ve sosyal sorunları arasındaki ilişki. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi*, *5*(2), 24-33.

Bag, B. (2013). Kanser Hastalarında Uzun Dönemde Görülen Psikososyal Sorunlar. *Current Approaches in Psychiatry/Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *5*(1),109-126.

Bayar,A. (2010). Kanser hastalarına psikososyal yaklaşım. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(1),105-111.

Boztilki, M., & Ardıç, E. (2017). Maneviyat ve sağlık. *Journal of Academic Research in Nursing*, *3*(1), 39-45.

Çalışkan, T., Duran, S., Karadaş, A., Ergün, S. & Tekir, Ö.(2015). Kanser hastalarının yaşam kalitesi ve sosyal destek düzeylerinin değerlendirilmesi. *Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 17(1), 27-36.

Diyanet İşleri Başkanlığı ,Sağlık Kuruluşlarında Manevi Destek Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönerge,Tarih:4.5.2017;Sayı:12947.

Eker, A., &Aslan, E. (2017)Jinekolojik kanser hastalarında psiko-sosyal yaklaşım. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi* ,14 (4),298-303.

Global Cancer Observatory (2021). Erişim:10.06.2023, https://gco.iarc.fr/

GLOBOCAN2020.CancerToday(Females).Erişim:10.06.2023,::https://gco.iarc.fr/today/onlinanalysispie?v=2020&mode=cancer&mode_population=countries&population=900&populations=792&key=total&sex=2&cancer=39&type=0&statistic=5&prevalence=0&population_group=4&ages_group%5B%5D=0&ages_group%5B%5D=17&nb_items=7&group_cancer=1&include_nmsc=1&include_nmsc_other=1&population_group_list=4,51,31,48,50,64,96,116,160,275,268,356,360,364,368,376,392,400,398,408,410,414,417,418,422,458,462,496,104,524,512,586,608,634,682,702,144,760,762,764,626,792,795,784,860,704,887&half_pie=0&donut=0&population_group_globocan_id=935#collapse-group-0-3

GLOBOCAN2020.CancerToday(Males).Erişim:10.06.2023,:https://gco.iarc.fr/today/onlineanalysispie?v=2020&mode=cancer&mode_population=countries&population=900&populations=792&key=total&sex=1&cancer=39&type=0&statistic=5&prevalence=0&population_group=4&ages_group%5B%5D=0&ages_group%5B%5D=17&nb_items=7&group_cancer=1&include_nmsc=1&include_nmsc_other=1&population_group_list=4,51,31,48,50,64,96,116,160,275,268,356,360,364,368,376,392,400,398,408,410,414,417,418,422,458,462,496,104,524,512,586,608,634,682,702,144,760,762,764,626,792,795,784,860,704,887&half_pie=0&donut=0&population_group_globocan_id=935#collapse-group-0-3

Hocaoğlu, Ç., Kandemir, G., & Civil, F. (2007). Meme kanserinin aile ilişkilerine etkileri. *Meme Sağlığı Dergisi*, *3*(3), 163-165

Işıkhan, V. (2007). Kanser ve sosyal destek. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *18*(1), 15-29.

İnce,Ö.,&Yılmaz,F.(2022). Dünyada ve Türkiye'de kanserle ilgili sağlık politikalarına bakış.Duyan,V.,&Karataş,M.,&Güre,M.D.(Ed.). *Onkolojik Sosyal Hizmet*,(ss.20-39).İstanbul: Yeni insan yayınevi.

Keleşoğlu, F. (2022). Tıbbi sosyal hizmetin farklı alanlarına genel bir bakış. *Toplumsal Politika Dergisi*, *3*(1), 91-99.

Lafcı, D., Yıldız, E., Toru, F.,& Karakaya D. (2020). Kanser hastalarında bakım yükü ve bakım verenlere etkisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi,* 7(2), 105-113.

Mathews, I.(2009).*Socıal work and spirituality*(Sosyal hizmet ve maneviyat).Çev.Özmen,N.,İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınevi,ss:20-23.

Özyurt, B. E. (2007). Kanser hastalarının algıladıkları sosyal destek düzeyine ilişkin betimsel bir çalışma. *Kriz Dergisi*, *15*(1), 1-15.
Semerci, R., Uysal, N., Şahin, EB., Tayaz, E., Özkan, S., Koyu ,HÖ., Kostak ,MA., Erdoğan, G.,& Pörücü, C. (2023). Kanserli hastalara bakım verenlerin manevi iyilik durumları ve yaşam kalitelerinin belirlenmesi. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi,* 6(1), 1-13.
Sütçü, S. (2023). Kronik hastalıklarda sosyal hizmet. *Doğu Karadeniz Sağlık Bilimleri Dergisi*, *2*(1), 50-59.
Ünal,V.(2021).Maneviyata duyarlı sosyal hizmet.*Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*,25(2),597-618
Yokuş, B., & Çakır, D. Ü. (2012). Kanser biyokimyası. *Dicle Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, (1), 7-18.

EXTENDED ABSTRACT

In this review study, the importance of moral support in oncological social work practices is explained. In the research, the information obtained as a result of the literature research was compiled. The research is important in terms of evaluating the physiological, sociological and psychological aspects of oncology patients, as well as their spiritual aspects. Chronic diseases are diseases that usually progress slowly and negatively affect the quality of life of individuals that persist for a long time. According to the World Health Organization, chronic diseases are responsible for 60% of the causes of death. Individuals with chronic diseases need moral support as well as medical treatment. Social workers working in the field of medical social work carry out activities to strengthen and support patients with chronic diseases. Social workers, working with patients and their families, provide effective social service with group work (Sütçü,2023). In chronic diseases, social support has an important role in stressful situations. Social support helps to reduce the effects of negative events that occur in the individual and to act as a buffer against stress. Thus, it enables the individual to get rid of negative emotions during stress. Social support enables the individual to feel positive feelings towards himself by positively supporting feelings such as belonging, self-confidence, and self-esteem. In fact, Firshein (1999) examined studies on social support and cancer, and as a result, social support phenomenon can affect the immune system of cancer patients. It has reached findings on the prolongation of life span by strengthening it (Özyurt,2007). Cancer, which is the cause of illness and death both in the world and in Turkey, is quite traumatic in terms of its effects. During this disease, which affects human life, many reactions such as fear, anxiety, anger and restlessness affect the life of the individual. Psychosocial support, which is out of the treatment, should not be ignored. It is aimed to improve the coping skills of the individual through psychosocial support. Oncological social work is important in terms of psychosocial support studies. In oncological social work, the patient and his family's participation in treatment is supported, empowerment practices are provided, counseling services are provided, and work is carried out against loss and stress situations (Keleşoğlu,2022).

One of the most important conditions for understanding the reactions of cancer patients is to understand the reason for the emergence of emotions in the individual with cancer during the diagnosis and treatment process and to ensure that these emotions change positively (Işıkhan, 2007). It contributes to a great extent in the diagnosis, treatment and follow-up phase. Social support comes primarily from patients' families and health professionals. It is necessary to carry out necessary informative studies on spirituality to the family and health professionals. As health professionals, nurses should also be made aware of the issue of spiritual care. In the process of cancer, patients should definitely benefit from psychosocial services. It will be very beneficial for patients to benefit from professions such as psychologists, social workers, and

elderly cancer patients, such as gerontologists. Social support should be included in every phase of the disease and should be continued until the recovery period.

The spiritual counselor working in the spirituality unit should know that there are differences in the interview methods according to the structure of the hospital and the departments where the hospital offers treatment. There is no single criterion in spiritual counseling practices in hospitals. Interview procedures should be planned according to the structure of medical services. Spiritual support services will be provided thanks to the guidance and coordination of the health personnel. Collaboration with other healthcare professionals is important. Before the interview, the spiritual counselor evaluates whether the patient is suitable for spiritual care by obtaining the necessary information from the relevant health personnel. Then, he introduces himself and starts the meeting in accordance with the privacy rules. The interview is carried out in accordance with the principles of privacy and away from medical terms. While the interview is ending, care should be taken not to leave any question marks in the mind of the patient. The next meeting date should be determined and attention should be paid to the meeting time. If for any reason it is not possible to come to the interview, this should be communicated to the patient (Diyanet İşleri Başkanlığı,2017)

As a result, in this review article, the importance of spiritual counseling services in cancer, which is a chronic disease, was emphasized. Cancer is a global disease. In the fight against cancer, the entire healthcare team and social work team should work in cooperation. It is hoped that this study will shed light on future studies on cancer, spirituality and oncological social work.

Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi / Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos Cilt: 10 Sayı:2
Journal of International Multidisciplinary Academic Researches / May-June-July-August Volume: 10 Issue: 2
2023
www.joimar.com

YEMEK HİZMETİ VEREN YERLERDE ATIK OLUŞUMU VE İSRAF

WASTE AND WASTE GENERATION IN PLACES THAT PROVIDE FOOD SERVICES

***Buse AKSOY[1], Ülkü DEMİRCİ[2]**

***e-mail:** buseaksoy2@stu.aydin.edu.tr

[1]İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, İstanbul, Türkiye, ORCID NO: 0000-0002-8586-1808
[2]İstanbul Aydın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, İstanbul, Türkiye, ORCID NO: 0000-0002-2842-920X

ÖZET

Toplu yemek hizmeti, çoklu çalışanların olduğu işyerlerinde ve çocuk, hasta ve yaşlı bireylerin barındığı kurumlarda kaliteli bir yiyecek içecek hizmeti sağlanmasıdır. Toplu beslenme; sosyal yaşamın getirisi sonucu bireylerin evleri dışında yiyecek ve içecek hizmetlerinden faydalanmasını kapsayan beslenme bilimidir. Çalışan kadın sayısında artış, ev dışında yemek yeme alışkanlığı, işyeri ve evlerin aralarının yakın olmayışı, okullarda tam gün eğitim olması ve dışarda yemekli davetler gibi modern şehir hayatının getirisiyle toplu beslenme hizmeti veren kuruluşlar artmıştır. Toplumdaki yaşanan bu değişimin yeme davranışı değişikliğiyle beraber yemek hizmetlerinin üretimi, sunumu ve tüketiminde de doğru planlama süreci gerekmektedir. Menü planlama, yiyecek ve içeceklerin tedariği, satın alınması, depolanması, pişirilmesi, servisi, çöp atımı, bulaşık yıkama, hijyen, sanitasyon, iş güvenliği, personel yönetimi, maliyet kontrolü gibi başlıklar toplu beslenme hizmeti kapsamına giren başlıklardır. Gıda atıkları, tarladan tüketiciye kadar olan süreçte pişmiş veya ham şekilde olan tüketilmeye uygun olmayan ürünlerdir. Gıda kayıpları büyüklük ve miktar olarak ülkeden ülkeye, hizmet verilen kuruma göre değişmektedir. Temel strateji personelle ilgili olmakla birlikte gıda atığı üzerinde bilinç düzeyini yükseltmek temel hedefler arasında olmalıdır. Atıkların etkisiz hale getirilmesi için oluşturulan yönetmelikler atıkların taşınması ve işlenmesi üzerinedir. Gıda atıklarında canlılığın kaybolması ve zararlı bileşenlerle birlikte mikroorganik bozulma meydana gelir.

Keywords: Toplu beslenme hizmeti, gıda israfı, atık
JEL KODU: L66

ABSTRACT

Collective catering service is the provision of a quality food and beverage service in workplaces with multiple employees and in institutions where children, sick and elderly individuals are accommodated. Collective nutrition is the science of nutrition that includes individuals benefiting from food and beverage services outside their homes as a result of the return of social life. With the increase in the number of working women, the habit of eating outside the home, the lack of proximity between workplaces and homes, full-time education in schools and invitations to dinner outside, establishments that provide mass catering services have increased with the return of modern city life. Along with the change in the eating behavior of this change in society, the right planning process is required in the production, presentation and consumption of food services. Headings such as menu planning, food and beverage supply, purchase, storage, cooking, service, garbage disposal, dishwashing, hygiene, sanitation, occupational safety, personnel management, cost control are the headings within the scope of mass nutrition service. Food wastes are products that are not suitable for consumption, which are cooked or raw in the process from the field to the consumer. Food losses vary in size and amount from country to country and according to the institution served. Although the basic strategy is related to personnel, raising the level of awareness on food waste should be among the main objectives. Regulations created to neutralize waste are on the transport and processing of waste. Loss of vitality and microorganic deterioration with harmful components occur in food wastes.

Anahtar Kelimeler: Mass catering service, food waste, waste
JEL CODE: L66

GİRİŞ

Bireylerin yaşamsal fonksiyonlarını devam ettirmesinde öncelik sahibi olan beslenme gereksinimi besinlerin vücuda alınımı, emilimi, sindirimi ve metabolize edilmesini kapsadığı belirtilmektedir. Beslenmenin yeterli, sağlıklı ve dengeli bir şekilde gerçekleştirilmesi adına kişiye özel ayarlanması gerekli görülmektedir. Bunun aynı zamanda toplum sağlığının korunması ve refah seviyesinin yükselmesini sağladığı belirtilmektedir. Toplumda herkesin toplu bir şekilde beslenme hizmetlerinden yararlanabildiği göz önünde bulundurulduğunda kişilerin gereksinimlerinin karşılanması zorunluluğu ve besin zehirlenmesi riski vb. detaylar göz önünde bulundurulduğunda önemli olduğu görülmektedir (Ceyhun-Sezgin & Durlu-Özkaya, 2014). Çalışan kadın nüfusundaki artış, iş yeri ve evlerin mesafelerinin uzak olması, ev dışında yemek yeme alışkanlığının olması, okullarda tam gün eğitim alınması, yemekli davetler vb. modern şehir yaşamının sürdürülmesiyle toplu beslenme hizmeti vermekte olan kuruluşların sayısının arttığı dikkat çekmektedir. Toplumda yaşanan söz konusu değişimlerin yeme davranışının değişmesiyle birlikte yemek hizmetlerinin üretim, sunum ve tüketiminde doğru planlama sürecinin olmasını gerektirdiği belirtilmektedir. Türkiye'de toplu beslenme sistemi sunan şirketler küçük ölçekli olduğu için oto-kontrol mekanizmasının oluşturulması, sanitasyon ve hijyen koşullarının sağlanması, personel ekibinin kalifiye hale getirilmesi gibi durumların zorlaştığı görülmektedir. Pazar ve rekabet oluşturma mücadelesi, akaryakıt maliyetleri, hammadde ve işçilik sunulacak olan hizmetin niteliğini azaltabilmektedir (Kaya & İlhan, 2018).

Gıda hizmeti sunulan toplu beslenme kurumlarında faaliyetlerin iyi yönetilmesi maliyet bakımından oldukça önemli olabilmektedir. Etkin bir şekilde ilerletilebilen maliyetin işletme sürdürülebilirliğini sağlanmasında önemlidir (Özdoğan, 2016). Yiyecek-içecek tedariği, menü planlama, satın alma, depolama, pişirme, çöp atılması, servis, bulaşık yıkama, iş güvenliği, sanitasyon ve hijyen, maliyet kontrolü, personel yönetimi vb. başlıkların toplu beslenme hizmeti kapsamında yer aldığı belirtilmektedir (Kaya & İlhan, 2018). AB üyesi olan 9 ülkede bir yılda insanların ev dışında yemekte olduğu öğün sayısının 35,6 milyar olduğu belirlenmiştir. Söz konusu oranın %44,7'sinin toplu hizmet endüstrisi, %55,3'ünün ise restoranlardan oluştuğu görülmektedir. Amerika'da bu oran 63 milyar olarak belirlenmiştir. Söz konusu oranın %31,5'inin toplu yemek hizmeti endüstrisi, %68,5'inin ise restoranlardan oluştuğu belirtilmektedir (Ceyhun-Sezgin & Durlu-Özkaya, 2014).

Restoranlarda oluşan gıda atıklarının incelenmesi sonucunda misafirlerin tabaklarındaki yemekleri bitirememesinin ilk sebep olduğu belirlenmiştir (Betz ve ark., 2015). Restoranlarda müşterilere yiyebileceklerinden fazlasının sunulmasının algı bakımından pozitifliği yakalamasına karşın atılan yemek miktarının ve kronik gıda atığı yönetim problemlerinin ortaya çıktığı görülmektedir (Chen & Jai, 2018). Restoran hizmeti veren kurumlarda 2016'da 122,3 milyon müşteriye sunulamayacak ürün ve gıda atığı olabilecek ürünlerin geri dönüşüme bağışlandığı belirlenmiştir (Food Waste Reduction Alliance, 2016). Restoranların sürdürülebilir bir şemada üretim sürecini takip etmesi durumunda hazırlık aşamasında gıdalardan daha az atık oluşabileceği düşünülmektedir. Müşterilerin eğitim düzeyine ve gelirlerine bağlı olarak tabaklarında bıraktıkları atık miktarının değişebildiği belirtilmektedir (Aamir ve ark., 2018).

2011'de belirlenmiş olan verilerde Türkiye'de bireylerin toplam kazançlarının %30'unun beslenmeden oluştuğu ve bu miktarın %26'sının ev içi beslenmeyi, %4'ünün ev dışında beslenmeyi oluşturduğu belirtilmektedir. Ülkemizde ev dışında yemek yemekte olan bireyler hesaplandığında 8 milyon gibi bir rakamın belirlendiği görülmektedir. Toplu beslenme hizmeti sunan kuruluşlar restoran, otel, catering firmaları örnek olarak verilebilmektedir.

2011'de belirlenmiş istatistiklere göre toplu yemek sektörünün hacimsel büyüklüğünün ortalama 17,5 milyar dolar düzeyinde olduğu, %35'inin restoran, %30'unun catering firmaları, %20'sinin otel, %15'inin ise fast food restoranlarının oluşturulduğu belirtilmektedir (Ceyhun-Sezgin & Durlu-Özkaya, 2014). Toplu beslenme hizmeti sunan kurumlar incelendiğinde okullar, hastaneler, üniversiteler, hapishaneler, huzurevleri, askeri kuruluşlar, lokantalar, iş yerleri ve fabrikaların yer aldığı görülmektedir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)'ne göre gıda israfı, "son kullanma tarihi geçmiş ya da bozulmaya bırakılmış olsun olmasın insan tüketimi adına uygun olan gıda atımı" şeklinde tanımlanmaktadır. Başka bir tanımda ise "tüketim esnasında çöpe giden gıdalar" olarak ifade edilmiştir (Hızlı-Güldemir ve ark., 2020).

Gıda İsrafı

Önlenebilir et ya da ekmek ürünleri ve kaçınılmaz atık olarak iki şekilde ifade edilmektedir. Çiğ gıdaların tüketilmeyen kısımları yumurta kabukları, kemikler vb. atıkların kaçınılmaz grubunda olduğu belirtilmektedir. Önlenebilir kayıplarsa tüketilemeyen ekmek ya da patates kabukları gibi besin kısımları olmaktadır (Adenso-Díaz & Mena, 2013). Mutfakta hazırlık, tedarik, pişirme, depolama, servis ve porsiyonlama, servis sonrası süreçlerinde en fazla atık oluşumunun görüldüğü evrenin hazırlık aşaması olduğu belirtilmektedir (Akoğlu, 2018). Hazırlık evresinde malzemelerin ayıklanması esnasında yüksek bir imha yaşanmaktadır. Söz konusu kemikle yağın sıyrılmasından kaynaklanan kayıp şeklinde de ifade edilmektedir (Özdoğan, 2010). Bir diğer kayıp şekliyse hammaddenin pişme işlemi ardından ağırlığını kaybetmesiyle yaşanmaktadır (Betz ve ark., 2015).

AB 2003'de hayvansal yan ürünlerden atık sınıflaması yapmıştır. Buna göre atıkların yakılma riski yüksek düzeyde olanlar, tüketim adına uygun şartları sağlayamayan ve tüketime uygun olduğu halde tüketime yönelik sayılmayanlar olarak üçe ayrılmıştır. Gıda kayıplarının büyüklük ve miktar açısından ülkeden ülkeye değiştiği görülmektedir. Söz konusu kaybı hesaplamanın bir matematiğinin olmaması nedeniyle evrensel seviyede miktarın tahmin edilmesinin çok güç olduğu belirtilmektedir. Örneğin ABD'de gıdaların %27'sinin israf olduğu ve bunun çoğunun meyve, sebze, tahıl ürünlerinden meydana geldiği dikkat çekmektedir. AB ülkelerinde 2006'da ortalama 89 mt miktarında gıda atığının olduğu hesaplanmış ve ilerleyen dönemlerde daha da artacağının öngörüldüğü belirtilmektedir (Adenso-Díaz & Mena, 2013).

Capone, Bottalico ve Bilali'nin 2005'te yapmış olduğu çalışmaya Ankara'dan 500 kişinin katıldığı görülmektedir. Çalışmanın sonucunda kişi başına ve hane başına düşen ortalama günlük atık oranının sırasıyla 816,4 g ve 318,8 g olduğu belirlenmiştir (Yıldırım ve ark., 2016). Tabak israfı denildiğinde, "servis edilmiş olan yemekten tabakta bırakılmış, fakat yenilenebilir olan gıda" akla gelmelidir (Hızlı-Güldemir ve ark., 2020). Bir kişinin günlük tüketebileceği ortalama kalori 1500 gibi düşünüldüğünde, açık büfelerde servis edilen yemeklerin kişi başına 5 kg olduğu ve yüksek oranda gıda atığına neden olduğu belirtilmektedir (Türkiye Gıda İsrafını Önleme Vakfı, 2019). Gıda atıklarının %20'sinin üretimde, %1'inin işlemede, %60'ının tüketiciler, %19'u dağıtım sebebiyle sebze, %20 yağlı tohum, %30 süt, et, balık ürünlerinin kayba uğradığı görülmektedir. Tabaklardaki israf nedeniyle öncelikle çocuklar ve gençlerin dengesiz ve yetersiz beslenme ile yüzleştiği belirtilmektedir (Hızlı-Güldemir ve ark., 2020).

Gıda Kayıp ve Atıklarının Önemi

Gıda, bireylerin temel ve öncelikli ihtiyacıdır. Beslenme alışkanlıklarının ve gıdaların israf olmasıyla ilgili yaklaşımın bizim dışımızdaki dünyayı da etkilediği belirtilmektedir. Sosyal,

çevresel ve ekonomik problemler gösterdiği üzere politika, medya, toplum ve şirketlerin ortak sorunu olmaktadır. Dünya nüfusunun 2011'de 7 milyarı geçtiği ve 2050'de 9,3 milyara ulaşacağı öngörülmüştür. Bu kadar nüfusun beslenmesi düşünüldüğünde gıda talebinin artacağı düşünülmektedir. Ayrıca oluşacak gıda atığının da aynı oranda etkileneceği belirtilmektedir. Bunun da ister istemez sera gazı emisyonunu, gereksizce yok edilen su ve toprağı ifade ettiği görülmektedir. 2009'da dünya çapında oluşan sera gazı emisyonunun yaklaşık olarak 3,300-5,600 milyon metrik ton oranının gıda atıklarının getirisi olduğu belirtilmektedir. Gıda atığı ve kaybı, senelik 173 milyar m^3 su tüketimini ifade etmektedir. Söz konusu miktarda tarımsal üretimdeki su oranı %24'tür. Kayba uğrayan gıdanın yeniden yetiştirilmesinde kullanılabilecek tarla oranının yaklaşık olarak 198 milyon hektar olduğu, gübre oranının ise yıllık 28 milyon ton civarında olduğu belirtilmektedir. Gıda kayıplarının ekonomideki olumsuz etkisinden ziyade satın alım, taşıma ve pişirme süreçlerindeki insan emeği ve zamanın da kayıp kavramına girdiği bilinmektedir. Çin'de yıllık toplamda 32 milyar US$ değerinde, Afrika'da yıllık 4 milyar US$, Hollanda'da ise yıllık 2,4 milyar € değerinde gıdanın kayba uğradığı görülmektedir. Başka bir açıdan bütün dünyada üretilen gıdanın nüfusunu karşılayacak seviyede olmasına karşın, sağlıklı besleyici gıdaya ulaşamayan insan sayısının normalin çok üstünde olduğu dikkat çekmektedir. Dünya çapında 2012-2014 yılları arasında 805 milyon insanın dengesiz ve kronik yetersiz beslenme yaşadığı görülmektedir. Yaklaşık olarak 1 milyar insanın aç bir şekilde uyuduğu dünyamızda Avrupa'da yıllık kişi başı gıda israfının 280 kg civarında olduğu belirtilmektedir. Gelişmiş ülkelerde israf kültürünün, gelişmekte olan ülkelerin yeterli ve sağlıklı gıdaya ulaşmasının negatif ya da pozitif yönde etkilediği görülmektedir (Songür & Çakıroğlu, 2016).

Gıda İsrafını Azaltma Stratejileri

Temel stratejinin personelle alakalı olmasının yanında gıda atığında bilinç düzeyinin yükseltilmesi temel hedeflerden biri olmalıdır. Eğitim ile beraber personel atık farkındalığını oluşturmakta, becerisini geliştirmekte, iyi bir iletişim ile işini daha motive bir şekilde yapabilmektedir. Tüketicinin bazen bir kuruluş bazen ise birey olabildiği belirtilmektedir. Rastgele müşteri satın alma modeli, çeşitli müşteri beslenme tutum ve tercihleri, üretilecek gıda miktarı hususunda bilinmezlik yaratacağından süreç zorlaşmaktadır. İhtiyaca ilişkin ürünü sipariş etme ile alakalı afişlerin hazırlanmasının israfı azaltmada bilinçlenmeye katkısı olmaktadır (Wu ve ark., 2021). Bununla beraber gıda hizmeti sağlayan şirketin de bu hususta özenli olmasının önemli olduğu belirtilmektedir. Atık nedenlerini ortaya koyma ve önleme stratejileri adına eğitim verilmesinin tavsiye edildiği görülmektedir. Ayrıca bu atıkların oluşturacağı maliyet hesaplanmasının yapılması gerekmektedir. Sakınma protokolü ile birlikte geri dönüşümün de diğer bir koruma yöntemi olduğu belirtilmektedir. Enerji üretme ve gıda boşaltma alternatiflerinin son aşamada akla gelmesi gerekmektedir (Betz ve ark., 2015).

Toplu Beslenmede Gıda Kayıp ve Atıklarının Oluşumu ve Önlenmesi

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) İsveç Gıda ve Biyo-teknoloji Enstitüsünün hazırlamış olduğu raporda bütün dünyada bireylerin beslenmesi adına üretilmekte olan gıdaların her yıl ortalama 1,3 milyar tonu işleme, hasat, depolama, perakendecilik, dağıtım, gıda servisi ve bireylerin beslenmesi gibi birçok alanda kayıp yaşandığı belirtilmektedir. Söz konusu değerin %54'ünün üretim ve hasat evresinde %46'sının ise işleme, dağıtım ve tüketim evresinde oluştuğu görülmektedir. Söz konusu kayıpların oluşum nedenleri şu şekilde sıralanmaktadır;

1. Satın alma: Satın alma amacının etkisiz ve belirsizliği, tedarikçi iletişimin kalitesinin düşük düzeyde olması, ihtiyaçtan fazla gıda satın alma, stoklamayla yaşanan bozulmalar, mevsimsel farklılıkların göz önünde bulundurulmaması, teslim alma evresinde verimsiz kalite kontrol sürecinin yaşanması ve düşük kalitede ürün satın alınması, satın alımda üretim ve son kullanma tarihlerinin önemsenmemesi ve envanter kontrolünün tam uygulanmaması nedeniyle gıda kayıp ve atıklar oluşmaktadır.

2. Depolama: Sevkiyatın kalitesiz olması, depolardaki stokların düzeylerine dikkat edilmemesi ve depolardaki düzensizlik, havalandırma sistemlerindeki eksiklikler, depolardaki nem ve sıcaklık oranlarının düzgün ayarlanmaması, FİFO (ilk giren ilk çıkar) kuralının aksatılması, kemirgenlere ve haşerelere karşı önlemlerin eksik bir şekilde alınması, depolama alanından alınacak yararının üst düzeye çıkarılamaması halinde gıda atık ve kayıplar yaşanmaktadır.

3. Üretim ve servis: Gıdaların işlenmesi sürecinde uygunsuzluk, hazırlama sürecindeki atıkların değerlendirilmesinde eksiklik, üretim fazlalığı, yemeklerdeki standartlık prensibinin kopması, menü planlamasında yanlışların yapılması, yemek porsiyonlarında ayarsızlık, personel ile beraber araç-gereç eksiklikleri, deneyimsizlik, alternatiflere ilişkin yemek hazırlanmaması, hijyen ilkesine aykırılık gıda atıklarına neden olabilmektedir.

Atık Yönetim Uygulamaları

Besin sanayisinin ziyadesiyle biyolojik olarak bozulabilen atığın üretilen alanlarından olduğu belirtilmektedir. Dünya genelinde atıkların etkisiz hale getirilmesi adına gerçekleştirilen yönetmeliklerin atıkların işlenmesi ve taşınması üzerine olmaktadır. Gıda atıklarında canlılığın kaybı ve zararlı bileşenler ile beraber mikroorganik bozulmaların oluştuğu belirtilmektedir. Su oranı fazla olan sebze, et vb. yiyeceklerin taşıma bakımından masraflı olduğu görülmektedir. Yağ oranı fazla olanların da enzimatik süreçler ile oksidasyon riskiyle karşılaşıldığı belirtilmektedir. Atıkların değerlendirilmesi adına anaerobik fermantasyon, yakma, kompostlama, depolama vb. uygulamalarla birlikte hayvan yemi ve gübre şeklinde değerlendirme de önemli alternatiflerdendir. Gıdalardaki yararlı içeriklerin yeniden değerlendirilmesine ilişkin uygulamaların gün geçtikçe daha da ilgi çekici hale geldiği görülmektedir. Narenciye ürünlerinin işlenmesi ile oluşan pektin, karotenoidler, flavonoidler, polifenoller ve liflerle beraber et ürünlerinin işlenmesi ile oluşan proteinler gibi bileşenlerin geri dönüşümü adına yapılacak uygulamaların önemli bir strateji şeklinde düşünüldüğü belirtilmektedir.

1. Hayvan yemi olarak değerlendirme: Hayvan yemi olarak besin atıklarının değerlendirilmesinde protein ve yağ içeriğinin yüksek olduğu belirtilen omnivor hayvanlar için selüloz içeriği yüksek subsratlar, geviş getiren hayvanlar için ise hemiselüloz içeren gıda atıkları uygun olmaktadır. Ayrıca antinutritiv etkileri ve zararlı bileşenleri olan gıda atıkları insanlar ile beraber hayvanlar için de tehlikeli olmaktadır. Yem yapma düşüncesinde taşıma maliyetinin de hesaba katılması gerekmektedir.

2. Atık depolama sahaları oluşturmak / Arazi doldurmak: Arazi doldurma uygulamasının ekonomik bir alternatif olmasının yanında sık uygulandığı belirtilmektedir. Arazi depolama yönteminin aerobik/hidroliz bozunma, fermantasyon ve hidroliz, asetat oluşması, metan oluşması şeklinde sıralanacak dört çeşit süreçten oluştuğu ve bu yöntemde de oksidasyon geliştiği belirtilmektedir. Metan gazının oluşması ve yer altı kirliliği nedeniyle hükümetlerin farklı yöntemler aramaya başladığı, o kapsamda politikalar üretmeyi amaçladığı bilinmektedir. Söz konusu planlamada gıda atıklarının depolanmasının yasaklanması,

anaerobik sindirme ya da kompostlama yöntemlerinin geliştirilmesi, altyapının sağlamlaştırılması ve iyileştirme ağının genişletilmesi yer almaktadır.

3. Biyoyakıta dönüşüm: Söz konusu yöntemde anaerobik sindirim (çürüme) ile birlikte yakma, piroliz ve gazlaştırma gibi termokimyasal uygulamaların yer aldığı belirtilmektedir. Nemin az olduğu gıda atıklarına uygun yöntem, enerji içeriğinin yüksek olduğu biyokütlelerin sıvı veya gaz halinde ara ürünlere dönüştüğünden söz edilmektedir. Yakmanın ise su miktarı düşük (ağırlık açısından %50'den az su) olan atıklar için ideal olduğu söylenebilmektedir. Anaerobik sindirim (çürüme) yöntemi daha çok su miktarının fazla olduğu (ağırlık açısından %50'de fazla su) gıda atıkları için ideal olmaktadır. Oksijensiz ortamda dönüşüm adına mikroorganizmaların rol oynadığı belirtilmektedir. Ayrıca metan, CO2 ve az oranda su, hidrojen sülfit veya hidrojen karışımı olan biyogazın da açığa çıktığı görülmektedir. Termal enerji elektrik enerjisi üretiminde faydalı olan biyogaz, yaşadığımız dönemde fosil enerji tüketimleri ve CO2 emisyonlarının azaltılması için de alternatif olarak belirtilmektedir.

4. Kompostlama ve kurtlu kompostlama: Kompostlama, organik maddelerin bakteri, mantar ve protozoa gibi canlılar ile kararlı ürün şekline geldiği reaksiyondur. Kurtlu olan türünün ise benzer maddelerin solucanlarla humus türevi madde durumuna geldiği süreç olarak ifade edilmektedir. Her iki durumda da gübre açığa çıkarılmaktadır. Kompostlama ile beraber toprağın besin ve su içeriği artmakta ve yapısı gelişmekte, topraktaki canlıların devamlılığı sağlanmakta ve organik maddeler toprakla yeniden buluşmaktadır (Songör & Çakıroğlu, 2016).

Ülkemizde yemek artıklarının değerlendirilmesi hususunda tarım uygulamalarında yeşil pazarlama konusundan bahsedilebilmektedir. Söz konusu pazarlamada aile üyelerinin günlük olarak tükettikleri gıdaların arta kalan bölümleri veya hazırlama evresinde oluşan doğal atıklar (patates kabuğu, yumurta kabuğu vb.) biyokimyasal yollar ile ayrıştırılıp toprağa geri yerleştirilir (Güneş ve ark., 2010).

5. Geri kazanım ve değerlendirme: Gıda atıklarının imha edilmesi yerine kazanılması adına tüketici farkındalığının yükseltilmesi ile yeni yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Hayvan yemi ve kompostlama gibi değerlendirmelerin atıkların bir kısmının kullanılmasına yönelik olduğu belirtilmektedir. Atıkların geri kazanılması ve dönüşümünün ulusal ve uluslararası düzeylerde takdir görmesi, bazı plan ve protokoller yapılmasıyla gerçekleşmektedir. Deriler, kabuklar, iç kabuklar, meyve ve sebze kabukları, hayvan etleri, tohumlar, kemikler veya yumurta kabukları vb. yan ürünlerin atık gibi değerlendirilmesine karşın çok değerli yeniden kullanım adına elverişli maddeleri bünyesinde barındırdığı belirtilmektedir. Besin atıklarının düşürülmesi hususunda söz konusu maddelerin geri kazanılması sürdürülebilirlik için önemli görülmektedir (Türkiye Gıda İsrafını Önleme Vakfı, 2019).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplu beslenme hizmetinin dünyada olduğu gibi ülkemizde de geliştiği bilinmektedir. Hazır yemek sektörünün hammadde tedarikinden yemeğin sunumuna dek birçok sistemi kapsayan, her aşamada kontrol gerektiren bir süreç olarak açıklanmaktadır. Süreç ile kazanılan ürünün yemek gibi görünmesine karşın sistem kapsamında ürünle beraber hizmet, uygulama vb. birbirini izleyen işlev ve söz konusu işlevler adına gereken araç-gereç ve iş ayrıntılarına vakıf nitelikli elemanlardan oluşan ekipçe sağlanması gerekmektedir. Toplu beslenme sistemlerinin hem kuruluşların yönetimde yer alması hem de kendisinin sistem olması sebebiyle gerekli önem verilmelidir. Bu nedenle hizmet kalitesinin arttırılması, iyileştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması önemlidir. Hazır yemek sanayi kuruluşlarının uygulamaları toplumun beslenme politikasında ölçüm niteliğine sahiptir. Bu sebeple toplu beslenme sistemleri adına

yönetmeliklerin hazırlanması, yemek servislerinin cazip, temiz, sağlıklı ve ekonomik olması adına gerekli şartlar ve standartların belirlenmesi gerekmektedir. Dünya çapında önemli miktarda gıdanın gereksiz yere kaybedildiği ve/veya atıldığı belirtilmektedir. Gıda atık ve kayıplarının gıda tedarik zincirinin her evresinde oluşabilmesi nedeniyle önlenmesi ve azaltılmasına ilişkin girişimlerin tedarik zincirinin her evresindeki paydaşları kapsaması gerekmektedir. Toplumların bu husustaki farkındalığının arttırılması adına geniş kapsamlı çalışmaların yapılması gerekli görülmektedir. Gelecek kuşakların yaşanılabilir dünyaya sahip olabilmesi adına gıda atık ve kayıpları hususunda rolü olan tüm paydaşların kendi üzerine düşen görevlerinin en iyi şekilde gerçekleştirmesi, gereken çabaları göstermesi önemlidir.

KAYNAKLAR

Aamir, Musa, Ahmad, Huzaifa, Javaid, Qasim & Hasan, Syed M. (2018) Waste not, want not: a case study on food waste in restaurants of Lahore, Pakistan. *Journal of Food Products Marketing, 24*(5), 591-610.

Adenso-Díaz, B., & Mena, C. (2013). Food industry waste management. *Sustainable Food Processing*, 435-462.

Akoğlu, Aylin (2018). *Atık Gıda*. H. F. Nizamlıoğlu (Ed.). (2018). Gastronomide Güncel Konular. Konya: Billur Yayınevi ve Basımevi.

Alliance, F. W. R. (2016). Analysis of US food waste among manufacturers, retailers, and restaurants. URL: http://www. foodwastealliance. org/wp-content/uploads/2013/05/FWRA-Food-Waste-Survey-2016-Report_Final. pdf (accessed on 05. 15.2017).

Betz, A., Buchli, J., Göbel, C., & Müller, C. (2015). Food waste in the Swiss food service industry–Magnitude and potential for reduction. *Waste management, 35*, 218-226.

Capone, R., Bottalico, F. & Bilali, E. H. (2016). Food wastage in turkey: an exploratory survey on household food waste. *Journal of Food and Nutrition Research, 4*(8), 483-489.

Ceyhun Sezgin, A., & Durlu Özkaya, F. (2014). Toplu beslenme sistemlerine genel bir bakış. *Academic Food Journal/Akademik GIDA, 12*(1) 124-128.

Chen, Hsiangting Shatina & Tun-Min, Jai. (2018). Waste less, enjoy more: forming a messaging campaign and reducing food waste in restaurants. *Journal of Quality Assurance in Hospitality and Tourism 19*(4), 495-520.

Güneş, E., Albayrak, M., Taşdan, K., Saner, G., Atış, E., Çukur, F., & Pezikoğlu, F. (2010). Küresel rekabet açısından Türkiye'de tarım ve gıda ürünleri pazarlama sistemlerine bakış: Mevcut yapı, sorunlar, fırsatlar, hedefler. *TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi*, 11, 15 https://www.researchgate.net/publication/320016588 (Erişim tarihi:17.03.2018).

Hızlı-Güldemir, H., Sezer, F. E., & Güldemir, O. (2020). Yetişkin bireylerin toplu beslenme alanlarındaki tabak artığı ile diyet kalite indeksi arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*.

Kaya, S. Y., & İlhan, S. (2018). Toplu yemek (hazır yemek) sektöründe yaşanan problemler ve çözüm önerileri. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 2*(Ek1), 553-581.

Özdoğan, Osman N. (2016). *Yiyecek içecek endüstrisinde trendler* – I. Ankara: Detay Yayıncılık.

Özdoğan, O. N. (2010). *Maliyet Kontrolü*. M. Sarıışık, Ş. Çavuş & K. Karamustafa (Ed.). *Profesyonel Restoran Yönetimi İlkeler, Uygulamalar ve Örnek Olaylar*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Songür, A. N., & Çakıroğlu, F. P. (2016). Gıda kayıpları ve atık yönetimi. *Türkiye Klinikleri Nutrition And Dietetics-Special Topics, 2*(3), 21-26.

Türkiye Gıda İsrafını Önleme Vakfı (TİSVA). (2019). *Sayılarla israf raporu*. (Erişim tarihi: 22.12.2022),http://www.israf.org/public/admin/filemanager/uploaded/T%C4%B0SV)

Wu, Z., Mohammed, A., & Harris, I. (2021). Food waste management in the catering industry: Enablers and interrelationships. *Industrial Marketing Management, 94*, 1-18.

EXTENDED ABSTRACT

It is stated that the nutritional requirement, which has priority in maintaining the vital functions of individuals, includes the intake, absorption, digestion and metabolism of nutrients. In order for the nutrition to be carried out in an adequate, healthy and balanced way, it is necessary to adjust it individually. At the same time, it is stated that this provides the protection of public health and the increase of the welfare level. Considering that everyone in the society can benefit from nutritional services collectively, it is seen that it is important when the details such as the necessity of meeting the needs of the people and the risk of food poisoning are taken into consideration. It is noteworthy that the number of establishments which ensure mass catering services has increased with the continuation of modern city life due to the increase in the population of working women, the distance between workplaces and homes, the habit of eating outside the home, full-time education at schools, and dinner invitation etc. It is stated that these changes in the society require the right planning process in the production, presentation and consumption of food services together with the change in eating behavior. Since the companies that offer mass nutrition system in Turkey are small-scale, it is seen that situations such as the establishment of an auto-control mechanism, the provision of sanitation and hygiene conditions, and the qualification of the personnel team become difficult. The struggle to create a market and competition, fuel costs, raw materials and labour can reduce the quality of the service to be provided.

As a result of the examination of the food wastes generated in the restaurants, it was determined that the first reason was that the guests could not finish the food on their plates. Although serving more than what they can eat in restaurants achieves positivity in terms of perception, it is seen that the amount of food thrown away and chronic food waste management problems arise. It has been determined that products that could not be offered to 122.3 million customers in 2016 in institutions providing restaurant services and products that could be food waste were donated to recycling. It is thought that if the restaurants follow the production process in a sustainable scheme, less waste from food may be generated during the preparation phase. It is stated that the amount of waste they leave on their plates can vary depending on the education level and income of the customers.

Food is the basic and primary need of individuals. It is stated that eating habits and the approach to waste of food also affect the world outside of us. As social, environmental and economic problems show, it is a common problem of politics, media, society and companies. It is predicted that the world population exceeded 7 billion in 2011 and will reach 9.3 billion in 2050. When it is considered the nutrition of such a population, it is thought that the demand for food will increase. In addition, it is stated that the food waste that will occur will be affected at the same rate. It is seen that this inevitably refers to greenhouse gas emissions, unnecessary destruction of water and soil. It is stated that approximately 3,300-5,600 million metric tons of greenhouse gas emissions worldwide in 2009 are the return of food waste. The regulations made in order to neutralize wastes around the world are on the processing and transportation of waste. It is stated that loss of vitality and harmful components and micro organic deterioration occur in food wastes. It

is seen that foods such as vegetables and meat with high water content are expensive in terms of transportation.

It is known that mass nutrition service is developing in our country as well as in the world. It is explained as a process that requires control at every stage, covering many systems from the raw material supply of the ready-made food sector to the presentation of the food. Despite the fact that the product gained through the process looks like a meal, it is required to be provided by a team of qualified personnel who are familiar with the successive functions such as service and application within the scope of the system, as well as the tools and equipment required for these functions, and the work details. Due to the fact that the collective nutrition systems are both in the management of the institutions and that they are the system, the necessary importance should be given. Therefore, it is important to increase, improve and maintain service quality. The practices of the catering industry establishments have the quality of measurement in the nutrition policy of the society. For this reason, it is necessary to prepare regulations on behalf of collective nutrition systems, and to determine the necessary conditions and standards in order to make food services attractive, clean, healthy and economical. It is stated that a significant amount of food is lost and/or thrown unnecessarily around the world. Since food waste and losses can occur at every stage of the food supply chain, initiatives to prevent and reduce need to involve stakeholders at every stage of the supply chain. It is considered necessary to carry out extensive studies in order to increase the awareness of the societies on this issue. In order for future generations to have a liveable world, it is important that all stakeholders, who have a role in food waste and losses, perform their duties in the best way and show the necessary efforts.

Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi / Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos Cilt: 10 Sayı:2
Journal of International Multidisciplinary Academic Researches / May-June-July-August Volume: 10 Issue: 2
2023
www.joimar.com

İSTANBUL İLİ FUTBOL ANTRENÖRLERİNİN LİDERLİK STİLLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

LEADERSHIP STYLES OF FOOTBALL TRAINERS IN ISTANBUL A RESEARCH TO DETERMINE

Serdar BATUN

e-mail: serdarbatun@gmail.com

İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Spor Yöneticiliği Ana Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Bu çalışma, TÜFAD İstanbul Şubesine bağlı, futbol antrenörlüğü yapan bireylerin liderlik tarzlarını belirleyip ortaya koyabilme adına yapılmıştır. Araştırmaya TÜFAD İstanbul Şubesine üye, 218 erkek, 2 kadın olmak üzere toplam 220 futbol antrenörü katılmıştır. Araştırmada antrenörlerin liderlik tarzlarını belirlemek için 1980 yılında Chelledurai ve Saleh tarafından geliştirilen Sporda Liderlik Ölçeği kullanılmıştır. Antrenörlerin liderlik tarzlarını belirlemeye yönelik bu ölçek 5 boyut (EÖ-13, DD-9, OD-5 SD-8, OG- 5) ve toplam 40 sorudan oluşmaktadır. Çalışmada antrenörlerin yaş, medeni durum, eğitim durumu, antrenörlük kademesi, futbolculuk ve antrenörlük deneyimlerinin, sporda liderlik ölçeği boyutlarına verdikleri cevaplarda anlamlı farklılıklar olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi (One Way Anova) yöntemini kullanılmıştır. Çalışma sonucunda araştırmaya katılan futbol antrenörlerinin daha çok Vizyoner liderlik ve Otantik liderlik tarzlarına sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Keywords: Liderlik, futbol, antrenörlük

JEL KODU: L83

ABSTRACT

This study was carried out in order to determine and reveal the leadership styles of individuals who are football coaches affiliated with TÜFAD Istanbul Branch. A total of 220 football coaches, 218 men and 2 women, who are members of TÜFAD Istanbul Branch, participated in the research. In the research, Leadership in Sport Scale developed by Chelledurai and Saleh in 1980 was used to determine the leadership styles of coaches. This scale, which aims to determine the leadership styles of coaches, consists of 5 dimensions (EÖ-13, DD-9, OD-5 SD-8, OD-5) and a total of 40 questions. In the study, one-way analysis of variance (One Way Anova) method was used to determine whether there are significant differences in the responses of the coaches to the dimensions of age, marital status, education level, coaching level, football and coaching experiences, and the leadership scale in sports. As a result of the study, we can say that the football coaches participating in the research mostly have Visionary leadership and Authentic leadership styles.

Anahtar Kelimeler: Leadership, football, coaching

JEL CODE: L83

GİRİŞ

Futbol, günümüzde en ilgi çeken ve etkileyici spor branşlarından biridir ve bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Futbolun geniş kitleleri etkileme konusunda başarılı olmasının temel sebeplerinden biri, büyük bir heyecan ve rekabet içeren bir spor olmasıdır. Sahadaki hızlı paslar, yetenekli futbolcuların sergilediği akrobatik hareketler ve heyecan verici goller, izleyicileri büyülemektedir. Futbolun popülerliğinin bir diğer önemli nedeni, endüstriyel açıdan dünyanın en büyük sektörlerinden biri olması ve maddi kazançlar sağlamasıdır. Profesyonel futbol kulüpleri, uluslararası turnuvalar ve ligler, büyük bir ekonomik güce sahiptir. Yüksek televizyon izlenme oranları, sponsorluk anlaşmaları, reklam gelirleri ve bilet satışları, futbolu ciddi bir para akışına dönüştürmektedir. Bu da futbolculara yüksek maaşlar, kulüplere büyük gelirler ve ülkelere ekonomik kalkınma fırsatları sunmaktadır (İnal, 2006).

İnsanlar, toplum içinde bir arada yaşayan ve sosyal özelliklere sahip varlıklardır. Bu nedenle, insanlık tarihindeki her dönemde, başarılı olmalarına yardımcı olacak kişilere ve liderlere olan ihtiyaçları olduğu düşünülmektedir (Eren, 2006). Bu ihtiyaçla birlikte, liderlik niteliklerine sahip bireyler çevrelerinde diğer insanları etkilemiş ve toplumu başarıyla belirli hedeflere yönlendirmiştir. Bununla birlikte, liderlik kavramı geçmişten bugüne kadar birçok araştırmacı ve davranış bilimci tarafından incelenmiştir, çünkü neredeyse herkesin bir grup insanı yönetme arzusu vardır ve liderlik insanlar için çekici bir kavramdır (Şişman, 2002).

Antrenörler, eğitimli veya yetenekli amatör veya profesyonel sporcularla çalışarak belirli bir hedefe ilerlemek için birlikte çalışırlar. Sporcular, hedeflerine ulaşmak için büyük bir çaba sarf ederken, antrenörler onlara yol gösteren ve eğitim veren bir lider konumundadır. Antrenörler, sporcuların yeteneklerini geliştirmek, performanslarını artırmak ve potansiyellerini en üst düzeye çıkarmak için çeşitli eğitim ve yönlendirme stratejileri kullanırlar (Şahin, 2004).

Antrenörlerin liderlik davranışlarının, sporcuların davranış ve performansları üzerinde olumlu bir etkisi olduğuna inanılmaktadır. Antrenörlerin liderlik özellikleri, sporculara doğru yönlendirmelerde bulunarak ve yeteneklerine uygun görevler vererek takımın başarıya ulaşmasını sağlayabileceği düşünülmektedir (Başer, 1996).

Antrenörlerin farklı liderlik özelliklerine sahip olması, sporcuların performansını çeşitli şekillerde etkileyebilir. Bu nedenle, çalışmada Tüfad İstanbul Şubesi'ne üye antrenörlere yönelik bir anket yapılarak liderlik tarzları araştırılmıştır. Bu noktadan hareket ile Antrenörlerin liderlik becerilerini geliştirmek ve sporcuları yönlendirmek için sağlam bir temel oluşturmak, sporun ilerlemesi ve başarının artması için kritik bir adımdır.

Liderlik

Liderlik konusuyla ilgili birçok akademik çalışma yapılmış ve liderlik kavramıyla ilgili birçok tanım ortaya konulmuştur. Günümüzde liderlik araştırmalarının, psikoloji, sosyoloji, işletme ve diğer alanların katkılarıyla devam ettiği gözlemlenmektedir. Oxford İngilizce sözlüğüne göre, "lider" kelimesi köken olarak 1300'lere kadar uzanan bir geçmişe sahiptir, ancak "liderlik" kavramının 19. yüzyılın başlarında ortaya çıktığı belirtilir. "Liderlik" kelimesi, Latinceden türetilmiştir ve "lead" fiil kökünden gelir. Bu fiil kökü, yönlendirme, rehberlik, yol gösterme, öncülük etme ve kılavuzluk gibi anlamlara gelir. "Lider" ise bu kökten türetilen bir kelime olup rehber, öncü, başkan ve lider gibi anlamları ifade eder (Gümüş, 2021).

Liderlik, bir grup üyelerinin ortak hedeflerini ve vizyonunu belirleyerek, grup içinde bir birlik ve sinerji oluşturmayı sağlar. İyi bir lider, grup üyelerini motive eder ve onlara güven verir. Liderlik, liderin güçlü liderlik özelliklerinin yanı sıra insanları anlama, empati yapma ve etkileme becerisini gerektirir.

Sonuç olarak, insanlar toplumsal niteliklere sahip varlıklardır ve gruplar halinde yaşarlar. Grupların yönetimi ve hedeflere ulaşma süreci liderlik ve yöneticilik rollerini içerir. Bir lider, grup üyelerini belirli amaçlar etrafında bir araya getirir ve bu amaçları gerçekleştirmek için harekete geçirir. Bu liderlik yeteneği, insanların potansiyellerini ortaya çıkararak ve işbirliği yaparak daha büyük başarılara ulaşmalarına yardımcı olur (Eren, 2009).

Sporda Liderlik

Liderlik, başkalarına ilham verme, rehberlik etme ve onları etkilemeyle ilgilidir. Bir lider, insanları motive etmek ve yönlendirmek için sınırları zorlamalıdır. Etkin bir liderlik anlayışı, geleneklerin oluşturulması ve sürdürülmesini gerektirir. Bu gelenekler, takım üyelerinin ortak değerler, normlar ve çalışma prensipleri etrafında birleşmelerini sağlar. Etkili liderler, özellikle takım sporlarıyla ilişkili olarak takım kültürü oluşturma konusunda başarıya

ulaşırlar. Takım kültürü, sporcuların, antrenörlerin, yardımcıların ve organizasyona katkıda bulunan herkesin bir araya gelerek oluşturduğu bir atmosferdir. Bu kültür, takım üyelerinin birbirlerine destek olma, işbirliği yapma ve ortak hedeflere ulaşma amacıyla birlikte çalışma yeteneğini içerir.

Etkin bir lider, takım kültürünü geliştirmek için çeşitli stratejiler ve beceriler kullanır. İlk olarak, lider, takım üyelerini bir araya getirir ve ortak değerlerin belirlenmesine katkıda bulunurlar. Bu değerler, takımın temel prensipleri olan dürüstlük, özveri, saygı ve çalışma disiplini gibi unsurları içerebilir (Konter, 1996).

Spor alanında yapılan liderlik araştırmaları genellikle takım yönetimiyle ilgili olarak antrenörler, takım kaptanları ve sporcular üzerine odaklanırken, kulüpler ve spor kuruluşları açısından ise yöneticilerin rolünü vurgular. Spor faaliyetlerinin özgün yapısı, belirli kurallarla düzenlenen bir yapı, pozisyona bağlı ilişkiler ve somut başarı kayıtları, spor takımlarını diğer kuruluşlardan ayıran belirleyici faktörlerdir (İkizler, 2000).

Sporda Liderlik Yaklaşımları

Spor liderliği yaklaşımları, bu alanda çalışanların görüşlerine ve metodolojik tercihlerine bağlı olarak genellikle özellikler temelli yaklaşım, davranışsal yaklaşım ve durumsal yaklaşım olmak üzere üç ana kategoride araştırılmıştır.

Özellikler Yaklaşımı

Başarılı antrenörlük niteliklerinin belirlenmesi için kişilik özellikleri kuramı kullanılmış ve çeşitli araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Örneğin, bazı çalışmalarda antrenörlerin katı veya zorlayıcı olmaları, otoriter veya taraftar yaklaşımlarını benimsemeleri, duygusal olarak olgun olmaları, fikirlerinde bağımsız olmaları ve gerçekçi yönelimlere sahip olmaları gibi nitelikler üzerinde durulmuştur. Ancak, antrenörlük profilini kesinleştiren ve genel kabul gören çalışmalar sınırlıdır (Konter, 1996).

Davranışsal Yaklaşım

Davranışsal yaklaşım spor faaliyetlerinde kullanıldığında, lider antrenörlerden beklenen tutumlar hakkında sorular yöneltildiğinde, sporcuların başarılarını artırmak için toplumsal destek ve ödüllendirmenin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, bir takımda yer alan sporcuların farklı kişilik özellikleri ve beklentilere sahip olmaları nedeniyle, antrenörlerinin tutumları çeşitli şekillerde algılanabilir. Bazı sporcular daha yoğun antrenman yapmak ve özel ilgi görmek isteyebilirken, diğerleri kendilerine gösterilen ilgiden rahatsızlık duyabilirler. Bu durum, performanslarını olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilir (Gürbüz, 1992).

Durumsallık Yaklaşımı

Bireyler, duruma göre ilişki odaklı veya görev odaklı bir tarza sahip olabilirler. Özellikle genç sporcular, üst düzey başarı, kişisel gelişim ve büyüme ile ilişkili olduğu için ilişki odaklı bir antrenöre ihtiyaç duyarlar. Geleneksel spor antrenmanları genellikle otoriter davranışı ön plana çıkarır. Ancak, iddia edilenin aksine bu yaklaşım, sporcu olgunlaşmasını engelleyebilir. Ayrıca farklı spor branşlarında, teknik direktörlerin ve antrenörlerin liderlik uygulamaları hızlı düşünme ve eyleme geçmeyi gerektirir. Bu tür durumlarda demokratik tarzın benimsenmesi oldukça zor olabilir. Birçok karar hızlı bir şekilde alınmalı ve sorumluluklar yerine getirilmelidir (Konter, 1996).

Sporda Liderlik Tipleri

Spor liderliğiyle ilgili yapılan araştırmalar, antrenörlerin davranış özelliklerine dayalı olarak demokratik, otoriter, katılımcı ve serbest bırakıcı olmak üzere farklı gruplara ayrıldığını göstermektedir (Martens, 1987).

Sporda Demokratik Lider

Bir takım içinde, sporcuların kararlara katılımı, antrenörün dışında gerçekleşen bir sosyal süreçtir. Bu sürecin, olumlu ve olumsuz yönleri bulunmakla birlikte, olumlu yönlerin daha ağırlıklı olduğu söylenebilir. Sporcuların kararlara dahil olması, kararları benimseme ve sahiplenme anlamına gelir. Bu da kararların etkin bir şekilde uygulanmasını sağlar. Ayrıca, kararların antrenör dışındaki diğer kişiler tarafından alınması, alternatif kararların çoğalma olasılığını artırır ve en doğru kararın verilmesine katkıda bulunur. Ancak, takım içi süreçlerin düzgün işlemediği durumlarda, sporcuların kararlara katılımı gereksiz zaman kaybına neden olabilir. Özellikle takımda sorunların yoğun olduğu, çatışmaların arttığı dönemlerde, bu karar verme şeklinin uygulanması pek mümkün görünmez (Tiryaki, 2000).

Sporda Otokratik Lider

Antrenörler, kararların tamamını veren kişilerdir ve sporcuların tek sorumluluğu, antrenörlerinin talimatlarını yerine getirmektir. Bu tür antrenörlerin görevi, sahip oldukları bilgi, birikim ve deneyimi sporculara aktarmaktır. Sporcuların görevi ise antrenörlerinin direktiflerini dinlemek, anlamak ve uygulamaktır. Yeni ve deneyimsiz antrenörler genellikle bu yaklaşımı benimserler çünkü daha önce çalıştıkları veya gözlemledikleri antrenörlerin benzer bir yaklaşım sergilediğini fark etmişlerdir. Antrenörlerin çoğunluğunun bu yaklaşımı tercih etmesinin sebeplerinden biri, kendi yetersizliklerini ve bilgisizliklerini gizlemek istemeleridir. Bu yaklaşım, etkili gibi görünse de sporcular üzerinde baskı oluşturduğu için sporcu ve başarı hedefleri açısından uygun değildir (Cengiz, 2004).

Sporda Katılımcı ve Serbest Bırakıcı Lider

Bir grup lideri olarak tam serbesti sağlayan liderler, güçlerini ve yetkilerini mümkün olduğunca az kullanarak gerçek bir özgürlük ortamı yaratmayı amaçlayan kişilerdir. Bu liderler, grup üyelerini kendi potansiyellerine bırakır ve mevcut kaynaklarla hedef belirleme, planlama ve programlama konularında özgürlük sunarlar (Eren, 1991).

Bu liderlik yaklaşımının önemli bir dezavantajı, takım içinde anarşinin yayılması ve her bireyin kendi amaçlarına hatta araçlarına odaklanma özgürlüğüdür. Bu durum, grup başarısının önemli ölçüde azalmasına ve bireysel başarının öne çıkmasına neden olabilir. Ayrıca, işbirliğinden kaçınan ve takım kaynaklarını kişisel çıkarları için kullanan bireylerin ortaya çıkması ve hatta takımın bölünme ve parçalanma eğiliminin artması, tam serbestiyi destekleyen liderlik yaklaşımının önemli dezavantajlarını oluşturur (Dinçer ve Fidan, 1996).

MATERYAL METOD

Bu çalışma, İstanbul'da futbol antrenörlüğü yapan bireylerin liderlik tarzlarını belirlemeyi ve çeşitli değişkenlere göre karşılaştırmayı hedefleyen bir tarama modeline dayanan betimsel bir araştırmadır. Araştırmaya TÜFAD İstanbul şubesine üye olan futbol antrenörleri katılmıştır. Araştırmanın evrenini İstanbul ili oluştururken, Örneklemini ise bu ilde TÜFAD İstanbul şubesine bağlı olan futbol antrenörleri oluşturmaktadır.

Çalışmada çeşitli lisanlara sahip toplam 218 erkek, 2 kadın olmak üzere toplam 220 antrenör gönüllü olarak katılım sağlamıştır.

Araştırmada antrenörlerin liderlik tarzlarının belirlenmesi için sporda liderlik ölçeğinin antrenörün kendi davranışını algılaması formu kullanılmıştır ve kullanılan sporda liderlik ölçeği (Leadership for Sport Scale - LSS) 1980 yılında Chelladurai ve Saleh tarafından geliştirilmiştir (Chelledurai & Saleh, 1980). Anket formunda antrenörlerin liderlik özellikleri belirlemeye yönelik beş boyuttan (Antrenman ve Eğitim Boyutu, Demokratik Davranış Boyutu, Otokratik Davranış Boyutu, Sosyal Destek Boyutu, Olumlu Geri Bildirim Boyutu) oluşan 40 adet soru bulunmaktadır. Ölçek 5'li likert şeklinde hazırlanmıştır. Ölçekteki

seçeneklerin sayısal değerleri 5'ten l'e doğru Kesinlikle Katılıyorum", "Katılıyorum", "Kararsızım", "Katılmıyorum" ve "Kesinlikle Katılmıyorum" şeklinde belirlenmiştir.

Ölçek lider davranışlarını betimleyen 5 alt ölçekten oluşmaktadır.

1. Eğitim ve Öğretim -EÖ- (Training and instruction): 13 madde

2. Demokratik Davranış -DD- (Democratic Behavior): 9 madde

3. Otoriter Davranış -OD- (Autoractic Behavior): 5 madde

4. Sosyal Destek -SD- (Social Support): 8 madde

5. Pozitif Geribildirim -PG- (Positive Feedback): 5 madde

Sporda liderlik ölçeğinin Türkçeye uyarlanması Tiryaki ve Toros-Kazak, (2001) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları antrenman ve eğitim boyutu için 0.77, demokratik davranış boyutu için 0.80, otokratik davranış boyutu için 0.20, sosyal destek boyutu için 0.64 ve olumlu geribildirim boyutu için 0.65 olarak bulunmuştur. Ayrıca Köksal (2008), Cengiz (2012) ve Toros (2010) çalışmalarında ölçeğin Türkçe uyarlamasını kullanmışlardır. Dolayısıyla birçok çalışmada kullanılan sporda liderlik ölçeğinin çalışmamız için uygun olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmacı tarafından Kişisel Bilgiler Formu hazırlanmış olup, araştırmaya katılan antrenörlerin özelliklerini içermektedir.

Kişisel bilgiler formunda Yaş, Cinsiyet, Medeni durum, Eğitim durumu, Futbol oynama durumu, Oynan kategori, Lisansı hangi kurumdan alındığı, Sahip olunan lisans türü, Çalışma süresi ve Şampiyonluk sayısı bilgileri yer almaktadır.

BULGULAR

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Antrenörlerin Demografik Bilgilerine İlişkin Frekans ve Yüzdelik Dağılımlar

Değişken	Kategori	f	%
Cinsiyet	Kadın	2	0,9
	Erkek	218	99,1
Yaş grubu	20-30 yaş	39	17,7
	31-40 yaş	63	28,6
	41-50 yaş	72	32,7
	51 yaş ve üstü	46	20,9
Medeni durum	Evli	156	70,9
	Bekar	64	29,1
Eğitim durumu	İlköğretim	9	4,1
	Lise	64	29,1
	Ön lisans	16	7,3
	Lisans	108	49,1
	Lisansüstü	23	10,5
Antrenörlük öncesi futbol oynama durumu	Evet	220	100,0

Futbol oynadığı dönemde oynadığı kategori	Amatör	165	75,0
	Profesyonel	55	25,0
Antrenörlük lisansını aldığı kurum	TFF Kursu	182	82,7
	Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu	38	17,3
Antrenörlük lisans türü	UEFA Pro	6	2,7
	UEFA A	19	8,6
	UEFA B	23	10,5
	TFF C	163	74,1
	TFF B Kaleci	9	4,1
Antrenörlükteki çalışma süresi	1-5 yıl	102	46,4
	6-10 yıl	46	20,9
	11-15 yıl	33	15,0
	16 yıl ve üstü	39	17,7
Antrenörlük hayatında yaşadığı şampiyonluk sayısı	Şampiyonluk yaşamadım	67	30,5
	1-3 Kez	92	41,8
	4-7 kez	35	15,9
	8-10 kez	14	6,4
	11 kez ve üzeri	12	5,5

Tablo incelendiğinde, araştırmaya katılanların %0,9'unun kadın, %99,1'inin erkek antrenörlerden oluştuğu, %17,7'sinin 20-30 yaş, %28,6'sının 31-40 yaş, %32,7'sinin 41-50 yaş, %20,9'unun 51 yaş ve üstünde olduğu, %70,9'unun evli, %29,1'inin bekar olduğu, %4,1'inin ilköğretim mezunu, %29,1'inin lise mezunu, %7,3'ünün ön lisans mezunu, %49,1'inin lisans mezunu, %10,5'inin lisansüstü eğitim mezunu olduğu, katılımcıların tamamının antrenörlük öncesi dönemde futbol oynadığı, %75'inin amatör olarak, %25'inin ise profesyonel olarak futbol oynadığı görülmektedir. Araştırmaya katılan antrenörlerin %82,7'inin antrenörlük lisansını TFF kursundan aldığı, %17,3'ünün ise Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu mezuniyeti ile aldığı görülmektedir. Antrenörlerin lisans türleri incelendiğinde, %2,7'sinin UEFA pro, %8,6'sının UEFA A, %10,5'inin UEFA B, %74,1'inin TFF C, %4,1'inin TFF B Kaleci lisansına sahip olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan antrenörlerin %46,4'ü 1-5 yıldır, %20,9'u 6-10 yıldır, %15'i 11-15 yıldır, %17,7'sinin 16 yıl ve üstü süredir antrenörlük yaptığı, antrenörlük hayatında %30,5'inin hiç şampiyonluk yaşamadığı, %41,8'inin 4-7 kez, %15,9'unun 4-7 kez, %6,4'ünün 8-10 kez, %5,5'inin 11 kez ve üzeri şampiyonluk yaşadığı görülmektedir.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Sporda Liderlik Ölçeği Puanlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Alt boyut	N	Puan aralığı	X	SS
Eğitim ve öğretim	220	1-5	4,47	0,40
Demokratik davranış	220	1-5	3,75	0,76
Otoriter davranış	220	1-5	3,14	1,00

Sosyal destek	220	1-5	4,10	0,63
Pozitif geri bildirim	220	1-5	4,28	0,56

Tablo incelendiğinde, araştırmaya katılan antrenörlerin sporda liderlik ölçeğine ilişkin eğitim ve öğretim, ile pozitif geri bildirim düzeylerinin yüksek olduğu, demokratik davranış ile sosyal destek düzeylerinin orta seviyenin üzerinde olduğu, otoriter davranış düzeylerinin ise orta seviyede olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Araştırmaya Katılan Sporda Liderlik Ölçeği Puanlarının Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırılması

Alt boyut	Yaş grubu	N	X	SS	F	p
Eğitim ve öğretim	20-30 yaş	39	4,49	0,37	,297	,827
	31-40 yaş	63	4,50	0,38		
	41-50 yaş	72	4,44	0,38		
	51 yaş ve üstü	46	4,45	0,48		
Demokratik davranış	20-30 yaş	39	3,98	0,63	1,837	,141
	31-40 yaş	63	3,78	0,76		
	41-50 yaş	72	3,65	0,76		
	51 yaş ve üstü	46	3,68	0,83		
Otoriter davranış	20-30 yaş	39	3,14	1,06	,045	,987
	31-40 yaş	63	3,12	1,15		
	41-50 yaş	72	3,13	0,82		
	51 yaş ve üstü	46	3,19	1,03		
Sosyal destek	20-30 yaş	39	4,06	0,67	1,364	,255
	31-40 yaş	63	4,24	0,52		
	41-50 yaş	72	4,06	0,64		
	51 yaş ve üstü	46	4,02	0,70		
Pozitif geri bildirim	20-30 yaş	39	4,28	0,44	,189	,904
	31-40 yaş	63	4,31	0,65		
	41-50 yaş	72	4,24	0,56		
	51 yaş ve üstü	46	4,27	0,54		

Tablo incelendiğinde, araştırmaya katılan antrenörlerin yaş gruplarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan One Way ANOVA analizi sonuçlarına göre antrenörlerin eğitim ve öğretim, demokratik davranış, otoriter davranış, sosyal destek ve pozitif geri bildirim düzeylerinin yaş gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Tablo 4. Araştırmaya Katılan Sporda Liderlik Ölçeği Puanlarının Medeni Durumlarına Göre Karşılaştırılması

Alt boyut	Medeni durum	N	X	SS	t	p
Eğitim ve öğretim	Evli	156	4,47	0,39	,223	,823
	Bekar	64	4,46	0,42		
Demokratik davranış	Evli	156	3,72	0,78	-,945	,346
	Bekar	64	3,83	0,71		
Otoriter davranış	Evli	156	3,18	0,98	,718	,473
	Bekar	64	3,07	1,05		
Sosyal destek	Evli	156	4,13	0,60	1,151	,251
	Bekar	64	4,03	0,69		
Pozitif geri bildirim	Evli	156	4,30	0,57	,873	,384
	Bekar	64	4,23	0,54		

Tablo incelendiğinde, araştırmaya katılan antrenörlerin medeni durumlarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan Independent Samples T-Test analizi sonuçlarına göre antrenörlerin eğitim ve öğretim, demokratik davranış, otoriter davranış, sosyal destek ve pozitif geri bildirim düzeylerinin medeni durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir (p>0,05).

Tablo 5. Araştırmaya Katılan Sporda Liderlik Ölçeği Puanlarının Eğitim Durumlarına Göre Karşılaştırılması

Alt boyut	Eğitim durumu	N	X	SS	F	p	Gruplararası fark
Eğitim ve öğretim	İlköğretim	9	4,37	0,68	1,058	,378	-
	Lise	64	4,48	0,37			
	Ön lisans	16	4,39	0,44			
	Lisans	108	4,45	0,40			
	Lisansüstü	23	4,61	0,27			
Demokratik davranış	İlköğretim	9	3,86	0,70	,563	,690	-
	Lise	64	3,81	0,76			
	Ön lisans	16	3,51	0,76			
	Lisans	108	3,74	0,77			
	Lisansüstü	23	3,77	0,75			
Otoriter davranış	İlköğretim	9	3,56	0,81	1,690	,153	-
	Lise	64	3,29	0,91			
	Ön lisans	16	3,01	0,80			
	Lisans	108	3,00	1,05			
	Lisansüstü	23	3,37	1,12			
Sosyal destek	İlköğretim	9	4,10	0,79	2,572	,039	2>3, 3<5

	Lise	64	4,20	0,52			
	Ön lisans	16	3,72	0,68			
	Lisans	108	4,06	0,68			
	Lisansüstü	23	4,30	0,42			
Pozitif geri bildirim	İlköğretim	9	4,33	0,54	,847	,497	-
	Lise	64	4,23	0,58			
	Ön lisans	16	4,24	0,41			
	Lisans	108	4,26	0,56			
	Lisansüstü	23	4,47	0,58			

Tablo incelendiğinde, araştırmaya katılan antrenörlerin eğitim durumlarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan One Way ANOVA analizi sonuçlarına göre antrenörlerin eğitim ve öğretim, demokratik davranış, otoriter davranış ve pozitif geri bildirim düzeylerinin eğitim durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı (p>0,05), sosyal destek düzeylerinin ise eğitim durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı (p<0,05) görülmektedir. Eğitim durumlarına göre sosyal destek davranışlarındaki farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunun incelenmesi amacıyla uygulanan post hoc Tukey testi sonuçlarına göre lise mezunu ve lisansüstü mezunu olan antrenörlerin sosyal destek davranış düzeylerinin ön lisans mezunu olan antrenörlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu (p<0,05) görülmektedir.

Tablo 6. Araştırmaya Katılan Sporda Liderlik Ölçeği Puanlarının Futbol Oynadığı Dönemdeki Kategorisine Göre Karşılaştırılması

Alt boyut	Kategori	N	X	SS	t	p
Eğitim ve öğretim	Amatör	165	4,43	0,42	-2,492	,013
	Profesyonel	55	4,58	0,31		
Demokratik davranış	Amatör	165	3,73	0,76	-,850	,396
	Profesyonel	55	3,83	0,75		
Otoriter davranış	Amatör	165	3,12	1,01	-,722	,471
	Profesyonel	55	3,23	0,97		
Sosyal destek	Amatör	165	4,06	0,64	-1,727	,086
	Profesyonel	55	4,23	0,59		
Pozitif geri bildirim	Amatör	165	4,26	0,56	-,724	,470
	Profesyonel	55	4,32	0,57		

Tablo incelendiğinde, araştırmaya katılan antrenörlerin futbol oynadığı dönemdeki kategorilerine göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan Independent Samples T-Test analizi sonuçlarına göre antrenörlerin demokratik davranış, otoriter davranış, sosyal destek ve pozitif geri bildirim düzeylerinin futbol oynadığı dönemdeki kategorilerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı (p>0,05), eğitim ve öğretim davranış düzeylerinin ise futbol oynadığı dönemdeki kategorilerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı (p<0,05) görülmektedir. Futbol oynadığı dönemde profesyonel olarak futbol oynamış olan antrenörlerin eğitim ve öğretim davranış düzeylerinin amatör olarak futbol oynamış olan antrenörlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu (p<0,05) görülmektedir.

Tablo 7. Araştırmaya Katılan Sporda Liderlik Ölçeği Puanlarının Antrenörlük Lisansı Aldığı Kuruma Göre Karşılaştırılması

Alt boyut	Kurum	N	X	SS	t	p
Eğitim ve öğretim	TFF Kursu	182	4,47	0,41	-,156	,876
	BESYO	38	4,48	0,35		
Demokratik davranış	TFF Kursu	182	3,77	0,76	,990	,323
	BESYO	38	3,64	0,75		
Otoriter davranış	TFF Kursu	182	3,16	1,02	,408	,684
	BESYO	38	3,08	0,92		
Sosyal destek	TFF Kursu	182	4,10	0,65	-,091	,928
	BESYO	38	4,11	0,50		
Pozitif geri bildirim	TFF Kursu	182	4,27	0,57	-,286	,775
	BESYO	38	4,30	0,49		

Tablo incelendiğinde, araştırmaya katılan antrenörlerin antrenörlük lisansını aldıkları kurumlara göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan Independent Samples T-Test analizi sonuçlarına göre antrenörlerin eğitim ve öğretim, demokratik davranış, otoriter davranış, sosyal destek ve pozitif geri bildirim düzeylerinin antrenörlük lisansını aldıkları kurumlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir (p>0,05).

Tablo 8. Araştırmaya Katılan Sporda Liderlik Ölçeği Puanlarının Antrenörlük Lisans Türüne Göre Karşılaştırılması

Alt boyut	Lisans türü	N	X	SS	F	p	Gruplar arası fark
Eğitim ve öğretim	UEFA Pro	6	4,42	0,34	1,516	,199	-
	UEFA A	19	4,67	0,35			
	UEFA B	23	4,51	0,34			
	TFF C	163	4,44	0,41			
	TFF B Kaleci	9	4,50	0,43			
Demokratik davranış	UEFA Pro	6	3,13	0,77	1,584	,180	-
	UEFA A	19	3,56	0,85			
	UEFA B	23	3,90	0,78			
	TFF C	163	3,78	0,75			
	TFF B Kaleci	9	3,74	0,59			
Otoriter davranış	UEFA Pro	6	3,37	0,92	,964	,428	-
	UEFA A	19	3,07	0,76			
	UEFA B	23	3,46	1,03			
	TFF C	163	3,12	1,02			
	TFF B Kaleci	9	2,80	1,14			
Sosyal destek	UEFA Pro	6	4,35	0,32	2,643	,035	1>5, 2>5, 3>5, 4>5
	UEFA A	19	4,22	0,57			

	UEFA B	23	4,18	0,59			
	TFF C	163	4,10	0,63			
	TFF B Kaleci	9	3,50	0,75			
Pozitif geri bildirim	UEFA Pro	6	4,20	0,68	1,100	,358	-
	UEFA A	19	4,33	0,61			
	UEFA B	23	4,50	0,48			
	TFF C	163	4,25	0,56			
	TFF B Kaleci	9	4,22	0,48			

Tablo incelendiğinde, araştırmaya katılan antrenörlerin antrenörlük lisans türlerine göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan One Way ANOVA analizi sonuçlarına göre antrenörlerin eğitim ve öğretim, demokratik davranış, otoriter davranış ve pozitif geri bildirim düzeylerinin antrenörlük lisans türlerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı (p>0,05), sosyal destek düzeylerinin ise antrenörlük lisans türlerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı (p<0,05) görülmektedir. Antrenörlük lisans türlerine göre sosyal destek davranışlarındaki farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunun incelenmesi amacıyla uygulanan post hoc Tukey testi sonuçlarına göre UEFA Pro, UEFA A, UEFA B ve TFF C lisansına sahip olan antrenörlerin sosyal destek davranış düzeylerinin TFF B Kaleci lisansına sahip olan antrenörlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu (p<0,05) görülmektedir.

Tablo 9. Araştırmaya Katılan Sporda Liderlik Ölçeği Puanlarının Antrenörlükteki Çalışma Süresi Göre Karşılaştırılması

Alt boyut	Çalışma süresi	N	X	SS	F	p	Gruplar arası fark
Eğitim ve öğretim	1-5 yıl	102	4,42	0,40	1,543	,204	-
	6-10 yıl	46	4,47	0,44			
	11-15 yıl	33	4,50	0,35			
	16 yıl ve üstü	39	4,57	0,36			
Demokratik davranış	1-5 yıl	102	3,77	0,75	1,103	,349	-
	6-10 yıl	46	3,87	0,65			
	11-15 yıl	33	3,56	0,88			
	16 yıl ve üstü	39	3,73	0,77			
Otoriter davranış	1-5 yıl	102	3,02	0,94	1,597	,191	-
	6-10 yıl	46	3,23	1,10			
	11-15 yıl	33	3,08	0,92			
	16 yıl ve üstü	39	3,41	1,08			
Sosyal destek	1-5 yıl	102	4,07	0,63	2,831	,039	3<4
	6-10 yıl	46	4,08	0,66			
	11-15 yıl	33	3,95	0,74			
	16 yıl ve üstü	39	4,35	0,40			
Pozitif geri bildirim	1-5 yıl	102	4,22	0,58	1,249	,293	-
	6-10 yıl	46	4,38	0,51			
	11-15 yıl	33	4,21	0,61			

16 yıl ve üstü	39	4,35	0,52

Tablo incelendiğinde, araştırmaya katılan antrenörlerin antrenörlükteki çalışma süresine göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan One Way ANOVA analizi sonuçlarına göre antrenörlerin eğitim ve öğretim, demokratik davranış, otoriter davranış ve pozitif geri bildirim düzeylerinin antrenörlükteki çalışma sürelerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı (p>0,05), sosyal destek düzeylerinin ise antrenörlükteki çalışma sürelerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı (p<0,05) görülmektedir. Antrenörlük çalışma sürelerine göre sosyal destek davranışlarındaki farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunun incelenmesi amacıyla uygulanan post hoc Tukey testi sonuçlarına göre 16 yıl ve üstü süredir antrenörlük yapan antrenörlerin sosyal destek davranış düzeylerinin 11-15 yıldır antrenörlük yapan antrenörlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu (p<0,05) görülmektedir

Tablo 10. Araştırmaya Katılan Sporda Liderlik Ölçeği Puanlarının Antrenörlük Hayatında Yaşadığı Şampiyonluk Sayısına Göre Karşılaştırılması

Alt boyut	Şampiyonluk sayısı	N	X	SS	F	p	Gruplar arası fark
Eğitim ve öğretim	Yok	67	4,38	0,40	2,659	,034	1<3, 1<4, 3>5, 4>5
	1-3 Kez	92	4,48	0,43			
	4-7 kez	35	4,58	0,28			
	8-10 kez	14	4,64	0,35			
	11 kez ve üzeri	12	4,32	0,40			
Demokratik davranış	Yok	67	3,71	0,81	,957	,432	-
	1-3 Kez	92	3,82	0,72			
	4-7 kez	35	3,65	0,89			
	8-10 kez	14	3,93	0,60			
	11 kez ve üzeri	12	3,48	0,45			
Otoriter davranış	Yok	67	3,13	0,96	,979	,420	-
	1-3 Kez	92	3,05	1,03			
	4-7 kez	35	3,44	1,03			
	8-10 kez	14	3,16	0,93			
	11 kez ve üzeri	12	3,10	0,98			
Sosyal destek	Yok	67	4,09	0,64	1,019	,399	-
	1-3 Kez	92	4,04	0,70			
	4-7 kez	35	4,25	0,47			
	8-10 kez	14	4,27	0,43			
	11 kez ve üzeri	12	4,02	0,51			
Pozitif geri bildirim	Yok	67	4,20	0,63	,590	,670	-
	1-3 Kez	92	4,28	0,57			
	4-7 kez	35	4,35	0,44			
	8-10 kez	14	4,37	0,50			
	11 kez ve üzeri	12	4,30	0,46			

Tablo incelendiğinde, araştırmaya katılan antrenörlerin antrenörlük hayatlarındaki şampiyonluk sayısına göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan One Way ANOVA analizi sonuçlarına göre antrenörlerin demokratik davranış, otoriter davranış, sosyal destek ve pozitif geri bildirim düzeylerinin antrenörlük hayatındaki şampiyonluk sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($p>0,05$), eğitim ve öğretim davranış düzeylerinin ise antrenörlük hayatındaki şampiyonluk sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı ($p<0,05$) görülmektedir. Antrenörlük hayatındaki şampiyonluk sayısına göre eğitim ve öğretim davranışlarındaki farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunun incelenmesi amacıyla uygulanan post hoc Tukey testi sonuçlarına göre antrenörlük hayatında 4-7 kez ve 8-10 kez şampiyonluk yaşayan antrenörlerin eğitim ve öğretim davranış düzeylerinin hiç şampiyonluk yaşamayan veya 11 kez ve üzeri şampiyonluk yaşayan antrenörlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya katılan antrenörlerin yaş gruplarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan One Way ANOVA analizi sonuçlarına göre antrenörlerin eğitim ve öğretim, demokratik davranış, otoriter davranış, sosyal destek ve pozitif geri bildirim düzeylerinin yaş gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Tablo 4 incelendiğinde, araştırmaya katılan antrenörlerin medeni durumlarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan Independent Samples T-Test analizi sonuçlarına göre antrenörlerin eğitim ve öğretim, demokratik davranış, otoriter davranış, sosyal destek ve pozitif geri bildirim düzeylerinin medeni durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir ($p>0,05$).

Tablo 5 incelendiğinde, araştırmaya katılan antrenörlerin eğitim durumlarına göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan One Way ANOVA analizi sonuçlarına göre antrenörlerin eğitim ve öğretim, demokratik davranış, otoriter davranış ve pozitif geri bildirim düzeylerinin eğitim durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($p>0,05$), sosyal destek düzeylerinin ise eğitim durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı ($p<0,05$) görülmektedir. Eğitim durumlarına göre sosyal destek davranışlarındaki farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunun incelenmesi amacıyla uygulanan post hoc Tukey testi sonuçlarına göre lise mezunu ve lisansüstü mezunu olan antrenörlerin sosyal destek davranış düzeylerinin ön lisans mezunu olan antrenörlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir. Güven (2016), Iğdır, Ağrı, Erzurum illerinde futbol antrenörlüğü yapan bireylerin liderlik tarzlarının belirlenmesi adlı çalışmasında, antrenörlerin eğitim düzeyine göre, SLÖ antrenman ve eğitim alt boyutunun farklılaştığı ancak diğer alt boyutlarda anlamlı olarak farklılığın gözlenmediğini ifade etmiştir. Başka bir çalışmada ise Çeyiz (2007), yaptığı çalışmada ilköğretim, lise, meslek yüksekokulu mezunu olan antrenörleri incelemiştir. Yoğunluk lise mezunu olan antrenörlerdedir. SLÖ Sosyal alt boyutu dışında sonuçlar, çalışmayı destekler nitelikte, antrenörlerin eğitim durumları ile liderlik tarzları arasında anlamlı bir ilişkisi bulunamamıştır. ($p>0.05$).

Tablo 7 incelendiğinde, araştırmaya katılan antrenörlerin antrenörlük lisansını aldıkları kurumlara göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan Independent Samples T-Test analizi sonuçlarına göre antrenörlerin eğitim ve öğretim, demokratik davranış, otoriter davranış, sosyal destek ve pozitif geri bildirim düzeylerinin antrenörlük lisansını aldıkları kurumlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir ($p>0,05$). Çeyiz, (2007) yılında yaptığı çalışmada farklı sonuçlar elde etmiştir. Bu çalışmada, Çalışmaya

katılan antrenörler belgelerini federasyon kurslarından ve Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokullarından almış olup, federasyon kursları üzerine %96,1'lik bir yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Antrenörlerin antrenörlük lisansını aldıkları kurumlara göre farklılaşma olduğu, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokullarından almış olanların daha otokratik, federasyon kurslarından alanların ise, durumsal liderlik tarzına sahip olduklarını ifade etmiştir.

Tablo 8 incelendiğinde, araştırmaya katılan antrenörlerin antrenörlük lisans türlerine göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan One Way ANOVA analizi sonuçlarına göre antrenörlerin eğitim ve öğretim, demokratik davranış, otoriter davranış ve pozitif geri bildirim düzeylerinin antrenörlük lisans türlerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($p>0,05$), sosyal destek düzeylerinin ise antrenörlük lisans türlerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı ($p<0,05$) görülmektedir. Antrenörlük lisans türlerine göre sosyal destek davranışlarındaki farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunun incelenmesi amacıyla uygulanan post hoc Tukey testi sonuçlarına göre UEFA Pro, UEFA A, UEFA B ve TFF C lisansına sahip olan antrenörlerin sosyal destek davranış düzeylerinin TFF B Kaleci lisansına sahip olan antrenörlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir. Güven (2016), Iğdır, Ağrı, Erzurum illerinde futbol antrenörlüğü yapan bireylerin liderlik tarzlarını belirlenmesi adlı çalışmasında ise, aynı ölçeğin otokratik davranış alt boyutunda, UEFA B Lisansına sahip antrenörle ile TFF C Lisansına sahip antrenörler arasında bir farklılaşma olduğunu ifade ederken, SLÖ nün diğer boyutlarında herhangi bir farklılaşma olmadığını belirtmiştir.

Tablo 9 incelendiğinde, araştırmaya katılan antrenörlerin antrenörlükteki çalışma süresine göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan One Way ANOVA analizi sonuçlarına göre antrenörlerin eğitim ve öğretim, demokratik davranış, otoriter davranış ve pozitif geri bildirim düzeylerinin antrenörlükteki çalışma sürelerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($p>0,05$), sosyal destek düzeylerinin ise antrenörlükteki çalışma sürelerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı ($p<0,05$) görülmektedir. Antrenörlük çalışma sürelerine göre sosyal destek davranışlarındaki farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunun incelenmesi amacıyla uygulanan post hoc Tukey testi sonuçlarına göre 16 yıl ve üstü süredir antrenörlük yapan antrenörlerin sosyal destek davranış düzeylerinin 11-15 yıldır antrenörlük yapan antrenörlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir. Güven (2016), Iğdır, Ağrı, Erzurum illerinde futbol antrenörlüğü yapan bireylerin liderlik tarzlarını belirlenmesi adlı çalışmasında verilen cevaplar SLÖ nün Antrenman ve Eğitim boyutuna göre, 1-5 yıl arasında çalışan antrenörler ile 11-15 yıl arası çalışan antrenörler arasında farklılaşma olduğunu, ancak ölçeğin diğer boyutları ile ilgi anlamlı bir farklılaşmanın olmadığını ifade etmiştir.

Tablo 10 incelendiğinde, araştırmaya katılan antrenörlerin antrenörlük hayatlarındaki şampiyonluk sayısına göre ölçek puanlarının karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan One Way ANOVA analizi sonuçlarına göre antrenörlerin demokratik davranış, otoriter davranış, sosyal destek ve pozitif geri bildirim düzeylerinin antrenörlük hayatındaki şampiyonluk sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı ($p>0,05$), eğitim ve öğretim davranış düzeylerinin ise antrenörlük hayatındaki şampiyonluk sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı ($p<0,05$) görülmektedir. Antrenörlük hayatındaki şampiyonluk sayısına göre eğitim ve öğretim davranışlarındaki farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunun incelenmesi amacıyla uygulanan post hoc Tukey testi sonuçlarına göre antrenörlük hayatında 4-7 kez ve 8-10 kez şampiyonluk yaşayan antrenörlerin eğitim ve öğretim davranış düzeylerinin hiç şampiyonluk yaşamayan veya 11 kez ve üzeri şampiyonluk yaşayan antrenörlerden istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0,05$) görülmektedir. Güven (2016), Iğdır, Ağrı, Erzurum illerinde futbol antrenörlüğü yapan

bireylerin liderlik tarzlarını belirlenmesi adlı çalışmasında, antrenörlerin yaşadığı şampiyonluk sayılarına göre, SLÖ demokratik davranış alt boyutunun farklılaştığı ancak diğer alt boyutlarda anlamlı olarak farklılığın gözlenmediğini ifade etmiştir.

Tablo 2'ye göre araştırmaya katılan antrenörlerin sporda liderlik ölçeğine ilişkin sorulara verdikleri cevaplara göre, en yüksek ortalamaların eğitim ve öğretim, yani Antreman ve Eğitim boyutu (4,47) ile Pozitif (Olumlu) geri bildirim (4,28) düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir ve dolasıyla bu boyutlara daha olumlu oranda yanıt verdikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca çalışmaya katılan antrenörlerin otokratik davranış boyutuna (3,14) verdikleri yanıtların diğer 4 boyuta oranla en düşük seviyede olduğu göze çarpmaktadır. Bu bilgilerden yola çıkarak çalışmaya katılan antrenörlerin Vizyoner ve Otantik Liderlik tarzlarına sahip oldukları söylenebilir. Bazı farklı çalışmalar incelendiğinde ise elde edilen sonuçlar şu şekildedir: Körük (2003), amatör futbol antrenörlerinin liderlik davranış tiplerinin ve kullandıkları motivasyon tekniklerinin belirlenmesi adlı çalışmasında antrenörlerin çoğunlukla demokratik ağırlıklı durumsal liderlik davranış tipi sergiledikleri sonucuna ulaşmıştır. Bayrak ve Çelik (2005), yaptıkları çalışmada Eskişehir ili içerisindeki futbol antrenörlerinin liderlik özellikleri ile eğitim seviyelerini karşılaştırmış ve çalışmanın sonucunda antrenörlerin karizmatik liderlik özelliğine sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Çeyiz (2007), yapmış olduğu Adana ilindeki futbol antrenörlerinin liderlik tarzlarının belirlenmesi çalışmasının sonucunda Adana ilindeki futbol antrenörlerinin orta düzeyde otokratik tarza sahip olduklarını tespit etmiştir. Güven (2016), Iğdır, Ağrı, Erzurum illerinde futbol antrenörlüğü yapan bireylerin liderlik tarzlarının belirlenmesi adlı çalışmasında, antrenörlerin daha çok demokratik liderlik ve vizyoner liderlik tarzlarına sahip olduğunu ifade etmektedir. Çalışmamız bu çalışmanın bir alt boyutu (Vizyoner liderlik) ile benzer bir yön taşımaktadır.

Bu çalışma, gelecekte farklı bölgelerde veya kategorilerde yapılan çalışmalarda futbol antrenörlerinin liderlik tarzlarının belirlenmesi açısından bu yöntemin kullanılması literatüre katkı sağlayabilir.

KAYNAKLAR

İnal, A. N. (2006). *Futbolda Eğitim Öğretim* (3. baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Eren, E. (2006). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi.* İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Şişman, M. (2002). *Öğretim Liderliği.* 1. Baskı, Ankara: Pegem Yayıncılık.

Şahin, M. (2004). *Beden Eğitimi ve Sporda Temel Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Nobel Yayın.

Başer, E. (1996). *Futbolda Psikoloji ve Başarı.* 2. Baskı, Ankara: Bağırgan Yayınevi. 9,21.

Gümüş, A. (2021). *Liderlik Güncel Perspektifler.* Ankara: Gazi Kitapevi.

Eren, E. (2009). *Yönetim ve Organizasyon* (Çağdaş ve Kültürel Yaklaşımlar içinde). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Konter, E. (1996). *Bir Lider Olarak Antrenör.* İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

İkizler, C. (2000). *Sporda Sosyal Bilimler.* İstanbul: Alfa Yayınevi.

Gürbüz, M. (1992). *İşletme Yönetimi*. Mersin: Mersin Üniversitesi Yayınları.

Martens, R. (1987). *Coaches Guide to Sport Psychology*. Illinois: Human Kinetics Publishers.

Tiryaki, S. (2000). *Spor Psikolojisi.* Ankara: Eylül Kitap ve Yayınevi.

Cengiz, R. (2004). *Futbol Antrenörlerinin Saldırganlık Türleri ve Şiddet Olaylarına Bakış Açıları.* Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Eren, E. (1991). *Yönetim ve Organizasyon*. İstanbul: İ.Ü. Yayınları.

Dinçer, Ö., & Fidan, Y. (1996). *İşletme Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.

Çeyiz, S, (2007). *Adana İlinde Futbol Antrenörlüğü Yapan Bireylerin Liderlik Tarzlarının Belirlenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Çelik, V.O. (2005). *Amatör Futbol Antrenörlerinin Liderlik Özellikleri Üzerine Bir Araştırma.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Güven, E. (2016). *Iğdır, Ağrı, Erzurum İllerinde Futbol Antrenörlüğü Yapan Bireylerin Liderlik Tarzlarının Belirlenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.

Körük, E. (2003). *Amatör Futbol Antrenörlerinin Liderlik Davranış Tipleri ve Kullandıkları Motivasyon Tekniklerinin Belirlenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

EXTENDED ABSTRACT

Nowadays, football is one of the most interesting and impressive sports branches, and there are various reasons for this. One of the main reasons why football has been successful in influencing large audiences is that it is a sport with great excitement and competition. Quick passes on the field, acrobatic moves by talented football players and exciting goals fascinate the audience. Another important reason for the popularity of football is that it is one of the largest sectors in the world in terms of industry and provides financial gains. Professional football clubs, international tournaments and leagues have a great economic power. High television viewing rates, sponsorship deals, advertising revenues and ticket sales turn football into a serious money flow. This provides high salaries to football players, large incomes to clubs and economic development opportunities to countries (İnal, 2006). In this process, the leadership styles of football coaches affect the lifestyles and performances of football players. In this study, it is aimed to examine the leadership styles of football coaches.

A total of 220 trainers, 218 men and 2 women, who have various languages, participated voluntarily in the study. In order to determine the leadership styles of the coaches, the form of the coach's own behavior perception of the sports leadership scale was used. Personal Information Form was prepared by the researcher and includes the characteristics of the coaches who participate in the research. In the personal information form, information on age, gender, marital status, education status, football playing status, category played, from which institution the license was obtained, type of license held, duration of work and number of championships is taken part.

According to the results of the One Way ANOVA analysis applied for the comparison the scale scores of the coaches participating in the research by age groups, it was seen that the education and training, democratic behavior, authoritarian behavior, social support and positive feedback levels of the coaches did not differ statistically significantly according to the age groups. According to the results of the Independent Samples T-Test analysis applied to compare of the scale scores according to the scale scores, it was seen that the education and training, democratic behavior, authoritarian behavior, social support and positive feedback levels of the trainers did not differ statistically significantly according to their marital status. According to the results of the Independent Samples T-Test analysis applied to compare the scale scores of the coaches who participate in the research according to the institutions from which they obtained their coaching license, it was seen that the education and training, democratic behavior, authoritarian behavior, social support and positive feedback levels of the coaches did not differ statistically significantly according to the institutions from which they received their coaching license.

According to the results of the One Way ANOVA analysis applied to the comparison of the scale scores of the coaches participating in the research according to the types of coaching

licenses, it was observed that the education and training, democratic behavior, authoritative behavior and positive feedback levels of the coaches did not differ statistically significantly according to the types of coaching licenses ($p>0.05$), and social support levels differed statistically significantly according to the types of coaching licenses. According to the results of the One Way ANOVA analysis applied for the comparison of the scale scores of the coaches who participate in the research according to the working time in coaching, it was observed that the education and training, democratic behavior, authoritative behavior and positive feedback levels of the coaches did not differ statistically significantly according to the working time in coaching, and that the social support levels differed statistically significantly according to the working time in coaching. According to the results of the One Way ANOVA analysis applied to the comparison of the scale scores of the coaches participating in the research according to the number of championships in their coaching lives, it was seen that the democratic behavior, authoritarian behavior, social support and positive feedback levels of the coaches did not differ statistically according to the number of championships in the coaching life, and that the behaviour level of education and training differed statistically significantly according to the number of championships.

According to the answers given by the coaches who participate in the research to the questions about the leadership in sports scale, it is seen that the highest averages are education and training, that is, training and education dimension (4.47) and positive (positive) feedback (4,28) levels, and therefore, it is understood that they respond more positively to these dimensions. In addition, it is striking that the answers given by the coaches participating in the study to the autocratic behavior dimension (3,14) were at the lowest level compared to the other 4 dimensions. Based on this information, it can be said that the coaches participating in the study have Visionary and Authentic Leadership styles. When some different studies are examined, the results are as follows: Körük (2003) concluded that the coaches mostly exhibited a democratic-weighted situational leadership behavior type in his study named determining the leadership behavior types and motivation techniques of amateur football coaches. Bayrak and Çelik (2005), in their study, compared the leadership characteristics and education levels of football coaches in Eskişehir and stated that the coaches have charismatic leadership characteristics as a result of the study. Çeyiz (2007), as a result of his study to determine the leadership styles of football coaches in Adana province, determined that football coaches in Adana have a moderate autocratic style. Güven (2016) states that coaches have more democratic leadership and visionary leadership styles in his study called determination of the leadership styles of individuals working as football coaches in the provinces of Iğdır, Ağrı, and Erzurum. Our study has a similar aspect with a sub-dimension of this study (Visionary leadership). This study can contribute to the literature by using this method in terms of determining the leadership styles of football coaches in future studies in different regions or categories.

Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi / Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos Cilt: 10 Sayı:2
Journal of International Multidisciplinary Academic Researches / May-June-July-August Volume: 10 Issue: 2
2023
www.joimar.com

İLKOKULLARDA OKUL YÖNETİMİNİN ÖĞRETMEN MOTİVASYONUNA ETKİSİ

THE EFFECT OF SCHOOL MANAGEMENT ON TEACHER MOTIVATION IN PRIMARY SCHOOLS

Ferit FİKRET ASLAN[1], Emine AKTÜRK ASLAN[2], İbrahim FİDANOĞLU[1], Neriman AKTÜRK UYSAL[3], Safiye ÖKSÜZ[4]

e-mail: bilardo.3636@gmail.com

[1]Pakize ve Suzan Özkardeş İlkokulu, Denizli, Türkiye
[2]İsmail Tosunoğlu Özel Eğitim Uygulama Okulu, Denizli, Türkiye
[3]Nevzat Karaalp Anadolu Lisesi, Denizli, Türkiye
[4]Kâtip Celebi Ilkokulu Denizli Turkiye

ÖZET

Yapılan bu çalışmada ilkokul öğretmenlerinin görüşlerine göre okul yönetiminin motivasyon üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada betimsel çalışma modelleri arasında yer alan tarama modelinden yararlanılmıştır. Araştırmaya Kars il merkezinde bulunan sekiz ilkokulda görev yapan 50 sınıf öğretmeni kullanılmıştır. Veri toplama sürecinde uzman görüşü alınarak araştırmacı tarafından hazırlanan ve 24 maddeden oluşan görüşme formu kullanılmıştır. Veri analiz sürecinde SPSS 17.0 programında ki-kare analizinden faydalanılmıştır. Araştırmanın sonunda öğretmenlerin iş motivasyonlarının yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Okul yönetimlerinin öğretmenler ile iletişimlerinin olumlu yönde olduğu, bu durumun da öğretmenlerin iş motivasyonlarını olumlu yönde etkilediği bulunmuştur. Bu kapsamda ilkokullarda yönetici tutum ve davranışlarının öğretmenlerin iş motivasyonlarını etkileyen bir unsur olduğu söylenebilir.
Keywords: İlkokul, yönetici davranışları, öğretmen motivasyonu

JEL KODU: I21

ABSTRACT

In this study, it was aimed to investigate the effect of school management on motivation according to the views of primary school teachers. The survey model, which is among the descriptive study models, was used in the research. 50 classroom teachers who work in eight primary schools in Kars city center were used in the research. In the data collection process, an interview form consisting of 24 items was used, which was prepared by the researcher by taking expert opinion. Chi-square analysis was used in the SPSS 17.0 program in the process of the data analysis. At the end of the study, it was determined that teachers' work motivation was at a high level. It has been found that the communication of school administrations with teachers is positive, and this situation has a positive effect on the work motivation of teachers. In this context, it can be said that the attitudes and behaviours of administrators in primary schools are a factor that affects teachers' work motivation.
Anahtar Kelimeler: Primary school, administrator behaviours, teacher motivation

JEL CODE: I21

GİRİŞ

Motivasyon kavramının kökeni Latince "motus" yani "hareket" sözcüğüne dayanmaktadır. Kavramsal olarak incelendiğinde motivasyon, bireyleri belirli bir amaç için harekete geçiren, söz konusu hareketi istenen amaca yönlendiren ve devamlılığın sağlanmasını sağlayan özellikler bütünüdür. Bu nedenle motivasyonun başta iş hayatı olmak üzere yaşamın her alanını ilgilendirdiği dikkat çekmektedir (Taşdemir, 2013). Bir veya birden çok kişiyi belirli bir amaca devamlı olarak yönlendirmek adına yapılan çabaların tamamıdır. Motivasyon daha genel bir ifadeyle işletme ve çalışanların ihtiyaçlarını karşılamak, doyuma ulaştırmak adına

buna uygun bir iş ortamı oluşturup kişilerin isteklendirilmesi ile harekete geçmesi için etkilenme evresi şeklinde açıklanmaktadır (Şengül, 2004).

Çok boyutlu olan motivasyonda hangi unsurların kişilerin motivasyonlarını daha iyi arttıracağının tahmin edilmesinin oldukça güç olduğu ve kişilerin yaşamında etkili olan içsel ve dışsal faktörlerle yakından ilgili olduğu belirtilmektedir (Özevren, 2009). İçsel motivasyon, bireyin bilinçli bir şekilde isteyerek olaylar veya durumlar karşısında kendi kendilerini motive etmesi şeklinde açıklanmaktadır. Eğer kişinin içsel motivasyon düzeyinde azalma yaşanırsa kendisini tekrar toplayıp motivasyon düzeyini arttırabildiği belirtilmektedir. İçsel motivasyon düzeyinin bireyin kontrolünde olabildiği görülmektedir (Eres, 2008). Dışsal motivasyon ise çalışanın kendiliğinden yapma eğilimine sahip olmadığı işlerle ilgili, kendisi dışındaki güçlerle güdülenip işi yapma arzusunun arttırılması şeklinde ifade edilmektedir (Mandalı, 2017). İçsel ve dışsal motivasyon faktörlerinin en önemli olduğu alan iş yaşamıdır. Çalışanlarda verimlilik seviyesinin arttırılmasının iş yerlerindeki motivasyonla alakalı olduğu belirtilmektedir. Motivasyon seviyesi düşük olan çalışanların iyi eğitim almasının, işle alakalı yeterli niteliğe sahip olmasının ya da kendisini geliştirmiş olmasının yeterli iş verimliliğinin sağlanmasında etkili olamayacağı düşünülmektedir. Motivasyon seviyesinin sıfır olduğu hallerde iş verimlilik düzeyinin de sıfır olacağı belirtilmektedir (Semerci, 2005). Bunun yanın iş motivasyonu örgütsel bağlılığı, mesleki tükenmişlik düzeyini, iş doyumunu ve işten ayrılma niyetini de etkilemektedir (Salleh ve ark., 2016; Altındiş, 2011; Hsu ve ark., 2010; Ahmed & Islam, 2011; Voight & Hirst, 2015). Bu durum son yıllarda çalışanlarda motivasyon düzeyini etkileyen unsurların ele alındığı araştırmaların artmasına zemin hazırlamıştır. Örgütlerde çalışanların motivasyonları hususunda yönetim şekli oldukça önemlidir. Örgüt yönetimlerinin genel amaçlarının başında varlığını sürdürüp örgüt verimliliği ve etkinliğini arttırmak yer almaktadır. Bu nedenle çalışanların en etkili üretimde olması istenilmektedir. Çalışan verimliliğinin yükseltilebilmesi adına onların temel ihtiyaçlarının karşılanması, diğer bir deyişle tatmin edilmesi gerekli görülmektedir. Bu anlamda yönetimlerin çalışanlarını özendiren çalışmalara yönelmesi gerekmektedir (Aksu, 2012). Literatürde farklı meslek dalları üzerinde yürütülen çalışmalarda da yönetim biçiminin iş motivasyonu üzerinde belirleyici olduğu ifade edilmektedir (Demirhan ve ark., 2020; Koçyiğit, 2023; van der Kolk ve ark., 2019). Buna karşılık yapılan literatür taraması sonunda öğretmenlerde yönetsel unsurların iş motivasyonu üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bu kapsamda yapılan bu araştırmada ilkokullarda okul yönetiminin öğretmen motivasyonuna etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Araştırma Modeli

Yapılan bu çalışmada eğitim ev sosyal bilimler literatüründe yaygın olarak kullanılan tarama tipi araştırma modeli kullanılmıştır. Bu araştırma modelinde öncelikli olarak araştırmacılar çalışma konusuna uygun hipotezler/denenceler geliştirmekte, ikinci aşamada ise hipotezleri test edecekleri ölçeklerden ve veri analiz yöntemlerinden yararlanmaktadırlar. Bunun yanında araştırma grubunun konuya ilişkin görüşlerinin bazı demografik değişkenlere (yaş, cinsiyet, medeni durum vb.) göre incelendiği çalışmalar da tarama tipi araştırma modeline girmektedir (Can, 2014).

Evren ve Örneklem

Yapılan bu çalışmanın evrenini Kars il merkezinde bulunan ilkokullarda görev yapan sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır. Kars il merkezinde araştırmanın yapıldığı dönemde 21 resmi

ilkokulda toplam 400 sınıf öğretmeni görev yapmaktadır. Söz konusu öğretmenler araştırmanın evrenini meydana getirmektedir. Araştırmanın örneklem grubu ise il merkezinde bulunan sekiz ilkokulda görev yapan 50 sınıf öğretmeninden oluşmuştur. Araştırmada örneklem grubunu oluşturan öğretmenlerin belirlenmesinde tesadüfü örneklem seçim yönteminden faydalanılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Yapılan bu araştırmanın veri toplama sürecinde öğretmen görüşlerini belirlemek amacıyla toplam 24 maddeden meydana gelen görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan görüşme formu alan uzmanlarının ve dil uzmanının görüşü alınarak, bunun yanında literatürde yer alan çalışmalar incelenerek hazırlanmıştır. Veri toplama aracında yer alan her bir maddeye verilen cevaplar hiç katılmıyorum (1) ile tamamen katılıyorum (5) arasında değişmektedir.

Verilerin Analizi

Yapılan bu çalışmanın veri analiz sürecinde SPSS 17.0 veri analiz programı kullanılmıştır. Araştırmaya katılan kadın ve erkeklerin veri toplama aracında yer alan maddelere verdikleri yanıtların karşılaştırılmasında ki-kare analizinden faydalanılmıştır.

BULGULAR

Yapılan bu çalışmanın veri toplama aracından elde edilen bulgular aşağıda tablolar halinde açıklanmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların "Kurumumda ihtiyaç duyulan kaynak ve materyallere kolaylıkla ulaşılır" görüşüne katılma durumları

Kurumumda ihtiyaç duyulan kaynak ve materyallere kolaylıkla ulaşılır.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	3	4	3	3	6	10	10	12	5	10
	7		6		16		22		15	

Bu maddeye cevap veren öğretmenlerden 37 si olumlu cevap vermiştir. Bu cevapları göz önünde bulundurularak öğretmenlerin kurumlarda kaynaklara ulaşabildiği sonucu çıkmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların "Mesleğimde daha verimli çalışabilmek için kendimi geliştirebiliyorum" görüşüne katılma durumları

Mesleğimde daha verimli çalışabilmek için kendimi geliştirebiliyorum.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	0	1	2	1	8	10	13	13	8	10
	1		3		18		26		18	

Bu maddeye göre cevap veren öğretmenlerden mesleğinde daha verimli çalışmak için kendini geliştirdiği sonucu çıkmaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların "Kurumumdaki fiziki şartlar eğitim-öğretim faaliyetlerimiz için yeterli düzeydedir" görüşüne katılma durumları

Kurumumdaki fiziki şartlar eğitim-öğretim faaliyetlerimiz için yeterli düzeydedir.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	2	3	4	3	6	6	14	10	8	10
	5		7		12		24		18	

Bu maddeye göre cevap veren öğretmenlerden kurumundaki fiziki şartların yeterli düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların "Sınıflardaki öğrenci sayıları eğitim-öğretim faaliyetlerim için uygundur" görüşüne katılma durumları

Sınıflardaki öğrenci sayıları eğitim-öğretim faaliyetlerim için uygundur.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	1	2	5	5	5	11	8	8	11	10
	3		10		16		16		21	

Bu maddeye göre cevap veren öğretmenlerden sınıf sayılarının eğitim-öğretim faaliyetleri için uygun olduğu sonucu çıkmaktadır.

Tablo 5. Katılımcıların "Derslerde kendime özgü yöntem ve teknikleri kullanabiliyorum" görüşüne katılma durumları

Derslerde kendime özgü yöntem ve teknikleri kullanabiliyorum.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	0	0	2	2	5	6	17	14	10	10
	0		4		11		31		20	

Bu maddeye göre cevap veren öğretmenlerin çoğunluğu derslerinde kendine özgü yöntem ve teknik kullandığı görülmektedir.

Tablo 6. Katılımcıların "Yönetim bize kendimizi geliştirme olanağı sunuyor" görüşüne katılma durumları

Yönetim bize kendimizi geliştirme olanağı sunuyor.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	0	2	3	4	10	6	15	10	8	8
	2		7		16		25		16	

Bu maddeye göre cevap veren öğretmenlerin çoğunluğu yönetimin öğretmenlere kendini geliştirme olanağı sunduğu sonucu çıkmaktadır.

Tablo 7. Katılımcıların "Yönetimin tutumu ve kararlarını yerinde buluyorum" görüşüne katılma durumları

Yönetimin tutumu ve kararlarını yerinde buluyorum.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	2	0	3	3	4	10	12	13	9	10
	2		6		14		25		19	

Bu maddeye göre cevap veren öğretmenlerin yönetimin aldığı kararları yerinde ve uygun bulduğu çıkmaktadır.

Tablo 8. Katılımcıların "Öğretmenlere verilen hizmetler yeterli düzeydedir" görüşüne katılma durumları

Öğretmenlere verilen hizmetler yeterli düzeydedir.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	6	4	5	3	9	10	12	8	5	5
	10		8		19		20		10	

Bu maddeye göre cevap veren öğretmenler verilen hizmetlerden orta düzeyde memnun kaldıkları görülmektedir. Verilen hizmeti yeterli bulanlar kadar olmasa da beğenmeyen belli bir kesimde bulunmaktadır.

Tablo 9. Katılımcıların "Kurumum çağın getirdiği yenilik ve gelişmeleri takip ediyor" görüşüne katılma durumları

Kurumum çağın getirdiği yenilik ve gelişmeleri takip ediyor.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	2	1	4	3	6	10	18	11	5	6

	3	7	16	29	11

Bu maddeye göre cevap veren öğretmenlerden çoğunluğu kurumun çağın getirdiği yenilikleri takip ettiğini vurgulamıştır.

Tablo 10. Katılımcıların "Kurumumda sağlanan çalışma ortamı ve fiziki şartları yeterli buluyorum" görüşüne katılma durumları

Kurumumda sağlanan çalışma ortamı ve fiziki şartları yeterli buluyorum.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	0	5	3	2	6	7	21	11	5	6
	5		5		13		32		11	

Bu maddeye göre cevap veren öğretmenlerden birçoğu yine fiziki ortamın yeterli olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 11. Katılımcıların "Gerekli olduğunda kurumumla ilgili, bilgi ve belgelere ulaşabiliyorum" görüşüne katılma durumları

Gerekli olduğunda kurumumla ilgili, bilgi ve belgelere ulaşabiliyorum.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	2	1	4	1	7	6	14	10	9	10
	3		5		15		24		19	

Bu maddeye göre cevap veren öğretmenler gerekli gördüğünde kurumla ilgili bilgi ve kaynaklara ulaştığını belirtmişlerdir.

Tablo 12. Katılımcıların "Zümre arkadaşlarımla iyi anlaşmamız iş motivasyonumu olumlu etkiliyor" görüşüne katılma durumları

Zümre arkadaşlarımla iyi anlaşmamız iş motivasyonumu olumlu etkiliyor.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	0	1	0	1	6	4	9	9	20	16
	1		1		10		18		36	

Bu maddeye göre cevap veren öğretmenler zümre arkadaşlarıyla iyi anlaşmanın motivasyona olumlu etki yaptığını belirtmişlerdir. Aynı sınıfı okutan öğretmenlerin ortaklaşa çalışma yürütmeleri başarıya etkisi de olumlu olacaktır.

Tablo 13. Katılımcıların "Yönetimle sorunlarımı rahatça konuşabiliyorum" görüşüne katılma durumları

Yönetimle sorunlarımı rahatça konuşabiliyorum.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	1	0	1	1	4	5	14	13	12	15
	1		2		9		27		27	

Bu maddeye göre öğretmenler yönetimle sorunlarını rahatlıkla konuşabilmekte. Eğitim öğretim ortamındaki herhangi bir olumsuzlukta yönetimden gerekli desteği alabilmektedirler.

Tablo 14. Katılımcıların "Yönetim fikir ve önerilerimiz için bize yeterince zaman ayırıyor" görüşüne katılma durumları

Yönetim fikir ve önerilerimiz için bize yeterince zaman ayırıyor.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	1	0	1	1	4	5	14	17	13	10

	1	2	9	31	23

Bu maddeye göre öğretmenler yönetimin fikir ve önerileri için yeterince zaman ayırdığını söyleyebiliriz.

Tablo 15. Katılımcıların "Eğitim-öğretim faaliyetlerim okul yönetimi tarafından takdir ediliyor" görüşüne katılma durumları

Eğitim-öğretim faaliyetlerim okul yönetimi tarafından takdir ediliyor.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	0	1	0	0	9	8	17	10	7	14
	1		0		17		27		21	

Bu maddeye göre öğretmenler eğitim öğretim faaliyetlerini okul yönetimi tarafından taktir edildiğini göstermektedir.

Tablo 16. Katılımcıların "Elde ettiğim başarılar yönetim tarafında takdir ediliyor" görüşüne katılma durumları

Elde ettiğim başarılar yönetim tarafında takdir ediliyor.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	0	1	1	0	10	7	18	9	12	6
	1		1		17		27		18	

Bu maddeye göre öğretmenler elde ettiği başarıların okul yönetimi tarafından taktir edip onaylandığını ifade etmiştir. Başardıkça yönetim tarafından desteklenen öğretmenlerin motivasyonu da yüksek olacaktır.

Tablo 17. Katılımcıların "Kurumumda spor, aktivite, eğlence vb. faaliyetlere yer veriliyor" görüşüne katılma durumları

Kurumumda spor, aktivite, eğlence vb. faaliyetlere yer veriliyor.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	3	2	6	3	9	9	13	10	7	5
	5		9		18		23		12	

Bu maddeye göre öğretmenler okulda sosyal aktivitelere okul yönetimin yer verdiğini bununda öğretmenin motivasyonunu artırdığını belirtmiştir.

Tablo 18. Katılımcıların "Mesleğimi severek yapıyorum" görüşüne katılma durumları

Mesleğimi severek yapıyorum.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	1	3	1	0	6	3	14	10	16	12
	4		1		9		24		28	

Bu maddeye göre öğretmenler mesleğini genel itibarı ile severek yaptığı ortaya çıkmaktadır. Mesleğini severek yapan öğretmeninde okul yönetimi tarafından desteklendiği taktirde başarının artacağı kaçınılmazdır.

Tablo 19. Katılımcıların "Kurumuma kendimi duygusal olarak bağlı hissediyorum" görüşüne katılma durumları

Kurumuma kendimi duygusal olarak bağlı hissediyorum.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	2	1	1	1	6	7	10	15	12	10
	3		2		13		25		22	

Bu maddeye göre öğretmenler kurumlarına kendilerini duygusal olarak bağlı olduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 20. Katılımcıların "Kurumumuzun sorunlarını kendi sorunlarımmış gibi sahipleniyorum" görüşüne katılma durumları

Kurumumuzun sorunlarını kendi sorunlarımmış gibi sahipleniyorum.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Baya n	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	0	1	0	1	7	7	14	15	10	10
	1		1		14		29		20	

Bu maddeye göre öğretmenler kurumlarına bağlı kurumlarının sorunlarını kendi sorunları olarak görmektedir.

Tablo 21. Katılımcıların "Okuluma karşı ait olma duygusuna sahibim" görüşüne katılma durumları

Okuluma karşı ait olma duygusuna sahibim.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	1	0	2	2	5	7	19	10	12	15
	1		4		12		29		27	

Bu maddeye göre öğretmenler okuluna ait olma duygusuna sahip olduğu sonucu çıkmaktadır. Okuluna ait olma duygusuna sahip öğretmenin motivasyonu yüksek, ders başarısı da olumlu yönde artış gösterecektir.

Tablo 22. Katılımcıların "Öğretmenlik mesleği bana başarı duygusunu hissettirip motive ediyor" görüşüne katılma durumları

Öğretmenlik mesleği bana başarı duygusunu hissettirip motive ediyor.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek

	2	0	3	1	5	7	20	9	10	9
	2		4		12		29		19	

Bu maddeye göre öğretmenlerin mesleklerini sevmeleri başarı duygusunu artırıcı etki yarattığını söyleyebiliriz. Mesleğini seven öğretmenin de başarısının artacağı sonucu çıkmaktadır.

Tablo 23. Katılımcıların "Kurumumda çalışanların saygınlığı ve gelişmesine önem veriliyor" görüşüne katılma durumları

Kurumumda çalışanların saygınlığı ve gelişmesine önem veriliyor.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	1	1	2	0	6	10	13	10	14	9
	2		2		16		23		23	

Bu maddeye göre öğretmenler kurumunun saygınlığı be gelişmesine önem verdiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 24. Katılımcıların "Yönetimin görüş ve düşüncelerimi önemsemesi çalışma hevesimi arttırıyor" görüşüne katılma durumları

Yönetimin görüş ve düşüncelerimi önemsemesi çalışma hevesimi arttırıyor.	**Hiç Katılmıyorum**		**Katılmıyorum**		**Orta Düzeyde Katılıyorum**		**Katılıyorum**		**Tamamen Katılıyorum**	
	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek	Bayan	Erkek
	1	0	1	0	8	8	10	12	14	12
	1		1		16		22		26	

Bu maddeye göre öğretmenlerin yönetim tarafından düşüncelerinin önemsenmesi değer verilmesi öğretmenin motivasyonunu etkilediği sonucu ortaya çıkmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapılan bu çalışmaya katılan öğretmen görüşlerine göre kurumda gerek duyulan materyal ve araçlara kolar erişildiği, öğretmenlerin daha verimli çalışmak için kendilerini geliştirmeye çalıştıkları, sınıf mevcutlarının derslerin verimli geçmesi için elverişli olduğu, öğretmenlerin derslerde kendilerine özgü öğretim yöntemlerini kolayca kullanabildikleri, yönetimin öğretmenlere kendilerini geliştirme imkanı sunduğu, öğretmenlere sunulan hizmetlerin yeterli olduğu, kurumun modern gelişmeleri yakından takip ettiği, kurumlarda fiziki çalışma ortamının uygun olduğu, zümre arkadaşları ile uyumun öğretmen motivasyonunu arttırdığı, yönetim ile öğretmenlerin sorunlarını kolayca konuşabildiği, yönetimin fikir ve önerilerini öğretmenlere her zaman aktardığı, elde edilen başarıların yönetim tarafından takdir edildiği, kurumun sosyal etkinliklere önem verdiği, öğretmenlerin kuruma karşı bağlılık ve aidiyet duygularının yüksek olduğu, kurumun öğretmen gelişimine ve saygınlığına değer verdikleri görülmüştür.

Araştırmada ulaşılan sonuçlar öğretmen görüşlerine göre okullarda olumlu bir okul ikliminin olduğunu göstermektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin motivasyon düzeylerinin ve kurumlarına bağlılıklarının yüksek olmasının temel nedenlerinin başında okul ikliminin olumlu olmasının geldiği söylenebilir. Literatürdeki çalışmalar da bu görüşü desteklemektedir (Bakkal & Radmard, 2020). Öğretmenlerin diğer meslektaşları ile ilişkilerinin olumlu olmasının da motivasyonu arttırdığı söylenebilir. Yapılan çalışmalarda da meslektaşlar arasındaki iletişimin ve örgütsel iletişim olgusunun çalışma motivasyonunu arttırdığı belirtilmektedir (Doğan & Koçak, 2014; Timuroğlu & Balkaya, 2016).

Araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşlerine göre okul yönetiminin genellikle öğretmenlere yönelik tutum ve davranışlarının olumlu olduğu görülmüştür. Bu durumun da öğretmenlerde motivasyonu arttıran bir unsur olduğu söylenebilir. Literatürde farklı örneklem grupları üzerinde yürütülen çalışma bulguları da yönetici ve lider davranışlarının çalışma motivasyonu üzerinde belirleyici olduğu görülmektedir (Aksel& Elma, 2018; Sucu, 2016). Sonuç olarak, öğretmenlerde motivasyon üzerinde belirleyici olan unsurların okul yönetimi ile ilişkiler, öğretmenler arasındaki ilişkiler, eğitim ve öğretim süreçleri ile okul iklimi olarak sıralandığı söylenebilir.

KAYNAKLAR

Ahmed, I. (2011). Relationship between motivation and job satisfaction: A study of higher educational institutions. *Journal of Economics and Behavioral Studies, 3*(2), 94-100.

Aksel, N., & Elma, C. (2018). Ortaokul müdürlerinin dönüşümcü liderlik davranışları ile öğretmenlerin motivasyonu arasındaki ilişki. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(3), 1252-1268.

Aksu, G. (2012). Takım liderinin çalışanların motivasyonu üzerindeki etkisi: Çağrı merkezi incelemesi. Akademik Bakış Dergisi, 32, 1-21.

Altındiş, S. (2011). Job motivation and organizational commitment among the health professionals: A questionnaire survey. *African Journal of Business Management, 5*(21), 8601-8609.

Bakkal, M., & Radmard, S. (2020). Okul müdürlerinin eğitimsel liderlik standartlarını karşılama düzeyleri ile öğretmenlerin okul iklimi algıları ve motivasyonları arasındaki ilişki. *İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5*(2), 163-195.

Can, A. (2014). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi.

Demirhan, B. S., Gezginci, E., & Göktaş, S. (2020). The effect of leadership behaviours of nurse managers on nurses' work motivation. *International Journal of Caring Sciences, 13*(1), 381-391.

Doğan, S., & Koçak, O. (2014). Okul yöneticilerinin sosyal iletişim becerileri ile öğretmenlerin motivasyon düzeyleri arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 20*(2), 191-216.

Eres, N.F. (2008). *İçsel güçlerinizi kullanarak başarı avcısı olun*. İstanbul: Akis Kitap.

Hsu, H. Y., Chen, S. H., Yu, H. Y., & Lou, J. H. (2010). Job stress, achievement motivation and occupational burnout among male nurses. *Journal of Advanced Nursing, 66*(7), 1592-1601.

Koçyiğit, M. (2023). *Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin örgütsel sinizme ilişkin algılarının örgütsel mutlulukları üzerine etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Siirt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Siirt.

Mandalı, Ç. (2017). *X ve Y kuşağını motive eden faktörler ve örgütsel vatandaşlık davranışı açısından karşılaştırması*. Yüksek Lisans Tezi. Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Özevren, M. (2009). *İşletme yönetimi*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Salleh, S. M., Zahari, A. S. M., Said, N. S. M., & Ali, S. R. O. (2016). The influence of work motivation on organizational commitment in the workplace. *Journal of Applied Environmental and Biological Sciences, 6*(58), 139-143.

Semerci, A.S. (2005). *İş motivasyonu ve sonuçları: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nda bir uygulama*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü. Ankara.

Sucu, A. (2016). *Öğretmenlerin motivasyonu ile okul yöneticilerinin öğretimsel liderlik davranışları arasındaki ilişkinin analizi*. Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Malatya.

Şengül, F. (2004). *Hastane çalışanlarında motivasyonu etkileyen faktörler*. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Taşdemir, S. (2013). *Motivasyon kavramına genel bir bakış, motivasyon araçları ve bilgi teknolojileri ve iletişim kurumu ölçeğinde bir model önerisi*. İdari Uzmanlık Tezi. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu. Ankara.

Timuroğlu, M.K., & Balkaya, E. (2016). Örgütsel iletişim ve motivasyon ilişkisi - Bir uygulama. *U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*(2), 79-113.

van der Kolk, B., van Veen-Dirks, P. M., & ter Bogt, H. J. (2019). The impact of management control on employee motivation and performance in the public sector. *European Accounting Review, 28*(5), 901-928.

Voigt, E., & Hirst, G. (2015). High and low performers' intention to leave: Examining the relationship with motivation and commitment. *The International Journal of Human Resource Management, 26*(5), 574-588.

EXTENDED ABSTRACT

The origin of the concept of motivation is based on the Latin word 'motus' meaning 'movement'. When analyzed conceptually, motivation is the set of features that activate individuals for a specific purpose, direct the said movement towards the desired goal, and ensure continuity. For this reason, it is noteworthy that motivation concerns all areas of life, especially business life (Taşdemir, 2013). It is all of the efforts made to continuously direct one or more people to a specific goal. Motivation is defined as the phase of being affected in order to meet the needs of the business and employees, to create a suitable work environment for this and to motivate people to take action (Şengül, 2004).

One of the general objectives of organizational management is to maintain its existence and increase the efficiency and effectiveness of the organization. For this reason, it is desired that the employees are in the most effective production. In order to increase employee productivity, it is necessary to meet their basic needs, in other words, to satisfy them. In this sense, managements should focus on activities that encourage their employees (Aksu, 2012). In the studies carried out on different professions in the literature, it is stated that the management style is determinative on work motivation (Demirhan et al., 2020; Koçyiğit, 2023; vander Kolk et al., 2019). On the contrary, at the end of the literature review, it was seen that the studies examining the effects of managerial elements on the work motivation of teachers were limited. In this context, it was aimed to examine the effect of school management on teacher motivation in primary schools.

In this study, the survey type research model, which is widely used in the education and social sciences literature, was used. In this research model, first of all, researchers develop hypotheses/experiments suitable for the subject of the study, and in the second stage, they use the scales and data analysis methods to test the hypotheses. In addition, studies in which the opinions of the research group on the subject are examined according to some demographic variables (age, gender, marital status, etc.) are also included in the survey type research model (Can, 2014).

The universe of this study consists of classroom teachers working in primary schools in the city center of Kars. A total of 400 classroom teachers have been working in 21 official primary schools in the city center of Kars at the time the research was conducted. These teachers constitute the universe of the research. The sample group of the study consisted of 50 classroom teachers who work in eight primary schools in the city center. Random sampling method was used to determine the teachers who constitute the sample group in the research. In the data collection process of this research, an interview form which consists of 24 items was used to determine the opinions of the teachers. The interview form used in the research was prepared by taking the opinions of field experts and language experts, as well as examining the studies in the literature. The answers given to each item in the data collection tool varies from strongly disagree (1) to completely agree (5). SPSS 17.0 data analysis program was used in the data analysis process of this study. Chi-square analysis was used to compare the answers given by the men and women participating in the study to the items in the data collection tool.

According to the opinions of the teachers who participate in this study, it has been seen that the materials and tools needed in the institution are easily accessible, the teachers try to improve themselves to work more efficiently, the class sizes are suitable for the efficient lessons, the teachers can easily use their own teaching methods in the lessons, the administration provides the teachers with the opportunity to develop themselves, the services provided to the teachers are sufficient, the institution closely follows the modern developments, the physical working environment is suitable in the institutions, the harmony with the group mates increases the motivation of the teachers, the management and the teachers can easily talk about their problems, the management always conveys their ideas and suggestions to the teachers, the achievements are appreciated by the management, the institution gives importance to social activities, the teachers have a high sense of commitment and belonging to the institution, and institution value the teacher' development and dignity.

The results obtained in the research have showed that there is a positive school climate in schools according to teachers' opinions. It can be said that the main reasons for the high

motivation levels of the teachers participating in the research and their high commitment to their institutions are the positive school climate. Studies in the literature also support this view (Bakkal& Radmard, 2020). It can be said that teachers' positive relations with other colleagues also increase motivation. In the studies conducted, it is stated that the communication between colleagues and the organizational communication phenomenon increase the motivation to work (Doğan & Koçak, 2014; Timuroğlu & Balkaya, 2016).

According to the opinions of the teachers who participate in the research, it was seen that the attitudes and behaviours of the school administration towards the teachers were generally positive. It can be said that this situation is also a factor that increases the motivation of teachers. The findings of studies conducted on different sample groups in the literature also show that manager and leader behaviours are determinative on work motivation (Aksel & Elma, 2018; Sucu, 2016). As a result, it can be said that the factors that determine motivation in teachers are listed as relations with school administration, relations between teachers, education and training processes and school climate.

Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi / Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos Cilt: 10 Sayı:2
Journal of International Multidisciplinary Academic Researches / May-June-July-August Volume: 10 Issue: 2
2023
www.joimar.com

DEVLET MEFHUMU VE İSLAM HUKUKUNDAKİ MEŞRUİYETİ

NOTICE OF THE STATE AND ITS LEGITIMACY IN ISLAMIC LAW

ABDUL RAHMAN MOHAMMED KHALEEL ALASCHARY

e-mail: abdurrahman1_2_3@hotmail.com

Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimler (İslam Hukuku) Bölümü, Bursa, Türkiye, ORCID: 0009-0005-7375-190X

ÖZET

XX. yüzyıldan itibaren hilafet boşluğu yaşayan İslam dünyasında yönetim konusu çeşitli açılardan ele alınmıştır. Bu konu hakkındaki değerlendirmeler meşruiyet sorununu da beraberinde getirmiş, ortak kaynaklara dayanmalarına rağmen görüş birliği sağlanamamıştır. Özellikle bu konunun daha önceki dönemlerde ele alınmamış olması nedeniyle, klasik eserlerde yeterli bilgi bulunmamaktadır. Hilafetin kaldırılmasıyla ortaya çıkan bu sorun, İslam hukukçuları tarafından Hakimiyet kavramı başlığı altında incelenmiştir. Son dönemlerde İslam düşünürleri tarafından hakimiyet mefhumu İslam hukuku açısından değerlendirilmeye çalışılsa da, batı düşüncesinin İslam coğrafyasında yaygınlık kazanmasıyla birlikte yapılan tanımların batı düşüncesinin etkisinde kaldığı görülmektedir. Bu sebeple Müslümanların yoğunlukta yaşadıkları ülkelerin anayasasında; ‘’devletin dini İslam’dır’’ ibaresi yazıyor olsa da İslam hukukçularının bir kısmı, söz konusu yönetimlerin İslam hukuku açısından meşruluğunun tam anlamıyla gerçekleşmediğini ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili yapılan değerlendirmelerde temel görüş; hakimiyetin Allah’a ait olduğu kabul edilerek bu kabulün yeryüzündeki uygulayıcısının ümmet olduğu savunulmaktadır. Dolayısıyla görüşlerin arasında bu yaklaşımın ortak kanaati oluşturan bir yaklaşım olarak kabul edilmekledir.

Keywords: Devlet, İslam Hukuku, Meşruiyet, Hakimiyet, Teokratik

JEL KODU: K39

ABSTRACT

Since the 20th century, the issue of governance in the Islamic world, which has experienced a void in terms of the caliphate, has been approached from different angles. These discussions have raised concerns about legitimacy and despite relying on shared sources, consensus has been elusive. The lack of previous discourse on this subject in classical works has resulted in insufficient information. Islamic jurists have examined this problem, arising from the abolition of the caliphate, under the concept of "Hakimiyet" (sovereignty). Despite attempts by Islamic thinkers to evaluate the concept of sovereignty within Islamic law, it is evident that Western thought, which has gained prevalence in Islamic countries, has influenced their definitions. Consequently, even though some constitutions of countries with a significant Muslim population state that "the religion of the state is Islam," certain Islamic jurists argue that these countries do not fully achieve legitimacy from an Islamic legal standpoint. In the discussions surrounding this issue, the prevailing view is to recognise that sovereignty belongs to Allah and to assert that its implementation on earth rests with the ummah (the Muslim community). Thus, this perspective, which finds common ground among opinions, is considered a shared understanding.

Anahtar Kelimeler: State, Islamic Law, Legitimacy, Domination, Theocratic

JEL CODE: K39

GİRİŞ

İslam tarihi boyunca ortaya çıkan siyasi istikrarsızlık, İslam hukukçularının siyasetle ilgili bazı eserler kaleme alınmasına neden olmuştur. Nitekim, genel itibariyle İslam âlimleri çağın

---

Bu makale Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında 12.10.2017 tarihinde “İslam Hukuku Açısından Devletin Meşruiyeti Sorunu Irak Örneği” adıyla savunulmuş Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

sorunlarına hitap eden eserler telif etmişlerdir. Ancak dönemin siyasi baskılarından dolayı bazı konular ele alınırken diğer konuları ele almak veya var olan otoriteyi eleştirmek mümkün olmamıştır. 1924 yılında hilafetin resmi olarak kaldırılmasından sonra hilafetin meşruiyet sorununu İslam düşünürleri tekrar ele almışlardır. Ancak bu konuda klasik eserler ne kadar var olsa bile az olduğundan dolayı hilafet kurumu hakkında farklı bakışların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Farklı bakışların ortaya çıkması bazı sorunlar yaratmıştır. Bu sorunlardan biri de meşruiyet sorunu olmuştur. Dini açıdan Meşruiyet sorununun etkisi sadece hilafet kurumu çerçevesinde sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda günümüzdeki devletlerin meşruiyetlerini de etkilediği görülmektedir. Konuyla ilgili İslam düşünürlerin görüşleri ele alarak değerlendirmeye çalışacağız.

1. Devlet Mefhumu

"Devlet" kelimesi, Arapça "devlet (دولة)" kelimesinden Türkçeye geçmiştir. Bu kelimenin aslî harfleri "د و ل"dir. "Halden hale intikal etmek" anlamına gelir(İbn Menzur, 1993). Kuran-i Kerim'de "", keza haşir süresinde "" geçen devlet kelimelerinde "dönüp dolaşmak" manası vardır (Dağcı, 1980). Yine devle kelimesi "iki ordu arasında bazen birine, bazen diğerine geçen galibiyet" ifade etmektedir. Devlet kelimesi, "الدهر دولة" zamanın değişmesi manasında da kullanılır(Feyruz Abadî, 2005).

Batı dillerindeki devlet kelimesinin karşılığı olarak "Etat, staat, stato, estado" geldiğini görüyoruz. Bu kelimelerin aslen "durum ve vaziyet" anlamını içeren Latince "status" kelimesinden gelmektedir(Türk Hukuk Kurumu, 1944). Roma dillerinde ise "devlet" karşılığı "civitas" veya "res publica" kelimelerini kullanırlardı. Civita, "şehir, site, medine; devleti" demektir(Türk Hukuk Kurumu, 1944).

Batı dillerindeki devlet kavramı anlam itibarıyla açık olmayıp pek çok anlam ifade etmekle birlikte genellikle "değişmeyen sabit olan" manaları ifade ettiğini görüyoruz.

Buna Mukabil İslam kültüründe devlet "hareket ettirmek, döndürmek, dolaşmak, işleri çekip çevirmek" anlamları ifade ederek batıdaki anlamın tam tersini ifade etmektedir.

Devlet kavramının İslam ve batı kültüründeki etimolojik yapısını analiz ettikten sonra bu iki kavramın arasındaki farklılığın sadece kavramsal olmayıp her iki kültürün siyasi ve fikri ayrılıklarından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Yakıta göre bu fikri farklıklar, Latinler, devlet meselesine statik bir değer atfederken, onu coğrafi bir nazarla ele almışlardır. Müslümanlar ise devlet hadisesine dinamik bir değer atfetmişler ve onu adeta hükümet kavramıyla sinonim hale getirip tam anlamıyla bir "mekanizma" ve "kendine ait bir yönetim" şeklinde görmüşlerdir(Talip, 2001).

Batı dünyasında devleti kutsayan, yücelten ve değişmeyen bir anlayış biçimiyle karşılaşmaktayız. Fakat doğu devlet düşüncesinde böyle bir anlayışın veya sistemin var olduğunu söylemek mümkün değildir. Tam aksine doğu devlet düşüncesinde devletin, elden ele geçen, kutsal olmayan bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz(Hadi, 1981). Bu bağlamda İslam düşünürlerinden İbn Haldun'un devlet tanımını ve analizi oldukça kapsayıcı olup İslam'da devlet sisteminin en güncel tanımını vermektedir. Zira ona göre devlet, sürekli değişmekte olan siyasi dönemleri kapsayan bir olgudur. Dolayısıyla İbn Haldun bu tanımından yola çıkarak devleti başlangıcı ve bitişe sahip olan doğandaki varlıklara benzemektedir. Ona göre devlet insana benzer büyür, zirveye ulaşır, yaşlanır ve ölür. Aynen buna benzer devlet te kurulur, zirveye ulaşır ve sona erer(İbn Haldun, 2010).

2. Devletin Meşruiyeti

Meşruiyet kavramı, batı dillerindeki "Legitimus", "Legitimitas" karşılığı olarak ortaya çıkmıştır. Meşruiyet kelimesinin ana kökü olan "Meşru" kelimesi terimsel manada, çoğunluk tarafından kabul edilen, yasanın, dinin ve kamu vicdanının doğru bulduğu eylem, tavır ve norm anlamlarına gelmektedir. Batı dillerindeki "Legitimus", "Legitimitas" eski Roma'da "hukuka uygun", "hukuksal" anlamlarında kullanılmaktadır(Gürbüz, 2004). Sonra bu kavram, zaman içinde farklı anlamlar yüklenmeye başladı. Meşruiyet kavramının tanımını vermeden

önce, bu kavramla yakından ilişkili olan, iktidar ve otorite kavramları üzerinde durmak yerinde olur. Şimdi bu iki kavramın anlamlarını karşılaştırmalı olarak bu iki kavramın izah etmeye gayret edelim.

İktidar, bir kimsenin veya bir gurubun diğerlerini kontrol edebilme kapasitesini anlatır. Bu anlamıyla iktidar, çeşitli sosyal ve siyasal ilişkilerde gözlenebilir. Mesela siyasi partiler, sendika gurupları, dernek ve vakıflar vs. ancak bu gruplar kendi çemberleri içerisinde kendilerine tabii olan bireyler ve guruplar üzerine bir otoriteye sahip iseler de bu sahip oldukları otoriteyi her zaman ve her şartlar altında tebaları üzerine uygulamaya ve empoze etme etkisine sahip değiller. Ancak güç kullanıma yetkisini tekilinde bulundurması nedeniyle siyasi iktidar, diğer guruplardan farklı olarak devlette bulunmaktadır. Bu manada devlet anayasal çerçevede elinde bulundurduğu güç ve siyasi iktidar sayesinde devletin anayasası kuralları gereğince düşünceleri ve yaptırımları uygulayabilme yetkisine sahiptir(Gönenç, 2001). Ancak siyasi iktidarın yanında salt güce dayalı şiddet tekelini de elinde bulunduran devlet her zaman tabalar üzerine bu gücü uygulama imkanına sahip değildirler. Çünkü şiddete dayalı güç kullanmalar belirli bir süre içinde devlet yanlısı olumlu bir sonuç verse de zaman içinde istikrarsızlığa neden olarak devletin dağılmasına sebebiyet verir. Tarihi örnekler bize göstermiştir ki hiçbir siyasi iktidar sürekli olarak gerçek güç kullanımı veya güç kullanma tehdidiyle var olamaz. Bu nedenle her yöneticiler yönetmeyi sürdürebilmek için iktidarlarını meşru temellere dayandırmaya mecburdurlar. Yanı iktidarı otoriteye dönüştürmeleri gerekiyor(Gönenç, 2001).

Yukarda ifade edildiği manada otorite aslında özel bir biçimi olup yasal veya meşru iktidara ifade eder. Bu bağlamda otorite sahip olan kişiler yönetmede iktidar sahiplerine benzerlik yönleri var olsa bile otoriteyle iktidarın arasındaki temel fark otorite iktidarın aksine yönetilenlerin rızasına dayanmış olmasıdır. Böylece meşruiyet yönetilenlerin yönetenlere itaatını sağlayan temel unsur olarak karşımıza çıkar ve meşruiyete dayalı iktidar otorite adını alır (Gönenç, 2001).

Söylediğimizden yola çıkarak iktidarın meşru olabilmesi için halkın çoğunluğu tarafından kabul edilmesi gerekiyor. Bir iktidar ona itaat edilmesi üzerine uzlaşma varsa meşrudur. Böylece iktidar meşru olabilmesi için, her zaman toplumun rızasını kazanmaya çalışıyordur. Çünkü meşru olmayan iktidar, iktidar olmaktan çıkmakta ve kaba bir güçten başka bir şey olmamaktadır. Bu takdirde kendisine boyun eğilmesini sağlayabildiği sürece varlığını koruyabilmektedir(Teziç, 2009; eş-Şavî, 2013).

İktidar, meşru olabilmesi için toplumda ki bulunan insanların çoğunluğu tarafından kabul edilmesi gerekiyor(eş-Şavî, 2013). İnsanlar da iktidarı kabul edebilmeleri için toplumdaki kabul edilen ve saygı görünen düşünceye uygun olması gerekiyor. Böylece meşru iktidar, toplumun değerlerine ve âdetlerine ve düşüncelerine uygun olan iktidar biçimidir. Bundan hareketle meşruiyet, her şeyden önce bir düşünce olmaktadır(eş-Şavî, 2013). Bu düşünce şartlara göre değişmeye tabii olacaktır.

3. Meşruiyet Kavramının Yasallık ve Hukukilik ile ilişkisi ve İslam'daki Istılahı İz Düşümü

Meşruiyet, yasallık ve hukukilikten ayrı ve farklı bir kavramdır. Hukukilik esas olarak, hukuka veya kanunlara uygunluğu anlatmaktadır. Yanı hukuki bir işlem, yöneticiler tarafından kanunlara uygun bir şekilde yapıldı diye yöneticilerin iktidarı meşru olduğunu anlamına gelmez. Nitekim yöneticiler, kanunlara uygun bir şekilde davranabilirler, ancak yönetilenler tarafından meşru olmayabilirler. Çünkü yönetilenler çoğunluğu veya bir kısmı tarafından kendilerine bu hakkı tanımamışlardır"(Caniklioğlu, 2010).

Meşruiyet, "meşru" sözcüğünün Arapça "şer" kökünden gelmektedir. Bu kelimenin anlamı "kanuna uygunluk" ifade edilmektedir. Bu kavramın Batı'daki karşılığı "Lalegalite" olarak ifade edilmektedir. Arap hukukçuları dilimizden Meşruiyetin anlamın karşılığında "Şer'iye-شرعية " olarak ifade etmektedir(eş-Şavî, 2013). Dilimizdeki Meşruiyet kelimesi Arapçada

"kanuna uygunluk" anlamında kullanılmaktadır(Vergin, 2008). Bundan hareketle meşruiyet kavramı "kanuna uygunluk", "yasallık" anlamda dilimizde kullanılmamak gerekiyor. Çünkü Meşruiyet kavramı Türkçede dar bir anlamda hapsetmek doğru değildir. Meşruiyet kavramı toplumun çoğunluğu tarafından kabul edilen bir iktidar anlamına gelmektedir. Bu halde bazen kanunî manada kendini meşru gören bir yönetim, sosyolojik ve siyasi anlamda meşru sayılmayabilir(Okumuş, 2003). Çünkü Meşruiyet, halkın iktidar hakkındaki anlayışıyla ilgilidir. Halk, iktidarın biçimi veya kaynağı hakkındaki görüşleri Meşruiyetle alakalıdır. Yanı iktidarın menşei veya belirli bir şekilde yönetilmesi konu ile ilgili bahsedildiğinde meşruiyetle alakalıdır. Böylece meşruiyet, siyasî bir meseledir(eş-Şavî, 2013).

Meşruiyet kavramının sadece hukukilik veya yasallık anlamlarında kullanılmaması gerekmektedir. Böyle bir bakış açısı meselenin sadece pozitivizm vechini ön görmek olacaktır. Yasallık-Hukukilik-Meşruiyet kavramları bu şekilde bir özdeşleştirmeye konulduğunda kavramların anlam nüansı iç içe geçmiş olmakla kalmayıp sorunların temel nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır(Görür, 2010).

İslam düşüncesinde Meşruiyet kavramı, Batı dillerindeki anlamdan farklı bir anlam arz etmektedir. Bu farklık, iki dünyanın düşünce farklılığından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Arapçada (شرعية) kavramı ve bu lafza yakın gelen (الشرع، الشرعية، الشريعة ، التشريع ، المشروع ، الشرعة) aynı kökten (شرع) gelmektedir. Denilir ki, (شرع الله كذا), yol ve mezhep kılınmış anlamlara gelmektedir. (الشرع), kelimesi, (الشريعة) kelimenin kullanıldığı manalara gelmektedir. Bu kelimede, Allah tarafından Kullarına şeriat kılmış olduğu hükümler anlamında gelir. Dolayısı bu kelime, şeriata mensup olan hükümlerine bağlıdır. Bu yöndeki Meşruiyet (الشريعة) kelimesi "Kanuna uygunluk", "kanuna bağlılık" anlamlarda kullanılmaktadır. Buradaki kanunlardan maksat, şeriata bağlı olan kanunları kast edilmektedir.

4. Meşruiyetin Kaynakları

Yukarda izah ettiğimiz gibi meşruiyet, toplumun çoğunluğu tarafından otoritenin bu şekilde yönetilmesi ve idare edilmesi inanmaktır. Ancak bu inanış neyden kaynaklandığı bahse konu olmuştur. Meşruiyetle ilgili tartışmalar genellikle Alman sosyolog Max Weber konuyla ilgili çözümleriyle başlamıştır(Gönenç, 2001). Weber'in Meşrutiyetle ilişkin düşüncesine bakıldığında, Meşrutiyeti siyasi iktidarın önemli faktörlerinden biri olduğunu ve aynı zamanda meşruiyet kavramında inanç unsuru esas olarak kabul ettiğini görebilmekteyiz(Gönenç, 2001).

Max Weber, varmış olduğu kanaatinden yola çıkılarak meşruiyetin kaynakları Geleneksel, karizmatik ve hukuki-rasyonel olmak üzere üç şekilde karşımıza çıkmaktadır. Biz burada her birini ayrı ayrı ele almaya çalışacağız.

A. Geleneksel Meşruiyet: geleneksel meşruiyet; dine, örfe ve Aşiret geleneğine dayanan bir meşruiyet kaynağıdır. Geleneksel meşruiyet kaynaklara bakıldığında, şartlara göre değişebilecek ve önceki dönemlerde kabul edilen meşruiyet biçimi varken, ilerleyen dönemlerde kabul edilmeye bilir. Örneğin, Batı dünyasında Orta çağlarda dini geleneksel kabul ettikleri için ilerleyen dönemlerde reddedilip yerine başka bir meşruiyet kaynağı ortaya çıkmış ve sonuç olarak yok olmuştur(el-Lehham, 2006).

B. Karizmatik Meşruiyet: devletin yönetmesinde meşruiyet kazandıran bir başka tip, karizmatik tipidir. Karizmatik olgusunu terim halinde anlatmak güçtür. Ancak bir olgu olarak algılayabiliriz. Karizmatik kişi, toplum tarafından saygı duyulan, toplumun içinde söz sahibi ve ileri gelenleri kabul edilmektedir. Böyle özelliklere sahip olan kişilere bakıldığında, toplumu korkutacak veya ilgisini çekecek niteliğe sahiptirler. Yanı görülmeyen ve hissedilebilen bir güç ve yetkiye sahip olduklarını söyleyebiliriz(eş-Şavî, 2013).

Kişilerin karizmatiğini kazandıran etkenlerden; zenginlik, soy, belli göreve sahip olmak vb. etkenlerdir. Bu etkenlerden hareketle iki çeşit karizmatiği kazandıran etkenleri iki kategoriyi ayırabiliriz. İlkin kişisel karizmatik, yanı kişilerin zaman içerisinde belli bir çabayla

kazandıkları karizmatik tipidir. İkinci olarak hiçbir emek sarf etmeden elde edilen karizmatiktir. Örneğin soy ve nesep itibariyle elde edilen karizmatik tipidir.

Karizmatik meşruiyetine dayanan devlet, bir kişilere bağlı otoritedir. Devletin maslahatı bu kişilere tabiiyeti gerektirir. Aksi davranış devletin aleyhinde bir girişim sayılmaktadır.

Bu tip meşruiyete dayanan yönetimlerden örnek vermek gerekirse, Irak yönetimine Kral olarak kabul edilen Faysal b. Hüseyin örneğidir. Kral Faysal'i yönetime getiren etkenler dış güçler kabul edilse bile bunun yanında Hz. Peygamberin soyuna dayanması muhaliflere galip gelmesine etkili olan en büyük etkenlerdendir(eş-Şavî, 2013).

Bir başka örnek daha vermek gerekirse, 1815 yılında Alp adasından dönen Napolyon'un karizmatiği olmasaydı Fransa'yı tek başına ele geçirmiş olmazdı(eş-Şavî, 2013).

Karizmatiğin oluşmasını etkileyen ve güçlenmesini sağlayan etkinler, kişiden kişiye ve şartlara göre değişebilir. Örneğin günümüzde medyanın sayesinde insanlar arasında, bazı karizmatik şahsiyetlerin öne çıktığını görmekteyiz(eş-Şavî, 2013).

Karizmatik meşruiyete dayanan devlet sistemi gelişim aşamasında olan devletler için faydalı olabileceği söylenebilir. Ancak bunun gibi meşruiyet fertlere bağlı olmasından dolayı fertlerin ortadan kalkması ile meşruiyetin de ortadan kalktığı için kısa dönemde devletin menfaatine gibi görünse de üzün süreli düşündüğümüzde sürekli istikrarsızlığa neden olmasından dolayı mefsedat menfaatinden daha galip gelmektedir. Sonuç olarak devletin siyasî maslahatına hizmet etmeyecektir(el-Amravî, 2013).

C. Hukukî-Rasyonalizm Meşruiyet: bu kategoriye dayalı olan meşruiyet, bir rasyonel bir hukuk sisteminin sonucudur. Adeta bu meşruiyeti kazanan yöneticiler, yönetilenleri şöyle seslenmektedirler: bana itaat edin, çünkü biz sizin hukukunuza uygun olarak atanan sizin yöneticiyiz(Gönenç, 2001).

Weber'in sınıflandırılması incelendiğinde, meşruiyet hukukilikle ilişkisi olmadığını anlaşılabilir. Hukukilik, aslında hukuka uygunluk açısından incelenmektedir. Meşruiyet ise, toplumun çoğunluğu tarafından kabul edilen meşru görülen yönetim biçimidir. Bundan hareketle, hukuka uygun bir şekilde davranan yönetici, hukukilik niteliği kazanmış olsa bile, meşru sayılmayabilir. Tam aksine, yönetici hukuka uygun biçimde davranmamış olmalarına rağmen meşruiyeti kazanabilir. Şüphesiz ki Hukukilik, meşruiyetin artmasına katkıda bulunur, ancak her zaman hukuka uygun bir rejimin meşru olduğu söylenemez(Gönenç, 2001). Böylece hukukilik ile meşruiyetin aralarındaki ilişkiyi açık olacaktır.

5. Meşruiyetin Çeşitleri

Meşruiyetin biçimi siyasî otoritenin farklılığına göre farklılığı arz etmektedir. Siyasî otorite demokrasi biçimi benimsiyorsa toplumun iradesine sınırsız bir şekilde hak tanımış olacaktır. Bu iradeye dayanarak haklarını sınır tanımadan belirleme imkânına sahip olacaktır. Demokrasi anlayışı bu şekilde tanınmış olsa bile, insanların haklarını eşit bir şekilde tanınmamıştır. Demokrasi devletlerin çoğunluğu etniksel ve mezhepsel nedenlerinden dolayı haklarından mahrum etmişlerdir. Çoğunluğun bulunduğu yerde Demokrasi adı altında, azınlığı neredeyse yok sayılmaktadır. Ancak demokratik düşüncesine savunanlara göre, siyasî otorite teokratik bir sistemden meşruiyetini almışsa, bu durumda toplumun müdahalesi neredeyse imkansızdır. Ancak beyan etmemiz gerekiyor ki, Teokratik meşruiyeti zikredildiğinde, İslam'daki meşruiyet biçimine benzetmek doğru değildir. Çünkü İslam'daki meşruiyet günümüzdeki devlet teorilerinden hiçbirine benzememektedir. Nitekim İslam, kendisine mahsus bir meşruiyet anlayışına sahiptir. Biz burada bu iki meşruiyetin çeşidi; tanımı ve tarihteki sürecini ele alacağız.

A. Teokratik Meşruiyet:

Teokratik kavramı yunanca kaynaklı olup tanrısal otorite anlamına gelmektedir. Tanrısal otorite, dünyanın en eski otorite biçimi olarak kabul edilmektedir. Yakın zamana kadar Batı dünyasında hâkim olan teokratik meşruiyet olgusu, din adamları tarafından tanrı temsilcisi adı altında menfaatleri temin etmek için en çok inandırıcı bir meşruiyet biçimi hale gelmiştir. Bu

anlayışı benimseyen, Hristiyanların din adamları olmuştur. Kendilerine göre tanrı, otoritenin kaynağıdır. Tanrı meşruiyetin kaynağı olması hasebiyle yöneticiler, tanrı tarafından seçilmektedirler(Özdemir, 2009). Bunun için yönetilenlerden hiç kimse yöneticilere itiraz etme hakkı yoktur. Zaman zaman yönetilenlerden, yöneticilere görüş beyanı bulunduklarından dolayı, tanrı adına ağır cezalara maruz kalmalarına neden olmuştur.

Fakat Batı'da bu meşruiyet anlayışı ve sistem biçim orta çağlardan itibaren yavaş yavaş demokrasiye dayalı meşruiyete yaklaşmaya başlamışlardır. Artık tanrı yöneticileri seçmez, yöneticiler halk tarafından seçilmesi gerekmektedir. Ancak topluma seçme hakkı verilmiş olsa bile dini içerik bir demokrasi sistemi kabul edilmektedir(eş-Şavî, 2013). Haliyle Batı'da, demokrasi meşruiyetin gelişmesiyle teokratik meşruiyetin zayıflamaya başladı. En son olarak demokrasiye dayanan, bir meşruiyeti geliştirebildiler.

B. Demokratik Meşruiyet:

Demokrasi kelimesi, iki kelimenin "demos -kratos " birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. İlk kelimenin halk anlamına gelirken, diğeri iktidar anlamına gelmektedir. Böylece demokrasinin kelime anlamı halk iktidarı, halkın yönetimi veya halkın kendi kendini yönetmesi şeklinde izah edilebilir.

Bu anlayıştan hareketle, toplum iktidarın meşruiyet kaynağıdır. Toplum tarafından meşruiyeti kazanamayan iktidar meşru değildir. Ancak toplumu (meşruiyet kaynağı) izah edilmeye çalışırken görüş ayrılığına yol açmıştır(eş-Şavî, 2013).

Rousseau ve kendi ekolüne mensup olanlara göre, otoritenin meşruiyeti toplumun tüm fertlerine aittir. Yanı toplumun her biri otoritenin bir kısmına sahiptir. Böylece otoritenin tamamı toplumun fertlerinin sayısına kadar olacaktır. Bu anlayışa istinaden toplumun her ferdi otoriteye müdahale etme hakkına sahiptir. Bu anlayış biçimine göre demokratik meşruiyet, yönetenlerin seçimler aracığıyla iş başına gelmesiyledir. Şayet toplumun her ferdine seçim hakkı tanımayan iktidar başa gelirse, meşru sayılmayacaktır(eş-Şavî, 2013).

Ancak demokrasinin gerektirdiği böyle bir anlayış biçimi burjuva sınıfına tatmin etmemiştir. Zira böyle bir anlayışı kabul ettikleri takdirde kendi işlerin aleyhinde olacaktır. Bunun için bu anlayışın yerine başka bir anlayış biçimi ortaya çıkarmak zorundalar. Bunun üzerine ümmet "La Nation" kavramı ortaya çakardılar. Bu anlayışa göre otorite, toplumun fertleri arasında bölünmüş olmayacaktır. Otorite ancak mevcut olan soyut bir şahsiyetin elinde olması gerekiyor, bu şahsiyet ise ümmettir "La Nation". Böylece ümmet otoriteye sahip olacak ve kendileri tarafından seçilen yöneticiler ancak yönetebilecektir. Buna binaen toplum her bireyi tarafından yöneticiler seçilmeyecektir. Sadece ümmet tarafından yöneticiler seçilecektir(eş-Şavî, 2013).

Burjuvanın ortaya koyduğu bu demokrasi anlayışına göre toplumun her bireyi tarafından seçilmiş olması gerekmez. Yöneticiler meşruiyeti kazanabilmeleri için ümmet tarafından seçilmiş olmaları yeterli olacaktır(eş-Şavî, 2013).

Yukarıda beyan edilen ümmet kavramı, İslam düşüncesinde ümmet kavramını kastetmiyoruz. İslam düşüncesinde ümmet kavramı farklı bir anlam içermektedir.

6. Meşruiyetin Yok Olma Sebepleri

Hükümetlerin meşruiyetlerin kazanmaları ile birlikte var olan istikrar zaman zaman bu meşruiyetin kayıp etmesiyle birlikte sekteye uğramış ve düzensizlik ortaya çıkmıştır. Bu düzensizliği yaratan meşruiyetin yok olması bazı sebeplere dayandığını söylemek mümkündür. Bunlardan bazıları şöyle özetlemek mümkündür.

A. Anayasal sorun: genellikle bu sorun sömürgecilerin uzantısına bağlı olan ülkelerde ortaya çıkmaktadır. Bu tip ülkelerde sömürgeci güçler tarafından dayatılan anayasaya bağlı olarak kurulan müesseselerin kabul görülmemesinden kaynaklanmaktadır. Burada aslında hükümetin müesseselerini kabul etmemek dayatılan anayasaya itibar etmemelerinden kaynaklanmaktadır(el-Amravî, 2013).

B. Rejim değişimin sorunu: daha önce yürürlükte olan bir rejimin devlet tarafından değiştirilmesi ile başlayan bu meşruiyet sorunu milletin yeni rejimin kabul görmemesinden kaynaklanıp, devlete karşı hareketlilik ve bu hareketliliğe bağlı olarak çatışmaya yol açmaktadır (el-Amravî, 2013).
C. Hükümetin faaliyetini kayıp etme sorunu gösterdiği faaliyet neticesinde toplumun onayını alarak meşruiyet kazanan bir devlet, bu faaliyetlerin askıya alınması ve kayıp etmesi durumunda meşruiyetin kayıp etme tehlikesine girer. Bu duruma gelen hükümetler toplumun onayını alamayınca despot bir sistemin tezahürü olan kaba güçlere dayanarak yönetmeye çalışır. Ancak bu şekilde hüküm eden bir devletin meşruiyet krizi yaşamaya başlar. Bu da bir devletin sonu demektir (el-Amravî, 2013).

7. İslam Devlet Hukukunda Hakimiyetin Merkezi Kavramı Olması Bakımından Hilafet Kurumu-Müessese Analizi

Önceki dönemlerde anayasa yapımında bulunmayan bazı kavramların, modern batı hukuk literatüründe ortaya çıkmasıyla beraber İslam düşünce dünyasında da etkili olduğunu görüyoruz. İslam düşünce dünyasında etkili olan bu kavramlardan biri de egemenlik olmuştur. Egemenlik kavramı batı literatüründe yeni bir kavram olmasına rağmen İslam düşünce dünyasında kısa sürede yaygınlık kazanmış ve uzun tartışmalara neden olmuştur. Bu şekilde İslam düşüncesinde ehemmiyet kazanan egemenlik kavramı, neredeyse bütün İslam ülkelerinin anayasalarında yerini bulmuş ve üzerine durulması gereken maddelerden biri haline gelmiştir. Dolayısıyla egemenlik kavramını ehemmiyetine binaen bu kavramı anlamamız ve İslam dünyasındaki gelişim sürecini takip etmemiz icap eder.
Egemenlik kavramı üzerinde uzun tartışma yapan el-Halidi, bu " حق النفوذ والسلطان والأمر والنهي، وما يتبع ذلك من جزاء، وهي قوة تمثل حق الجماعة فيما يختص بموقفها حيال المواطنين داخل حدودها، وفي علاقتها مع الأسرة الدولية"(el-Halidî, 1981), " سلطة أصلية مطلقة عامة غير محدودة تهيمن على الأفراد والجماعات"(Eîsmen, 2022) ve benzeri tanımları verdikten sonra egemenlik kavramını İslam hukuku açısından değerlendirip ve en uygun tanımı " سلطة عليا مطلقة، لها وحدها حق اصدار الحكم على الأشياء والأفعال" olduğu ifade etmektedir(el-Halidî, 1981).
Egemenlik kavramı Fransa'nın mutlak kraliyet sistemiyle yönetildiği bir dönemde Jean Bodin ile ortaya çıkmıştır(Beriş, 2008). Bodin'e göre kilisedeki din adamlarını siyaset işlerinden uzaklaştırıp mutlak kraliyete sahip olan kimseye tüm siyasi işlerin havale edilmesi gerektiğini savunuyor. Bu anlamda Jean Bodn'in egemenlik anlayışı seküler düşüncenin tezahürünü göstermektedir. Bu şekilde Bodin egemenliğe sahip olması gereken milleti, egemenlikten uzaklaştırmış oluyor. Çünkü yönetilen milletin aynı zamanda yönetici olması mümkün olmadığının kanaatindedir. Böylece egemenliğin bölüştürülmesi veya bölünmesi mümkün kılınmamaktadır.
Bodin'ının düşüncesine binaen, egemenliğin tek bir kişiye verilmesi ve onu mutlak hâkim olarak telakki edilmesi, bireylerin özgürlüğüne tehlike teşkil ettiğini düşünen Monteskiyo, egemenlik nazariyesini tamamen reddetmemekle beraber bir çözümün bulunması gerektiğini düşünmektedir. Yani Monteskiyo insanların kötü içgüdülerine karşı sınırların teşkil edilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Bu ise kuralların konulmasını gerektiriyor. Bundan hareketle egemenliğin meşruiyeti, gayesinden veya egemenlik oluşumundan değil, uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Bu, egemenliği sınırlandırmak ve diğerleriyle paylaşmak suretiyle icra edilebilecektir(Kemal, 2015). Fakat bu anlayışı kabul etmeyen Rousseau farklı bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Rousseau'ya (Rosseau, 1990) göre egemenlik toplum sözleşmesi sayesinde ortaya çıkan genel iradenin yegâne hakkıdır(Kemal, 2015). Herhangi bir kimsenin elinde bulundurması veya o kimsede tezahür etmesini mümkün görmeyip soyut bir varlık olarak telakki etmektedir.
Yukarda beyan ettiğimiz üzere egemenlik kavramını, aslında devletin yasama organını teşkil eden bilgi kaynağından bahsetmek ve meşruiyet kaynağı olarak kabul etmektedir. Egemenliği, bir kişinin eline vermek ve ona mutlak hakimiyeti tanımak veya genel iradeye bağlamak

ancak rasyonel bir düşüncenin tezahürü olarak kabul edilebilir. Bu anlayıştan yola çıkarak devletin yasama organının doğruluğu esas almayıp genel arzuyu esas almayı savunan batıda, rasyonel düşüncenin tesis edildiği kabul edilmektedir.

İslam düşüncesinde önceki dönemlerden bu var olan rasyonalizm akımı, batı dünyasında ortaya çıkmasıyla beraber ve özellikle siyasi alanda etkin bir şekilde revaç bulmasının ardından İslam düşünürlerinin bu hareketlerin bilhassa siyası alanla alakalı boyutunu tekrar ele almalarına neden olmuştur. Bu hareketlerin etkilediği kavramlardan biri olan egemenlik kavramı, batı dünyasının sekülerleşmesi ve batının doğu üzerindeki menfi etkisinden dolayı İslam düşünürlerinin buna karşı sert bir şekilde tavır almasına neden olmuştur. Bu meyanda sekülerizme karşı oluşturulan hâkimiyet kavramı İslam düşünürlerinde farklı bakış açıları oluşturmuştur.

Hâkimiyet kavramı esnek bir yapıya sahip olduğundan dolayı İslami hareketlerin birçoğu bu kavrama kendi anlayış ve fikirlerini destekleyecek mahiyette yorumlarmışlar. Özellikle bu kavram siyasi ve dini alanlarda kullanıldığından dolayı hâkimiyet kavramının mefhumu, menşei ve gelişim süreci hakkında bir ihtilaf söz konusudur.

Seküler bir zihniyete dayanarak egemenlik kavramını ortaya atan batı düşünürleri, din ile devleti birbirinden ayrılması neticesinde daha önce kilise hukukuyla yönetilen batı bu ayırma neticesinde bir hukuk boşluğuna düşmüşler. Dolaysıyla bu boşluğun giderilmesi ve yeni kanunların oluşturulabilmesi için alternatif bir bilgi kaynağına ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç rasyonalite yani akıl ile karşılanmaya çalışılmıştır. İslam âleminde batıdaki egemenlik anlayışına karşı oluşturulan hâkimiyet kavramı, siyasi laikliğin aksine dinin hâkimiyetten ayrılmaz bir parça olduğu anlayışını savunur. Buna göre şeriat ile hükmedilmesi ve bu zeminde kanunların çıkarılması esas alınır.

Hâkimiyet kavramı İslamiyet'in ilk dönemlerinde, beyan ettiğimiz şekliyle tezahür etmemiştir. Ancak Osmanlı devletinin yıkılmasının ardından Mevdûdî'nin önderliğinde bu kavram beyan etmiş olduğumuz anlamıyla ortaya çıkmıştır. Mevdûdî'den sonra Seyyid Kutup gibi birtakım mütefekkirler tarafından hâkimiyet kavramıyla ilgili aynı fikirler benimsenmiş ve devam ettirilmiştir. Bir görüşe göre, Mevdudi ile hâkimiyet kavramına yüklenen anlamın ana çekirdeğinin Haricilerin Kur'an'ın hakem kılınmasını istemeleriyle oluşturulduğu savunulmaktadır. Ancak bir diğer görüşe göre bu kavramın ana çekirdeği Hariciler tarafından ortaya konulmamıştır. Nitekim Hariciler iki grubun arasındaki husumetin çözülmesi için Kur'an-ı hakem olarak tayin etmişlerdir. Ancak günümüzde kullanılan hâkimiyet kavramı devletin şeriatla hüküm etmesini gerektirmektedir. Bu kavramın temel anlamının Haricilerle başlatıldığını kabul etmeyenler bu süreci ibn Teymiyye ve onun tevhit anlayışıyla başladığını öne sürerler(Ali Mebruk, 2015). Bu bağlamda libn Teymiyye'nin tevhit anlayışı bizler için önemlidir. İbn Teymiyye tevhidi uluhiyyet ve rububiyyet olmak üzere iki kısma ayırmaktadır. Rububiyyet tevhidine göre Allah, yaratan, düzenleyen, can verip alan gibi özelliklere inanmakla alakalıdır. Tevhid-i uluhiyye ise Allah'a ortak koşmadan, sadece Allah'a kulluk etmektir. İbn Teymiyyenin bu anlayışından hareketle hâkimiyetin yalnızca Allah'a has olduğu anlaşılmaktadır. Aksi takdirde Allah'a şirk koşulmuş olur. Böylece hâkimiyet kavramının temel anlayışı ibn Teymiyye ile başladığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buna göre hâkimiyet kavramına günümüzdeki anlamı yükleyen Mevdûdî ve ona tabi olan Seyyid Kutub'un, ibn Teymiyye'nin tevhid anlayışından beslendiği görülmektedir(Ali Mebruk, 2015).

Hâkimiyet kavramını siyasi alana taşıyan Mevdûdî, hâkimiyeti, "üstün/ mutlak egemenlik" olarak güncel kavramlarla tanımlamaktadır(el-Mevdudî, 1981, 18). Ancak Mevdûdî bu mutlak egemenliği Allah'a has kılmaktadır ve Allah dışında kimse yasama hakkına sahip olmadığını söylemektedir. Bir kimse bu hakkı yalnızca Allah tarafından elde edebilir. Böylece belirlenen her hüküm ve kanunun meşruiyeti Allah'a dayanmaktadır(el-Mevdudî, 1981). Buna göre Mevdûdî şeriati esas almayan herhangi bir devletin reddedilmesi ve cebren de olsa şeriata

dayanan bir devletin kurulmasını gerekli görmektedir. Bu düşüncesinden hareketle Mevdûdî bir devletin korunmasında sınır ve topraklarını esas almayıp o devletin yürütmüş olduğu fikri esas almaktadır ve ancak doğru bir fikre sahip olan bir devlet için kişinin kendi canını siper etmesi gerektiğini savunmaktadır. Mevdudi'ye göre Allah'ın kanunları dışında konulan herhangi bir kanunname şeriatın ruhuna aykırı olup şirke yol açmaktadır. Buna binaen herhangi bir şey yapıldığında Allah'ın emirlerini yerine getirmek suretiyle Allah'ın uluhiyetine teslim olunacaktır. Aksi takdirde Allah'ın uluhiyetine şirk koşulmuş olunacaktır(el-Mevdudi, 1981).

Dini hâkimiyetin aynı zamanda siyasi hâkimiyet olduğunu savunan Mevdûdî, bu hakimiyette kullanılması en uygun kavramın Hilafet olduğunu söylemektedir. Nitekim hilafet kavramı Kuran-i bir kavramdır. Allah (c.c.) "...وعد الله الذين آمنوا منكم وعملوا الصالحات". hilafette bulunan kuvvet ve güç özünde olmayıp Allah'ın vekili olmasından kaynaklanmaktadır(el-Mevdudî, 1981). Fakat Mevdûdî'nin buradaki hilafet anlayışı Papazlardaki veya Allah'ın gölgesidir sözündeki gibi değildir. Çünkü Kuran-ı Kerimdeki hilafet hiçbir fert, aile veya belirli bir sınıfın tekelinde değildir. Tam aksine Allah'ın hâkimiyetine inanan herkesin elindedir. Hilafetin böyle bir özelliğe sahip olmasından dolayı İslami demokrasi diye nitelendirilebilmektedir. Hilafette bulunan demokrasi ile batı dünyasında gelişen demokrasi arasındaki fark; batıdakinin mukayyet olmamasıdır. İslam'da bulunan demokrasi ise tam aksine Allah'ın kanunlarına bağlı olacak şekilde yürütülmesi ile olur(el-Mevdudî, 1981). Böylece Allah tarafından insanlara verilen hilafet, halifeye mutlak hâkimiyet tanımayıp Allah'ın iradesine bağlı olarak sınırlandırmaktadır"(el-Mevdudî, 1977).

Mevdûdî'yle beraber gelişen hâkimiyet nazariyesi, Seyyid Kutup tarafından da benimsenmişti. Böylece İslam dünyasında, hâkimiyet kavramı birçok İslami hareketin düşüncelerinde esaslardan biri haline gelmiştir. Tüm bunlara rağmen batı düşüncesinin etkisinde kalan bazı İslam mütefekkirleri tarafından ümmetin hâkimiyeti da savunulmuştur. Bu anlayıştan hareketle hâkimiyetin millete ait olduğu birçok İslam devletinin anayasasında beyan edilmiştir(el-Halidî, 1981). Bu görüşlerin yanı sıra İslam düşünürlerinde er-Rîs gibi hâkimiyet çift kaynaklı olup ümmet ile kanun/İslam şeriatı arasında bölünmektedir. Böylece İslam ülkelerinde hâkimiyet ümmet ve İslam şeriatından kaynaklanmaktadır(er-Rîs, 1976). Bu anlayışın gerekçesi ise, İslam devletinde bulunan kanunlar sadece şeri delillerden alınmış olmayıp ümmetin içtihatlarının da bir paya sahip olduğunu göstermektedir. Şeriat genel kanunları beyan ederken ümmet bu kanunları esas alarak devletin ihtiyaçlarını karşılamak üzere içtihat etme imkânına sahiptir. Ümmetin içtihatlarını temsil eden heyet "chlu'l-Hal ve'l-Akd" olarak nitelendirilmektedir. Heyetin kararlarının doğru olabilmesi için konuyla ilgili şeri delillerde delil bulunmayıp verilen kararların ümmetin maslahatlarını gözeten nitelikte olması gerekiyor. Böylece verilecek kararlara şeriatın bir parçası olması ve ümmetin masum olması anlayışından hareketle itaat edilmesi gerekiyor(Muhammed, 2002). Filhakika, hâkimiyet bir yönüyle ümmetin ortaya koyduğu içtihatlarından dolayı kendisine atfedilmiş olsa bile, ümmetin içtihadı şeriatın genel kanunları dâhilinde olmasından dolayı şeriatın bir cüzü olarak kabul edilmektedir. içtihatla belirlenen hükümler, şeriatin naslarında açık belirlenmemiş olsa bile şeriatın bir kaynağı olan içtihada dayanmaktadır. Söylediğimizden hareketle hâkimiyet, ümmetin içtihadının aksine sorgulanmayan şeriat, mutlak hâkimiyetin sahibi kabul edilmektedir.

Yukarıda zikrettiğimiz görüşlerden farklı olarak bir başka görüş de Hamed tarafından ortaya konulmuştur. Hamed'e göre ilahi hâkimiyetten bahseden düşünürler seküler düşüncenin bir karşıtı olarak ortaya çıkmıştır(Hac Hamed, 28). Fakat zikretmiş oldukları ilahi kaynaklı hâkimiyet anlayışını böyle tanımlamak doğru değildir. Çünkü hâkimiyet kavramı, Allah kaynaklı olacak şekilde tanımlandığında, Allah'ın doğrudan doğruya müdahale etmesi ve hiçbir vasıta olmadan topluma olağan üstü olayları göstermek suretiyle yönetmesi ve gereken durumlarda cezalandırmasını gerektiren bir hâkimiyettir. Bu hâkimiyetin uygulanabilir olması

için mukaddes bir toprağın belirlenmesi icap eder(Hac Hamed, 2010). Hamed'e göre insan üzerinde tarih boyunca üç "hâkimiyet" anlayışından bahsedilebilir: Birincisi: İlahi hâkimiyet. İkincisi: İstihlaf hâkimiyeti. Üçüncüsü ise: Beşeri -Kitap- hâkimiyeti.
İsrail oğulları döneminde gerçekleşen birinci hâkimiyet, Allah tarafından kendilerine kutsal toprak ve olağan üstü mucizelerde gösterilmiştir (Hac Hamed, 2010).
Davut ve Süleyman döneminde gerçekleşen ikinci hâkimiyet, Allah doğrudan müdahale etmeyip gayıp yoluyla Peygamberler/krallar vasıtasıyla topluma müdahale etmektedir. Bu hâkimiyet döneminde topluma Allah'ın doğrudan müdahalesi olmadan kendisi tarafından seçilen kişi vasıtasıyla müdahale etmiş ve seçtiği kişiye mutlak hâkimiyeti verilmektedir (Hac Hamed, 2010). Allah (c.c.), vahiy ve ilham yoluyla seçtiği halife ile irtibata geçer ve aynı zamanda ona tabiatın içindeki kâinatı musahhar kılar. Dolaysıyla Hamed'e göre istihlaf döneminde Allah'ın emirleri yerine getirmek üzere halife olan, siyasi otoriteye sahip olması yanında evrenin üzerinde de bir takım hakimiyete sahiptir (Hac Hamed, 2010).
Allah'ın yaratma gayesi gereği beşeri-Kuran hâkimiyetini kabul eden Hamed, Mekke'de en son Peygamber ile ortaya konulmuş ve Kuran-ı Kerimle kıyamete kadar rehber bir kaynak kılınmıştır (Hac Hamed, 2010). Bu hâkimiyetin gereği, insanlar Allah'ın ayetlerine ulaşmak için kendileriyle somut şeylerle irtibata geçmeyip soyut bir şekilde irtibata geçer(Hac Hamed, 2010). Bundan hareketle insanlar Allah ile irtibatları gayıbidir. Nitekim Peygamber (s.a.v.) vefat etmeden önce kendisinden sonra gelecek halife veya imami tein etmemiştir. Bunun neden ise Peygamber (s.a.v) görevinden olmayıp insanların kendi hâkimiyetlerini kendiler tarafından yürütülmesi içindir(Hac Hamed, 2010).
Devletin işleyişi beşeri hâkimiyete ait olmasından dolayı peygamber tarafından belirlenmiş değildir. Aynı zamanda zaman ve mekâna göre Kuranın beşeri hâkimiyetin gereği olarak yorumlanabilmesi için Peygamber tarafından tefsir edilmemiştir. Bu anlayıştan hareketle beşeri hâkimiyet, siyasi, ekonomik ve sosyal sorunları karşılamak üzere yeni sistemlerin ve anlayışların icat etmek görevlerinden biridir. Bu sistemleri ve anlayışları ortaya koyarken ilahi ve istihlaf hâkimiyetten ve masum imamların anlayışından uzak bir şekilde icra edilmesi gerekiyor. Buna binaen beşeri hâkimiyetin görevi, çeşitli kültürel ve bilgi metotlarını göz önünde bulundurmak suretiyle evreni anlatan Kuranı kerimin bir kaynak sayarak onu evrenin anlayışını ve hareketini kapsayan bir bilgi kaynağıdır. Böylece insanların marifeti ve idrak kabiliyetlerine göre hakikate ulaşmak için içtihat etmelerine esnek bir zemin oluşturulacaktır (Hac Hamed, 2010).
Hâkimiyet kavramı hususunda farklı bakış açıların var olmasına rağmen şeriatin hâkimiyeti, cumhurun görüşü olması hasebiyle en uygun olarak görülmüştür. Özellikle konuyla ilgili klasik eserlerin usul kitapların "el-Hakim" başlığı altında görmek mümkündür(el-Halidî, 34). Şeriatın hâkimiyeti açıkça klasik eserlerde görmek mümkündür. Bu hâkimiyete açıkça beyan eden Âmidi(el-Amidî, 2003), Gazali(Gazzâlî, 1993), Esnevi(İsnevî, 1999), Şevkanî(Şevkânî, 1999) ve buna benzer mütefekkirler tarafından beyan edilmiştir. Aynı zamanda bu hâkimiyet tarafından önceki dönemlerde İslam devletinde meşruiyet kaynağı kabul etmişlerdir. Örneğin Hz. Ebu Bekir halife olduktan sonra konuşmasında “ أطيعوني ما أطعت الله ورسوله فإنه عصيته فلا طاعة لي عليكم” görmek mümkündür. Tüm bunlar bize gösteriyor ki, meşruiyet kaynağı halifeden veya genel iradeden alınmış olmayıp, şeriata uygunluğu kadarıyla meşruiyet kazanır. Çünkü mutlak hâkimiyete sahip olan Allah'tır. Şeriatın hâkimiyetini kabul etmekle beraber devletin başkanı/halife ve genel iradenin te'siratı bu noktada kayda değer iki önemli unsurdur. Dolayısıyla bu iki unsurun bu noktada konumunu açıklığa kavuşturmak fayda sağlayacağını düşünüyoruz.
Müslümanlar nezdinde Allah'ın hâkimiyetinin merkezliği esas almak suretiyle, Allah tarafından bu emanetin' yerine getirilmesi için insanları halife olarak tein etmiştir. Dolayısıyla ümmetin her ferdi Allah'ın hükmünü yerine getirme noktasında halifelik görevini üstlenir ve hiçbir kimse bu hâkimiyeti kendi tekelinde hasretmesi kabul edilemez. Dolayısıyla insanın

üstlenmiş olduğu bu emanetin Allah tarafından insanlara verilen bir görev olduğu göz önünde bulundurulursa "hilafet" tabiri en uygun tabiri olacaktır(el-Mevdudî, 1981, 24). Buna binaen insanların hilafetine ve Allah'ın mutlak hâkimiyetine inanan herkesin bu hâkimiyetin temsilcisi olduğunu ve bunun adeta bir bayrak taşıma görevi arz ettiği söylenebilir.
Allah tarafından emaneti yerine getirmek üzere mükellef kılınan ümmet, kendilerini temsil edecek "ehlulhal vel akd" diye adlandırılan heyeti seçer. Bu heyet günümüzdeki siyasi tabiriyle yasama organı kabul edilmektedir. Bu heyet şeriatın kurallarına aykırı olacak şekilde herhangi bir kanunu koyma yetkisine sahip değildir(el-Mevdudî, 1981). Aksi takdirde şeriata uygun olduğu müddetçe ve ümmetin maslahatını gözetleyecek nitelikte bir kanunu koyma yetkisine sahiptirler. Bu heyet yasama görevini yerine getirmekle beraber yürütme organını temsil edecek kişiyi seçmekle sorumludur. Bu heyet tarafından seçilen kişiye de "halife" denilmektedir.

Halife ümmetin yerine dini korumak ve devletin işleyişini ve birliğini sağlamak suretiyle devleti her türlü düşmandan korumakla mükelleftir. Bu anlamda halifenin ümmetle olan ilişkisi vekil ile müvekkil arasında cereyan eden ilişkiye benzer(el-Mityerî, 2003). Halife meşruiyeti ümmetin maslahatını düşünen kanunlara tabii olmakla kazanır. Dolayısıyla halife İslam devletinde yürütme organın merkezi olarak kabul edilir. Buna binaen İslam devletinde halifeyi seçmek üzerinde âlimlerin icma ettiği meselelerden birdir'. Dolayısıyla, devletin birliğini temsil eden halife, onunla beraber başka bir halifeyi seçmek caiz değildir ve gerçekleştirilen beyat batıl hükmündedir. Nitekim bir halife olduğunda başka bir halifeye bey'at etmek ümmetin bölünmesine neden olacaktır. Böylece İslam devletinin özelliklerinden biri olan ümmetin birliğini korumanın aksine bölünmesine neden olacaktır.

SONUÇ

Beşerî, ülke ve egemenlik unsurundan müteşekkil olan devlet mefhumunun, Batı düşüncesi ile İslam düşüncesi arasında farklılık olduğu görülmektedir. Devletin egemenlik sorununun ilk olarak batı dünyasında ortaya çıktığı kabul edilse bile, İslam dünyasında geçmişten bu yana bu sorunun klasik kaynaklarda çok fazla ele alınmadığı dikkat çekmektedir. Dolayısıyla hakimiyet kavramı İslam dünyasında ciddi bir sorun teşkil etmediği anlaşılmaktadır. Ancak batı dünyasında gelişen egemenlik kavramı ve batının gelişmesiyle sömürge altında kalan İslam ülkeleri doğal olarak batı düşüncesinin etkisi altında kalmaktadır. Batıda seküler düşünce üzerine inşa edilen egemenlik kavramı batının etkisiyle İslam dünyasında hakimiyet kavramı olarak ortaya çıkmıştır. Hâkimiyetin kaynağı hususunda İslam dünyasında, batı etkisinde olanlar ile düşüncelerini İslam'ın temel naslarına dayandıranlar arasında ciddi tartışmalar meydana gelmiştir. İslam dünyasında hakimiyet mefhumu üzerinde ortaya çıkan düşünce farklılıkları aslında egemenliğin meşruiyet sorununu yaratmıştır. Bu sebeple meşruiyet sorunu tartışmaları yaşanmaya başladığı andan itibaren sorunun aslında bir zihniyet meselesi olduğundan bahsedilebilir. Dolayısıyla zihniyet birliğine varılmadığı takdirde ciddi siyasi istikrarsızlığın yaşanması kaçınılmaz olacaktır.

İslam düşüncesinde hâkimiyetin anlaşılmasında farklık arz etmiş olsa da ehlisünnete göre genel kanaat mutlak hâkimiyetin Allah'a ait olduğu düşüncesidir. Allah'ın hükümlerini yerine getirmek üzere teklif edilen ümmet, kendilerini temsil eden heyeti belirtmekle mükelleftir. Yasama organının teşkil eden bu heyet devletin yürütme organının temsil eden halifenin seçilmesinden sorumludur. Halife Allah'ın hükümlerini yerine getirmek suretiyle insanların dünyevi ve uhrevi maslahatlarının elde edilmesi için gayret etmekle mükelleftir.

KAYNAKLAR

Amidî, S. (2003) . *Munteha's-sevl fî ilmi'l-usul*. 1. Baskı. Beyrut: Daru'l-Kutub el-İlmiyye.

Amravî, F. (2013). *Ezmetu'ş-şer'iye fi'l-anzimeti's-siyasiye el-arabiye dirasetu halet-i mısr*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Muhammed Hızır Üniversitesi el-Hukuk ve'l-Ulum es-Siyasiye Enistitüsü, Beskere.
Beriş, E. (2008). Egemenlik kavramının tarihsel gelişimi ve geleceği üzerine bir değerlendirme". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 63(1), 55-80.*
Caniklioğlu, M. (2010). *Anayasal devlette meşruiyet*. Ankara: Yetkim Yayınevi.
Dağcı, Ş. (1980). *İslam devletler hukukunda devletin ülke unsuru*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü, Ankara.
Esmein. A. (2022) *Usulu'l-hukuk ed-dustûriye*. İngiltere: Muesseset Hindavi,
el-Mevdudî, A. (1977). *el-hukumetu'l-islamiye*. Kahire: Matbe'atu'l-Kahire.
el-Mevdudi. A. (1981). *el_mustelehatu'l-arabiye fi'l-kurân: el-ilah- er-râb - el-ibade - ed-din*. 8. Baskı. Kuveyt: Daru'l-Kalem.
el-Mevdudi. A. (1981). *Tedvinu'd-dustur el-islamî*. 5. Baskı. Beyrut: Muessesetu'l-Risale.
el-Mityerî. H. (2004). E*l-hurriye ve't-tufân*, 1. Baskı. Lubnan: el-Muessese el-Arabiye Littiba'a ve'l-Neşir.
Er-rîs. Z. (1976). *En-nezeriyetu's-siyâsiyetu'l-islamiye*, 7. Baskı. Kahire: Darut-Turas el-Arabi.
Feyruz, A. (2005). *El-kamus'l-muhît.* 8. Basım. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle.
Gazzâlî, M. (1993) El-*mustaṣfâ fī ʿilmi'l-uṣûl*. Beyrut: Dâruʾl-Kütübiʾl-ʿİlmiyye.
Gönenç, L. (2001). Meşruiyet kavramı ve anayasaların meşruiyet problemi. *A.Ü.H.F.D.* 50, (1), 131-152.
https://www.hukukpolitik.com.tr/2016/12/05/hukuk-devletinde-mesruiyet-sorunu/ erişim tarihi: 15.07.2023.
Gürbüz, A. (2004). *Hukuk ve Meşruluk (Evrensel Erdem Üzerinde bir Deneme)*. 2. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi.
Hac hamed, M. (2010). *el-Hakimiye*. Beyrut-Lenden: Daru's-Sâkî.
Hadi, R. (1977). Mefhumu'd-devle ve nşû'uhâ ind ibn-i haldûn. *Mecelletu'l-Ulum Es-siyasiye*, 37, 78-104.
El-Halidî, M. (1981) K*eva'id nizâmu'l-hukum Fi'l-İslam*. Daru'l-Kutub el-İlmiyye.
İbn Haldun, A. (2010). *El-mukaddime*. 1. Baskı. Beyrut: Daru'l-Kutub el-İlmiyye.
İbn Menzur, M. (1993). *Lisanu'l-Arap*. 3. Baskı. Beyrut: Daru's-Sadır.
İsnevî, C. (1999). *Nihâyetu's-sûl şerḥu minhâc'ul-vuṣûl*. 1. Baskı. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye.
https://www.mominoun.com/articles/%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%8A%D8%A7%D8%AF%D8%A9-%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D9%81%D9%83%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%8A%D8%A7%D8%B3%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%AF%D9%8A%D8%AB-2921 erişim tarihi: 15.07.2023.
Lehham, A. (2002). *El-mesele'd-dimukratiye Fi el-Vatan el-Arabî*. 2. Baskı. Beyrut: Merkez Dirasatu'l-Vihdetu'l-Arabiye.
Muhammed Y. (2008). *Nizamu'l-Hukm fi'l-İslam*. Kahire: Daru'l Fikr el-Arabiye.
Okumuş, E. (2003). *Meşruiyet Ekseninde Din ve Devlet*. İstanbul: Pınar Yayınları.
Özdemir, G. (2009). Batıda türklerde egemenlik kavramı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 23, 1-11.
Rosseau, J. (1990) *Toplum Sözleşmesi*. 4. Baskı. İstanbul: Adam Yayınları.
Eş-şavî, M. (2013). *Devletu'l-kanûn*. 1. Baskı. Amman: ez-Zâkire.
Eş-şavî, M. (2013). *Felsefetu'd-devle*. 2. Baskı. Amman: ez-Zâkire.
Şevkânî, M. (1999). *Irşādu'l-fuḥūl ila teḥḳiḳi'l-haḳ min ʿilmi'l-uṣūl*.. Dimeşk: Dâru'l-Kitâb el-ʿArabî.

https://www.mominoun.com/articles/%D8%AD%D9%88%D8%A7%D8%B1-%D9%85%D8%B9-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%A7%D8%AD%D8%AB-%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B5%D8%B1%D9%8A-%D8%B9%D9%84%D9%8A-%D9%85%D8%A8%D8%B1%D9%88%D9%83-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%8A%D8%A7%D8%AF%D8%A9-%D9%88%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%A7%D9%83%D9%85%D9%8A%D8%A9-%D9%81%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%8A%D8%A7%D9%82%D9%8A%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%BA%D8%B1%D8%A8%D9%8A-%D9%88%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85%D9%8A-2974 erişim tarihi: 15.07.2023.

Talip, T. (2001). *Devletin egemenlik unsuru ve egemenlikten kaynaklanan yetkileri*. Ankara: Ankara Okulu.

Teziç, E. (2009). *Anayasa hukuku*. 13. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi.

Türk H. K. (1944). *Türk hukuk lügatı*. Ankara: Maarif Matbaası.

Vergin, N. (2008). S*iyasi sosyolojisi-kavramlar, tanımlar, yaklaşımlar*. İstanbul: Doğan Yayınevi.

EXTENDED ABSTRACT

The argument of supremacy, which has emerged from the period of the Companions to the present day, is of utmost importance today. The explanations made on this notion in the Islamic world have introduced the issue of legitimacy in Islamic countries. We can talk about the existence of the problem of thought from the moment the problem of legitimacy begins to be experienced. Hence, it necessitates reaching a consensus on the subject. Otherwise, it will cause serious instability in the country. Thus, a country administration that does not conduct legitimacy will be mentioned.

The concept of sovereignty requires acceptance by the majority of people in society to be considered legitimate. For people to accept sovereignty, it must align with the accepted and respected thoughts prevailing in society. Thus, legitimate sovereignty is a form of governance that conforms to the values, customs, and thoughts of the society. However, this concept of legitimacy is subject to change depending on the circumstances.

The concept of sovereignty is flexible, leading many Islamic movements to interpret it in ways that support their own understanding and beliefs. Since this concept is used in both political and religious contexts, there are disagreements about its meaning, origin, and development.

Western thinkers, based on a secular mindset, introduced the concept of sovereignty. When church law used to govern the West, the separation of religion and state created a legal vacuum. To fill this void and create new laws, an alternative source of knowledge was needed, which was fulfilled by reason and rationality. In contrast, the concept of sovereignty in Islamic thought asserts that religion is an integral part of sovereignty. It advocates governance based on Sharia law and the enactment of laws within that framework.

Originally, sovereignty as described above did not manifest in early Islam. However, after the fall of the Ottoman Empire, the concept of sovereignty, as outlined earlier, emerged under the leadership of Mevdûdî. It was subsequently adopted and continued by other thinkers, including Seyyid Kutup, making it a fundamental aspect of many Islamic movements' ideologies. Despite this, some Islamic intellectuals influenced by Western thought still advocated for sovereignty belonging to the ummah (the Muslim community). Accordingly,

the constitutions of many Islamic countries explicitly state that sovereignty belongs to the nation.

In the Islamic perspective, scholars like er-Rîs propose a dual-source sovereignty, where sovereignty originates from both the ummah and the Islamic law (Sharia). Islamic laws are derived not only from the religious sources (Shari'a evidence) but also from the interpretations and opinions of the ummah. A representative body called "chlu'l-Hal ve'l-Akd" interprets and applies these laws based on the needs of the state, as long as they align with the general principles of Sharia.

Overall, sovereignty in Islamic thought is seen as belonging to Allah, but it is manifested through the collective efforts and interpretations of the ummah within the framework of Sharia. It is considered an inseparable part of Sharia law and is unquestionable.

Furthermore, there is another perspective presented by Hamed. According to him, thinkers who speak of divine sovereignty emerged as a contrast to secular thought. However, defining this concept of divine sovereignty in this way is not entirely accurate. True divine sovereignty involves Allah directly intervening without any intermediaries to govern society and, if necessary, to display extraordinary events and administer punishment. To make this divine sovereignty applicable, a sacred territory must be designated.

Hamed describes three types of sovereignty over humanity throughout history: divine sovereignty, caliphate sovereignty, and human law (Kitap) sovereignty.

Though it varies in the understanding of sovereignty in Islamic thought, the idea that absolute sovereignty belongs to Allah is the over-all belief of the people of Sunnah (Ahlus-Sunnah). The people (ummah) proposed to fulfill Allah's decrees is obliged to specify the delegation that represents them. This committee, which constitutes the legislative body, is responsible for the designation of the caliph, who represents the executive organ of the state. The caliph was made essential for people to achieve worldly and otherworldly interests by fulfilling the rulings of Allah. The speciality of assembling Islamic lands under one roof will be a reality thanks to this caliph. Though, since almost all of the regions in the Islamic world were subject to colonial countries, the Islamic geography, which was subject to a different administration, was formed. For this purpose, in many countries, the form of government imposed by the colonialists was not adopted by the people of the region and a government that lost its legitimacy emerged. Therefore, a stability that gained legitimacy in many Islamic countries became unspeakable. For this reason, an understanding of legitimacy that does not go beyond the general lines of Islam needs to be re-evaluated, considering the change in management styles around the world. Therefore, it is vital to establish a sovereignty system based on the basic principles of Islam rather than the forms of administration in the Islamic country.

Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi / Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos Cilt: 10 Sayı:2
Journal of International Multidisciplinary Academic Researches / May-June-July-August Volume: 10 Issue: 2
2023
www.joimar.com

OKUL YÖNETİCİLERİNİN SERGİLEDİKLERİ LİDERLİK TARZLARININ ÖĞRETMENLERDE İŞ DOYUMU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE EFFECTS OF THE LEADERSHIP STYLES EXHIBITED BY SCHOOL MANAGERS ON JOB SATISFACTION OF TEACHERS

***Ümit ŞİMŞEK[1], Serpil ŞİMŞEK[2], Memduh TARIM[3], Neslihan TARIM[4], Ahmet ÜNAL[5], Selda ÜNAL[6]**

***e-mail:** sey_umit@@hotmail.com

[1]Hacı Ahmet Paralı İlkokulu, Denizli, Türkiye
[2]Emine Ahmet Sami Uslu İlkokulu, Denizli, Türkiye
[3]Hasköy Hayrettin Türkölmez İlkokulu, Denizli, Türkiye
[4]Vali Recep Yazıcıoğlu İlkokulu, Denizli, Türkiye
[5]Şehit Burak Erten İlkokulu, Denizli, Türkiye
[6]Babadağ Atatürk İlkokulu, Denizli, Türkiye

ÖZET
Öğretmenlerin meslek yaşamlarında başarılı olmaları için iş doyum düzeylerinin yüksek olması gerekmektedir. Son yıllarda öğretmenlerin iş doyumlarını etkileyen unsurların ele alındığı çalışmaların artış gösterdiği bilinmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalarda öğretmenlerde bireysel ve örgütsel faktörlerin iş doyumunu etkilediği belirtilmektedir. İş doyumunu etkileyen bireysel faktörler yaş, cinsiyet, medeni durum, ekonomik statü ve mesleki kıdem olarak sıralanmaktadır. İş doyumunu etkileyen örgütsel faktörlerin başında ise algılanan liderlik tarzları gelmektedir. Yapılan bu çalışmada da öğretmenlerde algılanan liderlik tarzlarının iş doyumu üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında konu ile ilgili olarak daha önce yapılan 11 lisansüstü tez çalışması incelenmiştir. Araştırmanın sonunda öğretmenlerde algılanan liderlik tarzlarının iş doyumunu etkilediği bulunmuştur.
Keywords: Öğretmenlik mesleği, liderlik tarzları, iş doyumu

JEL KODU: I2

ABSTRACT
In order for teachers to be successful in their professional lives, their job satisfaction levels must be high. It is known that studies on the factors affecting teachers' job satisfaction have increased in recent years. In studies conducted in this area, it is stated that individual and organizational factors affect job satisfaction in teachers. Individual factors affecting job satisfaction are listed as age, gender, marital status, economic status and professional seniority. Perceived leadership styles are at the forefront of organizational factors affecting job satisfaction. In this study, it was aimed to examine the effects of perceived leadership styles in teachers on job satisfaction. Within the scope of the research, 11 postgraduate thesis studies related to the subject were examined. At the end of the study, it was found that perceived leadership styles of teachers affect job satisfaction.
Anahtar Kelimeler: Teaching profession, leadership styles, job satisfaction

JEL CODE: I2

GİRİŞ

Toplumsal canlı olması nedeni ile insanların birlikte yaşamlarını sürdürdükleri belirtilmektedir. Bireylerin beraber yaşama güdüsü gruplardan ziyade toplumlara kadar farklı seviyelerde iletişimin oluştuğu yapıların meydana gelmesini sağlamaktadır. Etkileşimin var olduğu beraberliklerde bazılarının diğer insanlardan daha baskın olabildiği ve dikkat

çekebildiği, diğerlerinin onayı ile de lider kabul edildikleri belirtilmektedir. Dolayısı ile liderlik, liderlerin başkalarıyla etkileşiminin sonucunda bireyin grup içerisinde diğerlerinden ayrı bir şekilde elde ettiği rol olarak ifade edilmektedir. Başka bir deyişle grup içerisindeki bireylerin sergiledikleri tutumdur. Bu bakımdan liderlik, liderlerin kişisel özelliklerini ve grupla etkileşimini inceleyen bir kavram olduğu görülmektedir (Teyfur ve ark., 2013).

Yaşadığımız dönemde liderlik, belirli hedef ve amaçlara ulaşabilmek için bilinçli ve düzenli bir şekilde bireyleri yönlendirme ve etkileme yetisi şeklinde değerlendirilebilmektedir. İyi bir lider, örgüt üyelerine sadece profesyonel başarıya ulaşabilme hususunda rehber olan değil, bununla birlikte güven aşılayan, çoğunlukla güdüleyen ve ikna kabiliyetini kullanabilen kimsedir. Dolayısıyla modern bir liderin verimli ve etkin olması, ileriyi görebilmesi, etik prensiplere ve kurallara uygun davranışlar sergilemesiyle birlikte her zaman güçlü uyum ve öz güveni arttıran, örgüt içinde etkileşim kanallarının açık olabileceği şekilde çalışanların kendilerini geliştirmeleri ve güven duygularını arttırmada katkısının olması gerekmektedir (Önen & Kanaryan, 2015).

Resmi ya da özel sektörde faaliyet gösteren örgütlerde yönetici pozisyonunda bulunan bireyler aynı zamanda birer lider konumundadırlar. Ancak yöneticilik ve liderlik aynı anlama gelmeyen iki kavram olarak nitelendirilmektedir. Liderliğin genellikle kişisel özelliklerle alakalı olmasına karşın yöneticilikte bulunulan pozisyon ile ilişkili olduğu belirtilmektedir. Liderler insanlara yön verirken yönetici liderdir. Lider örgüt içerisinde herhangi bir konumda görevli olan biriyken, yönetici kurumun belirli bir hiyerarşik birimlerinin olduğu belirtilmektedir (Ergun-Özler, 2013).

Süreç şeklinde değerlendirildiğinde liderlik, takipçiler, lider ve şartları kapsayan ilişkilerden meydana gelen karmaşık bir süreçtir. Liderlik yönetimin dikkat çekici faktörüdür. Yönetici kişi, şirket örgüt kapsamındaki faaliyetleri planlar, uygun olan yapıları belirler, kaynak kontrolünü yapar. Ancak bir liderin ilk ve asli görevi, izleyenlerini kendi istekleriyle örgüt amaçlarını gerçekleştirebilmek için yön vermek ve bu hususta etki altına alabildiği belirtilmektedir. Yöneticiler, çalışanların etkinliklerini yönlendirirken, liderlerin bir vizyon oluşturup diğerlerinin de bu vizyona uymaları için normal becerilerinin de ötesinde bir çaba sarf etmesini sağladığı düşünülmektedir (Doğan, 2007).

Örgütsel amaçların gerçekleştirilmesini, liderlik yaklaşımlarıyla söz konusu yaklaşımların ortaya çıkarılmasında takip edilen yöntemlerin örgüt hedeflerinin gerçekleştirilmesinde etkili olduğu, bununla birlikte örgüt içerisindeki diğer insanların değer, tutum ve inançları da örgütsel amaçları etkilediği belirtilmektedir. Eğitim örgütlerinde de diğer kurumlardaki gibi yönetici grubun var olan liderlik vasıfları araştırmacıları üzerinde çalışmaya yönlendiren konular arasında yer almaktadır. Yapılan çalışmalar incelendiğinde okul müdürlerinin liderlik vasıfları ve tutumlarına ilişkin kesin bir fikir birliğine varılmadığı görülmektedir (Madenoğlu ve ark., 2014). Bununla birlikte herhangi bir okulun belli amaçları ve anlaşılır bir misyonun olması öğretmenlerin velilere, öğrencilere, diğer öğretmen arkadaşlarına ilişkin olumlu tutum ve yaklaşımları, öğretmenlerin sınıfta gerçekleştirdikleri etkili öğrenme şartları ve etkinlikleri, okul yönetimiyle liderlik arasındaki etkileşimini ortaya koyan önemli bir kanıt niteliğindedir. Dolayısıyla okul yöneticileri aynı zamanda iyi birer lider konumunda olmak durumundadır (Gedikoğlu, 2015). Okul yöneticilerinin sergiledikleri liderlik tarzları okul iklimini ve öğretmen davranışlarını etkilemektedir. Literatürde farklı eğitim kademelerinde yürütülen akademik çalışmalarda da okul yöneticilerinin sergiledikleri liderlik tarzlarının okul iklimini (Tepe &Yılmaz, 2020; Gültekin, 2012; Öztürk & Zembat, 2015; Metin, 2020; Diş & Ayık, 2016), bunun yanında öğretmenlerin eğitim kurumlarına yönelik tutum ve algılarını etkilediğini göstermektedir (Doğan & Uğurlu, 2014; Kahveci ve ark., 2019: 225; Düru, 2015; Çetin & Özcan, 2004; Katıtaş ve ark., 2022: 182). Yapılan bu araştırmada da okul

yöneticilerinin sergiledikleri liderlik tarzlarının öğretmenlerde iş doyumu üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Liderlik Kavramı

Liderlik kavramının iyi anlaşılması için öncelikli olarak "lider" kavramına değinilmesi önem arz etmektedir. Lider kavramı, Türkçede "önder" sözcüğüne karşılık olarak da kullanılabilmektedir. Fakat "önder kelimesi", ne uygulamada ne de literatürde çok fazla tercih edilemediği belirtilmektedir (Önen & Kanaryan, 2011). Liderleri diğer insanlardan ayıran özellikleri, onların pek çok insan arasından sıyrılıp lider olmasına olanak sunan bazı özellikleri bulunmaktadır. Bu niteliklere ilişkin çeşitli görüşlerin olmasına karşın genelde ön plana çıkan özellikler, dürüstlük, doğruluk, etkileşime açık olma, güdüleyici olma, özgüven yüksekliği, girişkenlik ve istikrarlı olma tutumlarıdır (Ergun-Özler, 2013). Liderliğin ise liderin başkalarıyla iletişimi sonucunda ve bireyin belli bir grup kapsamında başkalarından ayrı biçimde sahip olduğu rol olarak belirtilmektedir. Diğer bir deyişle, örgüt içindeki kişinin sergilediği tutumlardır (İbicioğlu ve ark., 2009). Liderlik kavramı, yönetenler ve yönetilenleri kapsamaktadır. Böylelikle liderlik yalnızca bireyin etkinlikleriyle sınırlanmamakta, tek bir bireyin iyi veya faaliyet alanı olmasının dışında, bütün çalışanların katılımı, işbirliği ve etkileşimini kapsayan, çok daha fonksiyonel süreç olduğu belirtilmektedir (Gedikoğlu, 2015).

Liderlik kavramına yönelik geleneksel görüş ve tutumlar 1980'lerden itibaren değişmeye başlamıştır. James MacGregor'un teori ve görüşleri bazı bilim insanları tarafından nitel araştırmalar kapsamında kullanılmaktadır. Öte yandan döneme ilişkin bazı trend kaynaklarda katılım, dönüşüm ve paylaşılan vizyon gibi kavramların tercih edilmeye başlandığı belirtilmektedir. 1990'larda liderliğe yönelik önemli paradigma değişimlerinin yaşandığı bilinmektedir. Söz konusu süreçte liderlik tek bir birey ile sınırlandırılmamış ve süreç kapsamında oluştuğu temel algı şekli olduğu belirtilmiştir. Liderliğin ikna evresi olduğu belirtilmektedir. Liderlik ve yöneticilik kavramları arasında oldukça önemli ayrımların olduğundan yine bu evrede bahsedilmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde de liderliğe yönelik farklı öneri ve görüşlerin geliştiği ve çeşitli liderlik tanımlarının yapıldığı görülmektedir. Liderlik kavramına dair tanımlarda çoğunlukla "değişim, hizmet, işbirliği, ortak amaçlar, ikna ve karşılıklı etki" vb. kavramlara yer verilmektedir (Gedikoğlu, 2015). Bunun yanında 1980'li yıllardan itibaren yapılan çalışmalarda yaygın olarak görülen liderlik türleri aşağıdaki gibi açıklanmıştır.

Demokratik liderlik: Demokratik liderlikte çalışanlarda fazla baskı kurulmadığı ve liderlerin astlarının görüşlerini önemseyerek katılımcı yönetimi benimsedikleri görülmektedir. Böylesi bir örgütte çalışanların yaşamakta oldukları problemleri rahatlıkla üst yöneticilerine aktarabildiği belirtilmektedir. Demokratik liderliğin bulunmadığı örgütlerde katılımcı yönetim anlayışının hâkim olmaması nedeniyle çalışanların her problemini kolaylıkla üst yönetime bildiremediği bir gerçektir (Kaya, 2020).

Otoriter liderlik: Bu liderlikte, lider davranışlarının baskıcı yapısının olduğu dikkat çekmektedir. Otoriter liderlerin genelde toplumsal kurallara uyma konusunda hassas olduğu bilinmektedir. Ayrıca otoriter liderlik tarzının ön plana çıktığı örgütlerde liderin güce sahip olduğu, idari yapıda ast-üst ilişkisini önemseyen yönetim sergilediği belirtilmektedir (Fidanoğlu, 2016).

Takım liderliği: Bir takımın başarılı olabilmesinde liderin etkisi oldukça büyüktür. Zira takımların gösterecekleri performans önemli düzeyde lider performansıyla yakın ilişkilidir. Liderlerin hem çatışmayı hem de zamanı yönetme becerisine sahip olduğu, gereken motivasyonu, eşgüdüm, iletişim ve etkileşimi sağlama durumunda olduğu belirtilmektedir.

Takım liderlerinin örgütsel yapıda takım çalışmasına önem vermesi adına ilk olarak takım çalışmasının gerekliliğine ve mantığına inanması gerekmektedir (Kuyumcu, 2007).

Vizyoner liderlik: Bu liderlik "amaçlanmış olan hedefi net olarak ortaya koyabilen, örgütsel kültür dönüşümüyle kendisindeki vizyonunu uygulamaya koyabilmeyi birinci görevi şeklinde algılayan kişi" şeklinde ifade edilmektedir. Vizyoner liderlerin öngörülü, yeniliğe ve gelişime açık, pozitif düşünebilen, öz güveni yüksek, vizyona sahip liderler olduğu bilinmektedir (Özdilek, 2019).

Hizmetkar liderlik: Diğer liderlik tarzlarıyla karşılaştırıldığında hizmetkar liderlik kavramının yeni olduğu görülmektedir. Özellikle 2000'li yılların başından beri dünyanın önemli örgütlerinde etik dışı uygulamalar nedeniyle meydana gelen ekonomik ve finansal krizler, toplumun ve çalışanların örgütlere ve yöneticilere ilişkin güvenini azaltabildiği, iktisadi rasyonel insan tipinin yerini etik değerlerin ve insana değer veren erdemli insan modeline geçilmesinin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Söz konusu insan modeline geçiş döneminde hangi liderlik şeklinin örgütlerin sürdürülebilirliğinde daha etkili olabileceği konusu literatür kapsamında ele alınmış ve tartışma konusu olmuştur. Bu kapsamda etik değer, güven ve toplum için değer üretmeye ilişkin gereksinimin hizmetkar liderlik kavramına dikkati çektiği görülmektedir (Görmezoğlu-Gökçen, 2019).

Etik liderlik: Bu kavram "bireyler arası etkileşimler ve bireysel faaliyetlerde normatif tutuma sahip olunması, liderlerin eylemlerini gerçekleştirme ve karar alma süreçlerinde normatif tutumlarına devam edebilmeleri" şeklinde ifade edilmektedir (Brown ve diğerleri, 2005: 120).

Dijital liderlik: Yaşadığımız teknoloji çağında yaşamın her anında olduğu gibi liderlik davranışlarında da önemli dönüşüm ve değişimin yaşandığı belirtilmektedir. Dijital liderlik kavramının da teknolojik gelişmelerle birlikte insan hayatına girmiş olan liderlik şekillerinden biri olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Dijital liderlik kavramının esasen liderlerin içinde olduğu şartlarda teknolojiyi yaratıcı bir şekilde kullanıp yeni iş modellerini geliştirebilmesi şeklinde belirtilmektedir (Artüz, 2020).

Dönüşümcü liderlik: Bir gereklilik haline gelen değişim, içinde bulunduğumuz dönemde örgütler için değişim yönetimi sürecinde liderlik rolünün önemini ortaya koymaktadır. Başarılı bir şekilde değişimin gerçekleştirilebilmesinde, değişim gereksinimini hissedebilen, buna uygun vizyon oluşturabilen, takipçilerini buna göre motive eden liderlerin var olması gerekli görülmektedir. Dönüşümcü liderlik olarak da belirtilen bu liderlik şekli, iç ve dış kaynaklı değişimlere uyum sağlayabilmesi açısından önemli bir araç niteliğindedir. Dönüşümcü liderlerle birlikte son zamanlarda hizmetkar liderlik olarak kavramsallaşan diğer liderlik türlerinin ortaya çıktığı görülmektedir (Samet-Çevik & Akoğlan-Kozak, 2010).

Karizmatik liderlik: Resmi otoritede etki kaybının yaşanması döneminde önemli krizler ile geleneksel değer ve düşüncelerin kaybedilmeye başladığı hallerde ortaya çıkabilmektedir. Araştırmacıların karizmanın gözlenebilen ve niteliksel bir olay olduğuna, lider davranışlarından kaynaklanmış olan hallerin varlığına dikkat çektiği görülmektedir. Karizmatik liderlik ise lider ve takipçileri arasındaki ilişkiyi geniş görüşlülük, risk alma, coşkunluk ve güven boyutlarına odaklanarak incelemektedir. Karizmatik liderliğin dönüşümcü liderliğin alt boyutu şeklinde ifade edilmesinin yanında bazen her iki çeşit liderliğin çakıştığı da belirtilmektedir (Demircioğlu, 2015; Töremen ve ark., 2015: 28).

İş Doyumu Kavramı

İş yaşamının insanların hayatında önemli bir yerinin olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda örgütsel davranış çerçevesinde uzun yıllar işin kişi için önemi, anlamı, işin çalışana sunduğu yararlar hususunda yıllardır çeşitli çalışmaların yapıldığı belirtilmektedir. Söz konusu

araştırmaların önemli bir bölümünün de kişinin işinden memnuniyet duyup duymadığını ifade eden iş doyumu konusunda olduğu görülmektedir (Akşit-Aşık, 2010). Kavramsal olarak incelendiğinde, iş doyumu "çalışanın işine veya çalıştığı kuruma ilişkin geliştirmiş olduğu davranış" şeklinde ifade edilmektedir. Çalışanların işlerine göstermiş oldukları emeğin karşılığını görebilmesi için beklentilerinin karşılanabileceği uygun işlerde çalışmak istedikleri belirtilmektedir. Çalışanların kendileri için önemli gördükleri ihtiyaç ve beklentilerinin ne derece yüksek düzeyde karşılanırsa iş doyumunun da aynı düzeyde yüksek olacağı düşünülmektedir (Şahin, 2007). Çalışanlarda iş doyumunun gerçekleşemediği hallerde iş gücü devir hızının arttığı, devamsızlığın arttığı, stresin arttığı, artan strese bağlı bir şekilde farklı bedensel ve zihinsel sorunların geliştiği, tüm bunların neticesinde verim ve performans oranının azaldığı, dolayısıyla örgütsel bağlılığın azaldığı belirtilmektedir (Aydoğmuş, 2011). Buna karşılık yüksek düzeyde iş doyumu daha yüksek çalışma motivasyonunu ve iş performansını beraberinde getirmektedir (Ahmad ve ark., 2010; Shmailan, 2016; Gelard & Rezaei, 2016; Alromaihi ve ark., 2017).

YÖNTEM

Yapılan bu araştırmada eğitim bilimleri literatürde yaygın olarak kullanılan derleme çalışma desenleri arasında yer alan "Belgesel Kaynak Taraması" yönteminden yararlanılmıştır. Bu araştırma modelinin kullanıldığı çalışmalarda öncelikli olarak araştırmacılar konu ile ilgili olarak geçmiş dönemlerde yapılan araştırmalara ulaşmakta, dieğr aşamada ise yapılan araştırmaların içerik çözümlemesi yapılmaktadır. Yürütülen bu çalışmada da öncelikli olarak YÖK Ulusal Tez Merkezinden araştırma konusu ile iglili olarak geçmiş dönermlerde yayınlanan 11 lisansüstü tez çalışmasına ulaşılmış, daha sonra ele alınan lisansüstü tez çalışmalarından elde edilen bulgular tablo halinde açıklanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırma kapsamında literatür taraması sonucunda ulaşılan araştırma özetlerine yer verilmiştir.

Tablo 1. Konu İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Yazar, Yıl	Amaç	Katılımcılar	Bulgular
Akgül, 2019	Öğretmen görüşlerine göre okul liderlerinin kültürel liderlik rollerini gerçekleştirme düzeyleri ile iş tatmini arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Çalışmayı resmi ve özel liselerde görev yapan 377 öğretmen oluşturmaktadır.	Katılımcıların kültürel liderlik algı seviyelerinin katılıyorum düzeyinde olduğu, okul liderlerinin kültürel liderlik rollerine yönelik ilişkin algı seviyeleri, eğitim, cinsiyet, yaş, görev türü ve kıdeme göre anlamlı şekilde farklılaşmazken, okul türüne göre farklılaştığı, okul çevresindeki sosyo-ekonomik seviye arttıkça öğretmenlerin kültürel liderlik algı düzeylerinin de arttığı, öğretmenlerin içsel doyun seviyelerinin, dışsal doyum düzeylerine ve yaşlarına göre fark oluşturmazken, kıdem, görev türü, okul türü ve okul sosyal çevresine göre anlamlı

			farklılık gösterdiği, öğretmenlerin kültürel liderlik algı seviyeleri ve iş tatmini seviyeleri arasında pozitif bir ilişki bulunduğu, böylelikle okul liderlerinin kültürel liderlik rollerini gerçekleştirme seviyesi arttıkça öğretmenlerin iş tatmin düzeylerinin arttığı rapor edilmiştir.
Akyürek, 2016	İlkokul yöneticilerinin dağıtılmış liderlik nitelikleri ile öğretmenlerin iş tatmini algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Araştırmanın örneklemi 296 sınıf öğretmeninden oluşmaktadır	öğretmenlerin, okul yöneticilerinin Liderlik tarzlarına yönelik algılarının yüksek düzeyde olduğu, öğretmenlerin Liderlik Ekibi Uyumu alt ölçeğine yönelik algıları ise "katılıyorum" düzeyinde olduğu, Öğretmenlerin iş tatmini "memnunum" düzeyinde olduğu, Okul müdürlerinin dağıtılmış liderlik özellikleri ile öğretmenlerin iş tatmini arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.
Alanoğlu, 2019	Algılanan okul lideri yönetim tarzları ile öğretmenlerin karara katılma, iş tatmini, örgütsel adalet ve tükenmişlik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Lisede görev yapan 600 öğretmen dahil edilmiştir.	Öğretmenlerin görev yaptıkları yöneticilerin en fazla işbirlikli yönetim stili sergilediklerini söz konusu tarzların; otoriter, karşı koyucu ve ilgisiz yönetim tarzlarını oluşturduğu, öğretmenlerin görev yaptıkları okul yöneticilerinin işbirlikli yönetim tarzı sergilediklerine ilişkin algılarının yüksek düzeyde olduğu, otoriter ve karşı koyucu yönetim tarzı sergilediklerine yönelik algılarının orta düzeyde olduğu, ilgisiz yönetim tarzı sergilediklerine yönelik algılarının ise düşük seviyede olduğu, öğretmenlerin öğrenci işleri ile zümre kararları ve akademik kararlar boyutunda orta düzeyde olduğu, okul yönetimi boyutunda ise düşük seviyede kararlara katıldıkları, öğretmenlerin iş tatmini ve örgütsel adalet ilişkin

			algılarının yüksek seviyede olduğu, bunun yanında öğretmenlerin kişisel başarı boyutuna ilişkin algılarının yüksek düzeyde olduğu, duyarsızlaşma ve duygusal tükenme boyutuna ilişkin algılarının ise düşük düzeyde olduğu, iş tatmini, örgütsel adalet ve tükenmişlik değişkenleri arasındaki ilişkiler değerlendirildiğinde; iş tatmini ile örgütsel adalet arasında pozitif yönde orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Başaran, 2017	Okul müdürlerinin yönetim şekilleri ile öğretmenlerin iş tatmini arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Devlet ortaokullarında görev yapan 250 öğretmen oluşmaktadır.	Ortaokul öğretmenlerine göre müdürlerin yönetim tarzının demografik değişkenler açısından cinsiyet, yaş bulunduğu okuldaki hizmet süresi, kıdem düzeyi, değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermediği, eğitim durumu değişkenine kıyasla anlamlı bir farklılık gösterdiği, Lisans ve yüksek lisans mezunu olan öğretmenlerin okuldaki yönetim biçimi düzeyini, ön lisans mezunu öğretmenlere kıyasla daha düşük düzeyde olduğu, bunun yanında ortaokul öğretmenlerinin iş tatmini seviyesi yüksek düzeyde olarak bulunduğu, öğretmenlerin iş tatmini seviyesi demografik değişkenler bakımından cinsiyet, yaş, kıdem düzeyi değişkenlerine göre anlamlı farklılık oluşturmadığı, eğitim düzeyi ve bulunduğu okuldaki hizmet süresi değişkenlerine göre anlamlı farklılık oluşturduğu rapor edilmiştir.
Bilir, 2007	Öğretmen algılarına göre ilköğretim okul müdürlerinin	253 erkek ve 247 kadın olmak üzere 500 öğretmen dahil edilmiştir.	okul müdürlerinin dönüşümcü liderlik özellikleri ile öğretmenlerin iş tatmini arasında yüksek seviyede

	dönüşümcü liderlik Özellikleri ile öğretmenlerin iş tatmini ilişkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.		anlamlı bir ilişki olduğu, ilköğretim okul müdürlerinin dönüşümcü liderlik özelliklerini gösterme seviyeleri arttıkça öğretmenlerin iş tatmini düzeyleri de artmaktadır.
Çelebi, 2012	İlköğretim kurumlarında görev yapan okul yöneticilerinin okulda sergiledikleri liderlik tarzları ile öğretmenlerin iş tatmini arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Ankara ilinde görev yapan 400 öğretmen oluşturmaktadır.	Okul yöneticilerinin genellikle eylemlerinde dönüşümcü liderlik gösterdikleri, öğretmenlerin en fazla bireyler arası ilişkiler, en az düzeyde ise çalışma koşulları boyutunda tatmin oldukları, iş tatmini, dönüşümcü liderlik davranışı ile pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunduğu, etkileşimci liderlik tarzının laissez-faire boyutu dışında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunduğu, Etkileşimci liderliğin laissez-faire boyutu ile iş tatmini arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunduğu rapor edilmiştir.
Çınarcı, 2015	Okul yöneticilerinin liderlik tarzlarının öğretmenlerin iş tatminine etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.	351 öğretmen dahil edilmiştir.	Öğretmenlerin, okul yöneticilerinin liderlik tarzlarına ilişkin görüşleri; yaşa, mesleki deneyime, branşa okulundaki çalışma süresine ve öğrenim durumuna göre farklılık göstermediği, ancak cinsiyete göre farklılık gösterdiği, buna kıyasla erkekler, okul yöneticilerinin liderliklerini daha pozitif algıladıkları, ortaokul öğretmenlerinin iş tatmini seviyelerinin okul yöneticilerinin liderlik tarzlarına ilişkin görüşleri ile yordanabilirliği değerlendirildiğinde iş tatmini seviyelerindeki varyansın %19'unun okul yöneticilerinin liderlik uygulamalarına ilişkin görüşleri ile açıklanabildiği rapor edilmiştir.

Çoban, 2019	Okul yöneticilerinin hizmetkâr liderlik davranışları ile öğretmenlerin iş tatmini arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır.	Denizli ili Pamukkale ilçesindeki 326 öğretmen dahil edilmiştir.	Hizmetkâr liderlik ile iş tatminine dışsallık alt boyutu arasında pozitif yönde orta seviyede bir ilişki görüldüğü, hizmetkâr liderlik ölçeğinin mütevazi ve sorumlu yöneticilik alt boyutu ile iş tatmini ölçeğinin dışsallık alt boyutu arasında orta seviyede pozitif yönde bir ilişki bulunduğu, diğer boyutlar arasında pozitif yönde zayıf düzeyde bir ilişki bulunduğu, ortaokul öğretmenlerinin iş tatmininin hizmetkâr liderlik ölçeğinin alt boyutları ile birlikte orta seviyede anlamlı düzeyde bir ilişki gösterdiği sonucuna varılmıştır.
Demir, 2019	okul müdürlerinin liderlik davranışlarının öğretmenlerin iş motivasyonu ve iş tatmini üzerine etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Çalışmaya 266 kadın ve 203 erkek olmak üzere toplam 469 öğretmen dahil edilmiştir.	Öğretmenlerin "Motivasyon ve İş Doyumu Ölçeği"ne ilişkin görev yaptıkları okul türü değişkenine göre anlamlı bir fark bulunduğu, buna paralel olarak, İş Doyumu Ölçeği ve Öğretmenlere Yönelik Motivasyonu genelinde devlet okullarında görev yapan öğretmenlerin puan ortalaması ile özel okullarda görev yapan öğretmenlerin puan ortalamaları arasında devlet okullarında görev yapan öğretmenlerin lehine anlamlı farklılık bulunduğu rapor edilmiştir.
Ekmen, 2020	Okul müdürlerinin paternalist (babacan) liderlik tarzları ile öğretmenlerin iş tatmini arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.	575 okul öncesi öğretmenden oluşmaktadır.	Öğretmenlerin iş tatminine ve paternalist (babacan) liderliğe yönelik algılarının çalışmada kullanılan bağımsız değişkenlerin bazılarında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu, Paternalist (babacan) liderliğin alt boyutlarından olan hayırseverlik ile öğretmenlerin iş tatmini arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde bir ilişki olduğu, müdahelecilik ve otorite alt boyutu ile

			öğretmenlerin iş tatmini arasında negatif yönlü ve düşük oranda bir ilişki olduğu, öğretmenlerin iş tatmini ve yetersiz görme düzeyleri arasında negatif yönlü ve orta seviyede anlamlı bir ilişki olduğu, genel olarak paternalist (babacan) liderliğin "yetersiz görme" ve "hayırseverlik" alt boyutlarının öğretmenlerin iş tatmini üzerinde anlamlı birer yordayıcı oldukları, genel olarak paternalist (babacan) liderliğin "hayırseverlik ve "yetersiz görme" alt boyutlarının öğretmenlerin iş doyumu üzerinde anlamlı birer yordayıcı oldukları tespit edilmiştir.
Erdoğan, 2017	Ortaokul müdürlerinin öğretmenlerin iş tatmini ile öğretim liderliği arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Çalışmaya 230 öğretmen dahil edilmiştir.	Öğretmenlerin iş tatmini seviyelerinin kısmen tatmin edici olduğu, öğretmenlerin, okul müdürlerinin öğretim liderliği davranışları incelendiğinde öğretim liderliği davranışlarının uygulanmadığı görülmüştür. Öğretim liderliği alt boyutlarına göre incelendiğinde ise okul müdürlerinin en fazla okulun hedeflerinin belirlenmesi ve paylaşılması alt boyutunu uyguladıkları, en az ise düzenli iklimi oluşturma ve öğretme-öğrenme çevresi boyutunu gerçekleştirdikleri, öğretmenlerin İş tatmini ile müdürlerin öğretim liderliği ilişkisinin bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

SONUÇ

Son yıllarda öğretmenlerin iş doyum düzeyleri üzerine yapılan araştırmaların arttığı görülmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar incelendiği zaman özellikle iş doyumunu etkileyen örgütsel faktörlerin sıklıkla ele alındığı göze çarpmaktadır. Yürütülen bu çalışmada da okul yöneticilerinin sergiledikleri liderlik tarzlarının öğretmenlerin iş doyumları üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada ulaşılan sonuçlar değerlendirildiği zaman,

okul yöneticilerinin sergiledikleri liderlik tarzlarının öğretmenlerin iş doyum düzeylerini etkilediği bulunmuştur. Özellikle demokratik ve katılımcı liderlik tarzının hâkim olduğu okullarda öğretmenlerin iş doyum düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Buna karşılık daha katı ve otoriter yönetici liderlik tarzının hâkim olduğu okullarda öğretmenlerde iş doyum düzeyinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Ortaya çıkan sonuçlara göre, öğretmenlerin iş doyum düzeylerinin yüksek olması için okul yöneticilerinin mümkün olduğu kadar demokratik ve katılımcı liderlik tarzlarını benimsemeleri gerektiği söylenebilir.

KAYNAKLAR

Ahmad, H., Ahmad, K., & Shah, I. A. (2010). Relationship between job satisfaction, job performance attitude towards work and organizational commitment. *European journal of social sciences, 18*(2), 257-267.

Akgül, D. (2019). *Öğretmen görüşlerine göre okul yöneticilerinin kültürel liderlik rollerini gerçekleştirme düzeyleri ile iş doyumu arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.

Aşık, N. A. (2010). Çalışanların iş doyumunu etkileyen bireysel ve örgütsel faktörler ile sonuçlarına ilişkin kavramsal bir değerlendirme. *Türk İdare Dergisi*, 467(6), 31-51.

Akyürek, M. İ. (2016). *İlkokul müdürlerinin dağıtılmış liderlik özellikleri ile öğretmenlerin iş doyumu algıları arasındaki ilişki (Ankara ili örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Alanoğlu, M. (2019). *Algılanan okul müdürü yönetim tarzları ile öğretmenlerin karara katılma, örgütsel adalet, iş doyumu ve tükenmişlik algıları arasındaki ilişkinin analizi*. Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Alromaihi, M. A., Alshomaly, Z. A., & George, S. (2017). Job satisfaction and employee performance: A theoretical review of the relationship between the two variables. *International Journal of Advanced Research in Management and Social Sciences, 6*(1), 1-20.

Artüz, S. D. (2020). *Dijital liderlik uygulaması ile öğrenen örgüt ilişkisinin bireysel performansa etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aydoğmuş, C. (2011). *Kişilik özellikleri ile iş tatmini ilişkisi üzerinde psikolojik güçlendirme ve dönüşümcü liderlik algısının etkileri*. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Başaran, M. (2017). *Okul yöneticilerinin yönetim biçimleri ile öğretmenlerin iş doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bilir, M. E. (2007). *Öğretmen algılarına göre ilköğretim okul yöneticilerin dönüşümcü liderlik özellikleriyle öğretmenlerin iş doyumu ilişkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Brown, M. E., Treviño, L. K., & Harrison, D. A. (2005). Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing. *Organizational behavior and human decision processes, 97*(2), 117-134.

Çelebi, C. (2012). *İlköğretim okullarında görev yapan okul müdürlerinin okulda gösterdikleri liderlik stilleri ile öğretmenlerin iş doyumu arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çetin, M., & Özcan, K. (2013). Okul yöneticilerinin etik davranışlarının öğretmenlerin iş doyumuna etkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 20*(20), 21-38.

Çınarcı, P. (2015). *Okul müdürlerinin liderlik uygulamalarının öğretmenlerin iş doyumuna etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Çoban, O. (2019). *Okul müdürlerinin hizmetkâr liderlik davranışları ile öğretmenlerin iş doyumu arasındaki ilişkiler*. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Demir, İ. (2019). *Okul yöneticilerinin liderlik davranışlarının öğretmenlerin motivasyonu ve iş doyumu üzerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Demircioğlu, E. C. (2015). Karizmatik liderliğin yönetsel açıdan değerlendirilmesi. *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi, 1*(1), 52-69.

Diş, O. & Ayık, A. (2015). Okul yöneticilerinin kullandıkları güç kaynakları ile örgüt iklimi arasındaki ilişki. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 58, 499-518.

Doğan, S. (2007). *Vizyona dayalı liderlik*. İstanbul: Kare Yayınları.

Doğan, S., & Uğurlu, C. (2015). Okul yöneticilerinin etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin örgütsel sinizm algıları arasındaki ilişki. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 34*(3), 489-516.

Düru, M. Ş. (2015). *Okul yöneticilerinin liderlik davranış düzeylerinin öğretmenlerin iş tatmini üzerindeki etkisi: bir alan araştırması*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ekmen, F. (2020). *Okul yöneticilerinin paternalist (babacan) liderlik davranışları ile öğretmenlerin iş doyumu arasındaki ilişki (Batman ili örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siirt.

Erdoğan, H. (2017). *Ortaokul yöneticilerinin öğretim liderliği ile öğretmenlerin iş doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ergun-Özler, N. D. (2013). *Liderlik*. Celil Koparal, İnan Özalp (Editörler). Yönetim ve Organizasyon içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Fidanoğlu, A. (2016). *Otokratik ve demokratik liderlik tarzının lidere ve takıma olan güvene etkisi: Şanlıurfa büyükşehir belediyesinde deneme modelli araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Gedikoğlu, T. (2015). *Liderlik ve okul yönetimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Gelard, P., & Rezaei, S. (2016). The relationship between job motivation, compensation satisfaction and job satisfaction in employees of tax administration–a case study in Tehran. *Asian Social Science, 12*(2), 165-171.

Görmezoğlu-Gökçen, Z. (2019). *Hizmetkâr liderlik, sosyal sürdürülebilirlik, örgütsel güven ve örgütsel özdeşleşme: Aralarındaki ilişkilerin incelenmesine yönelik bir araştırma*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Gültekin, C. (2012). *Okul yöneticilerinin liderlik stillerinin okul iklimi üzerine etkisi "İstanbul ili Anadolu yakası örneği"*. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

İbicioğlu, H., Özmen, H. İ., & Taş, S. (2009). Liderlik davranışı ve toplumsal norm ilişkisi: ampirik bir çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14*(2), 1-23.

Kahveci, G., Bahadır, E., & Karagül-Kandemir, İ. (2019). Okul yöneticilerinin toksik liderlik davranışları ile öğretmenlerin örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 52*(1), 225-249.

Katıtaş, S., Karadaş, H., & Coşkun, B. (2022). Okul yöneticilerinin etik liderlik davranışlarının öğretmenlerin öznel iyi oluş ve iş doyumları üzerindeki etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 62, 182-207.

Kaya, M. (2020). *Demokratik ve otoriter liderlik tarzlarının örgütsel bağlılığa etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
Kuyumcu, M. (2007). *İlköğretim okullarında okul kültürü ve takım liderliği (Elazığ ili örneği)*. Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
Madenoğlu, C., Uysal, Ş., Sarıer, Y., & Banoğlu, K. (2014). Okul müdürlerinin etik liderlik davranışları ile öğretmenlerin iş doyumlarının örgütsel bağlılıkla ilişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 1*(20), 47-69.
Metin, G. (2020). *Kadın okul yöneticilerinin liderlik stilleri ile okul iklimi arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
Önen, S. M., & Kanayran, H. G. (2015). Liderlik ve motivasyon: kuramsal bir değerlendirme. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(2), 43-64.
Özdilek, K. (2019). *Öğretmen algılarına göre vizyoner liderlik ile yetenek yönetimi arasındaki ilişkide pozitif psikolojik sermayenin aracılık rolü*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
Öztürk, M., & Zembat, R. (2015). Okul öncesi yöneticilerinin yaratıcı liderlik özellikleri ile okul iklimi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 31, 455-467.
Çevik, S., & Kozak, A. M. (2010). Değişim yönetiminde dönüşümcü liderlik ve hizmetkâr liderlik. 11. Uluslararası Turizm Kongresi, Kuşadası, s. 80-88.
Bin, A. S., & Shmailan, A. (2015). The relationship between job satisfaction, job performance and employee engagement: An explorative study. *Issues in Business Management and Economics, 4*(1), 1-8.
Şahin, N. (2007). *Personel güçlendirmenin iş tatmini ve örgütsel bağlılık üzerine etkisi: Dört ve beş yıldızlı otel işletmelerinde bir uygulama*. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
Tepe, N. & Yılmaz, G. (2020). Öğretmenlerin okul iklimi algılarının yordayıcısı olarak okul yöneticilerinin toksik liderlik davranışları. *OPUS International Journal of Society Researches, 15*(25), 3360-3381.
Tayfur, M., Beytekin, O. F., & Yalçınkaya, M. (2013). İlköğretim okul yöneticilerinin etik liderlik özellikleri ile okullardaki örgütsel güven düzeyinin incelenmesi (İzmir il örneği). *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 84-106.
Töremen, F., Demir, H., & Korkut, A. (2015). Karizmatik liderlik iletişim ölçeğini türk kültürüne uyarlama çalışması. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi, 3*(2), 27-40.

EXTENDED ABSTRACT

It is stated that people continue their lives together because they are social creatures. The motivation of individuals to live together provides the formation of structures in which communication occurs at different levels, from groups to societies. It is stated that some of them can be more dominant than other people and draw attention in the interactions in which there is interaction, and they are accepted as leaders with the approval of others. Therefore, leadership is expressed as the role that the individual acquires separately from the others in the group as a result of the leaders' interaction with others. In other words, it is the attitude of the individuals in the group. In this respect, it is seen that leadership is a concept that examines the personal characteristics of leaders and their interaction with the group (Teyfur et al., 2013).

In the era we live in, leadership can be evaluated as the ability to direct and influence individuals consciously and regularly in order to achieve certain goals and objectives. A good

leader is someone who not only guides the members of the organization to achieve professional success, but also instills confidence, often motivates and can use the ability to persuade. Therefore, a modern leader should be efficient and effective, able to see the future, and behave in accordance with ethical principles and rules, which always increases strong cohesion and self-confidence, so that the channels of interaction within the organization can be open, and should contribute to increasing their feelings of trust and self-development (Önen & Kanaryan, 2015).

Individuals in managerial positions in organizations operating in the public or private sector are also leaders. However, management and leadership are described as two concepts that do not have the same meaning. It is stated that although leadership is generally related to personal characteristics, it is related to the position in management. While leaders give direction to people, the manager is the leader. While the leader is someone who is in charge of any position in the organization, it is stated that the executive institution has certain hierarchical units (Ergun-Özler, 2013).

When considered as a process, leadership is a complex process consisting of relationships involving followers, leader and conditions. Leadership is the remarkable factor of management. The manager plans the activities within the scope of the company organization, determines the appropriate structures, and does the resource control. However, it is stated that the first and primary duty of a leader is to direct and influence his followers in order to achieve the goals of the organization voluntarily. While the managers direct the activities of the employees, it is thought that the leaders create a vision and enable the others to make an effort beyond their normal skills to comply with this vision (Doğan, 2007).

It is stated that the realization of organizational goals, leadership approaches and the methods followed in revealing these approaches are effective in the realization of organizational goals, while the values, attitudes and beliefs of other people in the organization also affect organizational goals. In educational organizations, as in other institutions, the existing leadership qualities of the executive group are among the issues that lead researchers to work on them. When the studies are examined, it is seen that there is no definite consensus on the leadership qualities and attitudes of school principals (Madenoğlu et al., 2014). However, the fact that any school has certain goals and a clear mission is an important piece of evidence that reveals the positive attitudes and approaches of teachers towards parents, students and fellow teachers, effective learning conditions and activities carried out by teachers in the classroom, and the interaction between school management and leadership. Therefore, school administrators also have to be good leaders (Gedikoğlu, 2015). The leadership styles exhibited by school administrators affect the school climate and teacher behaviors. In the academic studies conducted at different education levels in the literature, the school climate of the leadership styles exhibited by school administrators (Tepe & Yılmaz, 2020; Gültekin, 2012; Öztürk & Zembat, 2015; Metin, 2020; Diş & Ayık, 2016), it also shows that it affects teachers' attitudes and perceptions towards educational institutions (Doğan & Uğurlu, 2014; Kahveci et al., 2019; Dürü, 2015; Çetin & Özcan, 2004; Katitaş et al., 2022). In this study, it was aimed to evaluate the effects of the leadership styles exhibited by school administrators on the job satisfaction of teachers.

When the results obtained in the research were evaluated, it was found that the leadership styles exhibited by school administrators affected the job satisfaction levels of teachers. It has been determined that teachers' job satisfaction levels are high, especially in schools where democratic and participatory leadership style is dominant. On the other hand, it has been

determined that the job satisfaction level of teachers is lower in schools where more strict and authoritarian managerial leadership style is dominant.

Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi / Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos Cilt: 10 Sayı:2
Journal of International Multidisciplinary Academic Researches / May-June-July-August Volume: 10 Issue: 2
2023
www.joimar.com

SOSYAL MEDYANIN TÜKETİCİLERİN SATIN ALMA DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF THE EFFECTS OF SOCIAL MEDIA ON THE PURCHASE BEHAVIOR OF CONSUMERS

***Mehmet Ali SEYİDOĞLU[1], Adnan AVCI[2]**

***e-mail:** mali.artik@hotmail.com

[1]Mali Müşavir, Batman, Türkiye
[2]Aydınkonak Ortaokulu, Batman, Türkiye

ÖZET
Son yıllarda teknolojinin gelişmesine paralel olarak tüketicilerin satın alma davranışlarında da önemli değişimler meydana geldiği bilinmektedir. Özellikle sosyal medya araçlarının yaygın olarak kullanılmaya başlanması tüketicilerin satın alma davranışlarını tamamen değiştirmiştir. Literatürde yer alan çalışmalarda da sosyal medyanın tüketici davranışları üzerinde önemli bir belirleyici olduğu vurgulanmaktadır. Yapılan bu çalışmada da sosyal medya araçlarının tüketicilerin satın alma davranışları üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada derleme çalışma modelleri arasında yer alan belgesel kaynak taraması modelinden kullanılmıştır. Bu kapsamda literatürde araştırma konusu ile ilgili yapılan 20 akademik çalışma incelenmiştir. Araştırmanın sonunda sosyal medya reklamları, sosyal medyada marka imajı ve sosyal medya fenomenlerinin tüketicilerin satın alma davranışlarını etkilediği bulunmuştur.
Keywords: Sosyal medya, tüketici davranışları, satın alma davranışı

JEL KODU: M3

ABSTRACT
It is known that in recent years, in parallel with the development of technology, significant changes have also occurred in the purchasing behaviour of consumers. In particular, the widespread use of social media tools has completely changed the purchasing behaviour of consumers. In the studies in the literature, it is emphasized that social media is an important determinant on consumer behaviour. In this study, it is aimed to investigate the effects of social media tools on the purchasing behaviour of consumers. In the research, the documentary source scanning model, which is among the compilation study models, was used. In this context, 20 academic studies on the subject of research in the literature were examined. At the end of the research, it was found that social media advertisements, brand image in social media and social media phenomena affect the purchasing behaviour of consumers.
Anahtar Kelimeler: Social media, consumer behaviours, purchasing behaviour

JEL CODE: M3

GİRİŞ

Sağladığı bazı olanaklarla internetin bireylerin yaşamlarını kolaylaştırdığı ve çeşitlendirip gelişimi desteklediği belirtilmektedir. Bu imkanların başında da hızlı ve kolay iletişim yer almaktadır. Yaşadığımız dönemde tek tip iletişim ağının yerini sosyal medya vasıtasıyla kurulan iletişimin aldığı, bu şekilde bireylerin birbiriyle daha kolay ve çeşitli paylaşımlar yapabilmelerine ortam hazırlandığı belirtilmektedir. İnternetteki iletişim kaynaklarından en önemlisinin sosyal medya olduğu düşünülmektedir (Demir, 2016). Sosyal medya uygulamalarının gazete, televizyon, film, medya vb. geleneksel medyalardan bazı açılardan ayrıldığı belirtilmektedir. Geleneksel medyada genellikle haberleşmenin yayınlanması adına bazı kaynakların gerektiği belirtilmektedir. Ancak sosyal medyanın bilgiye erişme veya

paylaşma adına kısmen daha az masrafının olduğu, ulaşım imkanlarının herkese açık olduğu bilinmektedir. Sosyal medyada bir matbaa yatırımın veya televizyon yayının yapılmasında lisans gerekmemektedir (Ying, 2012).

İnternet teknolojisinde 2000'lerde gelişmelerin hızlı bir şekilde sürdüğü ve Web 2.0'a geçişin gerçekleştiği görülmektedir. İnternet kullanıcılarının artması ve yayılması neticesinde geri bildirim ve etkileşim imkanlarının sağlandığı internet teknolojisinin zaman içerisinde şirketlerin pazarlama tekniklerine söz konusu teknolojinin dahil edilmesine olanak sunmuştur. Bilhassa 2005'ten sonra bahsi geçen bu sistem, sosyal medya platformları şeklinde ifade edilen ağların gelişimine de ortam hazırlayan önemli bir gelişmedir. Web 2.0'ın Instagram, Facebook, Twitter vb. sosyal medya devlerinin gelişimindeki önemli unsurdur. Bu anlamda birçok sosyal medya platformunun yer aldığı ve çeşitli fonksiyonlarının olmasına karşın "etkileşim" hususunda ortak noktada buluşabildikleri belirtilmektedir. Gündelik yaşamda yeri olan akıllı telefon ve bilgisayarlarla en fazla tercih edilen sosyal medya platformları Facebook, Youtube, Twitter, Instagram, Linkedin'dir. Söz konusu sosyal medya ağlarının sadece kullanıcılar tarafından değil, kurum ve şirketler tarafından da kullanıldığı, pazarlama etkinlikleri kapsamında önemli bir konuma sahip olduğu belirtilmektedir (İnce, 2017). Yaşadığımız dönemde internetten kaynaklanan sosyal platformların gelişimiyle müşteriler ve firmalar arasındaki iletişim ve etkileşimin oldukça kolay ve hızlı gerçekleşebildiği görülmektedir. Hizmet ve ürün bilgisini tüketicilere ulaştırmanın en etkili yolu olan sosyal medyayı seçen şirketlerin pazarlama faaliyetlerini de sosyal platformlar vasıtasıyla sağlanabildiği belirtilmektedir. Bu çerçevede sosyal medya pazarlaması literatüründe yer alan bir kavramdır (Şahin ve ark., 2017). Sosyal medya pazarlaması hem işletmelerin pazarlama stratejilerinin gelişmesine hem de tüketicilerin satın alma davranışlarının değişime uğramasına zemin hazırlamıştır. Literatürde yer alan çalışma bulguları da pazarlama sürecinde sosyal medyanın satın alma davranışını etkilediğini göstermektedir (Kumar ve ark., 2020; Shah ve ark., 2019; Voramontri & Klieb, 2019; Pütter, 2017). Yapılan bu çalışmada da pazarlama sürecinde sosyal medyanın tüketicilerin satın alma davranışları üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Sosyal Medya Pazarlaması

Pazarlama, hizmet ve ürün sektöründeki grupların gereksinimlerine odaklanıp tüketicileri hedefleyecek şekilde tutundurma yöntemlerinin kullanımı, uygun zaman, yer ve ücrette kar sağlayıp gerçekleştirilen faaliyetler bütünüdür. Başka bir deyişle pazarlama, firmanın şimdi ya da gelecekteki tüketici kitlesinin istek ve gereksinimlerini doyuracak hizmet ve ürünleri sağlamak adına tutundurma, ücretlendirme ve dağıtım faaliyetlerini düzenleyen, birbiriyle alakalı olan işletme faaliyetleridir (İnce, 2017). İnternet teknolojisinin gelişmesine paralel olarak geleneksel pazarlama anlayışı yerini sosyal medya pazarlamasına bırakmıştır. Sosyal medya pazarlamasının sosyal medyada yaygın bir şekilde kullanıldığı ve şirketlere birçok yararının olduğu görülmektedir (Sajid, 2016). Sosyal medya pazarlamasının işletmeler açısından temel faydalarının başında ürün ve marka imajının geliştirilmesi, bunun yanında müşteri sadakatinin sağlanması gelmektedir (Bilgin, 2018; Haudi ve ark., 2022; Nuseir & Elrefae, 2022; Budiman, 2021). Bununla birlikte firma ya da markaların popülerliğini yükseltmede sosyal medyada olmanın, hemen hemen maliyetsiz olması ve pazarlama harcamalarının minimum düzeye indirgenmesinde, satışların yükseltilip karlılık sağlanmasında, firmanın şayet var ise web sitesinin trafiğini yükseltme hususunda etkin olduğu belirtilmektedir. Ayrıca sosyal medya potansiyel müşteriler ile ilişkilerin kurulmasında, var olan müşterilerle ilişkilerin geliştirilmesinde yardımcı olduğu bilinmektedir. Söz konusu faktörler göz önünde bulundurulduğunda yenilik ve değişimlere rahatlıkla uyum sağlanması, fason üretim veya endüstri olarak üretim yapılması, düşük yatırım maliyeti ve esnek yapılarıyla iş alanı oluşturabilmesi vb. avantajları sayesinde ülke

ekonomilerinin omurgası olarak küçük ve orta büyüklükteki firmaların rekabet üstünlüğü edinebilmesi için sosyal medyanın etkin bir silah olabileceği düşünülmektedir (Şardağ-Karabulut, 2015).

Sosyal medyanın pazarlama alanındaki önemi anlaşıldıkça içerik pazarlamasına ayrılan bütçenin arttığı dikkat çekmektedir. İçerik yönetiminde organizasyon şemasında markaların bu alana ayırdıkları bütçeyi belirlemesi ve bu yönde güzel ve farklı uygulamanın gerçekleştirildiği belirtilmektedir. Çeşitli içeriklerin oluşturulmasının en önemli yönü tüketicinin anlaşılma ve dinlenilmesi süreci şeklinde ifade edilmektedir. Başarılı etkileşimin en önemli niteliği dinleme şeklinde ifade edilmektedir. Dinleme, etkileşimin sürekli parçası olabilmeli ve bu kapsamda sürekli bir döngü olmalıdır. Böylelikle bireyler için neyin önemli olduğu anlaşılabilecek ve daha sağlıklı, doğru yaklaşım sağlanabilecek, bu da çeşitli içeriklerin oluşmasını sağlayabilecektir (Özgen & Doymuş, 2013).

Satın Alma Davranışı

Satın alma davranışı, tüketicinin ihtiyaç şeklinde algılamasıyla başlamış olan gereksinimler paralelinde alternatiflerin araştırılması, söz konusu alternatiflerin incelenmesi, bir hizmet veya ürün için istek duyulması, satın alma sonucunda hizmet veya ürünü tekrar kullanıp kullanmayacağına yönelik karar ile birlikte hizmet veya ürünle ilgili geri bildirimin sağlanmasıyla süreklilik sergileyen bir süreç olarak açıklanmaktadır (Çerçi, 2014). Tüketici kitlenin hizmet veya ürün alma süreçlerinin beş farklı evreden oluştuğu görülmektedir. Bu süreçler, bilgi için araştırma, gereksinimi fark etme, satın alma öncesinde alternatiflerin değerlendirilmesi, satın alma kararı evresi, satın alma sonrasındaki değerlendirme olarak sıralanabilmektedir (Baran, 2015; Yücedağ, 2005; Cengiz & Şekerkaya, 2010). Satın alma davranışını meydana getiren bu süreçler aşağıda açıklanmıştır.

İhtiyacı Fark Etme: Satın almanın ilk adımındaki ihtiyaçlar nedeni ne olursa olsun, karşılanmasına yönelik yeterli baskı hissedildiğinde tüketici ihtiyacını giderme yönteminin araştırılması şeklinde tanımlanmaktadır (Baran, 2015).

Bilgi İçin Araştırma: Satın almanın ikinci aşaması bilgi için araştırma yapılmasıdır. Bilgi edinebilmek için harcanmakta olan para, zaman ve enerjinin geleneksel metotlara göre minimum seviyeye inebildiği, bilgi edinimini kolaylaştıran resim, ses, metin içerikli uygulamalar ile tüketicinin etki seviyesi arttırılabilmekte, kolay ve hızlı bir şekilde elde edilen bilgi ile birlikte hizmet ya da ürünlerin kolay bir şekilde birbiriyle karşılaştırılabilmesine olanak sunulmaktadır (Cengiz & Şekerkaya, 2010).

Satın Alma Öncesi Alternatiflerin Değerlendirilmesi: Bu basamakta tüketici ihtiyaçlarını karşılamakta olan ürün ve marka alternatiflerini belirleme çabası sergilenmekte, en iyi olanın seçilebilmesi için mümkün olduğunca fazla bilgi edinmeye çalışılmaktadır. Kişinin mevcut seçenekler ile alakalı bilgi, tecrübe ya da bilgi sağlayabileceği kaynaklar incelenmektedir (Baran, 2015).

Satın Alma Karar Aşaması: Bu aşamada tüketiciler bütün alternatifleri belirleyip bu bilgileri kendisi ile ilgili önem sırasına göre ele almaktadır. Bu basamakta harcanan zaman ihtiyaçların aciliyet durumuna göre değişebilmektedir. Değerlendirme sürecinde tüketicilerin seçeneklerle ilgili bilgi, tutum ve tecrübelerinin oldukça etkili olduğu belirtilmektedir (Yücedağ, 2005; Baran, 2015).

Satın Alma Sonrası Değerlendirme: Satın alma sürecinin son basamağında satın alınmış olan ürün ya da hizmetin değerlendirilmesi yer almaktadır. Satın almadan sonra ortaya çıkan olumlu-olumsuz duyguların şirketlerin pazarlama yöntemlerine teşvik edilmesinde oldukça önemlidir. Tüketici kitlenin satın almış olduğu hizmet veya üründen memnuniyet duyması

satın alma ve beklentisi sonucunda kazandığına inandığı yararla alakalıdır. Dolayısıyla firmaların tüketicileri çok fazla beklentiye sürüklemeleri bu süreç içerisinde tüketici kitlede hayal kırıklığına neden olabilmektedir. Olumsuz bir gelişme olması durumunda tüketicilerin tekrar satın alma yapmaması ve yakınındakilere de bundan söz etmesi kurumlar için olumsuz dönüşlere neden olabilmektedir (Baran, 2015).

Yaşadığımız dönemdeki yoğun rekabet ortamında başarılı olmak isteyen firmaların tüketici kitlenin davranışlarını etkileyebilmesi oldukça önemlidir. Firmaların tüketici davranışlarını etkileyebiliyor olması ve yoğun rekabet ile baş edebilmesi için tüketicilerin sosyal, kültürel, kişisel ve psikolojik durumlarının dikkate alınması kaçınılmaz bir hal almıştır. Firmaların temel amacının kar elde etmek olduğu bilinmektedir. Bunun devamlılığının sağlanabilmesi, tüketicilerin satın alma davranışları sergilemesi ve kendi müşterisi olmasının sağlanması adına tüketicilerin davranışlarının iyi bir şekilde tanınması gereklidir (Durmaz ve ark., 2011). Bu noktada işletmelerin hem tüketicilerin satın alma davranışlarını ve diyetlerini etkileyen unsurları iyi bilmeleri hem de tüketicilerin beklentilerine uygun ürün ve hizmet sunmaları önemli birer konudur.

YÖNTEM

Yapılan bu araştırmada derleme çalışmalarda yaygın olarak kullanılan belsegsel kaynak taraması modelinden yararlanılmıştır. Bu modelin kullanıldığı araştırmalarda genellikle geçmiş dönemlerde konu ile ilgili yapılan araştırmalar incelenmekte, literatürde yer alan araştırma bulguları ışığında çıkarım yapılması hedeflenmektedir. Yapılan literatür taraması sonunda derleme çalışmalarda belgesel kaynak taraması modelinin yaygın olarak kullanıldığı görülmüştür (Shiva, 2021; Kahraman & Aytaç, 2014; Bayburtlu, 2017). Bu çalışma kapsamında öncelikli olarak araştırma konusu ile ilgili olarak geçmiş dönemlerde yayınlanan özgün makalelere ve lisansüstü tez çalışmalarına ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında toplam 20 akademik çalışma incelenmiştir. Araştırmada incelenen akademik çalışmalara YÖK Ulusal Tez Merkezi ile Google Akademik veri tabanından ulaşılmıştır.

BULGULAR

Yapılan bu araştırma kapsamında yürütülen literatür taraması sonunda incelenen araştırma sonuçları Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1. Konu ile ilgili yapılan araştırma bulguları

Yazar ve Yıl	Araştırmanın Amacı	Araştırma Bulguları
Arslan & Yavuz, 2020	Sosyal Medya'nın tüketici satın alma davranışı üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Bireylerin birbiriyle kurduğu iletişim kadar, örgütler ile de hızlı ve doğrudan iletişime geçme imkanı bulması sosyal medyayı tüketici gözünde de ciddi manada etkilemeyi başardığı rapor edilmiştir.
Bacaksız, 2017	Sosyal medyada tüketim algı düzeyinin ve kadın tüketicilerde satın alma davranışına yönelik etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Kadın katılımcıların sosyal medyada tüketim algılarına ilişkin deneyim, bilişsel algılarının ve faydasının satın alma davranışına etkisi olduğu, bununla beraber sosyal medya algı düzeyinde gerçek zamanlı müşteri memnuniyetinin gerçekleştiği ürünlere karşı satın alma arzularının daha fazla arttığı rapor edilmiştir.

Çağlıyan ve ark., 2016	Üniversite düzeyinde öğrenim gören bireylerin satın alma davranışlarında, sosyal medya reklamlarının etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Araştırma sonucunda pazarlama alanında görev yapan bireylerin ve sosyal medya yöneticilerine fayda sağlayacağı rapor edilmiştir.
Diker, 2021	sosyal medya uygulaması olan YouTube'da sergilenen reklamlara yöneşik tüketici tutumlarını etkileyen etkenlerin satın alma davranışını etkileyen unsurların satın alma davranışı üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.	katılımcıların YouTube reklamlarına ilişkin tutumlarını etkileyen unsurların (Eğlence, güvenilirlik, bilgi vericilik ve rahatsız edicilik) satın alma davranışlarını anlamlı ve direkt bir şekilde etkilediği, katılımcıların satın alma davranışları üzerinde en çok etkiye sahip olan faktör ise eğlence faktörü olduğu, tüketicilerin satın alma davranışı ile rahatsız edicilik arasında negatif yönde bir ilişki olduğu, reklamlarda gösterilen rahatsız edicilik düzeyi azaldıkça satın alma davranışa ilişkin olumlu yönde tutum arttığı rapor edilmiştir.
Ertürk-İnan, 2019	Sosyal medya reklamlarında ünlü kullanımının satın alma davranışına etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Sosyal medya materyallerini kullanan bireylerin sayısının her geçen gün arttığı varsayıldığında bu ağların tüketicilerin bir hizmet veya ürünü satın alım kararları üzerinde kaçınılmaz bir etkisi olduğunu rapor edilmiştir.
İşlek, 2012	Sosyal medya araçlarının tüketici davranışlarına etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Tüketici bireylerin satın alma sürecinde sosyal medya araçlarından etkilendikleri sonucuna varılmıştır.
Mürütsoy, 2019	Sosyal medya reklamlarında oynayan ünlü sporcuların satın alma davranışlarına etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.	kendini ifade faktörü satın alma niyeti üzerinde doğrudan etkili olmasa da marka tutumu ve pozitif elektronik, ağızdan ağıza pazarlama unsurları vasıtasıyla dolaylı şekilde etkilendiği, sosyal bağlanma gereksinimi etkeni ise marka tutumunu, pozitif elektronik, ağızdan ağıza pazarlama unsurları vasıtasıyla etkilendiği, ünlü sporcuların Y kuşağı üzerinde etkisinin olmadığı, Z kuşağı bakımından kendini ifade değişkeninin Y kuşağı bireylerinin de saptandığı gibi marka tutumunu, pozitif elektronik, ağızdan ağıza pazarlama unsurları vasıtasıyla etkilendiği, buna paralel olarak söz konusu etki Y kuşağına kıyasla daha fazla olduğu, kendini ifade değişkenini doğrudan satın alma davranışını etkilememesine rağmen, marka tutumu marka tutumunu, pozitif elektronik, ağızdan ağıza pazarlama davranışı üzerindeki etkisinden dolayı

		satın akma niyetini de dolaylı yoldan etkilediği, sosyal bağlanma gereksinimi değişkeni ise satın alma niyetini direkt olarak etkilediği sonucuna varılmıştır.
Onurlubaş & Öztürk, 2018	Sosyal medya platformlarının Y kuşağı satın alma davranışları üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Araştırmanın sonucunda, en yüksek düzeydeki ilişki "satın alma davranışı", "takipçi sayısı" ve "tüketici beğenisi" arasında olduğu, Instagram'da uygulanan yöntemlerden, "tüketici beğenileri", "görsel imaj", "hizmet alabilme", "satıcı davranışı", "takipçi sayısı" ve "ünlü model" kullanımının satın alma davranışını etkilediği rapor edilmiştir.
Önen, 2019	Sosyal medyanın tüketici davranışı ile Tüketici motivasyonlarının etkisinin satın alma niyeti üzerine etkisinin hava yolu yolcu taşımacılığında incelemesi amaçlanmıştır.	Yapılan çalışma neticesinde sosyal medya platformunda bilet satın alan tüketici bireylerin satın alma sonrası davranışları ile satın alma öncesi davranışlarının soysal medyadan etkilendikleri, söz konusu etkinin de havayolu bilet satın alma eğilimini pozitif yönde, anlamlı ve güçlü yönde etkilediği görülmüştür. Bunun yanı sıra havayolu sosyal medya platformlarının yararcı motivasyon niteliğinin faydacı motivasyon özelliğinin katılımcılar (Tüketiciler) tarafından daha net şekilde algılandığı, bu açıdan yapılan motivasyonların sosyal medya platformunda bilet satın alan bireylerin satın alma öncesi ve sonrası davranışlarında pozitif yönde anlamlı şekilde desteklediği, bunun yanında tüketicilerin sosyal medya platformunda hedonik olma özelliğinin satın almada öncesi ve sonrası tüketicilerin davranışlarına doğrudan bir etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır.
Özcan & Akıncı, 2017	Sosyal medyanın üniversite öğrencilerinin tüketici davranışları üzerinde etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Çalışmanın sonucunda katılımcıların yüksek seviyede sosyal medya materyallerini kullandıkları belirlenmiştir. Sosyal medya kullanımında katılımcıların satın alma öncesinde genellikle satın almak istedikleri ürünleri araştırdıkları ve ilgili ürünlerin hakkında önerileri dikkate aldıkları, satın alma sonrasında ise genelde satın alınan ürünlerden memnun kalmadıkları zamanda şikâyet ve önermeme gibi paylaşımda bulundukları tespit edilmiştir.
Seçer &	Sosyal medyanın tüketicilerin	Sosyal medyanın ortaya çıkardığı yeni

Boğa, 2017	gıda ürünleri satın alma davranışına" etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.	değer ve normların etkisi ile tüketicilerin beslenme alışkanlıkları ve satın alma davranışlarını etkilediği sonucuna varılmıştır.
Şahin ve ark., 2017	Sosyal medya pazarlamalarının tüketici satın alma davranışlarına etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Sosyal medya uygulamaları üzerinde sürdürülen pazarlama çalışmalarının tüketicilerin satın alma davranışları üzerindeki pozitif bir etkisinin olduğu rapor edilmiştir.
Şahin & İçil, 2019	Sosyal Medya platformlarının tüketici davranışlarına ve marka bağlılığına etkilerinin incelenmesi sonucuna varılmıştır.	Sosyal medya uygulamaları ile marka bağlılığı arasında yüksek ve pozitif ve istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin olduğu, tüketici davranışları ile marka bağlılığı boyutu arasında orta düzeyde, pozitif yönde istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu, sosyal medya uygulamalarının marka bağlılığı üzerinde pozitif yönde bir etkisinin olduğu, tüketicilerin satın alma davranışlarını yönlendirirken etraflarındaki farklı uyaranlardan etkilendikleri gibi tercih ettikleri sosyal medya uygulamaları üzerinde yapılan diğer tüketicilerin olumsuz ve olumlu yorumlardan da etkilendiği sonucuna varılmıştır.
Şener & Yücel, 2020	Sosyal medyanın Y kuşağına satın alma davranışları üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Çalışmanın sonucunda genç tüketicilerin reklam ve pazarlama faaliyetlerinin zaman zaman rahatsız edici düzeyde oldukları ve reklamlara güven duymakta zorlandıkları, satın alma işleminin ardından tüketicilerin memnuniyetlerini az düzeyde olmakla birlikte memnuniyetsizliklerini şiddetli şekilde sosyal medya ortamlarında paylaşımda bulundukları ve sosyal medya üzerinden istek ve şikayetlere dönüş gerçekleştiren örgütlere olan güven algısının daha çok olduğu rapor edilmiştir.
Taşdelen, 2020	"Vloggerların" üniversite öğrencilerinin satın alma davranışı üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Çalışmanın sonucunda üniversiteli gençlerin genelinin "Snapchat" üzerinden daha çok "vlogger" takip ettikleri ve satın alma niyetlerinde homophily tutum, fiziksel çekicilik ve para-sosyal ilişkileri dikkate aldıkları rapor edilmiştir.
Toksarı & Mürütbey, 2019	Instagram'daki sosyal medya fenomenlerinin tüketicilerin "satın alma davranışlarına" etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Araştırma sonucunda tüketicilerin satın alma kararlarının sosyal fenomenlerin bir ürüne yönelik verdiği önerilerden etkilendiği sonucuna varılmıştır.
Torun, 2017	Tüketicilerin satın alma	Katılımcıların her eğitim düzeyinde

	davranışları üzerinde, sosyal medya kullanımının davranış ve internet kullanımının davranış değişikliği ortaya çıkarıp çıkarmadığının incelenmesi amaçlanmıştır.	internet kullandığı, fakat internet kullanma düzeyleri eğitim seviyesine paralel olarak artış gösterdiği, katılımcıların hemen hepsinin sosyal medya ve internet ağı kullandığı, internette vakit geçirme süresinin 4-8 saat arasında olduğu, katılımcıların ürünler ile ilk karşılaştığı yer ve bilgi kaynaklarının sosyal medya, internet, görsel basın ve sosyal çevre olduğu, haliyle satın alma evresinde tüketicilerin sosyal medya materyallerinden etkilendiği rapor edilmiştir.
Ulama & Koç, 2019	turizm eğitimi alan üniversite öğrencilerinin "sosyal medya reklamlarına" yönelik algılarının satın alma davranışlarına etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Katılımcıların sosyal medya reklamlarına ilişkin algılarının ve satın alma davranışlarının öğrenim görülen sınıf düzeyine göre farklılık gösterdiği, bunun yanında katılımcıların satın alma davranışlarının sosyal medya reklamlarına ilişkin algılarına bağlı olduğu, çalışmanın dikkat çekici en önemli bulgusu, öğrencilerin sosyal medya reklamlarını inandırıcı ve güvenilir bulmamalarına rağmen ürün bilgisi adına iyi bir kaynak olarak gördükleri sonucuna varılmıştır.
Yanar & Yılmaz, 2017	"Sosyal Medyanın Satın Alma Öncesi ve Sonrası" tüketici davranışına etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Katılımcıların (tüketicilerin) sosyal medyada gerçekleşen satın alma öncesi ve sonrası davranışlarıyla sosyal medya kullanım yoğunluğu ile sosyal medya bağlarının güçlülüğü arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu rapor edilmiştir.
Yıldırım & Kalender, 2018	Sosyal medyanın üniversite öğrencilerinin satın alma davranışlarına etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Çalışmanın sonucunda sosyal medyanın üniversite öğrencilerinin satın alma sonrası davranışları ve tutumlarını etkilediği tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle geçlerin veya öğrencilerin memnuniyetlerini az olmakla birlikte memnuniyetsizliklerini sosyal medya ortamlarını paylaştıkları rapor edilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Sosyal medyanın tüketicilerin satın alma davranışları üzerindeki etkilerinin ele alındığı bu araştırmada ulaşılan sonuçlar değerlendirildiği zaman, son yıllarda sosyal medyanın tüketicilerin satın alma davranışları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Elde edilen sonuçlara göre satın alma sürecinde sosyal medyayı önemli kılan unsurların başında tüketiciler ile iletişimi arttırmasının geldiği göze çarpmaktadır. Nitekim bu konuda yapılan çalışma bulguları sosyal medya uygulamaları sayesinde işletmelerin tüketicilere daha

kolay ulaştıkları, sosyal medyanın müşteriler ile iletişimi daha etkin hale getirdiği belirtilmektedir (Arslan & Yavuz, 2020). Sosyal medyanın satın alma davranışını olumlu yönde etkilemesinin diğer bir nedeni olarak sosyal medyanın tüketici algılarını olumlu yönde etkilemesi gösterilmektedir (Bacaksız, 2017).

Yapılan bu çalışmada incelenen bulgular değerlendirildiği zaman son yıllarda özellikle sosyal medya reklamlarının ve reklamlarda sosyal medya fenomenlerinden yararlanmanın satın alma davranışını olumlu yönde etkilediği bulunmuştur. Buna karşılık reklam ve içeriklerde tüketicilerin düşüncelerini olumsuz yönde etkileyen rahatsız edici unsurlara yer verilmesinin satın alma davranışını da olumsuz yönde etkilediği belirlenmiştir (Ertürk-İnan, 2019; İşlek, 2012). Bu kapsamda sosyal emdya pazarlamasında müşteri memnuniyetini ve sadataini sağlama, bunun yanında tüketicilerin satın alma eğilimlerini arttırmak için işletmelerin hedef müşteri kitlesine uygun reklamlar yapmaları gerektiği söylenebilir.

KAYNAKLAR

Arslan, İ. K., & Yavuz, A. (2021). Sosyal medyanın tüketici satın alma davranışları üzerindeki etkisi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi, 4*(8), 151-170.

Bacaksız, P. (2017). Sosyal medyada tüketim algısı ve kadın tüketicilerde satın alma davranışına olan etkisi. Y*orum Yönetim Yöntem Uluslararası Yönetim Ekonomi ve Felsefe Dergisi, 5*(1), 43-54.

Baran, Z. (2015). *Satın alma noktası reklam uygulamalarının plansız satın alma davranışındaki rolü: IKEA örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

Bayburtlu, A. S. (2017). Kültür, etnomüzikoloji ve müzikoloji ilişkisi. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3*(1), 77-87.

Bilgin, Y. (2018). The effect of social media marketing activities on brand awareness, brand image and brand loyalty. *Business & Management Studies: An İnternational Journal, 6*(1), 128-148.

Budiman, S. (2021). The effect of social media on brand image and brand loyalty in generation Y. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business, 8*(3), 1339-1347.

Cengiz, E., & Şekerkaya, A. (2012). İnternet kullanıcılarının internetten alış-verişe yönelik satın alma karar süreçlerinin incelenmesi ve kullanım yoğunlukları açısından sınıflandırılması üzerine bir araştırma. *Öneri Dergisi, 9*(33), 33-49.

Çağlıyan, V., Hassan, S. A., & Işıklar, Z. E. (2016). Üniversite öğrencilerinin satın alma davranışlarında sosyal medya reklamlarının etkisi: Selçuk Üniversitesi'nde bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 11, 43-56.

Çerçi, M. (2014). *Özel alışveriş sitelerininin kompulsif satın alma davranışına yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Demir, Ü. (2016). Sosyal medya kullanımı ve aile iletişimi: Çanakkale'de lise öğrencileri üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 9*(2), 27-50.

Diker, E. (2021). Tüketicilerin YouTube reklamlarına yönelik tutumlarının satın alma davranışı üzerindeki etkisi. *Selçuk İletişim, 14*(1), 84-112.

Durmaz, Y., Bahar, R., & Kurtlar, M. (2011). Kişisel faktörlerin tüketici satın alma davranışlarına etkisi üzerine bir araştırma. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 2*(1), 114-133.

Ertürk-İnan, E. (2019). *Sosyal medya reklamlarında ünlü kullanımının satın alma davranışına etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Haudi, H., Handayani, W., Musnaini, M., Suyoto, Y., Prasetio, T., Pitaloka, E., Wijoyo, H., Yonata, H., Koho, I. R., & Cahyon, Y. (2022). The effect of social media marketing on brand trust, brand equity and brand loyalty. *International Journal of Data and Network Science, 6*(3), 961-972.

İnce, A. (2017). *İşletmelerdeki pazarlama uygulamalarında sosyal medyanın önemi ve kampanya örnekleri*. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

İşlek, M. S. (2012). *Sosyal medyanın tüketici davranışlarına etkileri: Türkiye'deki sosyal medya kullanıcıları üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Karaman.

Kahraman, A. D., & Aytaç, T. (2019). Sosyal medya çağında reklamın eğitim işlevi üzerine bir çözümleme. *The Journal of Academic Social Science, 2*(8), 78-101.

Kumar, V., Varma, M., Sangvikar, B., & Pawar, A. (2020). Realising the transformation of customer purchase behaviour: Assessment of impact of social media on purchasing behavior of consumers in India. *Test Engineering and Management,* 82, 12990-12998.

Mürütsoy, M. (2019). *Sosyal medya reklamlarında ünlü sporcu kullanımının tüketicilerin satın alma davranışlarına etkisi: X,Y ve Z kuşağı üzerine Niğde ilinde bir araştırma*. Doktora Tezi. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde.

Nuseir, M., & Elrefae, G. (2022). The effects of facilitating conditions, customer experience and brand loyalty on customer-based brand equity through social media marketing. *International Journal of Data and Network Science, 6*(3), 875-884.

Onurlubaş, E., & Öztürk, D. (2018). Sosyal medya uygulamalarının Y kuşağı satın alma davranışı üzerine etkisi: Instagram örneği. *OPUS International Journal of Society Researches, 9*(16), 984-1016.

Önen, V. (2019). Tüketici motivasyonları ile sosyal medyanın tüketici davranışına etkisinin satın alma niyetine etkisinin hava yolu yolcu taşımacılığında incelemesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 11*(3), 1866-1882.

Önen, V. (2019). Tüketici motivasyonları ile sosyal medyanın tüketici davranışına etkisinin satın alma niyetine etkisinin hava yolu yolcu taşımacılığında incelemesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 11*(3), 1866-1882.

Özgen, E., & Doymuş, H. (2013). Sosyal medya pazarlamasında farklılaştırıcı bir unsur olarak içerik yönetimi konusuna iletişimsel bir yaklaşım. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology, 4*(11), 91-103.

Pütter, M. (2017). The impact of social media on consumer buying intention. *Marketing, 3*(1), 7-13.

Sajid, S. I. (2016). Social media and its role in marketing. *Business and Economics Journal, 7*(1), 1-5.

Seçer, A., & Boğa, M. (2017). Sosyal medyanın tüketicilerin gıda ürünleri satın alma davranışına etkisi. *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi, 20*(4), 312-319.

Shah, A. M., Zahoor, S. Z., & Qureshi, I. H. (2019). Social media and purchasing behavior: A study of the mediating effect of customer relationships. *Journal of Global Marketing, 32*(2), 93-115.

Shiva, B. A. (2021). *Sosyal medyanın ve sosyal ağların dijital girişimcilik üzerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. Karabük.

Şahin, E., Çağlıyan, V., & Başer, H. H. (2017). Sosyal medya pazarlamasının tüketici satın alma davranışına etkisi: Selçuk üniversitesi İİBF örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10*(4), 67-86.

İçil, H. B., & Şahin, E. (2019). Sosyal medya uygulamalarının, marka bağlılığı ve tüketici davranışlarına etkisi: Z kuşağı üzerine bir araştırma. *International Journal of Multidisciplinary Studies and Innovative Technologies, 3*(2), 188-195.

Şardağ-Karabulut, M. (2015). Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde sosyal medya pazarlaması: Sinop ilinde bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Samsun.

Şener, A., & Yücel, S. (2020). Sosyal medyanın Y kuşağı satın alma davranışları üzerindeki etkisi: Bir literatür incelemesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 65, 265-284.

Taşdelen, B. (2020). Dijital çağın yeni trendi sosyal medya etkileyicileri: Vloggerların üniversite öğrencilerinin satın alma davranışı üzerindeki etkisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 19*(3), 1071-1098.

Toksarı, M., & Mürütsoy, M. (2019). Instagramdaki Sosyal Medya Fenomenlerinin Tüketicilerin Satın Alma Davranışlarına Etkisi. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi, 2*(8), 586-603.

Torun, E. (2017). Tüketici satın alma davranışları üzerinde internet ve sosyal medyanın yeri ve önemi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 16*(62), 955-970.

Ulama, Ş., & Koç, D. E. (2019). Kastamonu ilinde turizm eğitimi alan üniversite öğrencilerinin sosyal medya reklamlarına yönelik algılarının satın alma davranışlarına etkisi. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, 3*(3), 381-399.

Voramontri, D., & Klieb, L. (2019). Impact of social media on consumer behaviour. *International Journal of Information and Decision Sciences, 11*(3), 209-233.

Yanar, K., & Yılmaz, K. G. (2017). Sosyal medyanın satın alma öncesi ve sonrası tüketici davranışına etkisi üzerine bir araştırma. *Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 1*(2), 24-40.

Yıldırım, S., & Kalender, M. (2018). Sosyal medyanın üniversite öğrencilerinin satın alma davranışlarına etkisi üzerine kavramsal bir bakış. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(4), 569-578.

Ying, M. (2012). *Sosyal medya platformları üzerinden pazarlama ve bu mecrayı etkin kullanan sektörler*. Yüksek Lisans Tezi. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Yücedağ, K.İ. (2005). *Tüketici davranışı, insana özgü ihtiyaçlar ve hedonik tüketim*. Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.

EXTENDED ABSTRACT

Marketing is the whole of activities that are carried out by focusing on the needs of groups in the service and product sector and using promotional methods to target consumers, providing profit at the appropriate time, place and price. In other words, marketing is the interrelated business activities that regulate the promotion, pricing and distribution activities of the firm in order to provide services and products that will satisfy the wants and needs of the current or future consumer group (İnce, 2017). In parallel with the development of internet technology, the traditional marketing approach has left its place to social media marketing. It is seen that social media marketing is widely used in social media and has many benefits for companies (Sajid, 2016). The main benefits of social media marketing for businesses are the development of product and brand image, as well as providing customer loyalty (Bilgin, 2018; Haudi et al., 2022; Nuseir & Elrefae, 2022; Budiman, 2021). In addition, it is stated that being on social media in increasing the popularity of companies or brands is almost cost-free, reducing marketing expenditures to a minimum, increasing sales and ensuring profitability, and increasing the traffic of the company's website, if any. Besides, it is known that social media helps in establishing relations with potential customers and developing relations with existing customers. Considering these aforementioned factors, it has been thought that social media is an effective weapon for small and medium-sized companies to gain competitive

advantage as the backbone of the country's economy, thanks to its advantages such as adapting easily to innovations and changes, contract manufacturing or industrial production, creating a business area with low investment costs and flexible structures (Şardağ-Karabulut, 2015).

As the importance of social media in the field of marketing is understood, it is noteworthy that the budget allocated to content marketing has increased. In the organizational chart of content management, it is stated that brands determine the budget they allocate to this area and that a good and different application is carried out in this direction. The most important aspect of creating various content is expressed as the process of understanding and listening to the consumer. The most important quality of successful interaction is expressed in the form of listening. Listening should be a constant part of the interaction and in this context, it should be a continuous loop. In this way, what is important for individuals will be understood and a healthier and correct approach will be provided, which will enable the creation of various contents (Özgen & Doymuş, 2013).

Purchasing behaviour is explained as a process that exhibits continuous with the research of alternatives in parallel with the needs that started with the consumer's perception as a need, the examination of these alternatives, the desire for a service or product, the decision whether to use the service or product again as a result of the purchase, and the provision of feedback on the service or product (Çerçi, 2014). It is seen that the process of purchasing the service or product of the consumer group consists of five different phases. These processes can be listed as searching for information, recognizing the need, evaluating alternatives before purchasing, purchasing decision phase, and post-purchase evaluation (Baran, 2015; Yücedağ, 2005; Cengiz & Şekerkaya, 2010).

It is seen that the developments in internet technology continued rapidly in the 2000s and the transition to Web 2.0 took place. As a result of the increase and spread of internet users, the internet technology, which provides feedback and interaction opportunities, has allowed the inclusion of the said technology in the marketing techniques of companies over time. This system, which was mentioned especially after 2005, is an important development that also prepares the environment for the development of networks expressed as social media platforms. Web 2.0 is an important element in the development of social media giants such as Instagram, Facebook, Twitter, etc. In this sense, it is stated that there are many social media platforms and although they have various functions, they can meet on a common point in terms of 'interaction'. The most preferred social media platforms for smartphones and computers, which have a place in daily life, are Facebook, YouTube, Twitter, Instagram, LinkedIn. It is stated that these social media networks are used not only by users but also by institutions and companies and have an important position within the scope of marketing activities (İnce, 2017). In the period we live in, it is seen that communication and interaction between customers and companies can be realized quite easily and quickly with the development of social platforms originating from the internet. It is stated that companies that choose social media, which is the most effective way to deliver service and product information to consumers, can also ensure their marketing activities through social platforms. In this context, it is a concept in the social media marketing literature (Şahin et al., 2017: 68). Social media marketing has paved the way for both the development of the marketing strategies of the enterprises and the change in the purchasing behaviour of the consumers. The study findings in the literature also show that social media affects purchasing behaviour in the marketing process (Kumar et al., 2020; Shah et al., 2019; Voramontri & Klieb, 2019; Pütter, 2017). In this study, it is aimed to examine the effects of social media on the purchasing

behaviour of consumers in the marketing process. Within the scope of the research, it has been determined that social media applications in different sectors affect the purchasing behaviour of consumers.

Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi / Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos Cilt: 10 Sayı:2
Journal of International Multidisciplinary Academic Researches / May-June-July-August Volume: 10 Issue: 2
2023
www.joimar.com

TÜRKİYE'DE SAĞLIK SEKTÖRÜNDE EKONOMİK GELİŞMİŞLİK DÜZEYİ

LEVEL OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE HEALTH SECTOR IN TURKEY

Murat BAŞAL

e-mail: muratbasal35@icloud.com

Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Mardin, Türkiye

ÖZET

Tüm sektörlerde olduğu gibi sağlık sektöründe de hızlı gelişmeler meydana gelmektedir. Hızla gelişen teknoloji, nüfus yapısı, yaşam koşulları, beslenme koşulları ve değişen hastalık dokuları sağlık hizmetlerinin sunumunu doğrudan etkileyebilecek unsurlar olarak karşımıza çıkabilmektedir. Sağlık sektöründeki değişim sürecini anlamak ve bu alanda daha fazla gelişme öngörmek, ulusal sağlık politikalarına rehberlik etmek ve sağlık tesislerine etkili ve verimli hizmetler sunma planları geliştirmek için çok önemlidir. Bu çalışmanın amacı; sağlık hizmetlerinde ekonominin önemini vurgulamak ve sağlık ekonomisi ortaya koyabilmek için Türkiye'de sağlık sektöründe ekonomik gelişmişlik düzeyini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda hazırlanan çalışmanın sonucunda, Türkiye'nin özellikle son yıllarda sağlık alanına yaptığı yatırımlar ile dikkat çektiği anlaşılmıştır. Salgın döneminde sağlık sektörünün ne kadar önemli olduğunu tüm dünya bir kez daha anlamış, özellikle sağlık sistemi kötü olan ve bu alanda yatırımlar yapmayan ülkelerin zayıf olan sağlık sistemleri bu süreçte çökmüştür. Bu çalışma kapsamında Türkiye'de sağlık sektörünün ekonomik olarak gelişmişlik düzeyi incelenmiştir.
Keywords: Sağlık sektörü, sağlık harcamaları, sermaye yapısı, ekonomik büyüme

JEL KODU: H51

ABSTRACT

As in all sectors, the health sector is developing rapidly. Rapidly developing technologies, population structures, habitats, nutritional status and changing textures are seen as direct factors in the delivery of health services. It is critical to understand the process of change in the health sector and to anticipate further development in this area, to guide national health policy and to develop plans to provide effective and efficient services to healthcare facilities. The aim of this study; To emphasize the importance of economy in health services and to reveal the level of economic development in the health sector in Turkey in order to demonstrate a health economy, As a result of the study prepared in this direction, it has been understood that Turkey has attracted attention especially with its investments in the field of health in recent years. The whole world once again understood how important the health sector is during the epidemic, and the weak health systems of countries that have a bad health system and do not make investments in this field collapsed in this process. Within the scope of this study, the level of economic development of the health sector in Turkey was examined.
Anahtar Kelimeler: Health sector, health expenditures, capital structure, economic growth

JEL CODE: H51

GİRİŞ

İşletmelerin kurulabilmesi ve faaliyetlerini sürdürebilmesi adına parasal kaynaklar gereklidir. Ülkelerin ekonomisinde faaliyet gösteren işletmelerin üretken yatırımlar yapılarak girişimlerin sonuçlarını elde edebilmeyi ve işlerinin devamlılığını sağlamayı amaçladığı belirtilmektedir. Bunu başarmak adına işletmelerin finansman konusu olan gereken yatırım fonlarının bulunması ve etkin kullanılması gerekmektedir. İçinde yaşadığımız yüzyılda iş sektörü çok değişti. Bütün teknolojik gelişmelerin, işletmelerin yerini, yapısını, kapsamını ve varlık yapısını etkilemektedir. Zamanını kullanan ve teknolojileri iyi geliştiren işletmeler sadece ulusal değil uluslararası alanda da rekabet edebilir, ancak bu gelişmelerde geride

kalmayan işletmeler geçmişte kalmıştır. İş kollarının çeşitliliği, ülkeler ve endüstriler arasındaki geleneksel farklılıklar ve işletmelerin bulunduğu yerden kaynaklanan belirgin farklılıkların çeşitli finansal ihtiyaçlar yaratmış ve yaratmaya devam etmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde önemli bir yapısal değişiklik, sağlık sektörünün pazar payının ve pazar büyüklüğünün hızlı bir şekilde büyümesidir. Sağlık hizmetleri pazarının büyümesi, çeşitliliğe dayalı çeşitliliğe ve uzmanlaşmaya yol açar. Sağlık sektörü, hizmet pazarlaması, üretimi ve kalite geri bildirimi aşamalarında ürün sektöründen farklılaşmaktadır.

Özellikle Türkiye'de sağlık alanına son dönemlerde çok fazla yatırım yapılmış bunun yanı sıra devlet bütçesinden de geçmiş yıllara oranla sağlık sektörü daha fazla pay almaya başlamıştır. Türkiye, sağlık sektörü olarak gelişim göstermiş olsa bile özellikle üretim bağlamında yeterli seviyeye ulaşamadığı için sağlık alanında yapılan harcamaları ülke içerisinde tutamamakta ve gerekli sağlık ekipman ve ilaçlarını ithal etmektedir, bu durumda özellikle sağlık alanında Türkiye'nin finansman sorunu yaşamasına ve sağlık sektörünün gelişiminin engellenmesine neden olmaktadır.

Yapılan bu çalışmada ilk olarak sağlık ekonomisiyle alakalı kavramlar üzerinde durulmuş ve ülkemizdeki sağlık sektörünün mevcut durumu, sağlık harcamaları ve finansmanlarından söz edilmiştir. Sonuç ve değerlendirme bölümünde ise ülkemizdeki sağlık ekonomisi kavramının gelişiminde gereken politika ve faaliyetlerden bahsedilmektedir.

1. TÜRKİYE'DE SAĞLIK SİSTEMİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Sağlık ve Sağlık Hizmetleri Kavramı

DSÖ'ye göre sağlığın tanımı: "Sadece hastalık ya da sakatlığın olmaması değil, ruhsal, fiziksel ve sosyal açıdan tam anlamıyla iyilik hali" olarak belirtilmektedir (Kelley, 2008). Bu tanımdaki 'tam' kelimesi nedeniyle, birçok insan kronik hastalıkları veya engelleri nedeniyle sağlıklı kabul edilmeyecektir (Bircher & Kuruvilla, 2014; Leonardi, 2018). Sağlıkla ilgili birçok alternatif kavram, son yıllarda felsefi ve politika odaklı sağlık ve tıp tartışmalarında tartışıldı ve hastalıktan arınmış sağlıktan, birinin yetenekleri olarak sağlığa dönüştü. Filozoflar tarafından geniş ölçüde tartışılan ve eleştirilen önde gelen sağlık kavramları sırasıyla Boorse, Nordenfelt ve Nussbaum tarafından geliştirilmiştir. Boorse'un biyoistatistiksel sağlık teorisi, vücut bölümlerinin işleyişine ve fizyolojik sistemlerin hastalıktan arınmış olmasına odaklanan bir organizmanın tamamen tanımlayıcı bir niteliğidir (Boorse, 1977; Haverkamp ve ark., 2018). Daha yakın zamanlarda, Uluslararası İşlevsellik, Sakatlık ve Sağlık Sınıflandırması (ICF), daha geniş bir dizi yönü dikkate alarak performansa olduğu kadar kapasitelere de odaklanmıştır: vücut işlevleri, aktivite ve katılım, çevresel ve kişisel faktörler ve vücut yapılarıdır (WHO, 2017; Huber ve ark., 2016).

Sağlık Hizmetleri; kişi ve toplumun sağlık durumunun geliştirilip korunması adına sağlık çalışanlarınca sunulan tedavi edici, koruyucu, rehabilite edici ve sağlığı geliştiren hizmetlerin tamamı şeklinde açıklanmaktadır. Sağlığın amaçları, mevcut kaynak ve bilgilerin eşiğinde ülke ya da topluluğun belli bir zamanda ulaşmayı umduğu sağlık sonucunu özetlemektedir. Sağlığın amaçları, sağlıklı bir topluma yönelik genel anlamda halkın değerlerini yansıtma, özel anlamda ise sağlık sektörünün değerlerini yansıtmanın genel anlamda söz konusu belirtilen istek ve niyetlere göre yaklaşımlar benimsenmektedir. DSÖ, küresel ve bölgesel düzeylerde sağlık amaçlarının ve hedeflerinin teşvik edilmesi ve geliştirilmesine ilişkin politikaları desteklemektedir (Tengilimoğlu & Köksal, 2013). Sağlık kavramı tanımın özellikleri şu şekilde açıklanabilir (Tengilimoğlu ve ark., 2015):

- Sağlık hizmetlerinin faaliyetleri iki ana gruba ayrılır: "insanların sağlığını korumak" ve "teşhis, tedavi ve bakım".

- Tıbbi faaliyetler bireysel veya kurumsal olarak sağlanabilir. Gelişmiş ülkelerde üst düzey kurumsallaşma önlemleri uygulandığından, sağlık hizmetleri kuruluşlar tarafından verilmektedir. Özellikle, ekip tarafından sağlanan tıbbi hizmetlerin daha etkili kurumsal düşünme ve kurumsal uygulamalar geliştirmesi ve sağlaması gerekmektedir.
- Sağlık, hizmet kavramları için geliştirilmiş olan bütün özelliklere sahip olmasına rağmen, farklı nitelikleri de bulunmaktadır. Sağlık hizmetlerini tanımlamak gerekirse, sağlık sektöründeki kuruluşların tanımlanması ve sınıflandırılması oldukça zordur.
- Tıbbi hizmetler devlet kurumları veya özel kişiler tarafından verilmektedir. Değişim süreçlerinin kâr getirip getirmediği önemli değil. En önemlisi, sağlık hizmetinin en önemli hedeflerinden biri olan hizmetle ihtiyaçlar bir memnuniyet noktasına getirilebilir. Bu bağlamda, sağlık alanında ticari ticari kuruluşların yanı sıra kar amacı gütmeyen tıbbi kurumlar da bulunmaktadır.

Modern sağlık hizmetlerinin ilkeleri;

- Bir insanın hayatı bütündür ve sağlıklı ve hasta olabilmek için birbirinden ayrılamaz. Bir kişinin hastalık döneminin de kişinin sağlıklı olduğu dönem şeklinde bilinen bir sürenin birikmesinin neticesidir,
- Bir kişi ve çevresi tek bir bütün (fiziksel, biyolojik, sosyal) olarak kabul edilir ve birbirinden izole edilemez. Bir kişinin sağlık durumu, içinde yaşadığı çevrenin, özellikle sosyal çevrenin,
- Sağlık, hastalardan daha sağlıklı olanlara geçen bir hizmettir ve insanları enfeksiyondan korumak, onları tedavi etmekten daha önemlidir.
- Toplumdaki en yaygın hastalık türü en önemli hastalıktır.
- Hastalık sadece kişiyi etkilemekle kalmaz, aynı zamanda kişinin yaşadığı aileden başlayarak toplumun tamamını etkiler.
- Sağlık hizmetlerinin birden çok alandan etkilenen toplu bir hizmet olduğu bilinmektedir (Akdur, 2000).

1.2. Sağlık Hizmetlerinin Amacı

Sağlığın amaçlarının, var olan bilgilerin ve mevcut kaynaklar eşliğinde bir ülke ya da insan topluluğunun belli bir zaman diliminde ulaşılmak istenen sağlık neticesini özetlemektedir. Sağlık amaçlarının sağlıklı bir topluma ilişkin, genel anlamda toplumun değerlerini yansıtmayı amaçlayan istek ve niyetler bildirimi olduğu belirtilmektedir. Birden çok ülkede sağlık yatırımına paralel bir şekilde sağlığın amaçları, niyet ve yön bildirimi şeklinde belirleme bakış açısının benimsendiği görülmektedir. DSÖ, küresel, bölgesel, ulusal ve yerel düzeyde sağlık hedef ve amaçlarının geliştirilerek teşvik edilmesi desteklenmektedir (Tengilimoğlu & Köksal, 2013).

1.3. Sağlık Hizmetlerinin Sınıflandırılması

Mevcut anlayışa göre, tıbbi hizmetler dört ana tipte ele alınmaktadır: önleyici hizmetler, tedavi hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri ve sağlığı geliştirme hizmetleri. Başka bir deyişle, sağlık hizmeti sağlayıcıları her zaman sağlıklı insanların sağlıklı bir yaşam tarzı yaşamasını ve bunu yapmak için ellerinden gelen her şeyi yapmasını ister. İnsan sağlığını etkileyebilecek hasarın tahmin edilmesi ve önlenmesi adına iki çeşit yaklaşım gereklidir. Önleyici tıbbi hizmetler, bireyleri, yani yalnızca insan sağlığını tehdit eden tehlikelerin önlenmesi ya da çevreyi olumsuz yönde etkileyebilecek hastalıkları, yani belli bir toplumu ya da bir toplulukta yaşayan tüm toplumu önlemeyi amaçlamaktadır. Koruyucu sağlık söz konusu olduğunda, sağlık koşulları bir şekilde kötüleşen insanların tekrar sağlıklı insanlar olması için tüm araştırmalar yapılmıştır (Tengilimoğlu & Köksal, 2013).

1.3.1. Koruyucu Sağlık Hizmetleri

İlk evre sağlık hizmetleri, aynı zamanda koruyucu sağlık hizmetleri şeklinde belirtilmektedir. Toplumun sağlığının korunması ve geliştirilmesi adına gerçekleştirilen sağlık hizmetleri şeklinde ifade edilmektedir. Yaşadığımız dönemde sağlık anlayışının en önemli özelliklerinden birinin, hastalığın önlenmesi, erken teşhis edilmesi, tedavi edilmesinden daha önemli bir durumdur. Söz konusu durumun gerçekleşmesinin de yalnızca koruyucu sağlık hizmetleriyle yapılabildiği belirtilmektedir. Sağlık hizmetinin ilk sunulduğu yer olan ilk basamak sağlık hizmetlerinde yaşanan aksamalar, yeterli düzeyde önemli görülmediğinde ülkelerin sağlık sistemleri bu durumda oldukça olumsuz etkiye sahip olmaktadır. Maliyet durumunun hastalıkların tedavi edilmesinde hizmetine göre çok daha ekonomik olan ilk basamak sağlık hizmetinin beklentilerinin karşılanacağı düzeyde verilmediği zaman, toplumun genel sağlık halinin bozulduğu, toplumun hastalıklara yakalanma düzeylerinin arttığı görülmektedir. Tüm hastalıkların tedavi edilmesinde maliyetlerin ve iş gücü kaybının ülkelerin ekonomisine ağır yük oluşturmasına neden olmaktadır. Söz konusu kısır döngünün kırılması adına öncelikle koruyucu sağlık hizmetinin çok daha güçlendirilmesi gerekli görülmektedir. Gelişmiş ülkeler incelendiğinde sağlık hizmetleri politikasında koruyucu sağlık hizmetleri üzerine inşa edildiği belirtilmektedir. Nitekim, aynı durumun belirlenmesi Alma-Ata Bildirgesinde de gerçekleştirilmiştir. Sağlık hizmetlerinin örgütlenmesinin başarısının sadece koruyucu ve temel sağlık hizmetlerinin iyi şekilde örgütlenmesine bağlı olmaktadır (Ateş, 2013).

Koruyucu sağlık hizmetleri kapsamında temel amacın toplumu hastalığa neden olabilecek etkenlerden uzak tutabilmek ya da hastalık etkenlerinin yok edilmesine ilişkin hizmetlerin sunulması olduğu belirtilmektedir. İnsanlara yönelik gerçekleştirilen bağışıklama, ilaçla ve serumla koruma, hastalıklarda erken teşhis koyma, kişilerin beslenmesinin iyileştirilebilmesi adına gıdaların güvenlik, sağlık eğitimi, sağlıklı beslenme ve sağlığı önleme hizmetleri, aile planlamasının yapılması gibi biyolojik, sosyal ve fiziksel olumsuz etkilerden kaynaklı sağlık problemlerinin önlenebilmesi adına fiziksel ortamdaki alınacak bütün önlemler şeklinde açıklanmaktadır (Kavuncubaşı & Yıldırım, 2010).

Ülkelerdeki sağlık sistemi dikkate alındığında, koruyucu bakımın bakım sağlamaya odaklanması gerektiği unutulmamalıdır. Sağlık hizmetlerinin sağlık hizmetlerinden her zaman daha etkili ve uygun maliyetli olması, bu görüşün temel nedenidir. Bu hizmetler bireysel ve çevresel koruyucu sağlık hizmetlerine ayrılmıştır ve bir sağlık politikasının ilk adımıdır. Bireyler için koruyucu tıbbi hizmetler (Somunoğlu, 2012);

- Bireylerin hastalıklarının erken teşhisi ve tedavisi,
- Bireylere sağlık eğitimi verilmesi,
- İnsanlara anne ve çocuk sağlığı hizmetlerinin sağlanması
- İnsanlara aile planlaması hizmeti sunmak
- İnsanların aşılanma durumunu yükseltmek,
- Sağlık profesyonellerinin sunduğu bireylerin ve benzeri hizmetlerin beslenme koşullarının iyileştirilmesi.

Çevre için koruyucu tıbbi hizmetler, bu alanda özel eğitim almış uzmanlar (mühendisler, çevre sağlık teknisyenleri, vb.) Tarafından sağlanan ve fiziksel çevre, kimyasal çevre ve biyolojik çevre unsurlarını ortadan kaldırmayı amaçlayan tıbbi hizmetlerdir. İnsan sağlığını olumsuz etkilemektedir. Çevre için koruyucu sağlık hizmetleri (Somunoğlu, 2012);

- Çevrede etkili olan suyun temiz kaynaklardan sağlanabilmesi,
- Hava kirliliği durumun kontrol edilmesi,
- Bireylerin iş sağlığı ve güvenliklerinin oluşturulabilmesi,

- Çevreye bırakılmış olan atıkların kontrol edilmesi,
- Çevrede etkili olabilecek gürültünün kontrol edilmesi,
- Konutların hijyen durumunun kontrolü vb. şeklinde sıralanmaktadır.

1.3.2. Tedavi Hizmetleri

Hastaların sağlığını iyileştirmek için sağlanan tüm hizmetler bu kategoriye girmektedir. Kendi içinizde; birinci aşama tedavi hizmetleri (ilk kullanım ve ayakta tedavi sırasında), ikinci aşama tedavi hizmetleri (yatarak tedavi hizmetleri) ve üçüncü aşama tedavi hizmetleri (yüksek düzeyde uzmanlaşmış ve diğer tıp merkezlerine göre ileri teknolojileri kullanan merkezler) Üç bölüme ayrılmıştır. Tedavi edici olan hizmetlerin sadece sağlık hizmeti sağlayıcıları ve sağlık sektörünce sunulan hizmetler olarak belirtildiği görülmektedir (Akdur, 2000).

1.3.3. Rehabilitasyon Hizmetleri

İnsanların hastalığa yakalanmasının ardından sakatlanma ya da güçsüz düşme gibi nedenlerle işgüçlerini kaybedenler adına gerçekleştirilen hizmetlerin bu sağlık hizmeti çeşidi altında toplandığı ve ikiye ayrıldığı belirtilmektedir. Bunlar;

a) Tıbbi Rehabilitasyon: Bireylerin kaybetmiş oldukları organlarının yerine protez takılması işlemi ya da bireylerin güçsüz duruma gelen organlarına fizik tedavi rehabilitasyon vb. metotlar ile organların yeniden güçlendirilmesi bireylerin gündelik aktivitelerinin sürdürülmesi imkanlarına kavuşturulması şeklindeki çalışmalar olarak bilinmektedir.

b) Sosyal Rehabilitasyon: Psikolojik ve fiziksel hasarlı olan kişilerin var olan durumlarına göre ve uygun bir şekilde işe yerleştirilmesi ya da söz konusu belirtilen insan grubunun bakımlarının gerçekleştirilmesi türünden hizmetler olarak belirtilmektedir.

Hizmetlerin tanımı ve çeşitlerinden anlaşılacağı üzere, tıbbi rehabilitasyon hizmetinin sağlık sektörü tarafından sunulan hizmetlerden biridir. Sosyal rehabilitasyon hizmetleri, sosyal hizmet kurumu ve çalışanları tarafından verilmektedir (Akdur, 2000).

1.3.4. Sağlığı Geliştirici Hizmetler

Sağlığın teşviki ve geliştirilmesi hizmetlerinin sağlıklı bireylerin sağlık durumunun üst seviyelere çıkarılması adına sağlanan tıbbi hizmetler olarak ifade edilmektedir. Sağlığın geliştirilmesi ve teşvik edilmesi hizmetlerinin birincil sorumluluğunun kişiye ait olduğu belirtilmektedir. Bireylerin sağlığının iyileştirilmesi, zihinsel ve fiziksel sağlığın, yaşam beklentisinin ve kalitesinin iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Yaşadığımız dönemde oluşan hastalıkların çoğuna, bireylerin yaşam biçimi, alışkanlıklar vb. neden olduğu belirtilmektedir (Kavuncubaşı & Yıldırım, 2010).

Kişilerin sağlığının geliştirilmesi, kişilerin sağlığında etkili olan çevresel ve bireysel potansiyellerin en etkili şekilde kullanılması durumudur. Bireylerin yaşantısına sağlamlık kazandırma, sağlıklı olma, mutluluklarını sağlama, insanların ömürlerinin daha uzun yaşamasının sağlanması ve canlılık katma çabası şeklinde ifade edilmektedir. Sağlığın geliştirilmesinde hizmetlerin stratejik açıdan bu yaklaşım açılarını içermesi gerektiği belirtilmektedir (Kavuncubaşı & Yıldırım, 2010):

- Kişilerin potansiyel halinin güçlendirilmesinin teşviki,
- Sosyal yapının desteklenmesi, güvenilir ve sağlıklı ortamların geliştirilmesi,
- Kişilerin yaşam koşullarının geliştirilmesi,
- Hastalığa yakalanma olasılığı olan risk grupları adına ve risk grupları ile birlikte hareket edilmesi,

- Organ yetmezliği nedeniyle yaşam tehlikesi olanlar için toplum geneline organının bağışlanması hususunda bilinçlendirme etkinlikleri yapılması,
- Sağlık durumunun ve iyilik halinin daha iyi bir hale getirilmesi adına kamu politikası ve bu kapsamdaki etkinliklerin koordine edilmesi,
- Sağlık hizmetleri ve sosyal hizmetler sistemlerinin en ekonomik ve etkin çözümlere yönlendirilmesi.

2. TÜRKİYE'DE SAĞLIK SEKTÖRÜNÜN MEVCUT DURUMU

Ülkemizde sağlık sektörünün var olan durumu ele alındığında oldukça karmaşık bir yapıyla karşılaşıldığı belirtilmektedir. Var olan tesisin temel taşı olarak belirtilen Sağlık Bakanlığı'nın yanında Millî Savunma Bakanlığı, DPT, üniversiteler ve diğer devlet kurumlarıyla özel sağlık hizmeti sağlayıcıların kompleksin diğer temel taşları olduğu görülmektedir (Tatar, 2003).

Türkiye'de faaliyet gösteren sağlık birimleri, birinci basamak sağlık merkezleri, anne-çocuk sağlığı ile aile planlama merkezleri, dispanserler, kamu hastanelerinin poliklinik bölümleri, belediyeler, uzmanlar, uzman tanı ve tedavi klinikleri, özel kuruluşlar, fonlar dispanseri ve vakıf poliklinikleri şeklinde belirtilmektedir. Koruyucu sağlık hizmetleri ile ayakta, evde tedavi hizmetleri 26.928 Aile Hekimliği Birimi, 4.983 Sağlık Evi, 8.057 Aile Sağlığı Merkezi,778 Toplum Sağlığı Merkezi,96 ÇEKUS(Çocuk, Ergen, Kadın ve Üreme Sağlığı) Birimi, 200 E2-E3 Entegre İlçe Devlet Hastaneleri, 84 Halk Sağlığı Laboratuarları, 336 Kanser Erken Teşhis, Tarama ve Eğitim Merkezi (KETEM),173 Verem Savaş Dispanseri (VSD) ve ülke çapında Sağlık Bakanlığınca verildiği belirtilmektedir (Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2021).

*Toplum Sağlığı Merkezi kapsamına, nüfusu 30.000 ve üzeri olan ilçelerdeki aynı hizmeti sunan 425 İlçe Sağlık Müdürlüğü de dahil edilmiştir.

** Sağlık Bakanlığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğünce 31/05/2019 tarihinde yayımlanmış olan "Sağlık Hizmeti Sunucularının Basamaklandırılması" Genelgesi kapsamında E2-E3 Entegre İlçe Devlet Hastaneleri birinci basamak, E1 Entegre İlçe Devlet Hastaneleri ise ikinci basamak sağlık kuruluşu şeklinde tanımlanmıştır).

Tablo 1. İBBS-1'e ve Sektörlere Göre Hastane Sayısı, 2021

İBBS-1	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	Toplam
İstanbul	54	16	164	234
Batı Marmara	55	4	21	80
Ege	124	7	72	203
Doğu Marmara	81	4	54	139
Batı Anadolu	71	13	51	135
Akdeniz	84	8	88	180
Orta Anadolu	78	4	22	104
Batı Karadeniz	97	3	18	118
Doğu Karadeniz	70	1	12	83
Kuzaydoğu Anadolu	50	2	4	56
Ortadoğu Anadolu	61	3	17	81
Güneydoğu Anadolu	83	3	48	134
Türkiye	908	68	571	1.547

Kaynak: Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2021

Tablo 2. İBBS-1'e ve Sektörlere Göre Hastane Yatağı Sayısı, 2021

İBBS-1	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	Toplam
İstanbul	25.715	5.434	15.811	46.960
Batı Marmara	7.338	2.224	1.774	11.336
Ege	19.299	6.078	6.268	31.645
Doğu Marmara	15.201	3.029	4.732	22.262
Batı Anadolu	17.507	6.607	4.492	28.606
Akdeniz	18.202	5.781	8.124	31.107
Orta Anadolu	8.806	3.066	1.934	13.806
Batı Karadeniz	11.611	2.293	2.111	16.015
Doğu Karadeniz	7.249	831	1.233	9.313
Kuzaydoğu Anadolu	4.902	1.693	293	6.888
Ortadoğu Anadolu	8.079	3.071	1.431	12.581
Güneydoğu Anadolu	13.805	2.871	5.602	22.278
Türkiye	157.714	42.978	53.805	254.497

Kaynak: Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2021

Hastane yatağı: Hastaların 24 saatten daha fazla tedavi ve bakımlarının sağlanması için yatırıldığı, hasta odalarında veya hastalara devamlı olarak tıbbi bakım hizmeti sunulan birimlere yerleştirilmiş olan yataklara verilen isimdir. Hasta yatağı sayısına; yoğun bakım, yenidoğan ve prematüre ünitesindeki yataklar (açık bebek yatağı, kuvöz), yanık merkezi ve yanık odalarındaki yataklar, nitelikli yataklar dahil edilmiştir.

Tablo 4. Sektörlere Göre Nitelikli Yatak Sayısı ve Toplam Yataklar İçerisindeki Oranı (%), 2021

	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	Toplam
Nitelikli Yatak Sayısı	10.945	24.929	35.119	163.993
Toplam Yataklar İçerisindeki Oranı	77.9	69.3	96.7	79.7

Kaynak: Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2021

Not: Yoğun bakım yatakları dahil edilmedi.

Nitelikli yatak: İçerisinde tuvaleti ve banyosu olan, en fazla 2 hasta yatak, telefon, televizyon, buzdolabı, yemek masası, etajeri ve yatırılabilen refakatçi koltuğu yer alan odalardaki yataklar olarak belirtilmektedir. Bu sayıların toplam yatak sayısına dahil olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Türlerine ve Sektörlere Göre Yoğun Bakım Yatak Sayıları, 2021

	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	Toplam
Erişkin	18.545	4.746	10.032	33.323
Çocuk	1.286	661	188	2.135
Yenidoğan	4.433	1.588	7.274	13.295
Toplam	24.264	6.995	17.494	48.753

Kaynak: Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2021

Yukarıdaki verilere dayanarak, Sağlık Bakanlığı tarafından sağlanan sağlık hizmetlerinin büyük çoğunluğunun, halkın temel sorumluluklarından biri olan sağlığın korunması ilkesini tam olarak karşıladığı ancak sağlık hizmetlerinin kalitesi tartışmalı olduğu ileri sürülmektedir.

Tablo 6.Türkiye Sağlık Personelinin Sektörlere ve Unvanlara Göre Dağılımı, 2021

	Sağlık Bakanlığı	Üniversite	Özel	Toplam
Uzman Hekim	45.672	16.288	31.317	93.517
Pratisyen Hekim	47.216	807	5.012	53.035
Asistan Hekim	14.360	22.657	-	37.017
Toplam Hekim	107.248	39.692	36.629	183.569
Toplam Diş Hekimi	11.635	5.038	23.178	39.851
Eczacı	4.033	728	32.450	37.211
Hemşire	155.588	37.021	39.833	232.442
Ebe	54.178	925	2.805	57.908
Diğer Sağlık Personeli	142.712	21.617	55.301	219.630
Diğer Personel ve Hizmet Alımı	252.626	73.338	155.347	481.311
Toplam Personel	778.020	178.359	345.543	1.251.922

Kaynak: Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2021

Not: Entegre Kurumsal İşlem Platformundan (EKIP) temin edilmiş olan personel verilerine Sağlık Bakanlığı Merkez Teşkilatı kapsamında çalışan personelin dahil edilmediği belirtilmektedir. Asistan hekim sayısı kapsamına 2.520 yan dal asistan hekim, diş hekimi sayısına 2.581 asistan diş hekimi, eczacı sayısına 2.446 ikinci eczacı ve yardımcı eczacının dahil edildiği görülmektedir.

01.01.2020 Tarihinde Fahrettin KOCA'nın Mahmut TANAL'ın soru önergesine Mecliste vermiş olduğu yanıtından yola çıkarak Türkiye'de doktor başına düşen kişi sayısının 498,2 olmasına karşın OECD ülkelerindeki bu sayının, ortalama 341,3 olduğu görülmektedir. Bunun yanında hemşire başına düşen nüfusun, ülkemizde 431,2 olmasına karşın OECD ülkelerinde bu nüfusun, ortalama 102 olduğu belirtilmektedir.

Bir ülkenin sağlık hizmetleri sisteminin yeterliliğini belirlemede dikkate alınması gereken diğer bir faktör, toplam sağlık harcaması miktarı ve bu harcamaların GSYH içindeki payıdır. Toplam sağlık harcamalarının GSYH'ye oranı 2020'de %5,0 iken, 2021'de %4,9 olmuştur. Cari sağlık harcamalarının GSYH'ye oranı ise 2020 ve 2021'de %4,6 şeklinde gerçekleşmiştir. Hanehalkı tarafından ilaç, tedavi vb. amaçlarla gerçekleştirilen cepten sağlık harcamasının 2021'de bir önceki yıla nazaran %40,5 oranında artarak 56 milyar 342 milyon TL'ye ulaştığı görülmektedir. Hanehalkı cepten sağlık harcamalarının toplam sağlık harcamasına oranının 2021'de %15,9 olarak gerçekleştiği belirtilmektedir (TÜİK, 2021).

3. SAĞLIK HİZMETLERİNİN FİNANSMANI

Ülkemizde sağlık hizmetleri finansmanı;

- Temelde vergi gelirleri ile finanse edilmekte olan Sağlık Bakanlığı, Üniversite Hastaneleri, Millî Savunma Bakanlığı, diğer kamu kurumları ile aktif çalışan devlet memurlarının sağlık harcamaları adına kullanılmakta olan genel bütçe;
- SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı üyelerinin aylık gelirlerinden kesilmekte olan sosyal güvenlik primleri,
- Özel sağlık sigortası primlerinin, özel pretisyen hekimlere ve özel sağlık hizmeti sunucularına cepten ödenmektedir (Liu vd., 2005).

3.1. Devlet Bütçesi

Genel bütçe vergi gelirlerince finanse edilmekte olan, kamunun vatandaşlarına sağlamakta olduğu sağlık hizmetlerinin temel finansman kaynağı olarak belirtilmektedir. Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan en büyük sağlık bakımı maliyetlerinin büyük çoğunluğunu hangi sunucu oluşturmaktadır? Türkiye'deki sağlık politikaları devlet bütçesi tarafından finanse edilmektedir. Genel bütçe, Sağlık Bakanlığı hastanelerinin bütçelerinin yalnızca yüzde 35'ini kapsamakta ve aradaki farkın işletme sermayesi tarafından finanse etmektedir (Kartal ve ark.,

2004). 1988'den itibaren lüks eşya, akaryakıt, tütün, alkol ve yeni araç satışları kapsamında fon vergisinin düşürülerek Sağlık Bakanlığı'na ek vergi geliri sağlanmıştır. Sağlık Bakanlığı'nın en önemli ve üçüncü gelir kaynağının sigortalılar ve kişiler tarafından kullanılan döner sermayedir. Hastane döner sermayeleri, sağlık hizmeti bağımsızlığı adına Hastane Döner Sermaye Kanununda değişiklik yapan Sağlık Değişim Programı kapsamında sağlık hizmetleri için önemli bir finansman kaynağı haline gelmiştir (Liu ve ark., 2005).

3.2. Sosyal Güvenlik Katkıları

Tablo 7'de ülkemizde yaşamakta olan ve bir tür sosyal güvenlik kapsamı içinde bulunan kişi sayısı sunulmuştur. Devlet, sosyal güvenlik kapsamında yaşayan bu bireylerin maaşlarından sosyal güvenlik kesintileri yaparak kamu sağlık hizmetlerine finansman sağlamaktadır. Bu kesintiler sadece çalışan sigortalı ve işveren tarafından yapılır ve bakmakla sorumlu olunan kişilerden herhangi bir kesinti yapılmaz. Bu nedenle, sosyal sigorta kapsamındaki çok sayıda insan, büyük bir prim ödedikleri anlamına gelmemektedir (Kartal ve ark., 2004).

Tablo 7. Türkiye'deki Sosyal Güvenlik Kapsamı, 2020

Sosyal güvenlik kurumları	Aktif Çalışanlar	Emekliler	Bağımlılar	Toplam
SSK Toplam	14.154.168	8.219.602	18.528.008	40.901.778
T.C. Emekli Sandığı	3.112.213	2.319.085	6.897.150	12.328.448
Bağ-Kur Toplamı	2.859.258	2.677.600	10.019.953	15.536.811
Toplam	20.970.323	13.216.287	35.175.111	68.767.037

Kaynak: Sağlık Bakanlığı 2020 Yılı Eylül Ayı SGK Sigortalı İstatistikleri

3.3. Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK)

SSK tarafından özel sektör çalışanlarına, kamu sektöründeki işçilere ve tarım sektöründeki çalışanlarla tüm bu üç grubun bakmak ile yükümlü olduğu bireylere emeklilik ve sağlık bakanlığı aracılığı ile sağlık hizmetlerinin sağlandığı belirtilmektedir. SSK, üyelerine emeklilik ve sağlık olmak üzere iki farklı hizmet sunmaktadır. 2005 yılı itibariyle, işçiler ile bakıcıları da dahil olmak üzere aktif 24.7 milyon SSK'lının olduğu belirtilmektedir (SSK, 2021). Fakat SSK, üyelerinin sağlık giderlerinden sorumlu değildir, sadece sağlık raporu bulunan SSK'lıların sağlık giderlerinden sorumludur. SSK, sağlık hizmetlerini esas olarak işverenler ve çalışanlar tarafından ödenmekte olan katkı paylarıyla finanse etmektedir. Toplam SSK ücreti, hem işveren hem de işçi tarafından işçinin maaşının% 14'ü oranında ödenir. Ayrıca, SSK sağlık sisteminde çalışanların% 20'si ve emeklilerin% 10'u ayakta tedavi ilaçları için ödeme yapmaktadır. Kronik hastalığı olan sigortalılar bu ücretten muaftır (Kartal ve ark., 2004).

3.4. Bağ-Kur

Yaklaşık olarak ülkenin 1/5'ini (15,6 milyon) kapsamakta olan Bağ-Kur kendi için serbest bir şekilde çalışan esnaf ve sanatkarları kapsamaktadır. Yalnızca bu gruba hizmet sunan bir emeklilik fonunun kurulduğu, fakat 1988 yılından beri pilot illerde sağlık sigortasını dahil ettiği belirtilmektedir. Sağlık sigortası programının şu anda bütün ülkeyi kapsadığı, fakat katılım oranının çok düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Bağ-Kurun 15,6 milyon üyesinin 9,8 milyonunun sağlık sertifikasının olduğu ve aktif bir şekilde sağlık sigortasının kapsamında olduğu belirtilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2020).

Üyelerin sağlık sigortası primleri, emeklilik maaşlarının% 20'si ve diğer faydalar, sigortalının tahmini gelirinin% 12'si üzerinden hesaplanır. Tahmini gelir seviyeleri, ücretler ve fiyat enflasyonu dahil olmak üzere Maliye Bakanlığı tarafından belirlenen bir endeks kullanılarak

hesaplanır. Bağ-Kur doğrudan sağlık hizmeti vermez, ancak diğer kamu ve özel hizmet sağlayıcılarla sözleşmeler yapar. Tazminat düzeyi, sunucunun türüne göre değişir. Aktif ilaç alımları için% 20 komisyon, emekli üyeler için% 10 komisyon bulunmaktadır (Liu ve ark., 2005).

3.5. Emekli Sandığı

Emekli Sandığı, sağlık sigortası, emeklilik fonunu bir arada sunmakta olan bir sosyal güvenlik kuruluşu olarak belirtilmektedir. Kurum, Maliye Bakanlığının gözetiminde faaliyet göstermektedir. Emeklilik fonu, aktif çalışanların maaşlarından işçi katkı paylarının % 16'sı ve işverenden% 20'si oranında kesilir. Bu, kuruluşun kaynaklarına yapılan ek devlet sübvansiyonları ile sağlanan hizmetlerin kalitesini periyodik olarak iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Emekli sandığı yatarak ve ayakta tedavi gören hastalara yönelik tüm sağlık hizmetlerini kapsıyorsa, kalan hizmetlere ilaç ve protez ücretinin % 20'si ödenmelidir (Işık, 2001). Hastaneye yatış, vatandaşın devlet memurluğundaki derecesine bağlıdır. Bağ-Kur gibi Emekli Sandigi de sağlık tesisleri işletmiyor, hizmet satın almak için kamu ve özel sağlık kuruluşlarından hizmet satın almaktadır.

3.6. Özel Finansman

Özel finansman, sağlık hizmetleri finansmanında önemli bir rolünün olduğu belirtilmektedir. Bu alandaki harcamaların kişisel sigorta ve cepten ödeme şeklinde geldiği ifade edilmektedir (Işık, 2001).

3.6.1. Özel Sigorta

Ülkemizde özel sağlık sigortası uygulamasına 1990'lardan itibaren izin verildiği belirtilmektedir. Ülkemizde özel sağlık sigortası uygulamasına 1990'lı yıllardan itibaren izin verilmiştir. Türkiye'de özel sağlık bakımı, nüfusun sadece % 1'i kadardır, ancak mevcut durum, sigorta şirketleri ve özel sağlık sigortası için cazip bir pazardır. Bu firmaların faaliyetleri sonucunda Türkiye'de halihazırda yüzde 36 sigorta şirketi bulunmaktadır ve 1991 yılında 25.000 şirket bulunmaktadır. 2003 sonunda özel sigorta kapsamı dahil 703.545. Bu rakamın 2006 sonunda bir milyonu aşması bekleniyor. Katılımcıların % 60'ı grup (işveren) sigortası ve% 40'ı bireysel sigorta kapsamındadır. Özel sigorta şirketleri ayrıca halka ek sağlık sigortası, diş ve ayakta tedavi muayeneleri ve göz bakımı hizmetleri sunmaktadır.

3.6.2. Cepten Ödemeler ve Katkı Payı

Bireylerin kendi gelirlerinden yaptığı sağlık harcamalarının cepten ödemeler şeklinde adlandırıldığı belirtilmektedir. Kişilerin satın almış olduğu sağlık hizmetlerinin tümünü veya bir bölümünü takip etmesi gerekebilir. Cepten ödemeler, kuruluşlara doğrudan ödemeler, özel doktorlar için ücretler, gönüllü sağlık sigortası ve ilaç ve hizmetlere katkı biçiminde olabilmektedir. Türkiye'deki cepten ödemelerin düzeyine göre sağlık hizmetlerine yapılan kişisel harcamaların güvenilir bir tahminini yapmak zordur. Ulusal Sağlık Hesapları Araştırmasına göre, cepten yapılan ödemelerin toplam sağlık harcamaları içindeki payı 2000'de % 27.6 ve 2005'de % 28.4 düzeyinde olduğu görülmektedir (RSHMM, 2006).

Yukarıda belirtildiği gibi, ülkemizdeki var olan tüm sağlık sigortası programlarının bir prim ya da maliyet paylaşımı sistemini kapsamaktadır. Maliye Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı tüm ülkelerdeki sağlık kuruluşlarının maaşlarını belirlerken, Türk Tabipleri Birliği özel kuruluşlar için asgari ücreti belirlemektedir. Tüm eyalet sağlık sigortası fonlarında, hastalar ilaç faturasına % 20 katkı payı öder. Emekli üyeler için oran yaklaşık % 10'dur. Ayrıca 27 Nisan 2005'te Yeşil Kart sahiplerinin ücretlerinin % 20'sini tahsil etmek için bir yasa çıkarıldı. Özel sigorta poliçeleri farklılık gösterse de ayakta tedavi, doğum öncesi bakım ve ilaç toplamda% 20 ücret almaktadır (Liu ve ark., 2005).

4. TÜRKİYE'DE SAĞLIK HİZMETLERİNİN HARCAMALARI VE FİNANSMANI

Türkiye'de sağlık sektörünün çeşitli devlet kurumlarına finansmanı ve dağıtımı özel olan kurum ve kuruluşlarca sağlandığı belirtilmektedir. Söz konusu kuruluşlar Sosyal Sigortalar Kurumu, Sağlık Bakanlığı, T.C. Emekli Sandığı, Üniversiteler, Bağ-Kur, Belediyeler, Millî Savunma Bakanlığı, Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve diğer bakanlıklar ile özel kişi ve kuruluşlar olarak bilinmektedir (Oral, 2001).

4.1. Mevcut Sağlık Sistemi

Sağlık finansman mekanizmaları hiçbir dönem net bir şekilde tanımlanmamıştır. 1961 yılında, vergi gelirlerinin kapsamlı kullanımına ve sosyal güvenlik primlerinin ödenmesine odaklanan ulusal bir sağlık sistemi kurma çabaları. Ancak, Türkiye Emekli Sandığı ve sağlık sigortası sistemi ile Bağdat-Kur'daki sosyal sigorta sistemi değişecektir. 1963'ten bu yana, genel sağlık sigortasının kurulması beş yıllık planların hepsinin hedeflerinden biri olmuştur. (Savaş ve ark., 2002).

Ülkemizin sağlık sistemi, hizmet talebi, hizmet arzı ve finansman bakımından kapsamlı bir yapısının olduğu belirtilmektedir. Bütün halk sağlığı hizmetleri özel ve kamu sektörleri tarafından farklı bir şekilde sunulmasına rağmen, bakım arayanlar sağlık sigortası kapsamında olan veya olmayanlara bölünmüştür ve kapsam dahilinde olanlar satın alma ve finansman hizmetleri için farklı prosedürler kapsamındadır. (Işık, 2001).

Türkiye'de sağlık hizmetleri için finansman, kamu vergi gelirlerini, zorunlu sigorta primlerini ve bireyler tarafından satın alınan hizmetler için doğrudan ödemeleri içermektedir. SSK ve Bag-Kur gibi sağlık sigortası kapsamında, bazıları çalışanlar ve işverenlerin katkıları gibi sağlık hizmetleri için ödeme yaparken, diğerleri emeklilere ve aktif devlet çalışanlarına ödeme yapar. Sağlık sigortası kapsamı dışındaki nüfusun çoğu doğrudan ödenmektedir, ancak hükümet belirli gelir türleri için ödeme yapamayanlara geri ödeme yapmaktadır. (Oral, 2001).

Türkiye'nin sağlık ve özel sağlık harcamalarının önemli bir kısmı Sağlık Bakanlığı tarafından muhasebeleştirilmektedir. İkinci büyük maliyet, genellikle hastanede sağlanan ayaktan bakımdır. Bu maliyetleri idari ve eğitim maliyetleri takip eder. Sağlık Bakanlığı, ülkede koruyucu sağlık hizmetleri sunan tek kuruluştur, ancak bu hizmetler için bakanlığın bütçesinden ayrılan bütçe önemli ölçüde azaltılmıştır. (Savaş ve ark., 2002).

4.2. Temel Finansman Sistemi ve Kapsamı

Ülkemizde sağlık hizmetleri finansmanının üç temel kaynağı bulunmaktadır. Bunlar (Ak, 1989);

Devlet Bütçesi /Vergi Gelirleri; Vergi gelirinin bir kısmı Savunma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, üniversite, hastane ve diğer devlet kurumlarına aktarılır ve mevcut memurların sağlığı için harcanır. Devlet bütçesine vergi gelirleri üniversite hastaneleri, Sağlık Bakanlığı, Savunma Bakanlığı ve sağlık hizmeti veren diğer devlet kurumları için önemli bir fon kaynağıdır. Bütçe, mevcut devlet memurları ile bakmakla yükümlü olduğu bireylerin sağlık harcamalarını içermektedir.

Kamu Sosyal Güvenlik Kurumları; Bunlar, Bağ-Kur, Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) ve Emekli Sandığı üyeleri katkılarıdır.

Cepten Ödemeler; Özel kurumlar ve doktorlara direkt yapılan ödemeler, ihtiyari sağlık sigortası adına ödenmekte olan primler ve katkı payı şeklinde gerçekleştirilen ödemelerdir.

4.3. Türkiye'de Sağlık Finansman Sorunları

Önceden bahsedildiği üzere, ülkemizde sağlık hizmetleri için devlet bütçesinden ayrılan payın oldukça düşük olduğu ve bu durumun sağlık problemlerinin temelini oluşturduğu görülmektedir (Işık, 2001). Sağlık Bakanlığı tarafından hastanelerin (bölge idaresinden sağlanan fonlar) ihtiyaçları için ayrılan bütçe yetersizdir ve yatarak tedavi tesislerinin ihtiyaçlarını karşılamamaktadır. Bu avantajlar sayesinde sadece çalışanların maaşları ve sağlık giderleri ödenebilir. Fon yetersizliği nedeniyle tıbbi ekipman ve alet kullanmak mümkün değildir. Bu yardımlar işletme sermayesi olmayan ancak yeni kurulan hastanelere gönderilebilir. Neredeyse münhasıran döner sermayeli hastanelere gönderilmektedir (Emek, 2002). Bu önemli bir finansman eksikliğidir ve devam eden sağlık hizmetlerine kesintisiz erişim sağlayabilir. Çünkü her hastanenin ihtiyaçları çok farklı olabilir. (Ak, 1989). Maliyet muhasebesi yöntemleri kullanılmadığından, sağlık hizmetlerinin tüm maliyetlerini maliyetlere dahil etmek mümkün değildir. Gerçek maliyetler hizmet maliyetine dahil değildir, ancak hizmet maliyetinin sadece bir kısmı müşteri veya sigorta şirketi tarafından ödenir. Herkes, gelir düzeyinden bağımsız olarak sadece ihtiyaçları için değil aynı gelir için ücretli sağlık hizmeti alma hakkına sahiptir.

Bu tür yanlış yönlendirilmiş sübvansiyon programları kaynakları karıştırır ve ihtiyacı olanlara doğrudan sübvanse etmez. Bir yandan fon ve hizmet toplayan kuruluşlar (Sağlık Bakanlığı, SSK, vb.) Hizmetlerin planlanması ve sunumunda sorun yaşıyor ve gözetim mekanizmaları çalışmamaktadır. (Işık, 2001).

İş bölümleri, zayıf koordinasyon, kötü organizasyon, yetersiz yatırım, ekipman eksikliği ve kötü istihdam politikası sağlık hizmetlerini verimsiz kılmaktadır. (Ak, 1989). Önleyici tedavinin toplam Türk sağlık bakım maliyeti içindeki payı çok azdır. Bu 1998'de binde 8'dir. Geriye kalan yüzde 99,9'u tıbbi bakıma harcanmaktadır. (Atalay, 2004). Birinci basamak sağlık hizmetlerine yetersiz dikkat edilmesi hastane temelli sağlık hizmetlerine yol açmıştır (Işık, 2001). Koruyucu sağlık hizmetlerinin önemli bir yönü de Sağlık Bakanlığı'nın tüm masrafları karşılamasıdır. Sağlık Bakanlığı tarafından sunulan koruyucu sağlık hizmetlerindeki payının 1992 yılında %7,2'den 1998 yılında %3'e düşerken, tıbbi harcamaların payı %51,1'den %63,9'a yükselebilmiştir. (Atalay, 2004). Özel sağlık harcamalarının Türkiye'deki payı % 26 olup, çoğu tıbbi bakım için harcanmaktadır. Ülkemizde bu yüksek oranın nedeni; Sosyal koruma sisteminin kapsamı daraltılmış, halk sağlığı tesislerindeki tedavi prosedürleri artırılmış ve sosyal koruma şemsiyesi altındakiler bile sağlık hizmetlerine ceplerinden çıkarılmadan erişememektedir. (Ak, 1989). Ayrıca, bütçeden bölgelere veya taban düzeyinde kaynak tahsis edilirken, ana siyasi kaynaklar tahsis edilir ve bilimsel parametreler göz ardı edilir. (Yıldırım, 2005). Türkiye ile diğer ülkelerin bir diğer karşılaştırması ülkelerin kalkınma düzeylerini ve yaşam beklentilerini ve bebek ölüm oranlarını göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde ortalama yaşam süresi 78 yıl, bebek ölüm oranı %0,9 ve %0,6, ortalama yaşam süresi 68 yıl ve bebek ölüm oranı ise %0,47'dir. Kişi başına milli gelir arttıkça bebek ölümleri azalır (Işık, 2001). Bu durum gelişmiş ülkelerin sağlık göstergeleri ile gelişmiş ülkelerin sağlık göstergeleri arasında büyük bir fark olduğunu göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki sağlık göstergeleri Türkiye'dekine benzerdir. (Ak, 1989). Açık olmasa da ülke nüfusunun yüzde 65-70'inin sosyal koruma altında olduğu tahmin edilmektedir. Buna ek olarak, özel hizmetler alan ve özel sağlık sigortası olan kişilerin sosyal güvenlik kapsamında olsalar bile kendilerine sunulan hizmetleri kullanmadığı durumlar da vardır. Toplanan primlerin sağlık dışı amaçlara ilişkin kullanıldığı, bilhassa SSK ve Bağ-Kur'un gelir-gider açıklarının bütçeden gerçekleştirilen transferler ile giderilmesine çalışılmakta ve söz konusu transferlerin bütçedeki yükü gittikçe artan bir seyirde gerçekleşmektedir (Ak, 1989).

SONUÇ

Kişinin yaşam hakkı, kişiye tanınan sağlık hakkıyla anlam kazanabilmektedir. Yaşama hakkının var olması sağlık hakkının varlığına bağlı olmaktadır. Yalnızca sağlam eğitim değil, aynı zamanda uyanıklığı ve adanmışlığı da en çok ihtiyaç duyulan şeydir. İnsan sağlığının ve sağlıklı yaşam hakkının korunması ancak etkili sağlık bakımı ile mümkündür. Sağlık reformunun genellikle mali yönetim tarafından yönlendirildiğini söylemek güvenlidir. Yönetimden beklenen davranış, kaynakları ekonomik ve verimli bir şekilde operasyonel sürece entegre etmektir. Bazı araştırmacılara göre, sağlık sektöründeki önemli teknolojik değişiklikler ve sağlık hizmetlerine olan artan talep, bu sektördeki kaynak ihtiyacını artırmış ve mevcut kaynakların daha verimli kullanılmasını gerekli kılmıştır. Öte yandan, idari ve mali açıdan bağımsız halk sağlığı kurumlarından artan rekabet ve sağlık sektörüne artan ilgiyle artan sağlık hizmetlerine olan talep, özellikle bu alanda hastanelerde finansal stratejilerin uygulanmasını gerekli kılmıştır.

Özellikle hastanelerde finansal tabloların ve verilerin yönetilmesi ve bu konulara ilişkin gerekli adımların atılması en başta Sağlık Bakanlığı bunun ardında ise hastane yönetimlerin sorumluluklarında bulunmaktadır. Finansal açıdan başarılı bir işletme, faaliyete devam etmek için gereken sermayeyi bir araya toplayabilen, işletme kaynaklarının istenilen seviyeye finanse edilebilmesi, borç ve öz-kaynaklara dengeli olarak yatırım yapabilen bir kuruluştur. Hastanelerin borçlarını ödeme gücünün ve çalışma sermayesinin farkında olması, uzun vadeli yükümlülüklerin gerçekleştirilmesi yeterliliği, mevcut varlıkların etkili kullanım seviyesi, özsermaye yönetimleri için mutlak suretle finansal stratejiler gerçekleştirilmesi ve ayılan bu değişkenlerin kontrol altına alınması ile mümkün olacağı anlaşılmıştır.

Türkiye son dönemlerde sağlık alanında yaptığı yatırımlar ve özellikle kurmuş olduğu şehir hastaneleri ile tüm dikkatleri üzerine çekmiştir. Salgın döneminde özellikle Avrupa başta olmak üzere sağlık sektörüne çok fazla önem vermeyen ülkelerin zaten zayıf olan sağlık sistemleri çökerken, gelinen nokta itibarıyla Türkiye'nin sağlık sistemi bu sürece dayanmaktadır. Sağlık sektörüne son dönemlerde bütçede daha fazla kaynak ayrılması olumlu olarak görünse bile özellikle ülkemizde sağlık alanına ilişkin yeterli oranda üretim ve üretime yönelik yatırımların olmaması ve sağlık alanında ihtiyaç duyulan ekipman, ilaç ve buna benzer unsurların ithal edilmesi, sağlık yatırımlarını engellemenin yanı sıra paranın ülke dışına çıkmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak Türkiye'nin sağlık alanında attığı adımlar olumlu olsa da özellikle üretim odaklı sağlık yatırımlarının olmaması ve ithal ikameci bir çözüme gidilmesi sağlık sektörü ekonomisinin olumsuz etkilenmesine neden olduğu bilinmektedir.

KAYNAKÇA

Ak, B. (1989). *Milli Sağlık Politikası Tespit Komisyonu Sağlık İdarecilerinin Yetiştirilmesi ve İstihdam Raporu.* Ankara.

Akdur, R. (2000). *Türkiye'de sağlık hizmetleri ve Avrupa topluluğu ülkeleri ile kıyaslanması.* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Atalay, S. (2004). *Türkiye'de sağlık hizmetleri ve yerelleştirme politikaları.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. TODAiE. Ankara.

Ateş, M. (2013). *Sağlık hizmetleri yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınevi.

Bircher, J., & Kuruvilla, S. (2014). Defning health by addressing individual, social, and environmental determinants: new opportunities for health care and public health. *J Public Health Policy, 35*(3), 363-86.

Boorse, C. (1977), Health as a theoretical concept. *Philos Sci, 44*(4), 542-73

Emek, H. (2002). *Sağlık örgütlerinin kurumsal dinamikleri.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Haverkamp, B., Bovenkerk, B., & Verweij, M.F. (2018). A practice-oriented review of health concepts. *J Med Philos A Forum Bioeth Philos Med, 43*(4), 381-401.
Huber, M., van Vliet, M, Giezenberg, M., Winkens, B., Heerkens, Y., & Dagnelie, PC. (2016). Towards a patient-centred operationalisation of the new dynamic concept of health. *Br Med J Open.* 6(1):1–12.
Işık, H. (2001). *Sağlık hizmetleri; Finansmanı, ülke örnekleri ve çözüm önerileri*. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.
Kartal, M., Ozbay, H., & Eristi, H.E. (2004). *SHA-based health accounts in thirteen OECD Countries: Country studies Turkey-National Health Accounts 2000*. OECD Health Technical Papers No: 13. Paris. France.
Kavuncubaşı, Ş., & Yıldırım, S. (2010). *Hastane ve sağlık kurumları yönetimi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
Kelley, L. (2008). The World Health Organization (WHO). *World Heal Organ*, 16, 1-57.
Leonardi, F. (2018), The defnition of health: towards new perspectives. *Int J Health Serv.*48(4):735-748
Liu, Y., Çelik, Y., & Şahin, B. (2005), *Türkiye'de sağlık ve ilaç harcamaları*. Ankara: Sağlıkta Umut Vakfı.
Oral, İ. (2001). *Dünya da ve Türkiye'de sosyal sigortalar kapsamında sağlık sigortası uygulamaları*. Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.
RSHMM. (2006). Refik Saydam Hıfzısıhha Merkezi Başkanlığı Hıfzısıhha Mektebi Müdürlüğü Tarafından Sağlık Bakanı İçin Hazırlanan Bilgi Notu.
Sağlık Bakanlığı. (2020). *2019 yılı Eylül ayı SGK sigortalı istatistikleri*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları.
Sağlık Bakanlığı. (2021). *Sağlık hizmeti sunucularının basamaklandırılması genelgesi*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları.
Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2021). *Sağlık sektörünün mevcut durumu*. Ankara: Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları.
Savaş, S., Karahan, Ö., & Saka, Ö. (2002). *Sağlık sistemlerinde dönüşüm*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Yayını.
Somunoğlu, S. (2012). *Sağlık kurumları yönetimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
Sosyal Sigortalar Kurumu. (2021). *2004 Yılı çalışma raporu,* Working Paper. (www.ssk.gov.tr) (Erişim tarihi: 29.05.2023).
Tatar, M., Şahin, İ., & Büyükkayıkçı, İ. (2003). Sağlık hizmetlerinde öncelik belirleme: Teori ve SSK hastaneleri yöneticilerinin görüşleri. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 6*(1), 3-20.
Tengilimoğlu, D., & Köksal, A. (2013). *Tıp sekreterliği.* Ankara: Seçkin Yayınları.
Tengilimoğlu, D., Akbolat, M., & Işık, O. (2015). *Sağlık İşletmeleri Yönetimi.* Ankara: Nobel Yayınevi.
TUİK. (2021). *Sağlık harcamaları istatistikleri*. Ankara: TUİK.
WHO. *International classifcation of functioning, disability, and health (ICF). 2017*. Available at: https://www.who.int/classifcations/icf/en/. (Erişim tarihi: 25.05.2023)
Yıldırım, H. H. (2005). *Avrupa Birliği sürecinde kamu hastaneleride değişim dinamiği*. www. absağlık.com. (Erişim tarihi: 30.05.2023).

EXTENDED ABSTRACT

According to WHO, the definition of health is stated as 'A state of complete mental, physical and social well-being and not just the absence of disease or disability' (Kelley, 2008). Due to the word 'complete' in this definition, many people are not be accepted because of their chronic diseases or disabilities (Bircher & Kuruvilla, 2014; Leonardi, 2018).

Financial resources are required for businesses to be established and go on their activities. It is stated that businesses operating in the country's economy aim to achieve the results of their initiatives and ensure the continuity of their business by making productive investments. In order to achieve this, the necessary investment funds, which are the subject of financing of businesses, must be found and used effectively. The business sector has changed a lot in the century we live in. All technological developments affect the location, structure, scope and asset structure of businesses. Businesses that use their time and develop technologies well can compete not only nationally but also internationally, but businesses that do not lag behind in these developments are left in the past. The diversity of business lines, traditional differences between countries and industries, and significant differences in location of businesses have created and continue to create a variety of financial needs. An important structural change in developing countries is the rapid growth of market share and market size of the healthcare sector. The growth of the healthcare market leads to diverse diversification and specialization. The healthcare sector differs from the product sector in the stages of service marketing, production and quality feedback.

Especially in Turkey, a lot of investment has been made in the field of health recently, and the health sector has started to receive a larger share of the state budget compared to previous years. Even though Turkey has developed as a health sector, it cannot keep the expenditures made in the field of health within the country and imports the necessary health equipment and medicines, especially since it cannot reach a sufficient level in terms of production, which causes Turkey to have financing problems, especially in the field of health, and prevents the development of the health sector. In this study, firstly, concepts related to health economics were emphasized and the current situation of the health sector in our country, health expenditures and financing were mentioned. In the conclusion and evaluation section, the policies and activities required for the development of the concept of health economics in our country are mentioned.

A person's right to life can gain meaning with the right to health granted to the person. The existence of the right to life depends on the existence of the right to health. Not only solid training but also alertness and dedication are what are needed most. Protecting human health and the right to a healthy life is only possible with effective health care. It's safe to say that healthcare reform is generally driven by financial management. The behavior expected from management is to integrate resources into the operational process economically and efficiently. According to some researchers, significant technological changes in the health sector and the increasing demand for health services have increased the need for resources in this sector and made it necessary to use existing resources more efficiently. On the other hand, the increasing competition from administratively and financially independent public health institutions and the increasing demand for health services due to the increasing interest in the health sector have made it necessary to implement financial strategies in hospitals, especially in this field.

Especially in hospitals, managing financial statements and data and taking the necessary steps regarding these issues are the responsibilities of the Ministry of Health and hospital managements. A financially successful business is an organization that can gather the capital required to continue its operations, finance its business resources to the desired level, and invest in debt and equity in a balanced manner. It has been understood that this will be possible if hospitals are aware of their ability to pay their debts and working capital, the adequacy of long-term obligations, the level of effective use of existing assets, the

implementation of financial strategies for equity management and bringing under the control of these variables.

Turkey has recently attracted all the attention with its investments in the field of health and especially the city hospitals it has established. While the already weak health systems of countries that did not attach much importance to the health sector, especially in Europe, collapsed during the pandemic, Turkey's health system is based on this process at this point. Even though allocating more resources to the health sector in the budget may seem positive in recent times, the lack of sufficient production and production-oriented investments in the field of health in our country and import the equipment, medicines and similar items needed in the field of health cause not only prevent health investments but also cause money to go out of the country. As a result, although the steps taken by Turkey in the field of health are positive, it is known that the lack of production-oriented health investments and the adoption of an import substitution solution negatively affect the health sector economy.

Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi / Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos Cilt: 10 Sayı:2
Journal of International Multidisciplinary Academic Researches / May-June-July-August Volume: 10 Issue: 2
2023
www.joimar.com

PANDEMİDE MEDYA YÖNETİMİ VE SOSYAL MEDYA PAZARLAMASI

MEDIA MANAGEMENT AND SOCIAL MEDIA IN THE PANDEMIC

Bülent ÇİZMECİ

e-mail: bulent.cizmeci@yahoo.com

Abdullah Gül Üniversitesi, Kayseri, Türkiye

ÖZET

Son yıllarda insanlar arasında sosyal medya kullanımının arttığı görülmektedir. Bunun temel nedenlerinin başında Web 2.0 araçlarının gelişmesine paralel olarak sosyal medyanın insanlar arasındaki iletişim ve etkileşimin artması gelmektedir. 2019 yılının Aralık ayının Çin'in Wuhan kendinde ortaya çıkan ve tüm dünyada ciddi bir salgına dönüşen Covid-19 enfeksiyonu insanların sosyal medya kullanım amaç ve alışkanlıklarını doğrudan etkilemiştir. Bunun temel nedenlerinin başında pandemi sürecinde insanların sosyal medya başında vakit geçirme sürelerinin artması gelmektedir. İnsanların sosyal medya araçlarını sadece iletişim amaçlı değil, aynı zamanda ürün ve hizmet satın alma süreçlerinde kullanma sıklıkları da artmıştır. Bu durum sosyal medya üzerinde pazarlama yapan işletmelerin dikkatini çekmiş ve işletmeler medya yönetim sistemlerini değiştirmiştir. Yapılan bu çalışmada da işletmelerin pandemi sürecinde medya yönetim süreçlerinin incelenmesi ve insanların sosyal medya kullanım alışkanlıklarında meydana gelen değişimlerin incelenmesi amaçlanmıştır.
Keywords: Pandemi, medya yönetimi, sosyal medya kullanımı ve pazarlaması

JEL KODU: L82

ABSTRACT

In recent years, it is seen that the use of social media among people has increased. One of the main reasons for this is the increase in communication and interaction between people in social media in parallel with the development of Web 2.0 tools. The Covid-19 infection, which emerged in Wuhan, China in December 2019 and turned into a serious pandemic all over the world, directly affected people's social media usage purposes and habits. One of the main reasons for this is the increase in the time people spend on social media during the pandemic process. The frequency of people using social media tools not only for communication purposes but also for purchasing process of products and services has increased. This situation has attracted the attention of businesses marketing on social media and businesses have changed their media management systems. In this study, it is aimed to examine the media management processes of businesses during the pandemic process and to examine the changes in people's social media usage habits.
Anahtar Kelimeler: Pandemic, media management, social media use and marketing

JEL CODE: L82

GİRİŞ

Son yıllarda internet teknolojisinin gelişmesine paralel olarak insanlar arasındaki iletişim ve etkileşimin daha hızlı hale geldiği bilinmektedir. Özellikle sosyal medya platformlarının yaygın hale gelmesi ile birlikte insanlar arasında iletişim sürecinin daha hızlı hale geldiği görülmektedir. Son yıllarda dünyanın birçok ülkesinde insanların sosyal medya başta olmak üzere yeni medya araçlarını yaygın halde kullandıkları, bu kapsamda geleneksel medya araçlarının kullanım yaygınlığının azaldığı belirtilmektedir (Küçükali, 2016; Şengöz & Eroğlu, 2017). Hatta bu alanda yapılan bazı çalışmalarda özellikle genç ve orta yaş grubunda yer alan bireylerde yeni medya araçlarının bağımlılık düzeyinde kullanılmaya başlandığı vurgulanmaktadır (Cheng ve ark., 2021; Nguyen ve ark., 2020).

İnsanlar arasında yeni medya araçlarının yaygın olarak kullanılmaya başlanması işletmelerin, bunun yanında kamu ve özel sektörde faaliyet gösteren kuruluşların dikkatini çekmiştir. Bu

kapsamda son yılların işletmelerin müşteri potansiyellerini genişletmek için sosyal medya pazarlamasına yöneldikleri, sosyal medya üzerinden kurum ve marka imajını arttırmaya yönelik faaliyetler yürüttükleri görülmektedir (Bilgin, 2018; Cheung ve ark., 2019). Kamu ve özel sektörde faaliyet gösteren birçok kurum ve kuruluşun da hedef kitle ile hızlı etkileşim sağlamak adına halkla ilişkiler faaliyetlerinde yeni medya araçlarına yöneldikleri göze çarpmaktadır (Yağmurlu, 2011; Büyüker-İşler ve ark., 2013). Söz konusu unsurların yanında son dönemde ortaya çıkan Covid-19 pandemisi ile birlikte insanların serbest zaman alışkanlıklarının değişmesi ev evde vakit geçirme sürelerinin artması sosyal medya kullanım yaygınlığının da artmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum pandemi süreci ile birlikte işletme ve kuruluşların sosyal medya yönetim sistemlerini değiştirmelerine zemin hazırlamıştır. Özellikle ürün ve hizmet alma sürecinde insanların sosyal medyayı aktif olarak kullanmaya başlamaları pandemi sürecinde sosyal medya pazarlaması ve yönetimini önemli bir konu haline getirmiştir. Pandemi sürecinde sosyal medya yönetiminin başarılı olmasının hem işletmeler hem de resmi ve özel sektörde faaliyet gösteren örgütler açısından büyük bir öneme sahip olduğu bilinmektedir. Özellikle belli bir kitleyi etkileme ve kitle ile iletişimi yönetme sürecinde sosyal medyayı etkin bir biçimde kullanan örgütler açısından sosyal medya yönetimi önemli bir konudur. Literatürde sosyal medya yönetimi üzerine yapılan farklı çalışmalar olduğu görülmekle beraber (Atilla & Özcan, 2018), pandemi sürecinde sosyal medya yönetimi üzerine yapılan araştırmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bu kapsamda yürütülen bu çalışmada medya kavramına ilişkin genel bilgilere yer verilmiş ve pandemi sürecinde sosyal medya yönetimine ilişkin temel bilgilere değinilmiştir.

Medya Kavramı

İnsanoğlu konuşan ve düşünen canlı olarak diğer insanlar ile iletişimi adına tarih süresince farklı iletişim araçları geliştirdiği bilinmektedir. Bu araçların genellikle kitle iletişim araçları şeklinde ifade edildiği belirtilmektedir. İnsanların yaşadığı toplumda haber almak, vakit geçirmek, bilgilenmek, eğlenmek vb. sebeplerle kitle iletişim araçlarının kullanıldığı ve yaşamlarında önemli bir yerinin olduğu görülmektedir. Kitle iletişim araçları gelişen teknoloji ile beraber insanın insanla, insanın dünyadaki gelişmelerle alakalı iletişiminde daha fonksiyonel bir hale geldiği belirtilmektedir (Akyol, 2010).

Latince “communis” sözcüğünden gelen “communication” sözcüğünün karşılığı şeklinde kullanılan iletişim, Ünsal Oskay, “Doğa şartlarında varlıklarını sürdürebilmek için araç ve gereçleri olan, bu hususta farklı bilgiler üreten, bunları belli iş bölümüne göre kullanan, aralarındaki iş bölümünden kaynaklanan farklılaşmaları haklılaştırmak adına farklı inanç ve değerler üreterek toplumun çeşitli kesimlerini ortak üst kimliklerinde kaynaştırmayı amaçlayan bireylerin etkinliği” şeklinde açıklanmaktadır (Oskay, 2001).

İletişim, her çeşit bilgi, haber, düşünce, duygu ve insan tecrübelerinin doğrudan veya televizyon, radyo, gazete, internet vb. farklı araçlar ile dolaylı bir şekilde topluma ya da insanlara aktarımını, bireyler arasındaki etkileşimini sağlayan etkinlik ve bir araçtır (Akyol, 2010).

İletişim, bireylerin her çeşit duygu, deneyim ve düşüncelerini aktarma gereksiniminden doğduğu için genelde karşılıklı yapılan bir fiili ifade ettiği belirtilmektedir. İletişimin gerçekleşebilmesi için en az iki kişiye ve iki olguya ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu iki olgu kaynak ve hedef-alıcı şeklinde ifade edilmektedir (Resim 1).

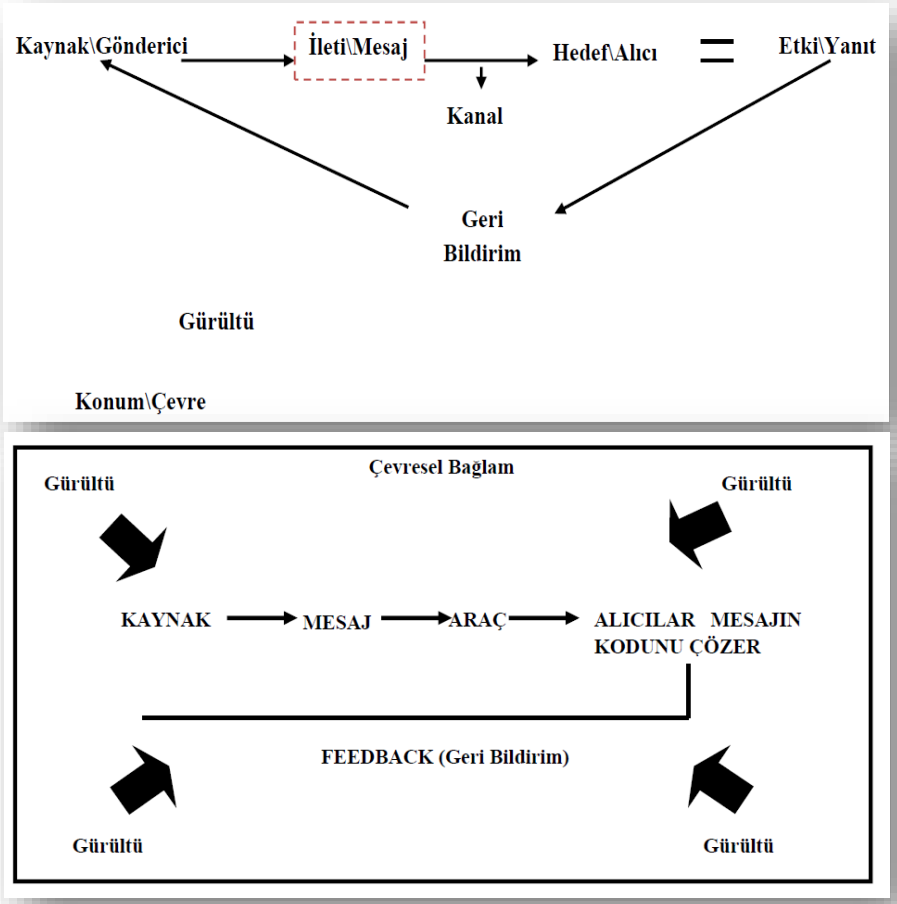

Resim 1. Genel İletişim Modeli (Akyol, 2010)

Genel iletişim modeli resim 1'de sunulmaktadır. Kaynağın çevresinden almış olduğu veriyi, bilgiyi ya da haberi kodlayarak kanal aracılığıyla göndermesi ile başlayan iletişimde kodlanmış olan bilginin kanal aracılığıyla hedefine ulaştığı belirtilmektedir. Hedef, kod çözümüyle iletiyi çözüp kaynağın gönderdiği veriyi alarak, kendi değerleri, istekleri, yargıları ve beğenilerine göre değerlendirerek karar verebilmektedir. Almış olduğu karar, olumlu ya da olumsuz olabilmektedir. Her iletişim süreci içerisinde geri bildirimin olmayabildiği belirtilmektedir. Yani iletişimde her zaman iki yönlü iletişimin söz konusu olmadığı bilinmektedir. Hedefin veriye tepki vermeyebildiği ya da kullanılan iletişim aracının doğasından kaynaklanan (gazete ve televizyon gibi tek yönlü iletişim araçları) sebepten ötürü geri bildirim aşaması iletişim sürecinde yaşanmayabildiği belirtilmektedir.

Televizyon, radyo, internet, gazete vb. iletişim araçları kitle iletişim aracı şeklinde ifade edilmektedir. Radyo, gazete, televizyon, internet vb. geniş kitlelere ulaşmak adına kullanılan iletişim araçları kitle iletişim araçları olarak tanımlanırken, 1990'lara doğru bilhassa Avrupa ve Amerika'daki haber ajansları, televizyon ve yapım şirketleriyle ürettikleri içeriklerin etkisinin paralelinde kendilerini tanımlamak adına kullandıkları "medya" sözcüğü ülkemizde de yaygınlaşmıştır (Akyol, 2010).

İngilizce "mass media" kelimesinden dilimize geçmiş olan kitle iletişim araçları "yığınlar ile iletişimi sağlayan televizyon, radyo, dergi, gazete vb. basın yayın organlarının tamamını kapsayan ortak isim" şeklinde ifade edilmiştir (Püsküllüoğlu, 1994).

Medya, genel anlamda görsel, sesli ve yazılı iletişimi sağlayan televizyon, radyo, gazete, internet vb. kitle iletişim araçları ve ortamları şeklinde açıklanmaktadır (Koçak & Alkan, 1999; Püsküllüoglu, 1995) (Resim 2).

Resim 2. Medya araçları (Barut & Koç, 2016)

Türk Dil Kurumuna (TDK) göre medya kavramı, iletişim araçları ve ortamıdır (https://sozluk.gov.tr/). Televizyon, radyo, gazete ve yaşadığımız dönemdeki teknolojinin gelişimiyle yaşamımıza giren web siteleri gibi ortamların tamamı bu açıdan insanların iletişimini sağlayan medya araçlarıdır.

Geçmişten yaşadığımız döneme dek teknolojik gelişmeler ile kullanan birey sayısının artması, gelişen olay ve bilgilere hızlı ulaşımı kolay bir hale getirmiştir. Teknolojinin gelişimiyle beraber mobil boyutlara ulaşması ve internetin pek çok araçla beraber kullanılabiliyor olması medya mesajlarının iletimini kolaylaştırabilmiştir. Ayrıca medyanın da bu değişimlerden etkilendiği ve değiştiği görülmektedir. Söz konusu değişimle beraber geleneksel medya uygulamalarının yerine yeni medya uygulamalarının geldiği belirtilmektedir.

Birçok bireyle iletişime geçilmesi adına medyanın kullanıldığı bilinmektedir. Medya bir olgu ya da konunun gündeme alınması, tartışılması, araştırılması ve vurgulanması adına faydalı bir yöntem olarak nitelendirilmektedir. Medya vasıtasıyla bireyler istedikleri alıcılara mesajlarını ve paylaşımlarını kolaylıkla iletebilmekte ve aralarında iletişim kurabilmeleri için ortam oluşturmaktadır. Medya araçlarıyla iletişim hızlanmakta ve kolaylaşmaktadır.

Medyanın Özellikleri ve İşlevleri

Yukarıdaki tanımların ötesinde medya, ideolojik ve ekonomik boyutları olan karmaşık bir yapıdır. Bu sebeple medyanın birçok özelliğinin olduğu görülmektedir. Aydeniz tarafından medyanın temel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır (Aydeniz, 2012):

- İletişim aracıdır, çok işlevli ve çok boyutlu araçlara sahiptir.
- Medya vasıtasıyla mesaj oluşturulup dağıtılır.
- İnsanların haber alma haklarını sağlamaktadır.
- Sürekli olarak haber vermekte, her nevi tanıtıcı, bilgilendirici, eğitici ve eğlendirici içerik sunmaktadır.
- Birçok ticari işletme bulunmaktadır.

- Bu işletmeler üretmiş oldukları mesajları (dinleyici, izleyici ve okuyucu ölçümleriyle) reklam verenlere satmaktadır.
- Medyanın vermiş olduğu hizmetlerde ahlaki kural ve ilkeleri gözetmesi beklenmektedir.

Başka bir sınıflandırmanın Bertrand tarafından yapıldığı ve medyanın fonksiyonlarının altı başlıkta incelendiği görülmektedir. Söz konusu fonksiyonlar, sosyal iletişimin sağlanması, çevrenin izlenmesi, dünyaya ilişkin bir vizyon sağlanması, kültürün iletilmesi, satış yapılması ve eğlendirmek şeklinde ifade edilmektedir (Bertrand, 2004).

Çevreyi izlemek: Medyanın önemli fonksiyonlarından biri çevremizdeki olaylarla alakalı hızlı ve tam rapor verme özelliğinin olmasıdır. Zira medya aracılığıyla bilgi toplanabilmekte, yorumlanabilmekte, değerlendirilebilmekte ve ardından dolaşıma girebilmektedir.

Sosyal iletişimi sağlamak: Yaşadığımız dönemdeki tartışmaların çoğu medyada gerçekleştirilebilmektedir. Demokratik toplumlarda tartışma aracılığıyla konsensüse varıldığı belirtilmektedir.

Dünya hakkında bir vizyon sağlamak: Vatandaşların medya vasıtasıyla birçok konuda bilgisi olabilecektir. Zira medyanın değinmediği insanlar, bölgeler veya konuların hemen hiç olmadığı bilinmektedir. Bir kişinin tek başına bu kadar tecrübeyi yaşayamayacağı düşünüldüğünde medya vasıtasıyla haberdar olduğu görülmektedir.

Kültürü iletmek: Dünyadaki bireylerin kültür mirası kuşaktan kuşağa aktarılması, herkese neyin yapılıp yapılmadığı, neyin öğretilip öğretilmemesi gerektiğini anlatması gerekmektedir.

Eğlendirmek: Toplumların gereksinimlerinden birinin de fiziksel ya da ruhsal anlamda eğlenmek olduğu bilinmektedir. Bireylerin medyadan eğlence sunmasını beklediği ve genelde medyanın bu imkânı sunduğu belirtilmektedir.

Satış: Medya, reklamcılık alanının en temel faktörü olarak nitelendirilmektedir. Medya reklamlar için uygun çevrenin oluşturulması çabası içerisindedir.

Medya Türleri

Tarihsel süreçte teknolojideki gelişmelerde medyada iletişim, sesli, yazılı ve görüntülü bir şekilde ilgili araçlar ile gerçekleştirilmiştir. Matbaanın icadı ile kağıt aracılığıyla yazılı iletişim, radyo aracılığıyla sesli iletişim, televizyon aracılığıyla ise hem sesli hem de görüntülü iletişimin yaşanmaya başladığı görülmektedir. 20. yüzyılın sonlarına doğru bilgisayar teknolojisiyle internet ortamında tamamının bir arada gerçekleştirilebildiği medyanın kişilerden tüm topluma yoğun bir şekilde kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Bilhassa 2000'lerden sonra mobil teknolojilerdeki gelişmeler ile iletişim cebimize kadar girebilmiştir.

Tamamının medya şeklinde nitelendirildiği iletişim araçlarının benzerlikleri görülse de bazı farklılıklarının da olduğu dikkat çekmektedir. Bu sebeple medya için genellikle iki temel sınıflandırmanın yapıldığı görülmektedir. Geleneksel medya ve yeni medya şeklinde iki grupta ele alınan medyada radyo, gazete, televizyon vb. kitle iletişim araçlarına geleneksel medya denildiği belirtilmektedir. İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ile meydana gelen yeni medyanın ise söz konusu teknolojilerin üretmiş olduğu kitlesel ve özelleşmiş iletişim ortamlarını, internet ve internetin altında olmasına karşın neredeyse önüne geçmiş

olan sosyal medya gibi kavramları kapsadığı görülmektedir (Akyol, 2010). Diğer bir sınıflandırma ise şu şekildedir (Aydeniz, 2012):

1) Basılı Medya: Yazılı metinler, fotoğraflar, resimler, çizimler vb. görsellerin yer aldığı medya çeşididir. Basılı medyanın en yaygın örneğinin günlük basılan gazeteler ile belli zamanlarda basılan dergiler olduğu bilinmektedir. Söz konusu iki temel aracın genellikle basın olarak isimlendirildiği görülmektedir. Basılı medyanın amacı, genelde haber yaymak ve bilgi vermektir.

2) İşitsel Medya: İnsanın beş duyusundan biri olan kulağa hitap eden işitsel medya sese dayalı bir şekilde gerçekleştirilmektedir. İlk zamanlar yalnızca radyo yayıncılığına dayalı bir şekilde gerçekleştirilirken yaşadığımız dönemde taşınabilir bilgi iletişim teknolojileri vasıtasıyla yapılan radyo yayınlarıyla da gerçekleştirilebildiği belirtilmektedir. Maliyeti düşük düzeyde olması nedeniyle çok yaygın kullanım alanına sahiptir.

3) Görsel Medya: Hareketli görüntülerin kullanılmasıyla video, sinema, televizyon vb. araçlarla gerçekleştirilen etkinliklere görsel medya denilmektedir. Yaşadığımız dönemde taşınabilir bilgi iletişim araçları (laptop, cep telefonu vb.) görsel medya çeşitlerindendir. Görsel medyada renk, ses, yazı ve hareket içeren görüntüler bir araya getirilip izleyicilere sunulmaktadır. İnsanlar tarafından yaygın bir şekilde takip edilen medya çeşididir.

4) İnternet ve Yeni Medya: İnternet, işitsel, görsel ve basılı medyanın bir araya getirildiği ve yani medya olarak adlandırılan medya çeşididir. Bireyleri sanal ortamda bir araya getirme, eğlendirme, bilgilendirme, araştırma vb. fonksiyonları olan yeni medya çeşididir.

Yeni medya, çoklu ortam özelliklerine sahip, ağlara bağlanan, etkileşimli ağı olan sistem şeklinde ifade edilmektedir (Yanık, 2010).

5) Taşınabilir Bilgi İletişim Teknolojileri: Yaşadığımız dönemde sıklıkla kullanılan taşınabilir bilgi iletişim teknolojilerinin en önemli özelliğinin mekâna bağımlı olmaması olduğu belirtilmektedir. Televizyon, radyo, müzik çalar, ipod, ipad vb. medya araçlarını mekâna bağlı olmaksızın ve internete bağlanarak çok fonksiyonlu bir şekilde kullanabilmesi ve taşınabilirliği, söz konusu araçların taşınabilir bilgi iletişim teknolojileri şeklinde isimlendirilmesini sağlamıştır.

Teknolojideki bu gelişmelerin medya endüstrisinin gelişmesine, yeni medyanın oluşmasıyla ürün çeşitliliğinde artış yaşanmasına ve önemli bir ekonomik güç durumuna gelmesine neden olmaktadır. Ekonomik açıdan gelişmiş ülkeler medya endüstrisinin gelişimi adına yeterli kaynak ayırabilmektedir. Zira medya, siyasi, ekonomik ve sosyolojik anlamda birçok etkiye sahiptir (Büyükbaykal, 2004).

Teknolojide yaşanan gelişmeler ve ürün çeşitliliğinin maliyetlerin azalmasına sebep olduğu belirtilmektedir. Bu şekilde yerel medya işletmelerinin de faaliyetlerini daha rahat bir şekilde sürdürebilir duruma getirebildiği görülmektedir. Geleneksel medyadan yeni medyada yönelmenin yaşandığını gören küresel şirketlerin bu alana yatırımlar yapıp ürün çeşitliliğini yükselttiği ve konumlarını koruduğu belirtilmektedir.

2019 verileri incelendiğinde, dünya genelinde medya ve eğlence endüstrisinin değerinin 2.1 trilyon dolara ulaştığı görülmektedir. Söz konusu rakamın 2024 yılında 2.5 trilyon olacağı öngörülmektedir (www.statista.com). Kitle iletişim araçlarında ise en çok reklam payının televizyona ait olmasına karşın internet reklamlarında da hızlı artışın yaşandığı görülmektedir.

Yeni Medya ve Sosyal Medya Kavramı

Teknoloji ve iletişim yalnızca yaşadığımız dönemde değil etkilediği alan ve kullanım pratikleri incelendiğinde yaşanabilecek bütün süreçleri etkileyebilme gücünün olduğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla teknoloji ile iletişimin iç içe olduğu ve bütünleşip etkileşimli ortamlar durumuna geldiği yeni medyaların insan yaşamındaki öneminin gün geçtikçe arttığı görülmektedir.

Kırk yıl öncesinde teknolojik gelişmelerin etkileşim ve iletişim metodlarını radikal olarak değiştirebileceğini düşünen McLuhan, medya kavramını irdelemiştir. Odak noktasına koyup "media is the message" deklarasyonu ile sadece içerik değil, medyanın kendisinin de bütün yaşam şeklini dönüştüreceğine ilişkin bir perspektif sunmuştur. Bununla birlikte McLuhan, insan bedeninin ve duyularının uzantılandığı, kıyafetten bilgisayara dek her çeşit teknolojiyi medyaya dahil ettiği belirtilmektedir (Yanık, 2010).

En basit tanımı ile iletişimin herhangi bir iletinin (haber, bilgi, mesaj) alıcı ve veri arasındaki aktarımı olduğu ifade edilmektedir. Buna göre gönderim ve alım aşağıda belirtildiği şekilde gerçekleşmektedir (Yankı, 2010).

Gönderim; verilerin uygulama aracılığıyla sunuma hazırlanması ve bağlantı için oturumun oluşturulması. Verilerin oturumun ardından gönderim için taşıma katmanında paketlere, ağ bağlantısında ise bölüntülere (segment) ayrılmaktadır. Bununla birlikte bilgisayarda doğru birleşebilmesi için sıralı adreslenmekte ve paket haline getirilmektedir. Veri bağlantısı katmanında belli işlemlerin ardından paketlere MAC olarak ifade edilen makine adresine dönüştürülüp sinyalleştirilmekte (radyo frekansı, elektrik, ışık) ve iletime hazır duruma getirilmektedir.

Alım; fiziksel katmandan giriş yapmış olan sinyaller dijital temsillere dönüştürülüp bit akışı oluşturulmaktadır. Sonrasında veri bağlantısı katmanında dijital bit dizinlerinin MAC adreslerinin çözülüp veri çerçevelerinin oluşturulduğu belirtilmektedir. Ağ bağlantısı katmanında çerçevelerdeki mantıksal adreslemelerin çözülüp veri paketlerinin ortaya çıkarıldığı görülmektedir. Sonrasında verilerin program tarafından okunabilmesi adına kümelendiği belirtilmektedir. Ardından karşı taraftaki oturum anahtarının geçerliliği kontrol edilmekte, veri kümeleri sunum için programın anlayabileceği şekilde kodlanmakta ve program da veriyi okumaktadır.

20. yüzyılın sonuna doğru kullanılmaya başlanan (Öktem, 2004) ve içinde bulunduğumuz dönemde yaşanan bilgi çağında internet ve yeni gelen uygulamalar ile beraber bilgiye ulaşma ve bilgi aktarımındaki hızın şimdiye dek hiç olmadığı düzeyde arttığı ve artmaya devam edeceği düşünülmektedir. Geliştirilmiş olan mobil cihazlar, cihazların internete bağlanması, mekâna bağımlı olmaması ve internetin yaygınlaşması, hızının artması ile insanların yaşamının birçok alanında yer bulmasına neden olmuştur. Söz konusu gelişmelerden en önemlisinin şüphe yok ki sosyal medya platformları ve uygulamalarının artıp kullanımının yaygınlaşması olduğu görülmektedir (Taylan, 2018).

Kullanıcıların konumları gözetilmeksizin tüketilebilir ve ulaşılabilir özelliğe sahip dijital iletişim ve bilgi kanalları yeni medya şeklinde ifade edilmektedir (Hennig ve ark., 2010). Sosyal paylaşıma yönelik sitelerin çoğalması ve bireysel katılıma en yüksek düzeyde izin verilmesi sonucunda yeni medyanın sosyal medya şeklinde ifade edilmeye başlandığı belirtilmektedir.

Haberlerin, anlık içerik ve etkinliklerin sosyal medya platformları vasıtasıyla yayılması, her zamankinden daha kolay ve hızlı gerçekleşebilmektedir. Söz konusu durumun avantajlarının yanında sosyal medyada yaratılan bilgi kirliliğinin ciddiye alınması gerekmektedir. Bilhassa sosyal medyada yayınlanmakta olan içeriğe geleneksel medya kanallarından daha da dikkatli yaklaşılması gerektiği düşünülmektedir.

Literatür incelendiğinde, sosyal medyada çokça tanımın yer aldığı görülmektedir. Bu hususta en fazla referans gösterilen tanım Boyd ve Ellison tarafından 2007'de gerçekleştirilmiştir. Bu yazarlar, sosyal medya sitelerini kişilerin açık veya yarı açık profil oluşturabildiği, bağlantı kurulan diğer kullanıcıların listesinin açık bir şekilde belirtildiği ve diğer kullanıcıların bağlantı listelerinin görüntülenerek, bunlar arasında geçiş yapılabildiği web tabanlı servisler şeklinde açıklamaktadır (Boyd & Ellison, 2007). 2007'den beri resim paylaşımı, alış-veriş, blog yazımı, olaylara ilişkin yorumlar yapma vb. amaçları birbirinden farklı olan sosyal medya sitelerinin kurulduğu bilinmektedir. Başka bir deyişle sosyal medya hem içerik hem de biçim anlamında önemli değişimlere konu olmaktadır. Bu sebeple sosyal medya kavramına ilişkin daha farklı ve güncel tanımların yapılmaya başlandığı belirtilmektedir. Söz konusu tanımlardan bazıları aşağıda sunulmaktadır (Çizmeci, 2018).

Toprak ve diğeri tarafından sosyal medya, kişilerin diğer insanlarla sanal ortamda buluştuğu web tabanlı hizmetler şeklinde açıklanmıştır (Toprak ve ark., 2009).

Safko ve Brake sosyal medyayı multimedyatik tema ve sohbet içeriğinin oluşturulması, yayınlanması kolay olan web tabanlı uygulamalar şeklinde tanımlamıştır (Safko & Brake, 2009).

Kaplan ve Haenlain ise sosyal medyayı, içeriği kullanıcılar tarafından oluşturulan, paylaşımına izin veren web 2 tabanlı internet uygulamaları şeklinde ifade etmiştir (Kaplan & Haenlain, 2010).

Sosyal medyanın yaşadığımız dönemde bu kadar popüler ve yaygın olmasını nedenini anlayabilmek için, gün geçtikçe kendini yenilemesi ve kavramın erken uygulamalarına değinmek yararlı olabilecektir. Sosyal medyanın 2000'lerin başında Twitter, Facebook, Youtube vb. uygulamalar ile ortaya çıktığı düşünülse de sosyal medyanın başlangıcının 1970'li yılların sonuna doğru ilk sosyal medya uygulamaları ile olduğunu söylemek mümkün olabilmektedir.

Mobil iletişim teknolojilerinde yaşanan bu gelişmeler ile veri iletim hızının artması, kapsama alanının genişlemesi, yazı ve sesin yanında görüntünün de aktarılabilmesi, otomobil, tren, otobüs vb. yüksek hızlı araçlarda mobil veri iletişiminin sağlanabildiği görülmektedir. Bunun yanında söz konusu gelişmelerin sosyal medya sitelerine de yansıdığı belirtilmektedir. İlk sosyal medya sitesi şeklinde bilinen, 1997 yılında kurulan "sixdeg-rees.com" isimli sitede kullanıcıların kendi profillerini ve arkadaş listelerini oluşturabildikleri görülmektedir. Şekil 1'de sosyal medya ve internetin gelişimi sunulmuştur.

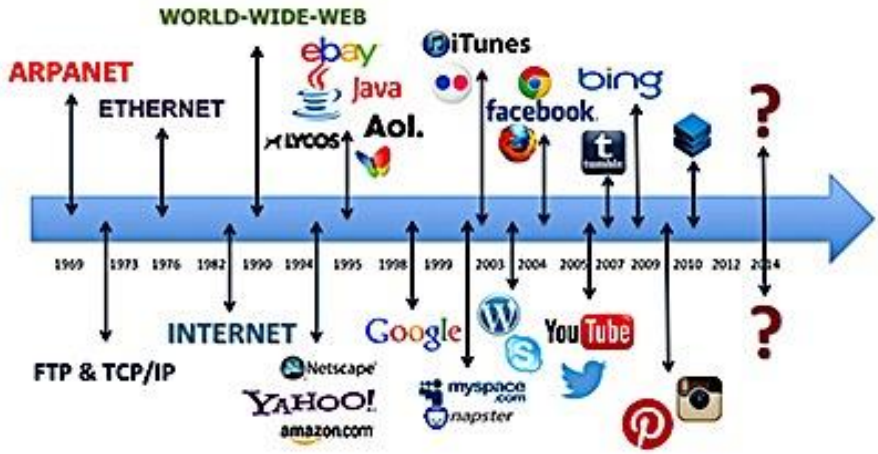

Şekil 1. İnternet ve Sosyal Medyanın Gelişimi (http://malonemediagroup.com/history-of-the-internet-timeline-an-ever-evolving-digital-world, 2016)

1997 yılından beri yüzlerce sosyal medya sitesinin kurulmasının yanında bunlardan pek azının Facebook gibi uzun soluklu ve popüler olduğu bilinmektedir. Yaşadığımız dönemde en popüler sosyal medya sitesi olarak bilinen Facebook 2004'te kurulmuştur. Facebook zaman içerisinde üniversite öğrencilerinin, 2005 yılından itibaren liselilerin, işletmelerdeki çalışanların ve sonrasında da herkesin kullanımına açıldığı belirtilmektedir (Boyd & Ellison, 2007). Sonrasında Twitter, Facebook, LinkedIn, Swarm, Whatsapp, Foursquare, Google Plus, Flickr vb. sosyal medya uygulamalarının web üzerinden kullanımı, akıllı cep telefonlarının yaygınlaşması, mobil uygulamalar vasıtasıyla birçok kişi ve işletme tarafından kullanılmaya başlandığı bilinmektedir (Çizmeci, 2018).

Sosyal Medyanın Özellikleri

Sosyal medyanın esas özelliğinin yüksek düzeyde katılım içermesi olduğu belirtilmektedir. Katılımcılar, istediği herhangi bir husus ve alanda diğer kullanıcılar ile yorum yapma, etkileşim kurma ve paylaşma fırsatı bulmaktadır. Söz konusu özellik geleneksel medyanın tek yönlü iletişimini iki yönlü bir hale getirmekte ve kullanıcıların sosyal medyayla sohbet etme, sosyalleşme ve tartışma olanağının olduğu görülmektedir. Dolayısıyla katılım sağlayan medya yapısı, sosyalleşmeyi ve açıklığı da beraberinde getirmektedir (Gönenli & Hürmeriç, 2012).

Sosyal medya din, ırk, dil, coğrafya, millet vb. özellikleri geri planda bırakan bir yapıya sahip olması nedeniyle kişileri birleştirebilmek adına önemli bir araç olarak nitelendirilmektedir. Bununla birlikte kişiye kimliğinden bağımsız bir şekilde sesini duyurma olanağı verebildiği de görülmektedir. Zira gerçek sosyal yaşamda insanın gelir düzeyi, meslek ve eğitim düzeyi gibi nitelikleri bazen sosyalleşmeye engel olabilmekte ve insanın dışlanmasına ve marjinalleşmesine sebep olabilmektedir.

Bu sebeple kişiler sosyal medya vasıtasıyla ortak çıkarlarına göre bir araya gelip yeni bir toplum ya da topluluk oluşturabilir. Bu durumun aynı zamanda demokratikleşmeye da katkısının olduğu belirtilmektedir. Sosyal statülerden bağımsız bir şekilde herhangi bir sansür ya da baskı olmaksızın düşüncelerini ifade edebilme olanağına sahip olan kişiler, özgür düşüncelerini dile getirebilmektedir (Öztürk, 2013).

Başka bir çalışmada ise sosyal medya kavramının üç bileşenden meydana geldiği belirtilmektedir. Açıklık, katılım ve bağlılıktan meydana gelen sosyal medya kavramının, karşılıklı iletişim ve ortaklığın teknolojik bir sonucu olduğuna dikkat çekilmektedir. Söz

konusu kapsayıcı ve genel özelliğin kişilerin içeriği birçok farklı alanda istediği şekilde sunmasını ve paylaşmasını sağlayabilmektedir. Sosyal medya, kişilerin bilgiyi paylaşma ve yayınlamalarını sağlamakta olan katılımcı ve paylaşım teknolojilerini ifade eden, onları pasif içerik tüketicilerinden aktif içerik yayıncıları durumuna getirdiği belirtilmektedir (Yolcu, 2020).

İnsanlık tarihinde öncesinde bu kadar hızlı bir iletişimin mümkün olmadığı, sosyal medyanın ise bu bilginin yayılımında önemli olduğu görülmektedir. Fakat sosyal medya araçlarının kullanım avantajlarının yanında bazı dikkate alınması gereken dezavantajlarının da olduğu belirtilmektedir. Zira söz konusu araçların sorumlu kullanımının önemli yeni bilgilerin hızlı bir şekilde yayılması, ilgili yeni bilimsel bulgular, tanı, takip ve tedavi protokollerinin paylaşılması ve çeşitli yaklaşımların küresel olarak karşılaştırılabilmesine yardımcı olabildiği görülmektedir.

Sosyal Medyanın Avantajları

Sağlıklı bilgilerin paylaşılması durumunda sosyal medyanın birçok avantajının olduğu bilinmektedir. Fakat sağlıkla alakalı bilgilerin paylaşılmasından önce sosyal medyanın sorumlu kullanımına yönelik bazı kurallara uyulmasının gerekli olduğu belirtilmektedir. Sosyal medya üzerinden yayılan bilgilerin sorumlu kullanımına yönelik kriterlere aşağıda yer verilmiştir (Chan ve ark., 2020):

1) Yerleşik profesyonel platform ya da iletişim grupları vasıtasıyla yaygınlaştırmanın tercih edilmesi.

2) Bilginin paylaşımında kaynak gösterimi, açık ve güvenilir bir kaynak olmaksızın bilgiyi paylaşmaktan kaçınma.

3) Sadece kaygı ya da paniğe sebep olabilecek bilgilerin paylaşımından kaçınma.

4) Bilgi paylaşımında nicelik yerine kaliteli olmasının tercihi, düşük kaliteli kanıtların günlük pratikte çok az faydalı olması ya da hiç kullanılmaması, zira kişilere gereksiz umut verilmektedir.

5) Uygun olması halinde çıkar çatışmalarının açıklanması.

6) Sosyal medyada tıbbi tavsiyeler vermekten kaçınma ve halkın kafasında karışıklığa neden olabildiği için kanıtlarla desteklenmemiş önerilerde bulunmama.

Sosyal Medya Kullanımının Dezavantajları

Sosyal medya vasıtasıyla gerçekleştirilen paylaşımların bazı dezavantajlarının da olabildiği görülmektedir. Söz konusu dezavantajlar, aktarılan bilgilerin yeterli düzeyde incelenmemesi, güncel olmaması, geçersiz olması, çevremizde geçerli olmaması ve hatta yanlış olması vb. olasılıklar şeklinde ifade edilebilmektedir (Daniel ve ark., 2020).

Sosyal medyanın en kötü taraflarından birinin de altta yatan psikiyatrik hastalıkları olan ya da olmayan kişilerde stres, korku, depresyon ve kaygıya sebep olabilecek alarmist, hatalı ve abartılı bilgileri yayma potansiyeli olduğu belirtilmektedir.

Wang ve diğerlerinin (2020) yapmış olduğu bir çalışmada da Çin'de yapılan çevrimiçi ankete katılmış 1.210 kişiden %53,8'inin salgının orta ya da şiddetli bir şekilde psikolojilerinin

etkilediğini belirttiği rapor edilmiştir. Başka bir çalışmada ise bir araştırma grubunun toplamdaki anksiyete ve stres düzeyini değerlendirebilme ve travma sonrası stres bozukluğu gibi sekelleri ölçebilmeye uygun önlemlerin belirlenmesi adına "COVID-19 Korkusu Ölçeği" isimli ölçeğin oluşturulduğu görülmektedir (Ahorsu ve ark., 2020).

Salgınla beraber artan depresif bozukluklar sonucunda İngiltere, Hindistan, İtalya, Almanya vb. dünyanın bazı bölgelerinde intihar vakalarında artışın olduğu dikkat çekmektedir (Daniel ve ark., 2020).

Dünyadaki ve Türkiye'deki Yansımaları

Covid-19 virüsünün dünya genelinde tarihin akışını değiştirebilecek etkilerinin olabileceği düşünülmektedir. Zira dünya tarihinde yaşanan böylesi salgınlar ve savaşların ardından önemli değişimlerin yaşandığı görülmüştür. Çin'de başlayıp bütün dünyaya bir anda hızlı bir şekilde yayılmış olan bu pandemi, sağlıktan medyaya, siyasetten iletişimde pazarlamaya dek çok sayıda alana yansıması, ortaya çıkardığı etkilerin pek çok ülkedeki gibi ülkemizde de yaşandığı bilinmektedir.

Deloitte Danışmanlık ekibi tarafından hazırlanmış olan "Küresel Covid-19 Salgınının Türkiye'de Farklı Kategoriler Üzerindeki Etkisi" raporu incelendiğinde 42 alt kategoriden oluşan sektörün salgından etkilenme oranı ve tahmini toparlanma hızlarını ortaya koyduğu görülmektedir. 42 kategorinin yarıdan fazlasında etkileşim oranının azaldığı, etkileşimleri artmış olan kategorilerin toparlanma hızlarının göreceli olarak daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Söz konusu durum salgının etkilerinin azalmasının ardından yükselen kategorilerin eski ortalamalarına hızlı bir şekilde döneceklerini, öte yandan ise negatif kategorilerdeki düzelmenin daha yavaş seyredeceği ve salgının ekonomik etkilerinin sonraki yıllarda da hissedilmeye devam edeceğini ortaya koymaktadır.

Pandemide Sosyal Medya Pazarlaması

Yaşadığımız döneme damgasını vurmuş olan Covıd-19, kısa zamanda pandemiye sebep olan ve tüm dünyada yaşamı sekteye uğratan bir olay olmuştur. Milyonlarca bireyin hastalığa yakalanmasına sebep olan bu hastalık ile ilgili dünya literatüründeki bilgilerin oldukça az olduğu ve pek çok çalışmanın yapıldığı belirtilmektedir (Zoralioğlu, 2020). Pandemide sıklıkla üzerinde durulmuş olan konulardan birinin de tüketici davranışlarının değişmesi olduğu bilinmektedir. Bu sebeple pandemide tüketicilerin satın alma davranışlarında yapılmış olan araştırmaların sayısının arttığı görülmektedir (Hassen ve ark., 2020; Hasanat ve ark., 2020).

Literatürdeki birçok çalışmada pandemide bireylerin satın alma davranışlarını sosyal medya ve e-ticaret platformlarında yürütülmeye başlandığı belirtilmektedir (Mason ve ark., 2021; Miah ve ark., 2022; Taha ve ark., 2021). Yetkin-Özbük (2020) tarafından yapılmış olan çalışmada Covıd-19 döneminde bireylerin ürün değerlendirme şekillerindeki değişikliklerin değerlendirildiği görülmektedir. Araştırma kapsamında ülkemizde e-ticaret sitelerindeki 5812 ürün değerlendirmesinin ele alındığı, sıralı lojistik regresyon ve probit regresyon modellerinden yararlanılarak ikincil veri analizi yapıldığı belirtilmektedir. Çalışmanın sonucunda tüketicilerin değerlendirme yaptıkları ürünlerle alakalı yazdıkları kişisel yorumların pandemiden önceki dönemle karşılaştırıldığı zaman daha olumsuz olduğu rapor edilmiştir. Baltacı & Akaydın'ın (2020) yapmış olduğu çalışmada Covid-19 sürecinde tüketilen gıdaların satın alma tutumlarına ilişkin etkilerinin değerlendirildiği görülmektedir. Çalışmanın sonucunda bireylerin pandemi sebebiyle psikolojik açıdan temizlik ürünlerine

yöneldiği ve temizlik malzemeleri stoklamayı tercih ettiği, pandeminin arz-talep dengesizliğine neden olduğu ve bireylerin ihtiyaç duyduğu ürünlere ulaşma imkanını ortadan kaldırdığı rapor edilmiştir.

SONUÇ

İnsanlık tarihinde öncesinde de birçok defa bulaşıcı hastalıklar sebebiyle insanların psikolojik, ekonomik, sosyolojik vb. birçok boyutta etkilendiği bilinmektedir. 2020 yılının Mart ayından yaşadığımız döneme dek ülkemizde de yaşanan Covid-19 pandemisinin küresel ölçekteki etkileri ülkemizde de görülmüştür. Söz konusu etki ile birlikte insanların endişelenmesi ve meraklanması sonucunda medya sektörünün yaşanan süreci yakından takibinin kaçınılmaz bir hale geldiği belirtilmektedir. Geniş kullanıcı kitlesinin ve yaygın kapsama alanıyla medyanın bu süreçte önemli enformasyon ağı sağladığı dikkat çekmektedir. Pandemide artmış olan bilgi ihtiyacının ve doğru bilgiye erişmede medyanın öneminin daha da arttığı görülmektedir. Zira pandemi ile mücadele hususunda insanlar çoğunlukla zorunlu bir şekilde evlerinde kalmış ve söz konusu süreçte kitle iletişim araçlarıyla bilgi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardır. Bilhassa sosyal medya kullanıcılarının marka ve kurumların dış dünyaya açılan penceresi durumuna geldiği ve sosyal medya kullanımının ciddi düzeyde yükseldiği bilinmektedir. Pandemide kullanıcıların sosyal medyada daha fazla virüsten korunmak adına neler yapmak gerektiği, ölüm ve hasta oranları, eğlence, yemek, egzersiz vb. içerikleri arayıp bu hususlarda bilgi kazanılmaya çalışılmıştır.

Sosyal medya gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası durumuna gelmiş ve iletişim şeklimizi de önemli düzeyde etkilemiştir. Pandemide bireylerin hızlı ve doğru bir şekilde bilgiye erişme isteği sayesinde, daha önce belki de yalnızca eğlenmek ya da sosyalleşme adına kullanılmakta olan sosyal medya, daha da önemli bir hale gelmiştir. Bireylerin sosyal medyada tedavi yöntemleri, virüs, virüsten korunma, sağlıklı yaşam vb. birçok bilgiye maruz kaldığı görülmektedir. Söz konusu bilgilerin nitelikli ve doğru bilgiler olabilmesinin yanında yanıltıcı ve yanlış da olabildiği, bireyleri panik ve korkuya sürükleyebildiği görülmektedir. Doğru olan bilgilerin sağlanması hususunda kurum, medya ve kuruluşların, markaların sorumluluk ve duyarlılıklarını daha da yükseltebilmiştir.

Yukarıda ifade edildiği üzere sosyal medya kullanımının avantaj ve dezavantajları vardır. Bu sebeple sosyal medya araçlarının sorumluluk ile kullanılması, pandemide yeni önemli bilgilerin hızla yayılımı, teşhis, takip ve tedavi protokollerinin paylaşımı, dünyanın her yerinden farklı yaklaşımların karşılaştırılabilmesi ile var olan duruma uyarlanması gibi avantajları bulunmaktadır. Aksi bir durumda ise var olan kaynaklar, karantina durumları ve sahte verilerle birleşen karamsar bilgilerin olası yayılma dezavantajıyla beraber depresyon, anksiyete ve bazı aşırı hallerde intihara yol açabildiği görülmektedir. Bu nedenlerden dolayı bilhassa bu dönemde bilginin yayılmasında sosyal medyanın sorumlu bir şekilde kullanılmasının gerekli olduğu ortaya çıkmıştır.

Pandemi sürecinde hem tüketicilerin hem markaların davranışlarında değişiklikler olmuş ve işletmelerin sosyal medya üzerinden pazarlama yapmaları önceki dönemlere göre daha önemli hale gelmiştir. Markaların sosyal medya platformlarında gerçekleştirdikleri ürün ve hizmetlerin tanıtımı ve satışı, hedef kitleleriyle etkileşim içerisinde olabilmeleri bu mecraları popüler dijital pazarlama alanlarına dönüştürmüştür.

KAYNAKLAR

Ahorsu, D. K., Lin, C. Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D., & Pakpour, A. H. (2020). The fear of COVID-19 scale: development and initial validation. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-9.

Akyol, O. (2010). *Afetlerde Medya İletişimi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Acil Yardım ve Afet Yönetimi.

Atilla, G., & Özcan, A. (2018). Politik beceri bağlamında üniversite rektörlerinin sosyal medya yönetimi: Batı Akdeniz Bölgesi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(32), 333-348.

Aydeniz, H. (2012). *Medyayı Tanımak*. İstanbul: Nakış Ofset.

Aydeniz, H. (2012). *Medyayı Tanımak*. İstanbul: Nakış Ofset.

Baltacı, A., & Akaydın, H. (2020). COVID-19 pandemi sürecinin tüketicilerin gıda ürünlerini satın alma davranışları üzerindeki etkisi: Bir literatür taraması. *Yüksek İhtisas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 1,* 57-64.

Bertrand, C. J. (2004). *Medya Etiği.* Ankara: Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayınları.

Bilgin Y. (2018). The effect of social media marketing activities on brand awareness, brand ımage and brand loyalty, *BMIJ, 6*(1), 128-148

Boyd, D. M., & Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of computer-mediated Communication, 13*(1), 210-230.

Boyd, D. M., & Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, *13*(1), 210-230.

Büyükbaykal, C. I. (2004). *Türkiye'de televizyon alanında küresel-yerel birlikteliği: CNN Türk ve CNBC-E örneği*. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi.

Büyüker-İşler, D., Çiftçi, M., & Yarangümelioğlu, D. (2013). Halkla ilişkiler aracı olarak: sosyal medyanın kullanımı ve yeni stratejiler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5*(1), 174-185.

Chan, A. K., Nickson, C. P., Rudolph, J. W., Lee, A., & Joynt, G. M. (2020). Social media for rapid knowledge dissemination: early experience from the COVID-19 pandemic. *Anaesthesia, 75*(12), 1579.

Cheng, C., Lau, Y. C., Chan, L., & Luk, J. W. (2021). Prevalence of social media addiction across 32 nations: Meta-analysis with subgroup analysis of classification schemes and cultural values. *Addictive Behaviors*, 117, 1-8.

Cheung, M. L., Pires, G. D., & Rosenberger III, P. J. (2019). Developing a conceptual model for examining social media marketing effects on brand awareness and brand image. *International Journal of Economics and Business Research, 17*(3), 243-261.

Çizmeci, B. (2018). *Alışveriş merkezlerindeki yansımaları - Kayseri örneği.* Doktora Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

González-Padilla, D. A., & Tortolero-Blanco, L. (2020). Social media influence in the COVID-19 Pandemic. *International Braz J Urol*, *46*, 120-124.

Gönenli, G., & Hürmeriç, P. (2012). *Sosyal Medya: Bir Alan Çalışması Olarak Facebook'u Kullanımı*, içinde "Sosyal Medya/Akademi". Editör: Tolga Kara, Ebru Özgen, Beta Yayınları, İstanbul.

Hasanat, M. W., Hoque, A., Shikha, F. A., Anwar, M., Hamid, A. B. A., & Tat, H. H. (2020). The impact of coronavirus (COVID-19) on e-business in Malaysia. *Asian Journal of Multidisciplinary Studies, 3*(1), 85-90.

Hassen, B.T., El Bilali, H., & Allahyari, M. S. (2020). Impact of COVID-19 on food behavior and consumption in Qatar. *Sustainability, 12*(17), 6973.

Hennig-Thurau, T., Malthouse, E. C., Friege, C., Gensler, S., Lobschat, L., Rangaswamy, A., & Skiera, B. (2010). The impact of new media on customer relationships. *Journal of Service Research, 13*(3), 311-330.

Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business horizons, 53*(1), 59-68.

Koçak, S., & Alkan, K. (1999). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Dil Derneği Yayınları.

Küçükali, A. (2016). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımı: Atatürk Üniversitesi örneği. *Bartın Üniversitesi İİ BF Dergisi, 7*(13), 531-546.

Mason, A. N., Narcum, J., & Mason, K. (2021). Social media marketing gains importance after Covid-19. *Cogent Business & Management, 8*(1), 1-18.

Miah, M. R., Hossain, A., Shikder, R., Saha, T., & Neger, M. (2022). Evaluating the impact of social media on online shopping behavior during COVID-19 pandemic: A Bangladeshi consumers' perspectives. *Heliyon, 8*(9), 1-13.

Nguyen, T. H., Lin, K. H., Rahman, F. F., Ou, J. P., & Wong, W. K. (2020). Study of depression, anxiety, and social media addiction among undergraduate students. *Journal of Management Information and Decision Sciences, 23*(4), 257-276.

Oskay, Ü. (2001). *İletişimin ABC'si*. İstanbul: Der Yayınları.

Öktem, M. K. (2004). *Bilgi Teknolojileri ve Kamu Yönetimi.* M. Kemal ÖKTEM ve Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN (Ed.). Kamu Yönetimi Gelişimi ve Güncel Sorunları içinde (s.139-186). Ankara: İmaj Yayınevi.

Öztürk, M.C. (Ed.) (2013), *Dijital İletişim ve Yeni Medya.* Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Püsküllüoğlu A. (1994). *Arkadaş Sözlük,* Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Safko, L. (2010). *The social media bible: tactics, tools, and strategies for business success*. John Wiley & Sons.

Şengöz, A., & Eroğlu, E. (2017). Örgütlerde sosyal medya kullanımı: sosyal medya algıları, amaçları ve kullanım alışkanlıkları. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 5*(1), 503-524.

Taha, VA., Pencarelli, T., Škerháková, V., Fedorko, R., & Košíková, M. (2021). The use of social media and its impact on shopping behavior of Slovak and Italian consumers during COVID-19 pandemic. *Sustainability, 13*(4), 1710.

Toprak, A, Yıldırım, A,. Aygül, E., Binark, M., Börekçi, S., Çomu, T. (2009). *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: Görülüyorum Öyleyse Varım.* İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Yanık, A. (2016). Yeni medya nedir ne değildir?. *Journal of International Social Research*, *9*(45), 898-910.

Yağmurlu, A. (2011). Kamu yönetiminde halkla ilişkiler ve sosyal medya. *Selçuk İletişim, 7*(1), 5-15.

Yetkin-Özbük, R. M. (2020). COVID-19 pandemisinin ürün değerlendirmeleri üzerindeki etkileri. *Business & Management Studies: An International Journal, 8*(3), 3471-3494.

Yolcu, Ö. (2020). *Sosyal Medya Yönetimi.* İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Medya ve İletişim Önlisans Programı, İstanbul.

Zoralioğlu, M. (2020). *Covid-19 tanısı ile interne edilen 30-50 yaş arası hastalarda cinsiyetin prognoz üzerine etkisi ve bunu etkileyen diğer faktörler*. Tıpta Uzmanlık Tezi. T.C. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Ümraniye Sağlık Uygulama ve Araştırma Merkezi. İstanbul.

http://malonemediagroup.com/history-of-the-internet-timeline-an-ever-evolving-digital-world, 2016 Erişim tarihi: 28.08.2023

https://sozluk.gov.tr Erişim tarihi: 23.08.2023

www.statista.com Erişim tarihi: 26.08.2023

EXTENDED ABSTRACT

It is known that human beings have developed different communication tools throughout history in order to communicate with other people as a speaking and thinking creature. It is stated that these tools are generally expressed as mass media. In the society where people live, it is seen that mass media are used for reasons such as getting news, spending time, being informed, having fun, and it has an important place in their lives. It is stated that with developing technology, the mass media has become more functional in human-to-human communication and people's communication about the developments in the world. (Akyol, 2010). The increase in the number of individuals using technological developments from the past to the period we live in has made it easy to access the developing events and information quickly. With the development of technology, reaching mobile dimensions and the fact that the internet can be used with many tools has facilitated the transmission of media messages. In addition, it is seen that the media is also affected and changed by these changes. It is stated that new media applications have replaced traditional media applications with the said change. It is known that the media is used to communicate with many individuals. The media is described as a useful method for bringing a phenomenon or issue to the agenda, discussing, researching and emphasizing it. Through the media, individuals can easily convey their messages and shares to the recipients they want and create an environment for them to communicate with each other. Communication with media tools has accelerated and facilitated.

Covid-19, which left its mark on the period we live in, became an event that caused a pandemic in a short time and disrupted life all over the world. It is stated that there is very little information in the world literature about this disease, which causes millions of individuals to catch the disease, and many studies have been conducted (Zoralioğlu, 2020). It is known that one of the issues which has been frequently emphasized in the pandemic is the change in consumer behavior. For this reason, it is seen that the number of researches on the purchasing behavior of consumers has increased during the pandemic (Hassen et al., 2020; Hasanat et al., 2020).

In many studies in the literature, it is stated that individuals' purchasing behaviours have started to be carried out on social media and e-commerce platforms during the pandemic (Mason et al., 2021; Miah et al., 2022; Taha et al., 2021). In the study conducted by Yetkin-Özbük (2020), it is seen that the changes in the way individuals evaluate products during the Covid-19 period are evaluated. It is stated that within the scope of the research, 5812 product evaluations on e-commerce sites in our country are discussed, and secondary data analysis is carried out using sequential logistic regression and probit regression models. As a result of the study, it was reported that the personal comments of the consumers about the products they evaluated were more negative when compared to the period before the pandemic. In the study conducted by Baltacı & Akaydın (2020), it is seen that the effects of the foods consumed during the Covid-19 process on purchasing attitudes are evaluated. As a result of the study, it has been reported that individuals psychologically turn to cleaning products due to the pandemic and prefer to stock up on cleaning materials, the pandemic causes supply-demand imbalance and eliminates the opportunity for individuals to reach the products they need.

It is known that many times in the history of humanity and before, people are affected by infectious diseases in many dimensions such as psychological, economic, sociological, etc. The global effects of the Covid-19 pandemic, which was also experienced in our country from March 2020 to the period we live in, were also seen in our country. It is stated that as a result

of the concern and curiosity of people with the said effect, it has become inevitable for the media sector to closely follow the process. It is noteworthy that the media, with its wide user base and widespread coverage, provides an important information network in this process. It is seen that the need for information, which has increased in the pandemic, and the importance of the media in accessing the right information have increased even more. Because, in the fight against the pandemic, people mostly stayed at home necessarily and tried to meet their information needs through mass media in the process. It is known that especially social media users have become the window of brands and institutions to the outside world, and the use of social media has increased significantly. In the pandemic, it was tried to gain information about what should be done in order to protect users from more viruses on social media, death and patient rates, entertainment, food, exercise, etc. As stated above, the use of social media has advantages and disadvantages. For this reason, there are advantages such as using social media tools responsibly, spreading new important information rapidly in the pandemic, sharing diagnosis, follow-up and treatment protocols, comparing different approaches from all over the world and adapting them to the existing situation.